

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

obor sociální a kulturní ekologie

Bc. Tomáš Pfaff

**REFLEXE VÝVOJE SOUSEDSTVÍ NA
PANELOVÉM SÍDLIŠTI**

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Daniel Čermák, PhD.

Praha 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil pouze uvedené prameny a literaturu. Práce nebyla využita k získání jiného titulu.

V Hradci Králové dne 25. 4. 2017

Bc. Tomáš Pfaff

Abstrakt

Diplomová práce, koncipovaná jakožto sociologická případová studie, se zabývá tématem vývoje sousedství na panelovém sídlišti. Předmětem zájmu je reflexe vývoje sousedství ze strany původních obyvatel studované lokality. Tou je zde třída Edvarda Beneše, nejlidnatější ulice města Hradce Králové, která svým architektonickým a urbanistickým řešením poutala v době svého zrodu (první polovina osmdesátých let) značnou pozornost laické i odborné veřejnosti. Stanoveným výzkumným problémem je otázka, jakou podobu má a jakými proměnami prošlo sousedství ve specifickém prostředí panelového sídliště současného města, zde v nejlidnatější ulici statutárního města Hradce Králové, třídě Edvarda Beneše. Formulovány byly taktéž tři hlavní výzkumné otázky týkající se specificky po současné podobě sousedství, jeho proměně v čase a také po roli fyzické a geografické situovanosti studovaného fenoménu. Cílem práce tak byla komplexní explorace stavu a vývoje sousedství v čase, a to v rovině jak fyzické, tak sociální. Diplomová práce nezprostředkovává pouze popis současného stavu a proměn v čase, ale seznamuje také s lokálními faktory zodpovědnými za nalezený stav a specifický vývoj. Výzkumné šetření využívající kvalitativní výzkumné metody, designované jako explanatorní případová studie, odpovídá na stanovené výzkumné otázky skrze data získaná rozhovory s původními obyvateli studované lokality, pozorováním výzkumné lokality včetně jejího veřejného prostoru a studiem relevantních pramenů pojících se k místu výzkumu. Výsledky realizovaného výzkumu pak poukazují na neudržitelný vývoj sousedství jak v dimenzi sociální (rozpad původních vazeb a komunitního života), tak v dimenzi fyzické (úpadek fyzického stavu lokality). Obě dimenze také vykazují výrazně reciproký vztah a synergické působení. Za vývojem, který je vyslechnutými respondenty reflektován negativně, stojí řada lokálních faktorů, které se podařilo identifikovat (úpadek fyzického stavu sídliště, klesající rezidenční stabilita, narůstající heterogenita místního obyvatelstva aj.). Výsledky výzkumu v neposlední řadě také konfrontují soubor řady teoretických očekávání a poukazují na výzkumný potenciál studovaného fenoménu do budoucna i na jeho roli ve vztahu k problematice trvale udržitelného rozvoje.

Klíčová slova

sousedství, lokální komunita, sousedská vlídnost, lokální soudržnost, panelové sídliště

Abstract

The master's thesis, framed as a sociological case study, aims its interest at the theme of neighborhood evolution at a pre-fabricated panel building area. The subject of interest is the reflection of neighborhood evolution given by the original residents of the research locality. The research locality is represented by the most populated street in Hradec Králové, Edvarda Beneše boulevard, which drew considerable attention both of lay and academic public at the time of its emergence due to unique architectonic and urbanistic design. The defined research problem is the question asking about current state and underwent changes of a neighborhood situated at specific environment of a block-of-flats area located in a contemporary city, specifically in the most populated area of Hradec Králové statutory city. Also three separate research questions were formulated. They ask specifically about the current state of the neighborhood, its underwent changes during time and the role of its physical a geographical situatedness. The aim of the thesis was to perform complex exploration of current state and evolution of the studied phenomenon, both in social and physical dimension. The thesis doesn't provide description of the current state and evolution only, but it also identifies local relevant factors which are responsible for the revealed state and evolution. The research, using qualitative research method, is designed as an explanatory case study and answers the defined research questions through data acquired by interviews with original residents of the research locality, observation of the the research locality (including its public space) and study of various documents relevant to the research locality. The results of the study shows unsustainable trends in the neighborhood evolution, both in social (disintegration of the original local ties and community life) and physical (decay of the physical state of the place) dimension. Both dimensions also show reciprocal relationship and synergic effect. Behind the evolution, which is negatively reflected by the respondents, stands a set of local factors which were identified (decay of physical structures of the place, declining resident stability, rising resident heterogeneity and more). Last but not least, the results of the study confront theoretical expectation and point out future research potential of the studied phenomenon and its role to the sphere of sustainable development.

Key words

neighborhood, local community, neighborliness, local cohesion, pre-fabricated panel building area

OBSAH

ÚVOD.....	11
1 ČÁST TEORETICKÁ.....	13
1.1 Vývoj pohledu na problematiku komunit a sousedství.....	13
1.1.1 Úvodem.....	13
1.1.2 Klasická sociologická vyjádření úpadku komunity.....	13
1.1.3 Pohled na komunitu optikou předválečné Chicagské školy.....	15
1.1.4 Názorový obrat v druhé polovině století.....	17
1.1.5 Komunitní otázka Barryho Wellmana.....	17
1.1.5.1 Community lost.....	19
1.1.5.2 Community saved.....	21
1.1.5.3 Community liberated.....	21
1.1.5.4 Shrnutí Wellmanových závěrů.....	22
1.1.6 Současný pohled na komunitu a její studium.....	23
1.1.7 Sousedství jakožto předmět zájmu v současnosti.....	24
1.1.8 Význam sousedství v současné době.....	27
1.2 Pojetí sousedství.....	30
1.2.1 Variabilní konceptualizace fenoménu.....	30
1.2.2 Dimenzionalizace konceptu.....	31
1.2.3 Tematicky relevantní pojmy a akcentace různých atributů.....	32
1.2.4 Typologie sousedství.....	36
1.3 Funkce plynoucí z existence sousedství.....	37
1.4 Faktory ovlivňující podobu a vývoj sousedství.....	41
1.4.1 Faktory sociální.....	42
1.4.2 Faktory prostorově-fyzické.....	43
1.4.3 Faktory makrosociální.....	46
1.5 Sociální koheze.....	46

1.5.1	Teoretická východiska sociální koheze	46
1.5.2	Sociální koheze a sousedství.....	51
1.5.3	Výchozí konceptualizace sousedství	54
1.5.3.1	Pocit komunity	55
1.5.3.2	Sousedská síť	57
1.5.3.3	Dimenze sousedství.....	58
1.6	Konceptualizace fenoménu sousedství	60
1.6.1	Sousedství – rámcová dimenzionalizace včetně dílčích komponent a indikátorů.....	61
1.6.2	Vysvětlení konceptualizace	63
1.6.3	Doplňující komentář k vybraným dimenzím, komponentám a indikátorům .	65
2	ČÁST METODOLOGICKÁ.....	70
2.1	Cíle práce, výzkumný problém a výzkumné otázky	70
2.2	Volba výzkumné metody	71
2.3	Volba výzkumné strategie.....	74
2.3.1	Důvody volby koncepce v jednotlivých bodech.....	76
2.4	Techniky sběru dat	77
2.4.1	Polostrukturovaný rozhovor	77
2.4.2	Pozorování	79
2.4.3	Analýza zdrojů pojících se k výzkumné lokalitě	82
2.5	Způsob analýzy dat	83
2.6	Předměty zájmu.....	86
2.6.1	Výzkumná lokalita.....	86
2.6.2	Výzkumný vzorek.....	89
2.6.2.1	Výběrová strategie	89
2.6.2.2	Technika konstrukce vzorku	90
2.6.2.3	Charakter výzkumného vzorku	90

2.7	Záznam postupu práce (Pracovní deník).....	92
2.7.1	Záznam postupu pozorování.....	95
2.7.1.1	První fáze pozorování.....	96
2.7.1.2	Druhá fáze pozorování.....	97
2.7.2	Záznam postupu vedení rozhovorů.....	103
2.8	Analýza získaných dat.....	106
2.9	Reflexe vybraných postupů.....	110
2.9.1	Úloha studia stavu poznání a konstrukce scénáře rozhovoru.....	110
2.9.2	Reflexe průběhu sběru dat – polostrukturované rozhovory.....	111
2.9.3	Reflexe průběhu sběru dat – pozorování lokality.....	111
2.9.4	Reflexe záznamu a zpracování dat – polostrukturované rozhovory.....	112
2.9.5	Reflexe záznamu a zpracování dat – pozorování lokality.....	113
2.10	Omezení výzkumného šetření.....	114
2.11	Etika výzkumného šetření.....	116
2.11.1	Základní východiska.....	116
2.11.2	Informovaný souhlas a reflexe jeho role ve výzkumném šetření.....	117
2.11.3	K vybraným částem informovaného souhlasu.....	118
2.11.4	Dodatek k pozorování veřejného prostoru a jeho fotodokumentaci.....	120
3	ČÁST ANALYTICKÁ.....	121
3.1	Úvodní slovo ke způsobu prezentace výsledků.....	121
3.2	Výsledky výzkumného šetření.....	123
3.2.1	Vývoj sousedství v čase a faktory ovlivňující podobu a vývoj sousedství..	123
3.2.1.1	Faktory ovlivňující podobu a vývoj sousedství.....	123
3.2.1.2	Proměna sousedství v čase.....	125
3.2.1.3	Reciproké působení vývoje sousedství.....	127
3.2.2	Vliv fyzického prostředí.....	127
3.2.3	Důsledky negativního vývoje sousedství.....	129

3.2.3.1	Fragmentace domovních společenství	129
3.2.3.2	Ztráta vztahu k místu bydliště	132
3.2.4	Současný stav sousedství	134
3.2.5	Funkce plynoucí z existence sousedství	136
3.2.6	Význam přisuzovaný sousedství.....	138
3.3	Závěrečné shrnutí nabytých poznatků.....	140
3.4	Výsledná teorie.....	141
3.4.1	Model první.....	141
3.4.2	Model druhý.....	144
	DISKUZE	146
	ZÁVĚR	149
	LITERATURA	151
	Seznam zdrojů tematicky relevantních	151
	Seznam zdrojů metodologických	167
	Seznam zdrojů pojících se k výzkumné lokalitě	171
	SEZNAM VYOBRAZENÍ V TEXTU PRÁCE	175
	OBSAH ELEKTRONICKÉ PŘÍLOHY PRÁCE	176
	SEZNAM PŘÍLOH.....	178
	PŘÍLOHA P1: Ilustrující popis fyzické podoby prostředí a analýza povahy a způsobů užívání veřejného prostoru.....	180
	Architektonické a urbanistické provedení (řešení) třídy	180
	Občanská vybavenost – obchody a služby	184
	Dopravní obslužnost třídy	191
	Zeleň a zelené plochy	198
	Pocit bezpečí.....	204
	Interakce a užívání veřejného prostoru.....	219
	PŘÍLOHA P2: Rámcový scénář rozhovoru	227

PŘÍLOHA P3: Kompletní přehled údajů, které o sobě poskytli vyslechnutí respondenti	231
PŘÍLOHA P4: Interpretace výsledků analýzy získaných reflexí.....	233
Respondentka č. 1	233
Respondent č. 2	240
Respondentka č. 3	248
Respondentka č. 4.....	253
Respondent č. 5	258
Respondent č. 6	264
Respondent č. 7	269
Respondentka č. 8.....	276
Respondent č. 9	281
Respondent č. 10	288
Respondent č. 11	294
Respondentka č. 12.....	301
PŘÍLOHA P5: Dokumentace vybraných záznamových zařízení použitých v procesu sběru dat.....	308
PŘÍLOHA P6: Ukázky poznámkových archů použitých během sběru dat	310
PŘÍLOHA P7: Dodatek k metodologické části práce.....	313
Organizace a archivace podkladů a získaných dat – metodické poznámky	313
PŘÍLOHA P8: Dodatek k teoretické části práce.....	318
Stručné pojednání nejen o sociologickém pojetí domova	318
Otázky měřící soudržnost sousedství ve třech dimenzích dle Richard A. Smith	320
PŘÍLOHA P9: Informovaný souhlas	322
PŘÍLOHA P10: Projekt diplomové práce.....	324
PŘÍLOHA P11: Seznam vyobrazení v rámci příloh práce	326

„Pokud vyrůstáme bez vztahu k minulosti, je to, jako bychom se narodili bez uší a očí“. (C. G. Jung¹)

„Ani návrat křepelek, ani vyčištění studánek, ani obnovení božích muk venkov samo o sobě nevzkřísí. Počátkem uzdravení všeho ostatního je obnovení pospolitého života.“ (B. Blažek²)

„Největší vzácností bude pro 21. století po tisíciletích bezpochyby prostor.“ (J. Fourastie³)

---

¹ [Jung citován in Heřmanová; Patočka, 2007: 7]

² [Blažek citován in Heřmanová; Patočka, 2007: 7]

³ [Fourastie citován in Heřmanová; Patočka, 2007: 5]

ÚVOD

Charakterizovat uspokojujícím způsobem soudobou společnost či svět, ve kterém žijeme, je bezesporu více než nesnadným úkolem. Při nahlédnutí nejen do sociologické literatury se jako inspirace nabízí nepřehledné množství adjektiv i nejrůznějších přirovnání, která mnohdy akcentují odlišné atributy. Důvodem je zřejmě nepostižitelná komplexita reality. Mnozí autoři poukazují především na ambivalentní povahu jak současného světa, tak i vývoje, který nemusí být vždy nutně pokrokem, jak jej chápeme dodnes přetrvávající odkaz osvícenství.

Přes řadu proměn, kterými si naše společnost doposud prošla, je sociologií tradičně zkoumané téma sousedství stále předmětem zájmu. Názory na jeho podobu i význam prošly od konce předminulého století více než výrazným vývojem, bez nadsázky je možné hovořit o úplném názorovém obratu. Důvodem je zřejmě v obecné shodě akcentovaná, velice komplexní a multidimenzionální povaha tohoto jevu. Ačkoliv sousedství může být vnímáno jako samozřejmá součást každodennosti, nehodná vědecké pozornosti, opak je pravdou. Přes všechny aspekty moderní doby, např. vysokou mobilitu, informační technologie či odlišný způsob trávení volného času, specifický význam sousedství přetrvává a zřejmě tomu nebude jinak i v budoucnu. Prostor je postupně vnímán správným způsobem jakožto omezená surovina, s globálním růstem populace i měst je bezpodmínečně nutné, aby bylo s prostorem náležitě zacházeno. Jedině bezproblémové a konfliktů prosté soužití obyvatel, obzvláště pak v oblastech s vysokou denzitou zalidnění, může zabezpečit udržitelný způsob bydlení i vývoje lidských sídel. I proto je nutné, aby se studium sousedství stalo neodmyslitelnou součástí předmětu zájmu trvale udržitelného rozvoje.

Předkládaná diplomová práce, koncipovaná jakožto sociologická případová studie, je specificky zaměřena na vývoj sousedství v čase. Předmětem zájmu je reflexe proměny sousedství situovaném v prostředí panelového sídliště. Z povahy oboru sociální a kulturní ekologie však není komplexně zkoumána pouze rovina sociální, ale také dimenze fyzická. Výzkumnou lokalitou je zde v mnohém ohledu unikátní třída Edvarda Beneše, nejlidnatější ulice statutárního města Hradce Králové i celého kraje. Kdysi moderní bulvár, který postupně vznikl během osmdesátých let a stal se pomyslnou dominantou největšího obytného souboru v historii města (Moravského předměstí), poutal oprávněně značnou pozornost laické i odborné veřejnosti svým architektonickým a urbanistickým řešením.

Porevoluční vývoj však z moderní třídy učinil místo, které je dnes veřejností vnímáno jako periferie, kterou charakterizuje úpadek a nevalná pověst.

Stanoveným výzkumným problémem je otázka, jakou podobu má a jakými proměnami prošlo sousedství v prostředí panelového sídliště soudobého města, zde v nejlidnatější ulici města Hradce Králové, třídě Edvarda Beneše. Formulovány byly také tři hlavní výzkumné otázky týkající se specificky po současné podobě sousedství, jeho proměně v čase a také po roli fyzické a geografické situovanosti studovaného fenoménu. Cílem práce je komplexní explorace stavu a vývoje sousedství v čase, a to v rovině jak fyzické, tak sociální. Práce nezprostředkovává pouhý popis současného stavu a proměn v čase, ale seznamuje také s konkrétními lokálními faktory zodpovědnými za nalezený stav a specifický vývoj. Výzkumné šetření využívající kvalitativní výzkumné metody, designované jako explanatorní případová studie, odpovídá na stanovené výzkumné otázky skrze data získaná rozhovory s původními obyvateli studované lokality, pozorováním výzkumné lokality včetně jejího veřejného prostoru a studiem relevantních pramenů pojících se k výzkumné lokalitě. Veškerá data pak byla analyzována s pomocí metody zakotvené teorie. Souhrnným cílem práce bylo vytvořit detailní soubor iniciačních podkladů kvalitativní povahy, které by následně mohly být nápomocné bytovým družstvům, správě města nebo i např. budoucím developerům.

Diplomová práce je strukturována obvyklým způsobem. Teoretická část seznamuje s dosavadním stavem poznání (včetně jeho vývoje) v rámci vymezeného tématu. Pomyslný přechod mezi teoretickou a metodologickou částí tvoří předložení vlastní konceptualizace fenoménu, která vyplývá ze studia pramenů. Metodologická část práce seznamuje s veškerými postupy užitými v procesu výzkumu i tvorby práce. Následuje oddíl věnovaný samotným výsledkům realizovaného výzkumu, jejich shrnutí přechází v předložení vytvořené teorie a v diskuzi zakončenou závěrem. Nedílnou součástí výsledků provedeného šetření je i elektronická příloha práce, sestávající zejména z fotodokumentace, a části příloh předkládající detailní popis výzkumné lokality a interpretace výsledků analýzy každé získané reflexe.

1 ČÁST TEORETICKÁ

1.1 Vývoj pohledu na problematiku komunit a sousedství

1.1.1 Úvodem

Fenomén sousedství je bezesporu jedním z mnoha témat, kterým se obor sociologie s dlouho tradicí věnuje. Stejně jako studovaný fenomén, i názory na podobu, vývoj a možnosti jeho zkoumání prošly více než výraznou proměnou. Problematika úpadku lokálních skupin je zpočátku pevně spojena s vývojem daným procesy modernizace, urbanizace a dalšími, s nimi provázanými proměnami společnosti, které jsou mnohdy vnímány jako velmi překotné či neúprosné. Klasická vyjádření, dnes již hodnocená mnohdy jako romantizující idealizace, lze nalézt zejména v podobě dichotomických rozlišení u věhlasných autorů, jakými jsou především Ferdinand Tönnies a Émile Durkheim. Z autorů meziválečného období, kteří v mnohém navázali na koncepce již klasických sociologických myslitelů, vyniká pravděpodobně nejvíce Luis Wirth se svým nekompromisním hodnocením městského způsobu života.

Wirthovy závěry byly následně v druhé polovině století postupně podrobeny nemalé kritice a původní závěry tradiční sociologie města byly výrazně přehodnoceny. S reflexí postupující proměny společnosti, která jde ruku v ruce s vývojem technologickým, dochází k formulaci potřeby nového uchopení a pohledu na komunitu, sociální sítě i sousedství. Především v důsledku rozvoje informačních technologií dochází k přechodu do pomyslné nové éry, zvláštní etapy, o které hovoří současní autoři. Následující kapitoly teoretické části práce tak budou věnovány stručné ilustraci tohoto názorového vývoje ve vztahu k lokálním komunitám včetně právě sousedství, které je jejich tradičním příkladem.

1.1.2 Klasická sociologická vyjádření úpadku komunity

Jak upozorňuje kupříkladu Eva Heřmanová a Jiří Patočka [2007] nebo Jan Keller [2004], první snahy o vědecké interpretace lokální komunity a její proměny se převážně omezovaly na až romantizující a poetické deskripce zidealizovaných představ o ní samotné. Akcentován byl zejména lokální základ komunity, její společné hodnoty, kultura, příbuzenské vztahy i vzájemná svázanost jednotlivých členů vyvstávající ze sociálních interakcí v každodenním životě.

Samotný počátek studia lokálních společenství je zpravidla spojován s Tönniesovým dichotomickým rozlišením *Gemeinschaft und Gessellschaft* [viz např. Bassis et al., 1991; Schmeidler, 2001 nebo Giddens, 2013]. Tönnies se se svojí dichotomií tzv. pospolitostní a společenské vazby, tj. rozlišením dvou základních typů sociabilit platných pro odlišné atributy tehdejší rurální a urbánní komunity, řadí mezi bezesporu nejvýznamnější teoretiky vážící se ke koncepci termínu komunity [Heřmanová; Patočka, 2007]. Dichotomie je založena konfrontací atributů spontánních citových vazeb, přátelství a duševní soudržnosti na straně jedné (*Gemeinschaft*) a chladných, neosobních a racionálně-instrumentálních vazeb na straně druhé (*Gessellschaft*). Sousedské vazby jsou pak spolu rodinou, příbuzenstvím a přátelstvím obsaženy právě v pospolitosti [Tönnies, 1957]. Jak dodává Keller, uváděná koncepce je velmi psychologizující, její skutečný vliv na obor sociologie byl převážně více morální než vědecky exaktní. Současně však tato teorie vyvolala tolik důležitý zájem o studium pospolitostních typů různých sociálních útvarů – komunit [Keller, 2004].

Velmi obdobným způsobem, založeným však na odlišných attributech, dichotomicky charakterizoval odlišné povahy tradiční a moderní společnosti i Durkheim [viz např. Jandourek, 2008 nebo Keller, 2004]. Durkheimova koncepce [Durkheim, 2014] spočívá v rozlišení dvou typů solidarity. První typ, tzv. mechanická solidarita, je typická pro tradiční společnosti. Zdrojem koheze je zde kolektivní vědomí plynoucí z homogenity této společnosti. Druhý typ, tzv. solidarita organická, charakterizuje moderní typ společnosti založené na nutnosti dělby práce a specializace. Podle Durkheima (ibid) pak musí být rostoucí dělba práce adekvátně vyvážena solidaritou, neboť v opačném případě hrozí dezintegrace společnosti.

Shodně Tönnies i Durkheim se ve svých pracích zabývali soudržností společnosti, Marx zase pátral po příčině sociálního konfliktu. Ve svých závěrech [Marx, 1954] dochází k v mnoha ohledech k obdobnému rozlišení dvou odlišných, vzájemně soupeřících prostorů, tj. prostředí venkova a města, které jsou vůči sobě v konfliktu. Bipolární optika vývoje společnosti je ostatně vlastní mnoha autorům, kteří se ve svých závěrech mnohdy nacházejí ve vzájemné shodě. Cooley [1983] např. poukazuje na velice specifickou úlohu primárních skupin včetně právě sousedství, Durkheim [Thompson, 2002] pak zase zhodnotil Tönniesovo pojetí jako velice přínosné. Jak upozorňuje řada autorů [např. Keller, 2004; Jandourek, 2008; Strouhal, 2010], Durkheim i Tönnies spatřovali v tehdejší vývoji, který v mnohém hodnotili jako překotný a neúprosný, nemálo závažných rizik. Durkheim

[2014] pak konkrétně dochází ve svém hodnocení rychlosti sociálního vývoje k potencionálnímu riziku anomie, současně však byl přesvědčen, že s pomocí odpovídajících zásahů je možné negativním důsledkům moderní podoby světa čelit.

Ve výčtu klasických autorů pojících se k problematice komunity a jejího úpadku nesmí přirozeně chybět ani Georg Simmel, který se zvoleného tématu i zacílení práce (studium jevu v urbánním prostředí) dotýká především svojí koncepcí tzv. blazeovaného postoje městského člověka, který vykazuje netečnost vůči svému okolí [Simmel, 1997]. Toto chování je však chápáno jako adaptace na přemíru podnětů přicházejících ze specificky urbánního prostředí a chrání obyvatele města před emocionálním vyčerpáním a i přehlacením smyslů. Pro úplnost je však nutné dodat, že Simmel (ibid.) současně spatřoval v městském způsobu života i možnost, jak rozvíjet individuality. Na řadu právě Simmelových myšlenek navazuje i Louis Wirth, jeden z představitelů věhlasné chicagské, jehož formulace úpadku lokální komunity v důsledku urbánního prostředí představuje i do značné míry moderní interpretaci výše představených, klasických dichotomií, zde však uvedených do reálií severoamerických velkoměst předválečného období. Právě Wirthovy koncepce budou předmět další části práce.

1.1.3 Pohled na komunitu optikou předválečné Chicagské školy

Tönniesovu klasickou dichotomií i např. mnohé Simmelovy nebo Cooleyho pohledy na urbánní prostředí v pozdější době zcela jasně připomíná a rozvíjí Louis Wirth, jeden z hlavních představitelů chicagské školy, urbánní ekologie (tzv. ekologický přístup zdůrazňující prostorové souvislosti vzhledem ke komunitám) a současně i argumentu ztracené komunity [Bassis et al., 1991; Balon, 2011; Giddens, 2013]. Ostatně Chicagská škola (R. E. Park, L. Wirth, E. W. Burgess, R. D. McKenzie a další), které právě tehdejší město Chicago posloužilo jako „sociální laboratoř“ (*The City as a Social Laboratory*), je považována v oboru sociologie za vůbec první školu, která dlouhodobě a systematicky věnovala pozornost modernímu velkoměstu a jeho rozmanitosti [König, 1968; Cuin; Gresle, 2004; Jandourek, 2009]. Mezi témata, kterými se tato škola zabývala, patřilo nejen kupříkladu bezdomovectví, imigrace, asimilace, sociální kontrola, urbanizace, ale také i etnické problémy, vývoj městského prostředí či právě studium sousedství (ve fyzické i sociální rovině) [Musil, 1971; Balon, 2011; Keller, 1995; 2004; Jandourek, 2009].

V kontextu tématu sousedství jakožto fyzických územních částí nelze opomenout ani koncepty sousedství jako přirozené oblasti (*neighbourhood as a natural area*) či sociální oblasti (*neighbourhood as a social area*), na které je nahlíženo jako na jedny z nejdůležitějších přínosů chicagské školy [König, 1968; Schwirian, 1983]. Pro úplnost je vhodné dodat, že tzv. model *invaze-sukcese*, za kterým stojí taktéž tato škola, jsou spolu s tzv. *modelem životního cyklu* (*neighbourhood life-cycle*, Hoover a Vernon) dnes považovány za již klasické modely přeměny sousedství [Schwirian, 1983: 89]. Sociálně-ekologická teorie pak podle mnohých autorů [viz např. Musil, 1991] sice nedokázala uspokojivě vysvětlit vztah mezi sociální a prostorovým uspořádáním společnosti, teorie koncentrických zón přesto zůstává dodnes jedním ze základních východisek pro zkoumání sociálně-prostorových struktur městského prostředí.

Pokud jde o mezilidské vztahy, Louis Wirth [1938] ve svých pohledech na urbánní prostředí vyzdvihoval zejména následující: v rámci města je možné nalézt veliké počty lidí, kteří spolu vzájemně žijí v až bezprostřední blízkosti, přitom se ale neznají. Kontakty tak mají spíše instrumentální, formální charakter. Nejsou osobní, nýbrž pouze zběžné a vazby mezi obyvateli lze hodnotit jako slabé. Urbánní vztahy jsou charakterizovány značnou fragmentovaností a naše chápání vztahů k valné většině lidí je výlučně funkční.

Samotné město a specifickou povahu jeho prostředí Wirth [1938] charakterizuje s pomocí tří základních proměnných: vysokého počtu obyvatel, velké denzity zalidnění a sociální heterogenity. Spojením těchto prvků potvrzoval Wirth rostoucí anonymitu, odcizení, postupnou ztrátu sousedství a lokální solidarity. Příbuzenské vztahy, tzv. *sousedská laskavost* (jen velmi obtížně přeložitelný termín „*neighbourliness*“) nebo tolik důležitý pocit plynoucí ze vzájemného soužití po generace s největší pravděpodobností vůbec neexistují, nebo jsou jen velice slabé v důsledku značně rozdílného původu jednotlivých obyvatel. Soutěžení a také mechanismy formální kontroly poté skýtají náhradu za původní pouta solidarity, které závisejí na kohezi lidské společnosti.

Podle Wirtha [1938] je město charakterizováno ve větší míře sekundárními kontakty, nikoliv primárními. Obyvatelé města nevlastní „domov“ a jakožto přechodní obyvatelé následně nevytváří ani žádné vazby, které by plynuly z tradice. Jen vzácně jsou skutečnými sousedy (v orig.: „...*only rarely is he a truly neighbor.*“) [Wirth, 1938: 17]. Wirth se také ve svých analýzách zabývá psychologickými konsekvencemi, které plynou z života ve velkoměstě. Při svých úvahách navazuje na některé Simmelovy [1997] závěry, který

hovoří o již představeném, tzv. blazeovaném postoji městského člověka. Tento až chladný odstup, který je podle Simmela typický pro obyvatele velkoměst, je ve skutečnosti dán vysokým počtem podniků, které město skýtá. V opačném případě by došlo až k přehlčení smyslů.

1.1.4 Názorový obrat v druhé polovině století

Do zhruba poloviny dvacátého století je nastíněný pohled relativně přijímán, později se však postupně objevuje kritika řady autorů, kteří považují Wirthovy závěry za příliš radikální a taktéž generalizující. Dochází k pomyslnému názorovému obratu, který později výstižně ilustruje především Barry Wellman [1979] skrze tzv. komunitní otázku (*community question*). Wellman současně ve své formulaci předkládá trojici odlišných argumentů, odlišných pohledů na komunitu a její vývoj. Tyto tři odlišné, avšak vzájemně se prolínající argumentace tvoří pomyslnou osu vývoje pohledu na komunitu a její proměnu. Následující část práce tak představí koncepci Wellmanovy komunitní otázky a v příslušných oddílech, věnujících se jednotlivým, již výše avizovaným argumentům, i relevantní stanoviska a pohledy dalších autorů.

1.1.5 Komunitní otázka Barryho Wellmana

Wellman je v rámci zvolného tématu významným a zásadním představitelem, autorem, který se dlouhodobě a systematicky věnuje (nejen) studiu komunit [viz např. Wellman, 1979; 1982 nebo Wellman; Carrington; Hall, 1988]. Wellman se v současnosti také zabývá studiem i virtuálních komunit a sociálních sítí v moderní etapě pokročilé výpočetní techniky [viz např. Haythornthwaite; Wellman, 1998; Rainie; Wellman et al., 2003; 2016 nebo Wellman, 2012], kdy se hovoří i o tzv. *e-neighborhoods*, které představují spojení lokálního sousedství s virtuální komunitou [Bridge; Giullari, 2004].

Wellman problematiku úpadku komunity konkrétně formuluje právě v již zmiňované, tzv. komunitní otázce (*community question*). Komunitní otázka se táže, jakým způsobem struktura velikých sociálních systémů dělby práce ovlivnila a ovlivňuje organizaci a obsah primárních vazeb včetně právě sousedství [Wellman, 1979; Wellman; Leighton, 1979; Wellman; Gulia, 1999]. Wellman současně klade důraz i na z komunitní otázky vyvstávající, tolik důležité sociologické spojení mikro- a makro- analýzy [Wellman, 1979]. Dále upozorňuje, že specifiky obor urbánní sociologie měl vždy tendenci stát se

z mnoha důvodů sociologií sousedství (zde zejména ve smyslu územní plánovací jednotky, tzv. okresku, v anglickém jazyce *department*). Tato skutečnost však zapříčinila opomenutí a zanedbávání analýzy velkých urbánních fenoménů ve prospěch komunitních studií malého měřítka [Wellman; Leighton, 1979]. Již Webber [1963] poukazuje na nutnost redefinice a nového pojetí ve sledované rovině.

Wellman tak nezastává závěr ani tonniesovsko-wirthovy odpovědi (tzv. *community lost*, *ztracené komunity*, kdy primární vazby slábnou a komunita je nenávratně ztracena) ani stanovisko argumentace tzv. *community saved* (*zachráněné komunity*, kdy sousedské vazby jsou v moderní společnosti stále lokalizovány a významné). Přichází se zcela novým a ojedinělým konceptem v podobě *community liberated*, tedy *komunity osvobozené*, který je postaven na následujícím tvrzení. V současné společnosti nabývají sousedské vazby stále na významu, díky moderním technologiím zejména dopravy a komunikace již však nejsou primární vazby nutně pevně ukotveny v konkrétní lokalitě [Webber, 1963; Wellman; Leighton, 1979].

Wellman pokládá za vhodnou metodu zkoumání komunit specificky analýzu sítí, která je podle něj z hlediska uspokojivého zodpovězení komunitní otázky vůbec neefektivnější. Z hlediska již výše zmiňovaného, důležitého spojení mikro- a makroanalýzy mu dávají za pravdu i další autoři [viz např. Granovetter, 1973]. Ve své práci Wellman chápe komunitní otázku jako analýzu vlivu dělby práce, v makro-sociálním systému, na mezilidské vztahy [Wellman, 1979]. Navazuje tak v mnohém i na Karla Marxe a kupř. jeho proces alienace, kdy se dělba práce stává zdrojem multidimenzionálního odcizení [Marx, 1954]. Za zcela klíčový faktor zodpovědný za transformaci sociálních vztahů považuje Wellman procesy industrializace a byrokratizace (tento pohled do značné míry vykazuje překryv i s již představenými stanovisky ze strany Tönniese a Durkheima).

Urbánní sociologie pak v jeho očích zkoumá vliv těchto procesů na primární vazby. Při rozboru dílčích fenoménů, které tuto změnu umožnily, si všímá Wellman např. i zvýšené mobility dané levnou dopravou nebo zvýšenou denzitou populace. Wellman ve své práci zejména poukazuje na opakovanou, nežádoucí záměnu komunitní otázky s analýzami, které až přespříliš věnovaly pozornost lokálním primárním vazbám a solidaritě. Problém vězí právě v oné lokalizovanosti a její přemíře. Komunitní otázka totiž pátrá po fungujících primárních vazbách kdekoliv. Komunitní studie urbánní sociologie v tradiční podobě přespříliš ulpívají na pevně definovaných hranicích sousedství a

Wellman jejich orientaci pokládá za příliš teritoriální [Wellman, 1979]. Tento pohled pak sdílí řada dalších autorů, kteří kritizují teritoriální chápání komunity a poukazují na opakovaně neúspěšné snahy o obnovení komunity právě v důsledku přílišného lpění na pevně definovaném prostoru [např. Webber citován in Lyon; Driskell, 2012].

1.1.5.1 Community lost

Tzv. argument ztracené komunity byl již představen a charakterizován v rámci výkladu klasických dichotomií od Tönniese až po moderní vyjádření v podobě Wirthova nekompromisního stanoviska vůči městskému způsobu života. V pozdějších etapách na tento pohled do značné míry navazuje i kupř. Robert Putnam, když hovoří o úpadku sociálního kapitálu ve Spojených státech [Putnam, 2001]. Zastánci argumentu ztracené komunity sice zcela nepopírají existenci primárních vazeb, považují je ale za výrazně slabší, formálnější a mnohem instrumentálnější než v případě tradičních modelů lokální solidarity. Nelze tak hovořit o ucelené síti vztahů. Argument ztracené komunity, tolik prosazovaný v předválečném období, byl později podroben značné kritice a řada autorů upozorňuje, že mnoho posléze realizovaných výzkumů tyto závěry zcela vyvrátily [viz např. Gans, 1968; Suttles, 1972; Wellman; Leighton, 1979; Bassis et al., 1991; Senior, 2008 nebo Giddens, 2013]. Konkrétní příklady kritik směřovaných vůči argumentu ztracené komunity budou předmětem následujících řádků.

Herbert Gans [1968] se staví konkrétně k Wirthovým závěrům velice kriticky. Důrazně upozorňuje na chybné vnímání území města jako zcela homogenní oblasti. Podle Gansa nelze vnitřní části města považovat za shodné s těmi předměstskými (suburbium). Další proměnné jako např. fyzický aspekt (struktura) a početnější, rozmanitější obyvatelstvo nejsou skutečnou příčinou onoho specifického životního stylu. Jako relevantní faktory se v tomto ohledu jeví širší ekonomické podmínky, fáze životního cyklu rezidentů a také míra jejich fluktuace. Wirth ve svých závěrech pracuje pouze se vztahy, které se podle něj nacházejí v centru velkoměsta. Gans podotýká (ibid), že vazby, které lze nalézt na předměstí, sice nevykazují takovou míru intimity jako ty primární, nicméně v porovnání se sekundárními vztahy jsou stále důvěrnější. Kasarda a Janowitz upozorňují [Kasarda; Janowitz, 1974], že Wirthovy závěry o městu a jeho obyvatelích byly výrazně dobově podmíněny. Na vině byla podle nich tehdy velmi překotně probíhající a svými rozměry rozsáhlá asimilace příchozích imigrantů.

Podle Kellera v oboru sociologie, konkrétně v rámci tématu povahy moderního světa, vládnu bohužel stále zavedené, nežádoucí šablony formované starými ideologiemi [Keller, 1995]. Sociologie města postupně prošla výraznými proměnami a pohledy na vliv městského prostředí na komunitu i charakter mezilidských vztahů se významně přeformovaly. Jak upozorňuje i např. Musil [Musil et al., 1985], tradiční pojetí sociologie města vlastně ani nepřipouští jakýkoliv záměrný vznik lokálního společenství. Města chápe jako společnosti, které jsou založené výlučně na dělbě práce, nikoliv na komunitním útvaru akcentujícím atribut pospolitosti. Tyto až příliš jednostranné obrazy města byly navíc často živeny nemalým antiurbanismem, který spatřoval příčinu většiny společenských problémů právě ve městě.

Anthony Giddens [2013] upozorňuje, že v případě obou přístupů chicagské školy – ekologického i Wirthova *Urbanism as a Way of Life*, které měly ambice být univerzálními, jsou předkládané závěry ve skutečnosti platné výlučně pro severoamerická města, navíc zdaleka ne pro všechna. Podle Giddense (ibid.) navíc Wirth neosobní charakter moderních měst velmi zveličoval, neosobní charakter města chybně spojoval také s celou řadou nejrůznějších sociálních problémů (např. sebevražednost, kriminalita nebo delikvence). Generalizace tohoto obrazu urbánního prostředí byly následně přenášeny i na jiná, zcela odlišná geografická území [Musil et al., 1985; Jandourek, 2009]. Podle Musila [Musil et al., 1985] jsou ve skutečnosti města mnohem různorodější, než by se mohlo zdát. Zcela kruciólní chybu spatřuje Musil (ibid.) ve sběru dat z pouze některých úseků města. To následně zapříčinilo generalizaci mnoha závěrů, týkajících např. právě významu sousedství, a přitom nedošlo k zohlednění důležitých faktorů, zejména tříd a vrstev (Simmel, Wirth). O nedostatečném zohlednění variability městského prostředí pak ve shodě hovoří i řada dalších autorů [např. McGahan, 1972 aj.].

Dle Musila [Musil et al., 1985] je taktéž nutné hovořit nikoliv pouze o jediném městském způsobu života, ale rozlišovat následně jednotlivé typy. Podle Hany Librová [1987] je pak mimo jiné hlavní příčinou kritiky závěrů chicagské školy a její *human ecology* právě i využívání pojmosloví z řady jiných vědních oborů. To a principiální naturalismus jsou dle Librové příčinnou přespříliš deterministického pohledu a současně neschopnosti náležitě uchopit notnou složitost sociálních vztahů. Obor sociologie tak podle Librové (ibid) za nejdůležitější přínos představitelů této školy proto považuje především realizované monografické studie, nikoliv však práce ryze teoretického charakteru.

1.1.5.2 Community saved

Zastánci argumentu zachráněné komunity se svými závěry představují pomyslný protipól k výše popsané formulaci ztracené komunity. Jsou přesvědčeni, že se nejen primární vazby a lokální solidarity v moderní společnosti zcela nevytratily a přetrvaly, ale dokonce byly některými procesy (např. postupující byrokratizací a z ní plynoucí formalizací) i podpořeny. Argument zachráněné komunity opět identifikuje sousedskou komunitu, která na mikro-sociální úrovni svým členům napomáhá čelit nesnázím přicházejícím z vyšších úrovní. Členové komunity sice mohou být současně zapojeni i do jiných sociálních sítí, lokální solidarita však stále vykazuje svůj význam [Wellman; Leighton, 1979].

Např. Claude Fisher [1982] ve své publikaci *To Dwell Among Friends: Personal Networks in Town and City* (1982, Kalifornie) poukazuje na nárůst u velikosti sociálních sítí, založených na přátelských vazbách, pohybujících se od polo-rurálních oblastí až do městského centra. Gans [1982] zase ve svém výzkumu vnitřní části Bostonu zvané West End nachází silné primární vztahy, ačkoliv byla studovaná lokalita obývána etnickými minoritami a označována za ghetto a slum. Gans, významný kritik argumentu ztracené komunity, může být považován za následovníka argumentace zachráněné komunity, ačkoliv, jak bude rozvedeno dále, sám předkládá třetí, podle něj správnou alternativu (v podobě *community liberated* – viz níže).

1.1.5.3 Community liberated

Posledním konceptem (odpovědí), který je třeba v rámci komunitní otázky představit, je argument osvobozené komunity (ang. *community liberated*). V samotném úvodu je třeba zdůraznit, že v pořadí třetí odpověď dává za pravdu jak argumentu ztracené komunity, tak i druhé možnosti v podobě komunity zachráněné. Souhlasí s tím, že procesy industrializace a následné byrokratizace i formalizace oslabily primární vazby včetně těch sousedských. Současně ale potvrzuje přetrvání (záchranu) komunity, jejíž specifická úloha je i nadále pro její členy významná. Došlo však k zcela zásadní proměně její podoby. Komplexní strukturální změny (např. oddělení pracovních a přátelských vazeb aj.) a technologický vývoj (zejména v podobě levné dopravy a komunikace) zapříčinily disperzi sousedství, které již není zpravidla pevně lokalizováno v určitém místě. Komunita a vztahy v ní nadále přetrvávají a rozvíjí se, avšak nabývají zcela nových podob. S tím vyvstává i potřeba změny v jejich chápání a analýze. Vhodným způsobem jejich uchopení je již

zmiňovaná analýza sítí, která v tomto konkrétním případě chápe sousedství jako komplementární prvek a jednu ze součástí sítě. Solidarita pak není primárně určována samotnou povahou sociální sítě, ale povahou vztahů mezi jejími členy [Wellman, 1979; Wellman; Leighton, 1979].

1.1.5.4 Shrnutí Wellmanových závěrů

Komunita se tak podle Wellmana nikdy ve skutečnosti nevytratila. Tento dojem pouze vzbudilo dlouhodobé zaměňování komunity se sousedstvím, se kterým se až příliš dlouho zacházelo jako s jasně fyzicky ohraničeným a identifikovatelným, až přírodně daným fenoménem, který může lokálně představovat mikrokosmos města. Prostorový aspekt při zkoumání sousedství je tak pro obor sociologie ve skutečnosti až druhotný a může dokonce vést až k nechtěnému prostorovému determinismu [Wellman, 1979; Wellman; Leighton, 1979].

Za pravdu dává Wellmanovi v tomto ohledu i např. Piselli, který zdůrazňuje, že komunita není lokalitou, nýbrž sítí. Její členové nemusí být nutně obyvateli jedné oblasti [Piselli, 2007]. Jedná se o klasické, avšak nežádoucí chápání lokality. Stejného názoru je např. i Massey [1994], která zdůrazňuje nutnost progresivního chápání místa, tzn. jeho vymezením nikoliv hranicemi vůči vnějšku, ale dokonce naopak jeho napojením na okolí. Greer [1999] dodává, že ve vysoce urbanizovaném prostředí nelze lokální prostor považovat za komunitu. Bezvýhradná prostorová definice (která je však bohužel častá) je chybná. Suttles [1972] upozorňuje, že sousedství i tzv. identity lokální blízkosti ve skutečnosti existují ve vzájemné, nejasně vyhraněné opozici.

Na závěr nezbyvá než dodat následující. Výše uvedené koncepce přes svoji odlišnou argumentaci mohou vykazovat vzájemné souvislosti. Pro každý z výše formulovaných argumentů lze nalézt empirické důkazy a každý z nich tak může být za určitých podmínek platným. Vždy bude záležet na zkoumané oblasti, konkrétních sociálních podmínkách a dalších faktorech. Komunity, včetně těch sousedských, se tak mohou v urbánním prostředí jak vytrácet, tak i setrávat nebo procházet změnami (tyto procesy navíc mohou probíhat současně) [Wellman, 1979; Wellman; Leighton, 1979; Bassis et al., 1991].

1.1.6 Současný pohled na komunitu a její studium

Wellman [1979; Wellman; Leighton, 1979] ve své formulaci komunitní otázky, akcentující kromě třech výše uvedených argumentů mimo jiné i stejně důležitou potřebu nového nahlížení na povahu komunity, velmi prozíravě anticipuje soubor zcela zásadních proměn společnosti. Wellman (ibid) postupně upouští od termínů sousedských či komunitních vazeb a zcela bezvýhradně je nahrazuje pojmem sítí. V jeho očích může být každý jedinec členem hned několika různých sítí (v soustavě vláken tvořících volně ohraničené struktury), mnohé vazby mohou být pouze ve zprostředkované formě.

Dle Wellmana [1999; 2001; Wellman; Haythornthwaite, 2002] pak došlo k přeměně původně solidárních sítí na sítě osobní. Wellman [1999] ilustruje přeměnu povahy komunit na srovnání tradičního chápání komunit s poznatky v opozici, které plynou ze studia novodobých sociálních sítí. Dle tradičního vidění je komunita, sousedství, jasně prostorově vyhraněná, většina obyvatel zde vzájemně interaguje a místní vazby poskytují širokou škálu pomoci. Naproti tomu sociální sítě jsou jen velmi volně ukotvené, pouze část z osobní komunity vzájemně interaguje a taktéž jsou tyto sítě velice specializovanými. Wellman [2001] následně definuje komunity jako sítě interpersonálních vztahů, které poskytují sociabilitu, podporu, informace, skupinovou identitu i pocit přináležitosti a skupinové identity.

Wellman [1999; 2001; Wellman; Haythornthwaite, 2002; Rainie; Wellman, 2012] dále upozorňuje, že proces rozvoje interpersonálních komunitních sítí byl iniciován ještě dávno před samotným počátkem vzniku virtuálního prostoru. Masivní rozvoj komunikačních a informačních technologií pouze tento proces uspíšil a zprostředkoval přemostění a napojení virtuálního prostoru s tím původním, fyzickým. Novodobé provázání světa skrze sítě nepovažuje Wellman (ibid) za nic nového, analogii k tomuto procesu spatřuje již např. v éře budování prvních železničních sítí. Podle Wellmana [Rainie; Wellman, 2012; Gruzd; Jacobson; Wellman; Mai, 2016] je tak zapotřebí především zcela nového paradigmatu, nového chápání a nahlížení na realitu, která je nyní v reciprokém vztahu s tou virtuální. Kyberprostor pak nelze výlučně chápat jen jako způsob zprostředkování interakce, ale jako plnohodnotný fenomén, který se spolupodílí na utváření celého systému, jehož je součástí.

Wellmanovu naléhání na potřebu změny optiky dává za pravdu řada autorů z různých oborů [viz např. Granovetter, 1973; Piselli, 2007 nebo Neal, 2013]. Do značné

míry můžeme ve Wellmanově chápání (v předkládaném paradigmatu) moderní společnosti taktéž nalézat analogii k dalším modelům. Pro řadu sdílených atributů se jistě nabízí i Castellsův pohled [viz např. 2000a; 2000b; 2000c či 2004], který hovoří o nové epoše tzv. síťové společnosti či vzniku informačně-technologického paradigmatu. V mnoha rysech obdobný pohled na proměňující se společnost předkládá ve svých dílech i např. Dijk [viz např. 2006].

Problematika povahy moderní společnosti i proměn, kterými prochází, přesahuje rámec tématu diplomové práce. O složitosti popisu a interpretace tohoto stavu i procesu mimo jiné hovoří i značné množství nejrůznějších, k tématu se vážících, konceptualizací (viz např. Lipovetsky a Charles [2013] a hypermoderní doba, Bauman a individualizovaná společnost [2005] či tekutá modernita [2008], Petrusek a jeho výčet interpretací současné společnosti [2006] a mnoho dalších). Rynda [2015] pak mimo jiné zdůrazňuje jako jedny ze základních charakteristik moderní doby a její společnosti i atributy ambivalence, nejednoznačnosti, dvojích pravd i absence univerzálního způsobu produkce vědění.

Cílem výkladu v rámci této části práce je předložení ilustrace vývoje pohledu na komunitu, především pak tu lokální včetně právě sousedství. Následující část se tak bude již výlučně zabývat současným stavem poznání ve vztahu k předmětu zájmu a především způsobům jeho možného studia.

1.1.7 Sousedství jakožto předmět zájmu v současnosti

Přetrvávající význam sousedství i zájem o lokální komunitu dokumentuje v první řadě skupina autorů, kteří se dlouhodobě a systematicky sousedskými vazbami zabývají. Jmenovat můžeme kupříkladu dvojici Forrest a Kearns, kteří se věnují tématu sousedství nejen v kontextu sociální koheze a sociálního kapitálu [viz např. Forrest, 2008; Kearns; Forrest, 2000; Forrest; Kearns, 2001; Kennett; Forrest, 2006]. Téma sousedských vazeb je taktéž obsaženo právě ve studiu soudržnosti na lokální mikroúrovni [např. v českém prostředí Musil, 2004 nebo Tuček et al., 2008] i např. ve výzkumu sociálních vazeb a sociálního kapitálu specificky ve vztahu k urbánnímu prostředí [např. Blokland, 2003 nebo Blokland; Savage, 2008].

Dalším současným autorem, který se dlouhodobě věnuje tématu sousedství (v rovině sociální i fyzické), je Emily Talen. Talen se ve svých pracích dlouhodobě věnuje reciprokému vztahu napříč povahou sousedství a charakterem prostředí, do kterého je

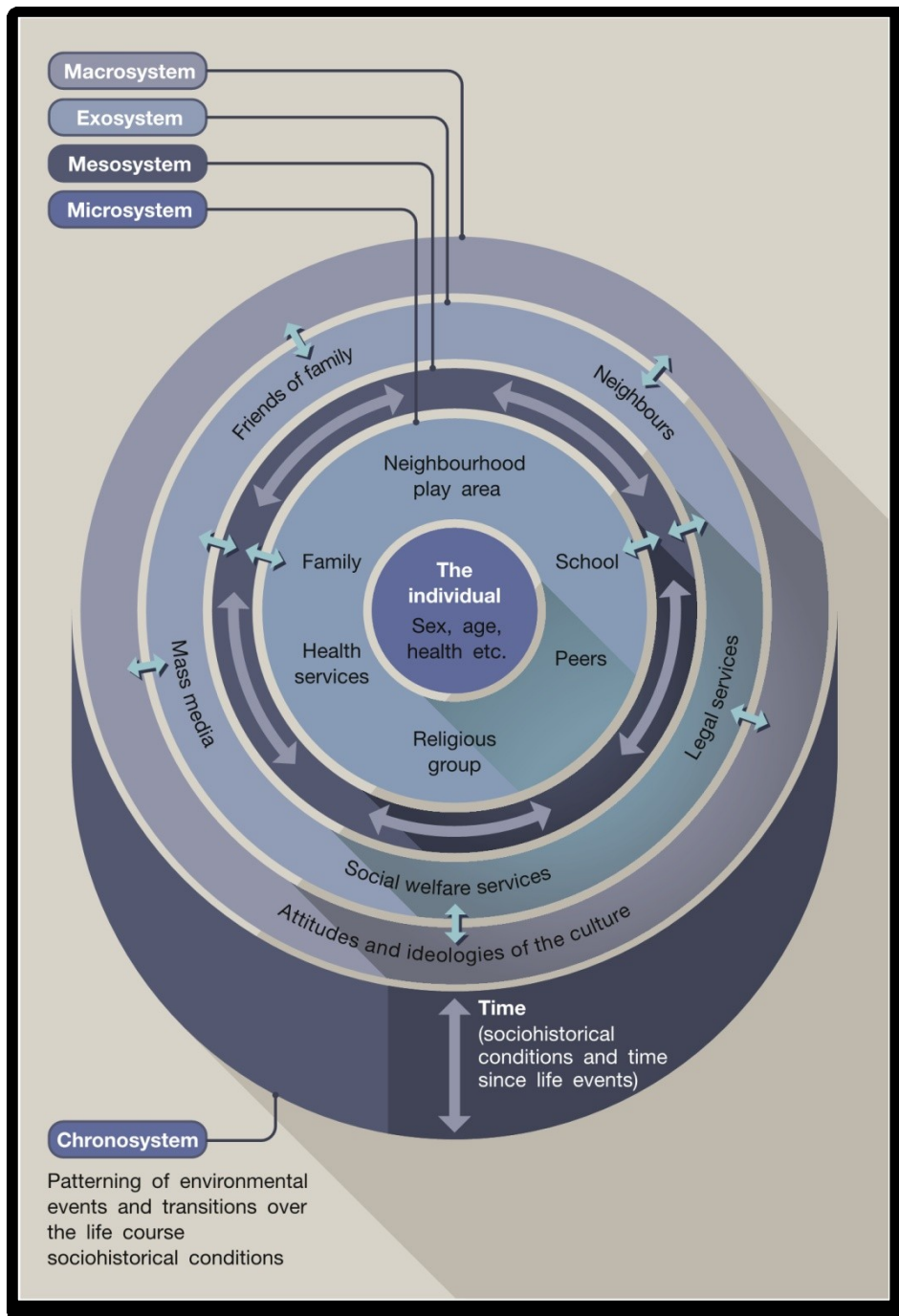

situován. Svou pozornost také věnuje, nejen ve vztahu k fenoménu sousedství, specifickým urbánního prostředí i městského veřejného prostoru [viz např. Talen, 2003; 2006a; 2010a]. Ve svých dílech tak Talen [např. 1999a; 2006b; 2010b; Lee; Talen, 2014] dlouhodobě poukazuje na relevanci faktoru v podobě fyzického prostředí, které utváří své obyvatele, a předkládá i jasně definovaná kritéria vhodného plánování pro zabezpečení odpovídající kvality komunitního života [např. 2011; Talen; Koschinsky, 2014 nebo Talen; Menozzi; Schaefer, 2015]. V kontextu sousedství se také Talen, mimo jiné, zabývá i doktrínou tzv. nového urbanismu [viz např. 1999b].

Talen není zdaleka jedinou autorkou, jejíž pozornost ve vztahu k sousedství, lokální komunitě i např. kvalitě komunitního života přesahuje rámec ryze sociologického bádání. O tom, že sousedství jakožto téma dlouhodobě stojí na pomezí např. oborů sociologie a urbanismu či architektury, svědčí i další autoři a jejich díla. Tématu sousedství s výše naznačeným přesahem se kupříkladu v českém prostředí dlouhodobě a systematicky věnoval Musil [např. 1967; 1971; Musil et al., 1985 nebo 2004], jako další české zástupce je možné k tématu sousedství a jeho vztahu k prostředí jmenovat i kupříkladu Schmeidlera [2001], Hniličku [2012] či Ouředníčka a Temelovou [2012].

Situovanost sousedství jakožto tématu nacházejícího se na rozhraní mnoha vědních disciplín jen dokládá jeho multidimenzionální a komplexní povahu. Architektura, urbanismus (viz výše) i kupř. komunitní plánování [viz např. Rodwin et al., 1981] a nespočet jeho nejrůznější forem (včetně projektů a lokálních iniciativ [viz např. Hothi, 2008; 2010]) nebo trvale udržitelný rozvoj [Agenda 21, 1998] nejsou zdaleka jedinými oblastmi, které směřují svou pozornost vůči lokálním vazbám v místě bydliště a jeho okolí a zdůrazňují jejich specifickou úlohu. V současnosti se tématem sousedských vazeb z různých pozic zabývá i např. lékařská věda, jak dokládají četné studie z celého světa. Sociální kapitál, kvalita lokálních vazeb a komunitního života i např. vnímání místa bydliště představují jevy, které jsou studovány v souvislosti s duševním i fyzickým zdravím [viz např. Beaudoin, 2009; Baum et al., 2009; Roux; Mair, 2010; Cramm; Dijk; Nieboer, 2012; Kawachi, 2013]. Předmětem zájmu jsou pak jak děti a dospívající [viz např. Morrow, 1999 nebo Hyde-Peters; Simkiss, 2016], tak i kupř. velmi často staří lidé [viz např. Bowling et al., 2006; Bowling; Stafford, 2007; Harris, 2007; Gale et al., 2011 nebo Murayama et al., 2015]. V oblasti lékařské vědy, mnohdy s přesahem i např. specificky do oboru psychologie, je sousedství taktéž studováno ve spojitosti s percepcí místa [např. Ellaway et al., 2001 nebo Ruijsbroek et al., 2016].

Schéma č. 1: Schématem vyjádřená Bronfenbrennerova teorie ekologických systémů, sestávající z oblastí ovlivňujících růst a vývoj dítěte, zobrazuje umístění sousedských vazeb.

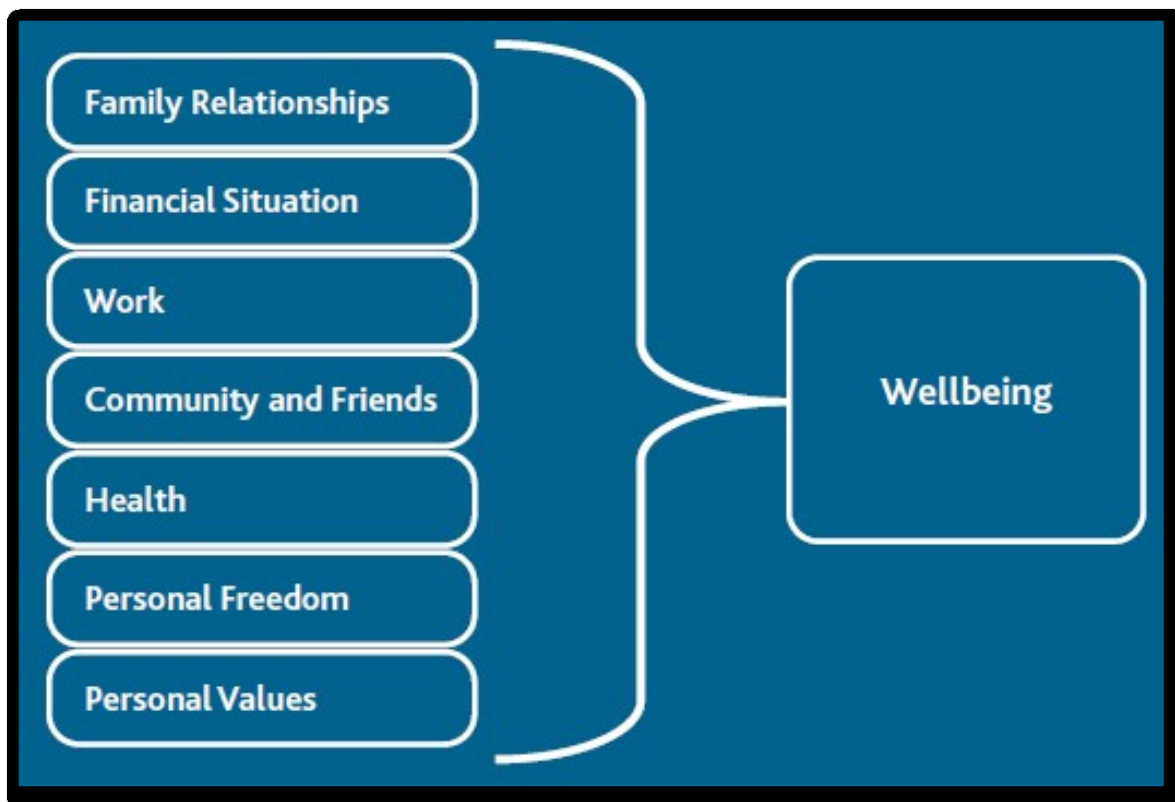

Zdroj: HYDE-PETERS, Zara; SIMKISS, Doug. 2016. Social capital and community development in child health. *Paediatrics and Child Health*. 26 (5): 205–211.

Diplomová práce není ze své povahy schopna obsáhnout ani ilustrovat všechny oblasti, ve kterých je téma sousedství v různé míře obsaženo. Tradiční oblasti, např. v podobě architektury či urbanismu, byly alespoň parciálně nastíněny a relativně nové

obory, zde v podobě lékařských věd, jmenovány. Diplomová práce je svojí povahou primárně koncipována jakožto práce sociologická. Její autor tak pokládá za povinnost alespoň v omezeném rozsahu informovat o komplexnosti tématu. Více o mezioborovém přesahu pojednává také alespoň implicitně i část práce věnující se faktorům, které ovlivňují podobu a vývoj sousedství. I zde je tak možné sledovat další oblasti, kde je téma sousedství obsaženo.

Schéma č. 2: Schéma koncepce duševní pohody dle Hothi zobrazuje jednotlivé komponenty definice, mezi nimiž stojí i komunita, která v sobě zahrnuje právě sousedské vazby.

Zdroj: HOTH, Mandeep. 2008. *Neighbourliness + Empowerment = Wellbeing: Is There a Formula for Happy Communities?* The Young Foundation. ISBN: 978-1-905551-06-4.

1.1.8 Význam sousedství v současné době

Jak již bylo vyloženo výše, pohled na komunitu včetně sousedství prošel v průběhu času více než výraznou proměnou. Jelikož se ale diplomová práce zabývá stavem a vývojem sousedství specificky v urbánním prostředí panelového sídliště, je nutné si položit

otázku, jakého významu dnes sousedské vazby nabývají v rovině nejen obecné, ale také právě i v prostředí města.

Na položenou otázku, jak již bylo v předchozích částech práce naznačeno, nelze odpovědět zcela dichotomicky, což ostatně koresponduje s komplexní povahou nejen susedství, ale také urbánního prostředí i doby, ve které žijeme. Přes celou řadu makrosociálních procesů a změn (např. postupující individualizace), které jsou nezdědka kdy mnohými autory hodnoceny negativně a mohou lokální vazby oslabovat [viz např. Petrusek, 2006; Keller, 2009 nebo Kraus, 2014], lze nalézat následující názor. Z českého prostředí je například Keller [1995] přesvědčen, že přes veškeré aspekty moderní doby člověk stále vnímá své nejbližší okolí, tj. rodinu, přátele i právě sousedy diametrálně odlišným způsobem než zbývající část sociální reality. Musil také ve svých dílech opakovaně zdůrazňuje [např. 1967 nebo Musil et al., 1985], že v minulosti předkládaná dichotomická rozlišení, nabízející pouze dvě možnosti ve vzájemné opozici, jsou více než zavádějící a zcela nedostatečná.

Komunity zcela nové, ale dokonce i ty ve své tradiční podobě stále prosperují a lze je nalézt, přes výše zmíněné, i v těch nejvíce urbanizovaných prostředích [Bassis et al., 1991]. Kupříkladu Fisher [1984] zdůrazňuje, že ačkoliv města s sebou přinášejí často až velmi neosobní a anonymní sociální vztahy, jsou také zdrojem nemalé rozmanitosti a mnohdy i důvěrných přátelských vztahů. Původní obrazy urbánního prostředí, předkládané tradiční sociologií města, tak nelze s odstupem času hodnotit jinak než jako příliš generalizující, jednostranné, mnohdy živěné antiurbanistickými tendencemi a taktéž nezohledňující existující rozmanitost [Musil et al., 1985; Jandourek, 2009; Giddens, 2013]. V českém prostředí Musil [Musil et al., 1985] již v osmdesátých letech poukazuje v publikaci *Lidé a sídliště* na více než významná zjištění týkající se susedských vazeb na sídlištích. Dochází k závěru, že sociální interakce napříč obyvateli sídlišť se mnohdy v zásadě příliš neodlišují od těch, které lze nalézat ve starých městských částech. Pocity osamění, anonymity i povrchnost mezilidských vztahů jsou sice přítomny, v očích Musila (ibid.) však především média přispěla ke generování řady zcela nepravdivých stereotypů, oceňovaných nelichotivými názvy jako „*anonymita sídlišť*“, „*sídlištní člověk*“ nebo i „*sídlištní blues*“ [Musil et al. 1985: 44]. Podle Musila (ibid.) k tomuto nežádoucímu jevu přispěla i dlouhodobá absence systematického zkoumání života v prostředí sídliště, přestože byly do toho prostředí přesunuty jen u nás miliony lidí. Samotný přesun pak Musil hodnotí jako „*hromadný sociální experiment*“ [Musil et al., 1985: 44].

V oboru sociologie tak existují celkem tři odlišné pohledy na vliv procesu urbanizace na komunity. První pohled tvrdí, že rozsáhlé městské oblasti s vysokou densitou zalidnění komunitu nenávratně zničily. Druhý pohled říká, že naopak i v těch nejrozsáhlejších městských aglomeracích stále přetrvávají takové lokální útvary, jaké jsou typické i pro rurální prostředí. V pořadí poslední, třetí názor tvrdí, že proces urbanizace umožnil vznik zcela nových forem komunit, které již nejsou podmíněny fyzickou blízkostí svých členů. I pocit komunity se pak může v prostředí města přirozeně vytrácet, přetrvávat i procházet změnami. Tyto procesy se navíc mohou vzájemně prolínat i probíhat současně. Pro všechny tři jmenované pohledy pak lze nalézat empirické důkazy v závislosti na tom, jak budou variovat proměnné v podobě časové, geografické a socio-kulturní situovanosti [Bassis et al., 1991]. Představené tři odlišné pohledy na proces urbanizace zcela zřejmě do značné míry evokují i již popsané, taktéž tři odlišné argumenty ve věci stavu komunit (argument komunity ztracené, zachráněné a osvobozené).

1.2 Pojetí sousedství

1.2.1 Variabilní konceptualizace fenoménu

Sousedství představuje další z mnoha pojmů, jehož definice není v rámci oboru sociologie jednotně vymezena. Jedná se o velmi komplexní, proměnlivý a multidimenzionální fenomén, který může být konceptualizován a výzkumně uchopen mnoha různými způsoby [Park, 1984a; Davies; Herbert, 1993; Kearns; Parkinson, 2001; Kennett; Forrest, 2006; Tuček et al., 2008]. Sousedství může být chápáno jako např. komunita, územní plánovací jednotka (tzv. okrsek, v anglickém jazyce *department*, zcela zásadní na poli aplikace sociologie města v plánování a stavbě měst), ale dokonce i jako komodita nebo třeba kontext a debaty nad jeho možnou konceptualizací neutuchají dodnes [Forrest; Kearns, 2001; 2008; Taylor, 2012]. Zároveň se jedná o termín, který je v rámci společenských věd z teoretického hlediska nedostatečně zpracován a jeho výklad je mnohdy podceňován a brán za dokonce až samozřejmý. Někteří autoři dokonce hovoří až o vulgarizaci tohoto termínu [Galster, 2001; Abercrombie; Hill; Turner, 2006; Ray, 2006].

Forrest explicitně a opakovaně zdůrazňuje, že sousedství jakožto koncept je velmi variabilní a s ohledem na konkrétní výzkum (a jeho specifické potřeby a cíle) se jeho definice musí náležitým způsobem různit tak, aby v plném rozsahu reflektovala také celkový kontext [Forrest 2008]. Možnou variabilitu konceptualizace fenoménu vhodně ilustruje i např. pět hlavních témat v rámci výzkumu sousedství, které uvádí Olson [1982: 495]: 1) *sousedství jako jedna z forem sociální organizace* 2) *jako ideologie* 3) *jako determinanta chování* 4) *jako výsledek sociální organizace* 5) *jako sociální síť*. Někteří autoři jsou pak dokonce toho názoru, že vytvoření určité univerzální definice sousedství je nejen velmi obtížné, ale dokonce až nemožné [např. Davies; Herbert, 1993]. V literatuře lze nalézt nespočet různých přehledů konceptualizací sousedství, které v odlišné míře zdůrazňují různé atributy jednotlivých definic [např. Pahl, 1970; Davies; Herbert, 1993; Galster, 2001 či Forrest, 2008]. Následující přehled věnovaný definování pojmu sousedství tak nemá za cíl být vyčerpávajícím výčtem, nýbrž s pomocí vybraných definic stručným přehledem těch atributů, které je nutné vzhledem k potřebám diplomové práce a pojetí výzkumu vysvětlit a současně zohlednit.

1.2.2 Dimenzionalizace konceptu

Při nahlédnutí do Velkého sociologického slovníku zjistíme, že sousedství (v anglickém jazyce tzv. „*neighbourhood*“ či „*neighbourliness*“) je: „...*V užším smyslu soubor osob, které na základě trvalejšího bydlení v těsné blízkosti udržují specifický druh sociální interakce a vzájemných vztahů, jejichž forma a obsah jsou do značné míry určeny kulturním vzorem „dobrého suseda“* [ET AL., 1996: 1189]. Jaké konkrétní podoby pak nabývá vzor tzv. „*dobrého suseda*“ již však není dále rozvedeno. Dále můžeme zjistit, že území, ve kterém tyto interakce probíhají, je relativně malé (dům až blok) a počet osob nepřesahuje obvykle několik desítek. Pojetí sousedství také jakožto územně plánovací (nebo administrativní) jednotky města se pod názvem sousedství (tzv. „*neighbourhood*“) vžilo zejména v anglosaských zemích (ibid.).

Park [1984a] zdůrazňuje, že sousedství představuje nejjednodušší a současně nejzákladnější formu seskupení, se kterou se setkáme v organizaci života ve městě. Chápe ji jako vnitřně organickou jednotku, která sestává z lokálních zájmů a potřeb a která následně předurčuje i bydliště jakožto základ širší občanské participace. Park (ibid.) přirovnává spontaneitu povahy sousedství k lidské mysli a dodává, že sousedství existuje i bez formální organizace. Struktury lokálního společenství přirozeně vyvstávají z existence sousedství a odrážejí potřeby a zájmy místních obyvatel.

Ouředníček a Temelová [et al., 2012] považují sousedství za neopominutelnou charakteristiku urbánního prostoru. Sousedství podle nich představuje jeden ze základních stavebních kamenů města. Jedná se o koncept ležící na rozhraní dvou hlavních dimenzí, fyzického prostoru a společnosti, a obsahuje tak v sobě nejen vzájemné vazby mezi samotnými sousedy, ale i percepce celkového okolí a specifický vztah k místní komunitě. Je to velice komplikovaný pojem, přičemž různě velké okolí bydliště (o velikosti prostoru viz další autoři níže) se stává jeho neodmyslitelným kontextem.

Podle Keller [1968] v sobě většina definic sousedství zahrnuje dva hlavní atributy – část fyzickou a sociální. Shodu v tomto ohledu vykazuje řada dalších autorů [viz např. Galster 2001]. Základními složkami sousedství pak tedy jsou: lidé, prostor (místo nebo také domov), systém vzájemných interakcí, sdílené ztotožnění se a také systém veřejných symbolů [Keller 1968].

Schwirian definuje sousedství jako populaci, která (mimo jiné) obývá určitou část urbánního prostoru a jejíž členové jsou vzájemně organizováni v interakční síť do různé míry formálních i neformálních vazeb [Schwirian, 1983]. Schmeidler [2001] sousedství definuje jako lokální společenství, jehož členové jsou navzájem spojeni vztahy či společnými zájmy nebo atributy, které jsou odvislé právě od jejich prostorové blízkosti. Jedná se o variabilní a kolektivní oblast obklopující určité jádro, kterým je velice často domov (koncept domova zde není blíže specifikován). Sousedství spolu se svým obyvatelstvem a jeho specifickými aktivitami tvoří dohromady sociálně prostorovou jednotku, kterou všeobecně uznávají její obyvatelé a která je zároveň oddělena od svého okolí. Musil [1967] upozorňuje, že sousedství nepředstavuje pouhé bydlení ve fyzické blízkosti. Sousedství, tak, jak jej chápe obor sociologie, vzniká teprve tehdy, když mezi v těsné blízkosti žijícími a malými skupinami obyvatel vznikne pocit sounáležitosti a určitého odlišení vůči okolí. Jeho postupné vytvoření v čase je podmíněno častými interakcemi mezi obyvateli.

Thompson [1996] lokální skupinu definuje jako sociální systém sestávající ze sociálních vztahů, které se (převážně či zcela) nacházejí v určité lokalitě. Členové takových vztahů vykazují určitou míru společné identity. Podle Musila [1967; Musil et al., 1985] je hlavním představitelem lokálních skupin právě sousedství. Lokální skupinu tvoří obyvatelé nebo domácnosti žijící na určitém území, kromě prostorové blízkosti však mezi nimi existují alespoň elementární sociální vztahy, popř. sdílené zájmy. Sousedství pak charakterizuje Musil (ibid.) jako jedno z nejmenších společenství, jeho členové se nacházejí ve vzájemných sociálních vztazích a sdílejí mnoho zájmů, které jsou dány vzájemnou prostorovou blízkostí jejich bydlišť. Současně Musil [1971] sousedství klasifikuje jako nejmenší prvek územní sociální jednotky a řadí jej (např. také spolu s rodinou) do tzv. mikro-dimenze sociální koheze (tři úrovně dimenze sociální soudržnosti podle Musila [2004]). Výjimečně v případě velmi malé obce může sousedství splývat i s obcí. Sousedství a lokální skupinu však nelze zaměňovat. Lokální skupina má širší význam a sousedství je jeho jednou možnou formou (současně však nejčastější) [Musil, 1967; 1977].

1.2.3 Tematicky relevantní pojmy a akcentace různých atributů

V kontextu termínů sousedství i lokální skupiny je nutné věnovat pozornost dalším důležitým pojmům. Podle Schmeidlera [2001] rezidenční skupina představuje ztotožnění

se sociální skupin s určitým územím, územní společenství pak reprezentuje takové společenství lidí, jež je vázané na určitý prostor, který může být zvolen cíleně (dobrovolně), či naopak zcela z nutnosti. Lokální společenství představuje Schmeidler (ibid.) jako lokální seskupení, které charakterizuje malá sociální mobilita a jasně definované hranice skupiny. Dle Heřmanové a Patočky [2007] lokální, regionální i rezidenční komunity souborně reprezentují společenství, která se nacházejí v geograficky definované oblasti a mezi jejichž členy se vyskytují četné sociální vazby. Jde o obyvatele, kteří jsou určitým způsobem vázáni k lokalitě v citové rovině, nebo též o ty, které spojuje dlouhodobě využívaný společný prostor. Reichel [2008] zdůrazňuje, že pro členy těchto skupin je zásadní kohabitace právě v určitém prostoru, ať už trvale, nebo jen dočasně. Pokud pak spolu jednotliví členové lokálních komunit komunikují, častěji vstupují do sociálních interakcí a vzájemně blíže se znají, můžeme hovořit o sousedství.

Sousedství jakožto entita se od rezidenční oblasti liší stupněm sociální organizace napříč obyvateli. Rezidenční oblast zahrnuje, oproti sousedství, jen velmi málo nebo vůbec žádné vztahy mezi svými obyvateli. Může se sousedstvím stát ale i obráceně (vše záleží na životaschopnosti a také rozsahu konkrétní sítě vztahů mezi obyvateli) [Reichel, 2008; Schwirian, 1983].

Podle Heřmanové a Patočky [2007: 61–62] termín sousedství velmi často nahrazuje také pojmy „*sousedská komunita*“ a „*institute sousedství*“. Překryv mezi těmito pojmy často zdůrazňují i další autoři [viz např. Bruce; Yearley, 2006]. Domovské a sousedské komunity řadí Heřmanová a Patočka (ibid.) mezi nejmenší lokální sociální skupiny. Sousedskou komunitou označují jedince nebo rodiny bydlící ve své blízkosti, ale i skutečnost, že vzájemné vazby a interakce mezi nimi jsou založené na řadě nejrůznějších funkcí. Též dodávají, že sousedství reprezentuje určitý princip koexistence lidí, která je vzájemně nejen výhodná, ale také i nutná. Taková komunita je z časového hlediska relativně stálá, případná výměna některých členů mění její celkovou velikost, z hlediska prostoru a počtu obyvatel, jen mírně.

Dimenze sousedství jakožto lokální komunity klade důraz především na sociální interakce, sítě a tzv. sousedskou laskavost (tzv. „*neighbourliness*“) [Forrest, 2008: 8]. Někteří autoři v případě vyjádření pocitu komunity (ve smyslu pocitu přináležitosti ke specifickému kolektivu – viz např. Buckner 1988 nebo Shapiro citován in Kubátová 2009) užívají takové proměnné, které popisují hodnocení okolí místa bydliště. Používají (ibid.)

např. tyto dimenze: sdružování se (vzájemné návštěvy), solidarita (podpora a pomoc) a participace (aktivní i pasivní zájem o věci veřejné). V případě města se hodnocení vztahuje na určitou jeho část – čtvrť nebo ulici [Tuček et al., 2008].

Jandourek [2001] ve své definici sousedství zdůrazňuje atribut takové prostorové blízkosti, která umožňuje obyvatelům se osobně znát. Rozsah tohoto prostoru je zde udáván jako větší než dům a současně menší než čtvrť. Sousedství je také charakterizováno vzájemnou pomocí, spoluprací, přímou komunikací a podléháním a současně spoluvykonáváním sociální kontroly (ibid.). Od primárních skupin se pak sousedství odlišuje vyšší mírou formálnosti vztahů a neúplnou integrací [Petrušek, 1996; Jandourek, 2001; Abercrombie; Hill; Turner, 2006]. Z výše uvedených definic je tak zřejmé, že fyzická dimenze sousedství je propojena s tou sociální a do jisté míry předurčuje její podobu. Je však důležité dodat, že prostředí nemůže zcela apriori definovat konkrétní rysy, pouze stanovuje limity intervalů, v jakých se budou pohybovat možné variace. Prostor prostředí nestanovuje obsah lidských činností, nýbrž pouze jejich rámeček [Musil, 1971].

Jak již bylo výše řečeno, sousedství je velice komplexním a složitě definovatelným fenoménem. Při jeho exploraci je vždy bezpodmínečně nutné zohledňovat jeho kontext, především v podobě lokality, ve které je studován. Dimenzionalizaci (včetně jednotlivých indikátorů) a současně vybranému modelu, jenž bude diplomové práci vzorem a ze kterého bude i vycházet následně výzkumné uchopení, je věnován samostatný oddíl v rámci teoretické části práce. Současně však výčet jednotlivých dimenzí fenoménu sousedství vhodně ilustruje jeho komplexnost a obtížnou uchopitelnost. Velmi vyčerpávající přehled dimenzí v tomto ohledu nabízí Galster [2012] a jeho práci tak nelze opomenout. Ačkoliv se na první pohled v tomto konkrétním případě jedná převážně o pojetí sousedství jakožto územně plánovací jednotky, tato konceptualizace současně neopomíná a integruje i dimenzi sociální:

- Strukturní charakteristiky budov rezidenční a nerezidenční zástavby: typy, měřítko, užití materiálu, design, stav, denzita, terénní úpravy aj.
- Infrastrukturní charakteristiky: cesty, chodníky, vizuální elementy ulic (např. zeleň, orientační prvky apod.), veřejné služby apod.
- Demografické charakteristiky obyvatel: věkové rozložení, složení rodin, etnické, rasové či náboženské skupiny aj.

- Třídní příslušnost obyvatel: výše příjmu, zaměstnání a složení z hlediska dosaženého vzdělání
- Občanská vybavenost: kvalita výkonu složek zajišťujících bezpečnost a pořádek, školy, veřejná správa, parky a místa určená k rekreaci a odpočinku
- Environmentální charakteristiky: terén, topografické prvky, výhled, úroveň hlukového znečištění, znečištění vod a ovzduší a další
- Aspekt dostupnosti: fyzická dosažitelnost zaměstnání, obchodů, volnočasových aktivit aj. z hlediska vzdálenosti i dopravní infrastruktury
- Politické charakteristiky: míra mobilizace místních politických sítí, míra angažovanosti místních obyvatel (např. i skrze volené zástupce) apod.
- Sociálně-interaktivní charakteristiky:
  - místní příbuzenské a přátelské vazby a sítě, míra vzájemné obeznámenosti
  - typ a kvalita interpersonálních seskupení
  - obyvateli vnímaná míra společného (v tomto kontextu z anglického jazyka do češtiny jen velmi těžko přeložitelné commonality)
  - participace v místních dobrovolných sdruženích
  - síla a intenzita hybných sil zprostředkávajících procesy socializace a sociální kontroly
- Sentimentální charakteristiky: identifikace s lokalitou ze strany obyvatel, historický význam a hodnota budov či městské části aj.

Na základě výše uváděných dimenzí Galster (ibid.) předkládá svou vlastní definici sousedství. To chápe jako svazek prostorově založených atributů, které jsou propojeny se shluky bydlíšť. Jak sám upozorňuje, při tvorbě své definice se inspiroje prací K. J. Lancastera (konkrétně se jedná o článek „*A New Approach to Consumer Theory*“ z roku 1966) a usiluje o vyvarování se nedostatků, které jsou podle něj společné většině existujících definic. Tyto nedostatky mají podobu předpokladu určité prostorové dimenze doplněné o dimenzi sociální. Současně však tato pojetí přehlíží či podceňuje řadu faktorů, které plynou z charakteru prostředí.

Společným rysem všech výše uvedených dimenzí sousedství je právě prostorové založení. Podle Galstera mohou být jednotlivé atributy uspokojivě pozorovány a měřeny pouze při konkrétní specifikaci lokality. Největší předností Galsterova pojetí je tak komplexní uchopení všech možných proměnných, které mohou do výsledné podoby sousedství vstupovat. Jelikož se ale jedná o definici sousedství převážně v pojetí územně plánovací jednotky (ačkoliv zde nechybí rozsáhle charakterizovaná sociální dimenze), budí dojem přespřílišného prostorového determinismu, o kterém hovoří např. Wellman [1979; Wellman; Leighton, 1979]. Pojetí sousedství v diplomové práci bude korespondovat s Wellmanovými závěry, které do značné míry chápou v současné době lokalitu jako něco významově spíše druhotného. Situovanost fenoménu v podobě fyzického prostředí však bude zohledněna.

1.2.4 Typologie sousedství

Při pohledu na již výše uvedenou, celou řadu proměnných, které vstupují do jednotlivých dimenzí konceptu sousedství, jistě nepřekvapí i velice variabilní typologie sousedství, které můžeme nalézt u řady autorů (ti často akcentují v různé míře odlišné atributy [např. Suttles, 1972 nebo Warren; Warren, 1992]). Primárním cílem této stručné kapitoly není předložit vyčerpávající přehled všech existujících variant, autor práce z důvodů omezeného rozsahu uvádí pouze tu, která nejen vhodně odráží komplexitu studovaného fenoménu, ale současně i slouží realizovanému výzkumu jako teoretické východisko i zpětně jako zdroj porovnání se získanými poznatky.

Warren [1975] na základě tří hlavních dimenzí, které charakterizují sousedství (interakce, identita a vztahy), popisuje šest základních typů sousedství, které odrážejí vnitřní povahu sousedství i jeho vztah k okolí:

- 1) *Integrované*: vysoká četnost face-to-face interakcí, značná soudržnost, hodnoty a normy korespondují s těmi celospolečenskými, participace a členství v řadě skupin uvnitř i mimo komunitu, současně silné napojení na okolí.
- 2) *Parochiální*: vysoká četnost interakcí avšak malé napojení na okolí, hodnoty a normy odlišné oproti zbývajícím společnostem.

- 3) *Difúzní*: absentuje neformální participace členů, a ačkoliv lokální formy organizace (vedení) existují, nereprezentují ve skutečnosti hodnoty místních obyvatel.
- 4) *Nášlapný kámen* (tzv. *stepping-stone*): interakce formálního charakteru, malé napojení na komunitu a naopak silný zájem a napojení na okolní skupiny a prostředí
- 5) *Přechodné*: interakce, participace a identita na nízkých úrovních, vysoká fluktuace obyvatelstva je příčinnou silné anonymity
- 6) *Anomické*: chybí participace i identifikace jak s místní komunitou, tak i okolním prostředím

1.3 Funkce plynoucí z existence sousedství

Sousedství je často také, v různé míře, definováno pomocí výčtu funkcí, které zastává [viz např. Petrušek, 1996; Jandourek, 2001 nebo Schmeidler, 2001]. Musil poukazuje na to, že sousedství je ze své podstaty komplementární sociální skupinou a tím jsou dány právě jeho funkce [Musil, 1967]. Názory na to, jaké funkce (a do jaké míry) ve skutečnosti sousedství plní, prošly také v průběhu času vývojem hodným pozornosti [srovnání např. Wirth, 1938 oproti Jandourek, 2001; Schmeidler, 2001 nebo Wellman, 2001]. V současnosti je nyní kladen více důraz právě na proměnu jednotlivých funkcí sousedství, nikoliv na jejich absolutní ztrátu [Forrest, 2008; Schmeidler, 2001]. Schmeidler [2001] také explicitně zdůrazňuje, že ačkoliv sousedství v moderní společnosti ztratilo řadu svých původních funkcí, stále mu některé zůstaly a dokonce mu nové i přibývají. Za pravdu mu v tomto ohledu dává mimo jiné také např. Forrest [2008] nebo Jandourek [2001]. Ten zdůrazňuje, že přes neustále se zvyšující anonymitu velkoměst si sousedství stále uchovává svůj specifický význam [Jandourek, 2001]. Musil [et al., 1985] dodává, že nový model sousedství tak neakcentuje tradiční funkce jako je například sociální kontrola nebo komunikace, ale obecně nutnost kooperace (ta ale nemusí být vždy nutně zcela neformální).

Při nahlédnutí do literatury zjistíme, že různí autoři věnují výčtům funkcí, které sousedství plní, různě velký prostor. Vyčerpávající přehled v tomto ohledu poskytuje Schmeidler [2001], následující výčet jednotlivých funkcí sousedství je také ale doplněn

přehledem Petruska [1996]. Jedná se tak o syntézu doplněnou, pro úplnost, o komentáře i řady dalších autorů:

1) Vzájemná ochrana a pomoc v každodenním životě (převážně neformální a poskytovaná bezplatně, jednostranná či oboustranná) – důležitá pro specifické skupiny, zejména pro matky s malými dětmi (obzvláště tam, kde chod domácnosti i výchovu dětí zajišťuje právě sama žena), příslušníky nižších sociálních vrstev, důchodce, invalidy a obecně další obyvatele, kteří vykazují omezenou mobilitu [Musil, 1967; Musil et al., 1985; Petrusek, 1996; Schmeidler, 2001; Tuček et al., 2008]. Pfeil [1959] dodává, že sousedství je svým charakterem výpomocí a něčím doplňujícím. Sousedé pomáhají v nouzi, pokud nějaký problém přesahuje možnosti domácnosti. Různé formy výpomoci podle Schmeidlera [2001] vznikají právě tam, kde se sousedé oboustranně znají a jsou si současně vědomi své vzájemné rovnosti (úloha reciprocity). Významná je reciprocita a rovnováha napříč sousedy i v rámci poskytovaných služeb.

Heřmanová a Patočka [2007] shodně spolu s Musilem [2008] dodávají, že vzájemnou výpomocí (ať už příležitostnou, nebo dlouhodobou), kromě sdružování a kooperace za účelem dosažení nějakého cíle, kterou se fungující sousedství vyznačuje, je zde myšlena ale i pomoc a podpora v méně obvyklých situacích (např. duševní podpora a pomoc během vážných, výjimečných životních situací aj.). Petrusek [1996] ve svém výčtu funkcí, které sousedství může plnit, pak rozlišuje mezi ochranou (a pomocí) a kooperací povětšinou svépomocného charakteru. Musil [2008: 34] dodává, že v rámci kooperace a pomoci spoluobčanům stále zastává svou úlohu sousedství, které spolu s rodinou a příbuzenstvím řadí do u nás „*tradičního sociálního mikrosvěta*“. Ten se jeví v případě pomoci v již výše uvedených, výjimečných životních situacích, jako stále nejvýznamnější.

2) Sousedství svým členům prostor k vyjádření a manifestaci nejrůznějších zájmů a také možnost sdružování se za účelem dosažení nejrůznějších společných cílů [Schmeidler, 2001; Wurzbacher; Pflaum, 1961]. V tomto ohledu je podle Schmeidlera [2001] sousedství důležitější v malých městech, pro matky s malými dětmi, staré lidi a další specifické skupiny, které vykazují sníženou mobilitu a tudíž i vyšší závislost na místě bydliště a jeho okolí.

3) Sousedství je pro své členy významným zdrojem v různé míře důležitých informací a předurčuje jejich informovanost [Schmeidler, 2001; Wurzbacher; Pflaum, 1961]. Reichel [2008] dodává, že ne vždy se může jednat o informace hodnocené kladně – drby, klepy, nejružnější pomluvy apod. Petrušek [1996: 1189] v rámci funkce předávání informací hovoří i o tzv. „*pavlačových pomluvách*“.

4) Sousedství má nezastupitelnou úlohu v případě měst a aglomerací, které charakterizuje rozvolnění společenských vztahů i značná mobilita jejich obyvatel (dané např. odloučením a rozptylem pracovišť a bydlíšť nebo i převahou masových forem kultury) [Petrušek, 1996; Schmeidler, 2001]. Sousedské vazby a jejich povaha totiž sehrávají významnou roli při procesu vzájemné asimilace i integrace lidí odlišných demografických a socio-kulturních charakteristik. Tyto charakteristiky pak zastávají zcela zásadní úlohu při formování lokálních sítí nebo i subkultur [Ray, 2006; Schmeidler, 2001]. Musil [2008] uvádí ve svém výčtu kategorií malých sociálních skupin, relevantních pro sociální soudržnost, právě sousedství (spolu s rodinou, příbuzenskými skupinami, přátelstvím a přátelskými skupinami).

5) Vedle rodiny i sousedství plní významnou roli v procesu socializace dětí a mládeže – neformální rodinné výchovy (např. i v podobě sociální kontroly ze strany sousedů) [Wurzbacher; Pflaum, 1961; Petrušek, 1996; Schmeidler, 2001]. Děti nalézají řadu podnětů pocházejících i z širšího okolí, které zahrnuje právě sousedství [Severe, 2014]. Tato skutečnost zasluhuje zvýšené pozornosti obzvláště v současné době, kdy rodina prochází řadou výrazných proměn a o některé své tradiční funkce přichází v důsledku množství makrostrukturálních změn [Singly, 1999; Maříková; Čermáková, 2000; Možný, 2002; 2008]. Sousedství je ve vztahu k rodině také možno řadit do širší sociální sítě v rámci mezosystému (což mimo jiné odpovídá i komplementární povaze sousedství). Rodina a sousedství pak vykazují výrazně reciproční vztah [Matějček, 1992; Sobotková, 2001].

Již Tönnies [1957, orig. 1887] připisoval primárním skupinám, včetně sousedství, zvláštní význam pro vývoj zdravého individua. Wurzbacher a Pflaum [1961] chápou sousedství jako prevenci před anonymitou a sociální izolací. Podle Cooleyho [1983, orig. 1909] vztahy v rámci primárních skupin, opět včetně sousedské komunity, utvářejí naši povahu a to má následný vliv i na ochotu kooperace s druhými lidmi. Reichel [2008] pojímá primární skupiny širěji. Nespatřuje v nich pouze skupiny zásadní pro socializaci jedince, ale řadí do této kategorie každou takovou skupinu, která může určitým způsobem

uspokojit naše psychické a sociální potřeby. Příkladem takové skupiny může být právě sousedství. V minulosti se podle Petruska [1996] úloha sousedství omezovala na doplňování funkcí, které plnily jiné sociální útvary (např. kromě rodiny i příbuzenské skupiny, školství aj.). Musil [2008] upozorňuje, že tyto doplňující funkce sousedství jsou v rámci České republiky stále větší v menších obcích venkovského typu. Pro úplnost je vhodné dodat, že „pouze“ komplementární povahu sousedství zde nelze chápat jakkoliv v negativní rovině (to již bylo ostatně naznačeno v prvním bodě tohoto výčtu). Kupříkladu Granovetter [1973] upozorňuje, že oproti intimním kolektivům mohou slabší vazby (např. právě v rámci sousedské sítě) na druhé straně poskytovat přístup i k zcela jiným, taktéž významným zdrojům. I proto nelze jejich důležitost apriori podceňovat.

6) Podle Morrow [1999] sousedství, kde se jeho členové znají, navzájem si důvěřují a společně rozhodují o věcech místní komunity, může být významnou podporou v boji s nejrůznějšími starostmi všedního dne, které v podobě stresu ovlivňují i naše zdraví (více o úloze sousedství v rámci udržování lidského zdraví viz další funkce níže). Takové sousedství lidem napomáhá se cítit dobře a dodává jim i tolik důležitou sebeúctu. Dle řady autorů [např. Pfeil, 1959; Petrusek, 1996; Musil, 2004 nebo Ouředníček; Temelová, 2012] nejsou oproti primárním skupinám rodiny či přátel sousedské vztahy sice tolik důležité, avšak stále významné. V anonymním prostředí města představují i např. nejbližší dosažitelnou potencionální oporu a mohou mít i emocionální význam. Fischer [např. 1984] sice ve svých studiích napříč sousedstvími nalézá značné rozdíly, nicméně dochází k závěru, že sousedství představuje jednu z mnoha sociálních sítí, uvnitř kterých mohou obyvatelé města skutečně nalézat sociální kontakt.

7) Vzájemná účast sousedů na nejrůznějších událostech, např. oslavách, místních událostech nebo i nájemních schůzích je významným indikátorem stavu dané sousedské komunity a také intenzity vztahů mezi jejími členy. Musil [Musil et al., 1985] tuto specifickou funkci sousedství nazývá funkcí ceremoniální. Petrusek [1996] ceremoniální funkcí sousedství rozumí i potvrzování příslušnosti ke komunitě např. i skrze minimální projevy v podobě vzájemného se pozdravení.

8) Sousedství také může představovat určitou formu sociální kontroly [viz např. Schwirian, 1983; Heřmanová; Patočka, 2007 nebo Wurzbacher; Pflaum, 1961]. Petrusek [1996: 1189] rozumí sociální kontrolou „*neformální dohled nad dodržováním norem sousedského i obecnějšího společenského chování*“. Wurzbacher a Pflaum [1961] v sousedství spatřují

spolutvůrce společenského řádu. Dobře fungující sousedství totiž mohou přispět k vyšší ochraně zvláště ohrožených skupin obyvatel, tzn. např. dětí, starších či imobilních lidí ale i všech členů komunity obecně včetně jejich majetku [Reichel, 2008]. Významnou úlohu v tomto ohledu hraje i vědomí příslušnosti ke kolektivu (příslušnosti ve smyslu koheze chápané jako skupinová identifikace) [Tuček et al., 2008]. Lidé v sousedství také sociální kontrole nejen vzájemně podléhají, ale též ji současně spoluvykonávají [Jandourek, 2001]. Keller [2004] také upozorňuje, že v minulosti byla součástí přirozeného vnitřního řádu sousedství i autorita. S rozkladem komunity se však postupně tato úloha vytratila.

I dnes jsou však mezi mediátory a tvůrce procesů (souborně nástroje) vedoucích k sociální kohezi řazeny tzv. *nástroje pospolitostní*. Ty vznikají převážně z neinstitucionalizovaných zdrojů a jejich představitelem je právě např. sousedství. Zde máme na mysli především do různé míry náhodně vytvářená pravidla a postupy a také zkušenost sociální koheze vycházející z těsné fyzické blízkosti bydliště, která vede k respektování přesahu jedince [Prudký, 2004: 55].

9) Jednou z důležitých funkcí sousedství je také proces asimilace nově příchozích – regulace vzájemného soužití mezi původními obyvateli, starousedlíky, a nově příchozími skrze vyrovnávání rozdílných zájmů [Wurzbacher; Pflaum, 1961; Heřmanová; Patočka, 2007].

10) Sousedství, zejména v organizované podobě, napomáhá dobrému způsobu řízení výstavby měst. Životaschopný rozvoj měst závisí na kooperaci se sousedským společenstvím i dalšími neformálními sociálními skupinami. [Rodwin et al., 1981; Agenda 21, 1998]. Sousedství, současně i tímto způsobem, napomáhá k tvorbě a podpoře ochrany životního prostředí v různém rozsahu (příkladem mohou být různé zkrášlovací spolky nebo třeba i jen zkrášlování nejbližšího obytného prostředí, ochrana proti poškozování a jiné aktivity) [Schmeidler, 2001]. Neformální sektor zahrnující sousedské skupiny tak zastává při rozvoji nezastupitelnou úlohu [Agenda 21, 1998].

1.4 Faktory ovlivňující podobu a vývoj sousedství

Při nahlédnutí do odpovídajících pramenů zjistíme, že podobu sousedství i jeho vývoj v čase ovlivňuje hned celá řada různých faktorů. Na základě výčtů, které uvádějí jednotliví autoři, rozčleňuje autor diplomové práce jednotlivé faktory do tří rámcových

skupin. Tyto soubory však nelze chápat striktně oddělně, neboť jsou v řadě aspektů vzájemně velmi provázány.

1.4.1 Faktory sociální

Jak upozorňuje kupříkladu Špaček a Vobecká [2008] nebo Musil [1967 Musil et al. 1985], pro podobu sousedství je zcela zásadní sociální struktura jeho členů. Homogenita obyvatelstva a z toho i plynoucí obdobné potřeby, zájmy i denní rytmus (způsob života) jsou předpokladem integrace a absence konfliktů. Musil [1967] konkrétně ve svém výčtu faktorů uvádí třídní, sociální, kulturní a etnickou příslušnost včetně i stupně mobility a psychologického postoje vůči ní. Taktéž zdůrazňuje úlohu pohlaví, věku a sdílených zájmů. Podle Musila (ibid.) pak sousedství nabývá na vyšším významu např. v těch částech města, kde se koncentrují nižší sociální vrstvy (dělnictvo), silné sousedské vazby lze také nalézt v etnicky vyloučených částech měst.

Sousedství také prochází proměnou nejen se změnou úloh, které vykonává. Tento proces souvisí s jednotlivými etapami životního cyklu a individuální zakotveností jedince v lokalitě [Špaček; Vobecká, 2008]. Sousedství např. nabývá ve zvýšené míře na významu pro méně mobilní obyvatelstvo, mezi které se řadí děti, matky s malými dětmi nebo staří lidé a nemocní či hendikepovaní [Musil, 1967; Petrussek, 1996; Špaček; Vobecká, 2008]. Ve vztahu k dětem může sousedství plnit funkci socializační, s jejich rostoucím věkem a snižující se prostorovou zakotveností význam lokálních vazeb zpravidla klesá [Musil, 1967; Booth; Crouter, 2001; Schmeidler, 2001]. Přítomnost dětí také sehrává ve vztahu k sousedství specifickou úlohu, neboť iniciuje napříč členy sousedství vznik zpravidla alespoň slabých vazeb a přispívá tak k integraci a vzniku komunity [Sampson, 1988; Völker; Flap; Lindenberg, 2007].

Význam sousedských vazeb obvykle následně narůstá ve stáří, kdy lidé jsou opět ve zvýšené míře vázáni k místu bydliště [Musil, 1967; Musil et al., 1985]. Podle Špačka a Vobecké [2008] pak pocit komunity s rostoucím věkem klesá, zapojení do sousedské sítě naopak vzrůstá. Pociť komunity také souvisí s dosaženým vzděláním, pozitivnější hodnocení vykazují lidé vzdělanější (ibid.). Vznik a existence lokální komunity také úzce souvisí s rezidenční stabilitou. Sousedské vazby obvykle vznikají mezi obyvateli až s časovou prodlevou, stabilita složení obyvatelstva je proto klíčová. Vztah mezi vznikem sousedství a rezidenční stabilitou je pak obousměrný (stabilita podmiňuje vznik sousedství

a to zase svým stavem ovlivňuje stabilitu) [Sampson, 1988; Völker; Flap; Lindenberg, 2007]. Sousedství tak nelze reflektovat je neměnnou daností, neboť jeho stav se mění v průběhu času.

1.4.2 Faktory prostorově-fyzické

Dalším souborem proměnných, které ovlivňují podobu i vývoj sousedství, jsou faktory prostorově-fyzické. Ostatně vzájemný vztah mezi prostředím a jeho obyvateli, zejména v prostoru města, je předmětem dodnes nekončících debat překračujících hranice mnoha oborů [viz např. Musil, 1967; 1971; Musil et al., 1985; Gehl, 2010; 2011 nebo Schmeidler, 2001]. Merton [1948] již v roce 1948 poukazuje na roli pozice vstupních dveří domu ve vztahu ke vzniku přátelských vazeb. Musil [1971] spatřuje ve vzniku tzv. teorie obytného okrsku oprávněnou kritiku uspořádání měst 19. století. Následné ověřování její funkčnosti, včetně zkoumání vlivů hmotného uspořádání obytného prostředí na chování lidí a na síť jejich vztahů, Musil (ibid.) řadí mezi pět hlavních okruhů zájmu, které se po skončení druhé světové války zaměřovaly na výzkum lokálního společenství. Z vůbec první exaktní studii, která se zabývá vztahem hmotného prostředí a sociálních vztahů (včetně chování), považuje Musil [1971] výzkum F. S. Chapina, jenž tuto spojitost dokázal. Chapin [1955] ve své studii pozoroval pozitivní změny v sociálním životě rodin, které byly z původně nedobrych bytových podmínek přestěhovány do lepších.

Povaha lokálních sociálních vazeb úzce souvisí s povahou a také kvalitou obytného prostředí. Hustota zalidnění, homogenita, typ zástavby, situovanost lokality vůči okolí i počet obyvatel, to vše jsou faktory, které ovlivňují lokální sociální vazby [Špaček; Vobecká, 2008]. Obecně platí, že tím lepší je kvalita bydlení, tím je i sousedství integrovanějším a prostším vzájemných neshod či konfliktů [Musil et al., 1985]. Podle Musila (ibid.) se charakter sousedství, včetně funkcí, které plní, mění nejen v závislosti na povaze území, ale taktéž souvisí se stářím obytných souborů. V těch je obecně zpočátku intenzita vztahů vyšší a následně klesá. Podle Schmeidlera [2001] taktéž platí nepřímá úměra ve věci velikosti obytné jednotky. Čím menší obytná jednotka je, tím větší je míra integrace dané komunity. Za tzv. malá sousedství jsou pak v očích urbanistů považovány soubory o 40 až 60 jednotkách (rodin či jednotlivců). Ty tvoří z dlouhodobé perspektivy sociálně stabilizované prostředí. Podle Musila [Musil et al., 1985] platí ve věci kvality soužití stejná nepřímá úměra i v rámci počtu bytových jednotek na jednotlivých podlažích domu.

V procesu snahy o vytvoření ideálních podmínek pro bydlení se často střetává mnoho, zdánlivě proti sobě jdoucích, požadavků. Podle Schmeidlera [2001] je kupříkladu zapotřebí zabezpečit adekvátní míru soukromí na straně jedné a současně umožnit rozvoj sociálního života na straně druhé. Taktéž veřejné prostory musí být důstojné, odolné, funkční a vzájemně integrované. Současně musí být ale také atraktivní a vybízející ke svému užívání. Mnozí autoři [viz např. Horská, Maur, Musil, 2002] poukazují také na nežádoucí působení přespříliš unifikovaného vzhledu budov (tolik charakteristický jev v případě panelových sídlišť), který by měl být nahrazen potřebnou rozmanitostí. Schmeidler [2001: 122] ve vztahu k významu místa hovoří o „*urbánní estetice*“ a „*veřejném designu*“, jejichž úkolem je zabezpečení kvality prostředí, které bude funkční, ale také příznivé, jedinečné a sociabilní. Velikost jednotlivých budov, jejich rozmanitost (absence nežádoucí, přespřílišné unifikace), struktura ulic i celková organizace prostoru nejsou jen pomyslnými kulisami, ale relevantními součástmi sousedství jako celku [Musil et al., 1985; Schmeidler 2001]. Pozornost je také nutné věnovat, ve vztahu k sociálním interakcím, vzájemně protichůdným rolím pěší a automobilové dopravy (pěší doprava sociabilitu podporuje, automobilová nikoliv) i úloze místních zařízení (obchody, služby, sportoviště, školy apod.) [Jacobs, 1961; Kim; Kaplan, 2004; Gehl, 2010; Gehl; Svarre, 2013]. Kromě fyzické povahy lokality je vždy také nutno zohlednit její situovat vzhledem k okolí. Sousedství není od okolního prostředí jasně odděleno, ba právě naopak. Přiléhající části jsou s ním ve vzájemné interakci a tento důležitý aspekt musí být brán adekvátně v potaz [např. Gehl, 2010 nebo Gehl; Svarre, 2013].

Městské prostředí pak ve vztahu ke komunitě představuje samostatné pozornosti hodné specifikum, které svojí komplexní povahou překračuje rámce možností výzkumu realizovaného v rámci diplomové práce a taktéž stojí na pomezí všech tří skupin předkládaných faktorů. Pro úplnost je ale nutné, alespoň ve stručnosti, nastínit jeho roli. Keller [1995] spatřuje v růstu měst vznik zcela nového prostředí, ve kterém lidé vystupují z velké části jako cizinci. Vznikají tak historicky zcela nové a unikátní interakce. Podle např. Giddense [2013] nebo Bassise et al. [1991] pak měl vznik městského prostředí vliv nejen na sociální struktury, ale také na tradice, zvyky, chování i způsob myšlení lidí. Město tak charakterizuje velmi osobité, sociálně-psychologické klima i zvláštní způsob života [Veselá, 1998]. Park [1984b] spatřuje v životě ve městě důvod, proč se lidé stále více chovají a rozhodují na základě racionálních kalkulací.

Tabulka č. 1: Zobrazení vztahu mezi kvalitou fyzických struktur prostředí a podobou realizovaných aktivit ve veřejném prostoru

	Kvalita materiálního prostředí	
	špatná	dobrá
Nezbytné aktivity		
Volitelné aktivity		
"Výsledné aktivity" (společenské aktivity)		

Zdroj: GEHL, Jan. 2011. *Life between buildings: using public space*. Washington, DC: Island Press. ISBN 978-1-59726-827-1.

Jak uvádí kupříkladu Matějů [1977] nebo Musil [1971; Musil et al. 1985], vztah mezi sociálními vazbami a fyzickým prostředím je mnohem komplikovanější, než jak jej mnohdy vnímají architekti i urbanisté. Význam lokality bydliště v symbolické rovině (včetně identifikace s ní) je zcela základním stavebním kamenem sousedství, které může svou kvalitou diferencovat mnohdy jak na úrovni např. celé čtvrti, tak i ulice nebo pouze jednoho domu [Špaček; Vobecká, 2008; Ouředníček; Temelová, 2012]. Místo bydliště představuje nedílnou komponentu individuální identity v prostředí současného města a jeho společnosti. Lidé si pak vztah k místu bydliště budují i v rámci negativně reflektovaných sousedství. Opomenutí emocionální roviny místa je ostatně dodnes vytýkáno věhlasné chicagské škole [Špaček, 2012]. Taktéž hodnocení kvality i významu sousedských vazeb je provázáno s povahou vztahu, který lidé chovají k lokalitě, kde žijí [Špaček; Vobecká, 2008]. Absence rozboru všech relevantních faktorů ve vztahu k sousedským vazbám bohužel doprovází řadu na toto téma zaměřených výzkumů, v minulosti realizovaných právě v českém prostředí [Ouředníček; Temelová, 2012].

1.4.3 Faktory makrosociální

V samotném závěru této části práce je nutné poukázat na poslední rámcovou skupinu relevantních faktorů, makrosociální procesy, které taktéž jistou měrou ovlivňují povahu a vývoj sousedství [např. Musil et al., 1985]. Z povahy diplomové práce není možné v realizovaném šetření zcela postihnout povahu a roli těchto velmi komplexních faktorů (procesů), autor práce však pokládá za povinnost na ně alespoň teoreticky poukázat. Na řadu celospolečenských změn již bylo doposud ve výkladu odkazováno (postupující urbanizace, individualizace, nárůst mobility, rozvoj informačních technologií aj.), další jsou nastíněny i v následujících částech práce (např. proměna podoby rodiny nebo změny ve způsobu trávení volného času dětí – viz oddíl zabývající funkcemi sousedství aj.). Z důvodu omezeného rozsahu je tak tato problematika obsažena ve zbylých částech práce. Současné jsou ve vztahu k tomuto souboru faktorů reflektovány některé poznatky z provedeného výzkumu.

1.5 Sociální koheze

Jelikož bylo pro výzkum realizovaný v rámci diplomové práce (a následnou rámcovou konceptualizaci předmětu zájmu) primárně inspirující pojetí sousedství vycházející ze studia sociální koheze [konkrétně Špaček; Vobecká, 2008], autor práce považuje za nezbytné alespoň v základních obrysech předložit tuto problematiku. Následující řádky tak stručně pojednávají o pojetí sociální koheze, přičemž pozornost je následně směřována již vůči studovanému fenoménu, tj. zde sousedství. Další výklad je pak specificky věnován výchozí konceptualizaci a dalším relevantním a současně inspirujícím termínům. Teoretický výklad následuje představení již vlastní, ad hoc stipulativní definice, která je posléze detailně vyložena. Popis a explanace jednotlivých segmentů, dimenzí, indikátorů a jejich komponent je možné chápat jako pomyslné přemostění, vyústění teoretické expozice ve výzkumnou část práce.

1.5.1 Teoretická východiska sociální koheze

Téma sociální koheze je, ať už implicitně či explicitně, obsaženo v zájmu sociologického bádání od jeho samotného počátku. Jedná se o oblast klíčového významu, vzhledem však k existenci mnoha možných přístupů a také všudypřítomnosti tématu se jedná o další typický příklad termínu, jehož definice i konceptualizace (včetně teoretického

umístění) je více než nejasná a nejednotná a výzkumné uchopení obtížné [Moody; White, 2003; Friedkin, 2004; Musil, 2004; Šafr; Sedláčková, 2004; Tuček et al, 2008]. Bernard [2000: 2] považuje kohezi za hybridní mentální konstrukci a „kvazi-koncept“, který přímo vybízí k následné dekonstrukci. Koncept koheze lze tedy celkově relativizovat a dále rozpracovávat dle individuálních potřeb autora a jeho textu. Značná svoboda je ponechána jak v rámci samotné terminologie, tak i v koncepci textu.

Tuček [Tuček et al, 2008] upozorňuje na multidimenzionální povahu sociální soudržnosti. Soudržnost chápe jako velice komplexní systém souvislostí, který nelze při empirickém šetření redukovat na jednoduchý konstrukt. Kromě popisu jednotlivých indikátorů jsou tak důležité i vzájemné interdependence. V konceptualizaci sociální soudržnosti se prolínají jednak procesy a jevy makrosociální, tak i mikro- úroveň sociálních vztahů v jednotlivých sociálních jednotkách. U kvalitativního výzkumu vedeného rámci diplomové práce je tak zde nutné upozornit na omezení, které bohužel vystávají z jeho podstaty a také reálných možností studenta jakožto řešitele. Šetření diplomové práce není bohužel schopno postihnout všechny relevantní faktory, zde tedy jevy a procesy makrosociální povahy, které mohou přispět k ovlivnění vývoje a podoby sousedství. Práce je i proto primárně studií popisnou, nikoliv explanatorní. Možné podkrytí řady intervenujících proměnných je možné, vždy však bude pouze parciální. Pozornost je tak ve výzkumu v první řadě věnována lokálnímu kontextu, který je v tomto případě dosažitelný a sociologickému bádání přístupný.

V samotném úvodu je nutné nastínit, jakým způsobem bude v diplomové práci i vedeném výzkumu koheze chápána. Pojetí bude vycházet z rozlišení, které uvádí Milan Tuček [Tuček et al 2008: 20]. To spočívá v odlišení soudržnosti ve dvou stupních obecnosti, které však nijak nesouvisí s běžně užívaným rozlišením mikro- až makro-úrovni a jeho logikou. Odlišení ve skutečnosti přirovnává Tuček (ibid.) k tomu, které odpovídá rozdílu mezi obecnou teorií (zde soudržnost jako řád na obecné úrovni) a teorií středního dosahu (zde soudržnost jako zvláštní součást sociologie věnující se určité oblasti). Podle Tučka (ibid.) druhá možnost pojetí soudržnosti může odpovídat kupříkladu na otázku, jak se vytváří „dobrá společnost“. Centrem zájmu zde mohou být jak charakteristiky makrosociální, tak i fungování malých skupin nikoliv pouze uvnitř, ale i vzhledem k jejich okolí. Pozornost je tak věnována kupříkladu solidaritě, kooperaci a efektivitě, důvěře, identitě nebo přináležitosti. Ve všech případech se jedná o jevy, které souvisejí s fenoménem sousedství. I proto bude pro diplomovou práci a její výzkum

východí a relevantní právě druhé popsané pojetí soudržnosti. Následující přehled možných uchopení a koncepcí tak nejen ilustruje komplexitu koheze, ale postupně směřuje k zúžení a pojetí koheze vzhledem potřebám prováděného výzkumu, tzn. směrem k mikro- sociální úrovni a mechanismům fungování lokálních skupin.

Sociální koheze je komplexním a multidimenzionálním jevem. Valná většina definic sociální koheze na mezo či makro sociální úrovni dekomponuje kohezi na jednotlivé dimenze, které jsou následně převedeny na dílčí měřitelné indikátory. Definice a konceptualizace koheze povětšinou vycházejí z jediné teoretické větve studia koheze, kterou je konsenzuální paradigma [Šafr; Sedláčková, 2004]. Forrest a Kearns [2001: 2129] předkládají velice ilustrující příklad členění koheze do jednotlivých domén (viz Tabulka č. 2 na následující straně). Současně poukazují [Kearns; Forrest, 2000] na nutnost rozlišení jednotlivých prostorových úrovní, kde sociální koheze vzniká. Těmi jsou podle nich úroveň národní (až mezi městy), urbánní (až městské regiony) a právě úroveň sousedství.

Beck [citován in Šafr; Bayer; Sedláčková, 2008] vidí v kohezi jednu ze čtyř navzájem propojených komponent kvality sociálního života. Jedná se o tzv. kvadrant sociální kvality známý pod zkratkou SQQ, jenž zahrnuje kohezi, sociálně-ekonomické zabezpečení, sociální inkluzi a zplnomocňování. Beck pak oproti jiným autorům zastává makrosociální pojetí koheze. Důvodem je podle něj rozvoj komunikačních technologií, které zapříčinily kompresi prostoru sociálních vztahů. Tzv. face-to-face interakce ztrácejí na významu nejen v rodině, ale i mezi přáteli a také v rámci komunity.

Podle Šafra, Bayera a Sedláčkové [2008] je možné v současnosti obvykle nacházet dvě podoby konceptualizace sociální koheze. Jedná se o vzájemně se nevylučující varianty, přičemž rozdíl v těchto dvou pohledech spočívá v tom, zda se integrace vytváří zdola, nebo zda je strukturální makrosociální povahy. První, původní varianta vychází převážně z mikroroviny a chápe kohezi jako soubor faktorů působících na lidi tak, aby zůstali členy sociality, anebo jako kapacitu schopnou vyvíjet působivou sociální kontrolu a jednat kolektivně. Tento přístup klade důraz na vnitroskupinové vztahy a uplatňuje se při studiu menších sociálních skupin, kterými jsou např. pracovní kolektivy nebo právě sousedské komunity. Tato konceptualizace spatřuje základ koheze v míře kvality sítí interpersonálních vazeb anebo také v míře tzv. pocitu přináležitosti ke skupině (emocionální zkušenosti). Vzhledem k tématu diplomové práce i pojetí výzkumu je nutné věnovat pozornost také poslednímu z výše jmenovaných termínů, tj. pocitu přináležitosti.

Tabulka č. 2: Členění sociální koheze do jednotlivých domén dle Forrest a Kearns.

Doména	Deskripce
Společné hodnoty a kultura občanů	Společné zájmy a cíle, sdílené morální hodnoty a normy chování, podpora politickým institucím a politická participace.
Sociální řád a sociální kontrola	Absence obecného konfliktu a hrozeb vzhledem k existujícímu řádu, absence nezdvořilosti, efektivní neformální sociální kontrola, tolerance, respekt vůči odlišnostem, vnitroskupinová spolupráce.
Sociální solidarita a redukce rozdílů v životní úrovni	Harmonický ekonomický a sociální vývoj a sdílené normy, redistribuce veřejných zdrojů a příležitostí, rovný přístup k sociálním službám a výhodám, uznání sociálních závazků a ochota druhým pomáhat.
Sociální síť a sociální kapitál	Vysoká míra sociálních interakcí uvnitř komunit a rodin, občanská participace a přidružené aktivity, snadné řešení problémů společných postupů.
Přináležitost k místu a identita	Silná vazba k místu, provázanost identity osobní s vazbou k místu.

Zdroj: FORREST, Ray; KEARNS, Ade. 2001. Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood. *Urban Studies*. 38 (12): 2125–2143.

Lockwood [1992] ve své koncepci koheze jako dobré společnosti propojuje makro- i mikrorovinu sociální integrace. Podle Lockwooda (ibid.) je integrace vůči kohezi nadřazenou sociální kategorií, která sestává z občanské integrace (protipólem občanská korupce) a sociální koheze (protipólem rozpad). První složku Lockwood (ibid.) řadí do makrosociální úrovně. Vzhledem k tématu a zaměření diplomové práce je však nutno věnovat zvýšenou pozornost druhé složce – sociální kohezi. Tu Lockwood [1999] umisťuje na komunální mezo- a mikroúroveň, které se dotýkají primárních vazeb. Jednotlivými indikátory koheze pak jsou 1) participace v lokálních dobrovolnických sdruženích a 2) ochota (altruismus) pomáhat ostatním členům komunity. Lockwood (ibid.) však současně zdůrazňuje i pozornost vůči negativním jevům, tzn. indikátorům sociální dezintegrace. Těmi jsou rozklad rodiny v tradiční podobě, oslabování primárních sítí v rámci komunity a také sociálně patologické jevy, tj. drobná kriminalita v místě bydliště a pouliční nepokoje.

Velmi prostě sociální kohezi definoval již Moreno [1950: 176]. Podle něj lze kohezi chápat jako „*soubor sil, které jedince udržují uvnitř skupin, v nichž se vyskytují.*“⁴ Moreno (ibid.) současně navrhl sociometrickou škálu pro její měření. V očích sociometrické tradice je koheze interpretována nejčastěji jako funkce pocitu příslušnosti k nějaké skupině včetně setrvání v ní a její celkové atraktivnosti [Šafr; Sedláčková, 2004]. Pocit přináležitosti ke skupině bude právě jedním z dílčích, současně však klíčových a pomocných indikátorů při celkové konceptualizaci a výzkumném uchopení fenoménu sousedství (ibid.).

Bollen a Hoyle [1990: 482] navrhuje pro měření koheze jako emočních vazeb ke skupině (resp. komunitě) tzv. *škálu vnímané koheze*⁵, která sestává ze dvou dimenzí: individuálního pocitu přináležitosti ke skupině a individuálního pocitu morálních závazků plynoucích z členství ve skupině. Tato konceptualizace je pak podle Šafra, Bayera a Sedláčkové [2008] univerzálně aplikovatelná k měření koheze jak malých skupin, tak i velkých sociálních celků. Obdobným konceptem je i *index koheze sousedství*⁶ měřící psychologický rozměr pocitu přináležitosti k místní komunitě. Index koheze sousedství sestává z celkem tří různých škál, které měří míru atraktivity lokality (*attraction-to-neighborhood*), sousedství (*neighboring*) a psychologický pocit komunity (*psychological sense of community*) [Buckner 1988: 777].

Jednou z možností, jak operacionalizovat sociální kohezi na lokální úrovni bydliště, je přístup zaměřený na zkušenost a jednání. Jednotlivé otázky zjišťují míru společné participace a vzájemné pomoci, hodnocení povahy lokálního společenství, atraktivity místa z hlediska bydlení či nejčastěji se vyskytující problémy v daném místě [Šafr; Sedláčková, 2004]. Tato oblast je vzhledem k zaměření diplomové práce a pojetí tématu klíčovou a poslouží jako vzor pro konstrukci některých částí osnovy rozhovorů. V kontextu dobrovolnických aktivit, které lze také zahrnout do výše popsané oblasti, je vhodné pro úplnost zmínit v literatuře se vyskytující debatu nad vztahem sekundárního členství vůči členství v primárních skupinách, do kterých náleží právě i sousedství [Albers citován in Bayer, 2004]. Ačkoliv panuje shoda v tom, že obě členství přispívají k sociální integraci, otázkou zůstává, zda vztah mezi těmito dvěma sférami je doplňující, neutrální či spíše konkurenční.

---

⁴ Orig.: „...the forces holding the individuals within the groupings in which they are.“

⁵ Orig. „perceived cohesion scale“.

⁶ Orig. „neighborhood cohesion index“ (NCI).

Podle Bayera [2004] je sociální soudržnost vyjádřena také v ochotě jednat solidárně. Solidaritu pak lze rozlišovat ve dvou různých formách, abstraktní a konkrétní, přičemž konkrétní solidarita se projevuje vzájemnou podporou (ve všech podobách) uvnitř komunity, kterou je například rodina nebo sousedství. Toto pojetí solidarity, v podobě vzájemné podpory, bude východiskem při konceptualizaci zkoumaného fenoménu – sousedství. Prudký [2004] ve svém výkladu konceptuálního rámce sociální koheze navrhuje členění na čtyři základní komponenty (definiční charakteristiky), které jsou v grafické podobě znázorněny níže (viz Tabulka 2). V rámci *obsahu* sociální koheze (A.), který se ptá, co je to sociální koheze, mimo jiné nalezneme:

- dimenzi interakce – sociální koheze je z podstaty sociální
- dimenze komunikace v podobě dialogu (ochota o schopnost všech naslouchat, pochopit a reagovat)
- dimenzi skupinové existence (soudržnost v rámci nějaké skupiny) je součástí a zároveň podmínkou skupinové identity
- dimenzi přesahu individuálního vidění, postojů a aktivit – přihlášení se a loajalita k sdílenému sociálnímu celku včetně reciprocit a respektu vůči němu
- dimenzi existence sociální sítě v rámci soudržného celku
- dimenzi míry shodnosti znaků a symbolů sociální příslušnosti (např. životní úroveň a životní způsob, etnické, kulturní či profesní znaky aj.)
- dimenzi mezilidské důvěry a z ní posilované solidarity v rámci celku (důvěra hraje klíčovou roli v interakci i komunikaci)
- dimenzi sdílených hodnot, norem, věr a smysluplnosti

Všechny výše uvedené dimenze poslouží jako vzor a nosná inspirace pro konceptualizaci a dílčí dimenzionalizaci sousedství včetně stanovení jednotlivých indikátorů.

1.5.2 Sociální koheze a sousedství

Podle Špačka a Vobecké [2008: 159] „*Sociální soudržnost na mikroúrovni nachází jedno ze svých nejtypičtějších vyjádření v soudržnosti sousedství. Právě na této úrovni*

můžeme očekávat nejjasnější diferenciaci sociální soudržnosti prostorových kategorií, způsobenou odlišným fyzickým i sociálním prostředím.“ Ačkoliv podle výše zmiňovaných autorů bezvýhradní platnost představy o anonymnější, individualizovanější a nesoudržnější atmosféře velkoměsta (oproti venkovu) byla zpochybněna, stále tento předpoklad vykazuje určitý racionální základ. Špaček a Vobecká (ibid) ve svém výkladu východisek explicitně poukazují na recipocitu prostoru a lidského chování: prostor jednak ovlivňuje naše chování, na straně druhé lidské chování prostor utváří a ovlivňuje. Stejným způsobem bude i prostor jako kontext studovaného fenoménu pojímán v rámci výzkumu diplomové práce.

Jak upozorňuje Musil [2008], v současnosti existující rozdíly napříč sídleními typy nepředstavují v rámci České republiky faktory, které by významně diferencovaly charakter i kvalitu sociálních vztahů. Rozdíly však nejsou zcela úplně zanedbatelné a týkají se zejména vztahů na mikroúrovni sociální koheze, tzn. v případě sousedství. V porovnání s městem a zázemím měst mají obyvatelé venkova v rámci svých sociálních vazeb výrazně více přátel mezi sousedy a taktéž sousedům více důvěřují. Lidé na venkově se také častěji scházejí a vzájemně navštěvují a jsou častěji členy spolků a různých sdružení. Souhrnně tedy na venkově přetrvaly, oproti městu, ve větší míře tradiční složky sociální koheze (tedy takové, které jsou dané prostorovou blízkostí).

Z hlediska kategorií a typů malých sociálních skupin relevantních pro sociální kohezi jsou dle Musila [2008] zásadní: 1) rodina a příbuzenství 2) přátelské skupiny 3) sousedství. V současnosti v důsledku řady strukturálních změn klesá sociálně ochranná a kohezivní funkce rodiny. Roste např. počet dětí žijících mimo rodiny nebo těch, které jsou ohroženy násilím v rodinách. Vzhledem k této situaci tak pravděpodobně roste význam přátelské a zřejmě i sousedství, které plní pomocnou doplňující funkci (ibid). Pro úplnost je nutné dodat (ibid), že kromě výše popsaného, stále významného mikrosvěta se u nás v důsledku řady změn nově formuje i mezo- a mikro-sféra opírající se, mimo jiné, o komunity oborové, pracovní a zájmové. V těžkých životních situacích stále zůstává zcela klíčový mikrosvět v tradiční podobě, tzn. v podobě rodiny, přátel a sousedství.

Smith [1975] při zkoumání sociální koheze na úrovni sousedství opakovaně zdůrazňuje její komplexnost. Nejfrekventovanější dimenze koheze na této úrovni je podle něj zpravidla tvořena sociálními interakcemi přátelské povahy, frekvencí vzájemných interakcí napříč sousedy a obsahem těchto interakcí. Tento důraz však Smith (ibid.) považuje za pouze jeden omezený aspekt koheze sousedství.

Tabulka č. 3: Škála měřítek sousedství dle Kearns a Parkinson zobrazuje v jednotlivých úrovních převládající funkce a mechnismy.

Škála měřítek sousedství		
Měřitko	Převládající funkce	Mechanismus
Oblast domova	Psycho-sociální výhody (např. identita, pocit přináležitosti aj.)	Důvěrnost Komunita
Lokalita	Aktivity v místě bydliště Sociální status a pozice	Plánování Poskytování služeb Trh bydlení
Městská část či region	Prostředí sociálních a ekonomických příležitostí	Zaměstnanecké vazby Volnočasové zájmy Sociální síť

Zdroj: KEARNS, Ade; PARKINSON, Michael. 2001. The Significance of Neighbourhood. *Urban Studies*. 38 (12): 2103–2110.

Studie orientované tímto způsobem pak v jeho očích měří kohezi pouze parciálně a selhávají při identifikaci dalších, komunálních integrujících aspektů chování v lokalitě. Mann [1954: 164] ve své koncepci sousedství a tzv. sousedské laskavosti poukazuje na nutné rozlišení mezi jejich zjevnou a latentní podobou. Zjevné typy sousedství, kde se kontinuálně objevují pozorovatelné interakce, lze měřit s pomocí otázek týkajících se vzájemných návštěv a sociálních aktivit. V případě latentního typu sousedství, které vyvstává v obdobích obtížných životních situací vyžadujících pomoc („...*positive action when a need arises, especially in times of crisis and emergency.*“), však výzkumy nejsou schopny tuto dimenzi doposud pojmout. Za účelem vyvarování se výše zmiňovaných omezení navrhuje Smith [1975] při měření koheze sousedství užití alespoň čtyř dimenzí, které mohou být současně považovány za typologii úrovní (druhů) sousedské koheze: 1) využívání lokální občanské vybavenosti 2) osobní ztotožnění se 3) sociální interakce 4) hodnotový konsensus.

Burkhardt [1971] rozvíjí výše uvedené doporučení v podobě své snahy o vytvoření složeného indexu koheze, který je založen na řadě odlišných, behaviorálních a perceptivních proměnných:

1. sousedství – rozsah a význam sousedství či interpersonálních interakcí

2. využití lokální občanské vybavenosti – rozsah a význam jejího využití ze strany místních obyvatel (např. prodejny potravin, školy, lékařské ordinace, kostely aj.)
3. participace – rozsah a význam participace obyvatel v lokálních organizacích, jejichž členové jsou místní obyvatelé nebo jejichž primárním účelem je řešení místních problémů nebo zprostředkování místních aktivit
4. ztotožnění se – rozsah a význam ztotožnění se obyvatel s pocitem příslušnosti k místní komunitě
5. odevzdanost a závazek – pocit zavázanosti obyvatel vůči jejich místu bydliště v podobě přání zde setrvat zde dále žít
6. hodnocení – rozsah a význam evaluace ze strany obyvatel týkající se sousedství jako místa, kde by si přáli žít

1.5.3 Výchozí konceptualizace sousedství

Jak již bylo uvedeno, sousedství představuje vysoce komplexní fenomén, který je možné pojímat mnoha různými způsoby. Vždy je však nutné náležitým způsobem zohledňovat kontext, ve kterém se studovaný jev nachází. Za pomyslný „jádrový konstrukt“ bylo zvoleno kvantitativní pojetí dle Špačka a Vobecké [2008], které poslouží pro potřeby diplomové práce jako vzor a teoretické východisko. I proto je této koncepci věnován v práci značný prostor ve zvýšené míře podrobností. Výzkum prováděný v rámci diplomové práce je však kvalitativního typu. Podstatou kvalitativního výzkumu není apriori ověřovat ani vycházet z předem existujících konstruktů, účelem je naopak explorační a objevování nového a autentického. S existujícími konceptualizacemi sousedství je však v rámci prováděného výzkumu zacházeno tak, aby se nestaly (v maximální možné míře) nežádoucím, omezujícím zdrojem redukcionismu v podobě „předpřipravených šablon“. Primárním účelem studia již existujících pojetí je podnět ke zvýšené pozornosti a vnímavosti za účelem postihnout co možná největší množství relevantních charakteristik a procesů, které povedou skrze reflexi a pozorování k sestavení uceleného a pokud možno komplexního obrazu výseku sociální reality.

Špaček a Vobecká [2008] sledují ve svém pojetí dvě základní dimenze hodnocení sousedství ze strany respondenta: 1) *pocit komunity* 2) *sousedskou síť*. Prvá dimenze, pocit komunity, je vyjádřením respondentova hodnocení kvality komunitního života v okolí jeho

bydliště. Toto hodnocení v sobě zahrnuje posouzení toho, do jaké míry se sousedé vzájemně navštěvují, pomáhají si a participují ve veřejném životě. Součástí této dimenze je i reflexe pocitu bezpečí v místě bydliště, vnímání možnosti zasahovat do dění v obci (popř. městské části apod.) a identifikace s lokalitou. Druhá stanovená dimenze, sousedská síť, vyjadřuje respondentovo reálné začlenění do sousedství, tzn. kolik sousedů zná, do jaké míry jim důvěřuje a spoléhá na ně.

1.5.3.1 Pocit komunity

Jelikož se termín pocitu komunity v kontextu sousedství objevuje napříč literaturou s vysokou frekvencí, je nutné tomuto konceptu věnovat zvýšenou pozornost a odpovídající prostor. Pocit komunity představuje komplexní psychologický koncept, jehož účelem je reflexe subjektivního vnímání začlenění se do určité komunity [Špaček; Vobecká, 2008]. Pocit komunity je pak také spolu s *hodnocením atraktivnosti sousedství* a *souseděním*¹ důležitou komponentou nástroje měření tzv. *sousedské soudržnosti* (NCI – „*Neighborhood Cohesion Instrument*“) [Buckner, 1988: 776–777]. V koncepci se taktéž vzájemně prolínají jen velmi těžko akurátně zachytitelné, psychologické dimenze např. pocitů přináležitosti, společenství, identity i velice obtížně přeložitelného *we-ness* [Buckner, 1988: 773]. Ačkoliv i koncept pocitu komunity včetně sousedské soudržnosti může být pojímán různými způsoby, nejčastěji užívanou i pravděpodobně nejvíce uznávanou je definice McMillana a Chavise [Hill, 1996; Pretty; Bishop; Fisher; Sonn, 2006].

McMillan a Chavis [1986: 9] zdůrazňují při své konstrukci jednotlivých komponent definice: 1) nutnost jasného a explicitního vymezení 2) potřebu konkrétnosti a identifikovatelnosti 3) potřebu reprezentace implicitně obsaženého pocitu vřelosti a intimity 4) potřebu poskytnutí dynamického popisu vývoje a udržování prožívané zkušenosti. Na základě těchto stanov McMillan a Chavis (ibid.) navrhují čtyři základní elementy (komponenty) definice:

1. *členství*: lze charakterizovat jako pocit přináležitosti nebo sdílení pocitu osobní spřízněnosti. Taktéž lze interpretovat jako pocitu identifikace a emocionálního bezpečí [dle Pretty; Bishop; Fisher; Sonn, 2006]
2. *vliv*: reciprocita působení jednotlivce na skupinu a naopak

3. *integrace a naplnění potřeb*: pocit kompatibility potřeb jednotlivce s potřebami skupiny a jejich naplnění skrze členství. Nutno však interpretovat jako potřeby jak fyzické, tak i psychologické [dle Pretty; Bishop; Fisher; Sonn, 2006].
4. *sdílené emocionální spojení*: pocity závaznosti a také víry ve sdílenou zkušenost, časoprostorovou lokalizaci a identitu

Na základě těchto složek definují McMillan a Chavis [1986: 9] pocit komunity jako „*pocit sounáležitosti napříč jednotlivými členy, pocit, že jednotlivým členům na sobě vzájemně záleží, a sdílená víra v naplnění potřeb členů na základě jejich členství ve skupině a sdíleném závazku v ní setrvat*“. McMillan [1996] později tuto definici reviduje. Základní čtyři elementy pocitu komunity ponechává, nově však všechny složky přejmenovává: 1. *duch* (oproti členství) 2. *důvěra* (oproti vlivu) 3. *obchod* (oproti integraci a naplnění potřeb) 4. *umění* (oproti sdílenému emocionálnímu spojení). Definici pocitu komunity McMillan [1996: 315] nyní interpretuje jako „*duch příslušnosti, pocit přítomné struktury a autority, které lze důvěřovat, jako vědomí obchodu a vzájemných výhod plynoucích z pospolitosti a jako duch, který vystává ze sdílené zkušenosti přetrvávající v podobě umění*“.

Špaček a Vobecká dodávají [2008], že koncept McMillana a Chavise se může vztahovat i na jiné druhy skupin, než jsou sousedé. Nemusí se nutně jednat o skupiny vymezené na základě územní příslušnosti. McMillan a Chavis [1986] explicitně zdůrazňují, že jimi předkládané pojetí pocitu komunity aplikují stejnou měrou jak na komunity v teritoriálním, geografickém významu, tak na tzv. komunity relační, tzn. komunity ve smyslu kvality mezilidských vztahů bez úzkého napojení na lokalitu. Špaček a Vobecká [2008] však svoji konkrétní konstrukci vztahují přímo na okolí místa bydliště a nejinak tomu bude i v případě výzkumu v rámci diplomové práce. Pocit komunity je zde konstruován s pomocí *respondentova hodnocení okolí místa bydliště*, přičemž reflexe se neváže ke konkrétním sousedům, ale obecně na *sociální prostředí*. To je charakterizováno s pomocí *hodnocení podoby mezilidských vztahů v místě bydliště* v celkem třech různých dimenzích – *sdužování, solidarita a participace*. Zacílení otázky pak koresponduje s prostředím, ve kterém výzkum probíhá. V případě vesnice či malých měst se hodnocení vztahuje na celou obec, v případě velkých sídel se hodnotí pouze vymezená část, tzn. vlastní ulice nebo čtvrť. Z výsledků výzkumu je patrné [Špaček; Vobecká, 2008], že povaha sociálního prostředí variuje v různých prostorových kategoriích zejména v dimenzi

sdužování. Obyvatelé obcí venkova a zázemí se vzájemně navštěvují více než v případě primárních a sekundárních center. Rozdíly v ostatních dimenzích, tedy solidaritě a participaci, již nejsou takto významné. Bez ohledu na kategorii obce jsou pak lidé toho názoru, že se lidé starají spíše pouze o sebe a věci veřejné převážně nejsou předmětem jejich zájmu.

Výrazné rozdíly popisují Špaček a Vobecká [2008] v rámci otázky týkající se bezpečnosti v lokalitě. Otázka pak byla zaměřena na přesun v místě (okolí) bydliště v nočních hodinách. Podle výsledků výzkumu se v nočních ulicích městského prostředí cítí velmi bezpečně pouze necelých 10% obyvatel, v případě venkova a zázemí je to však výrazně vyšších 25%. Pokud jde o vnímání možnosti participace, zasahování do dění v obci (městské části), předpokládané rozdíly v jednotlivých prostorových kategoriích byly nalezeny, nicméně ve zdaleka ne tak významné míře jako v případě bezpečnosti. Poslední komponentou pocitu komunity je identifikace s lokalitou, která byla zjišťována vztahem respondenta k různým jednotkám (Evropa, ČR, kraj atd.), mezi nimiž byla i čtvrť, popř. vesnice. Nalezené rozdíly popisují Špaček a Vobecká jako nepřiliš významné (obdobně jako v případě participace) a dodávají, že na základě faktorové analýzy se jeví proměnná identifikace spíše jako součást dimenze sousedské sítě, nikoliv pocitu komunity.

1.5.3.2 Sousedská síť

Druhá stanovená dimenze v pojetí Špačka a Vobecké [2008], sousedská síť, vyjadřuje respondentovo reálné začlenění se do sousedství. Zohledňuje také, jakého významu nabývají sociální vazby v místě bydliště v rámci respondentovy sociální sítě. Na tomto místě je vhodné dodat, že výzkum sousedství nikoliv samostatně, ale ve vztahu k celé sociální síti respondenta, zcela koresponduje s doporučeními např. Wellmana [1979], který se tímto aspektem podrobně zabývá v rámci tzv. komunitní otázky.

V pojetí Špačka a Vobecké [2008] je role a kvalita sousedské sítě zjišťována v celkem třech rovinách: 1) *přítomnost členů sousedství v nejbližším okruhu sociální sítě* 2) *důvěra vůči sousedům* 3) *možnost potencionální pomoci ze strany sousedů*. V případě prvního ukazatele a kladné odpovědi indikuje tato proměnná velmi silný význam sousedské sítě pro respondenta. To je dáno předpokladem pouze komplementární povahy sousedské komunity, jak již bylo podrobněji popsáno v kapitole pojednávající o jednotlivých funkcích sousedství. Přítomnost sousedů v okruhu nejbližších podle Špačka a Vobecké (ibid) významně variuje s prostředím (prostorovými kategoriemi). V případě venkova mají lidé

sousedy mezi svými přáteli výrazně více (56%) oproti obyvatelům města (37%). Podle Špačka a Vobecké (ibid.) však skutečnost, že se i v případě města jedná více jak o třetinu respondentů, indikuje podstatný význam sousedství pro utváření těsných sociálních vazeb.

Důvěra vůči sousedům, druhá stanovená rovina sousedské sítě, byla v případě představovaného pojetí Špačka a Vobecké [2008] zjišťována reflexí důvěry vůči různým skupinám i institucím, mezi kterými bylo zařazeno i sousedství. Sledovaný aspekt významně variuje s prostorovými kategoriemi. Nejméně lidé důvěřují sousedům v městském prostředí (pouze 19%), v dalších kategoriích hodnota postupně roste (nejvíce venkov s 35%). Význam sousedství byl operacionalizován s pomocí otázky, zda by lidé vyhledali pomoc ze strany sousedů v případě náhlé, těžké životní situace. Špaček a Vobecká (ibid.) hodnotí výsledky jako nikoliv překvapivé, neboť korespondují s teoretickým očekáváním (více o komplementárním charakteru sousedství viz např. Musil, 1967; 2008; Petrušek, 1996 nebo Pfeil, 1959). Na prvním místě stále stojí rodina, dále příbuzenské vztahy, přátelé a dále známí a spolupracovníci. Až poslední místo při výběru obsazují sousedé a lidé z obce. Přes nikoliv překvapivé výsledky však Špaček a Vobecká (ibid.) zdůrazňují, že variabilita proměnné může posloužit jako validní indikátor kvality sousedské sítě. Pokud jde o rozdíly z hlediska prostředí, v případě významu sousedství je trend shodný s přítomností sousedů v nejbližším okruhu i důvěrou vůči sousedům. Pouze zanedbatelný podíl respondentů by pak anticipoval ze strany sousedů velkou osobní oběť.

1.5.3.3 Dimenze sousedství

Jak upozorňují Špaček a Vobecká [2008], provedená explorační faktorová analýza potvrdila výše uvedené dimenze sousedství, tzn. pocit komunity a sousedskou síť. První dimenzi, pocit komunity, tvoří především proměnné charakterizující okolní prostředí, dále názory na participaci, vzájemnou pomoc a navštěvování se. Středně slabá je souvislost dimenze s pocitem bezpečí a názorem na vliv občana na dění v lokalitě, mírně je dimenze sycena také důvěrou vůči respondentům (ačkoliv ta spadá do druhé dimenze, tzn. sousedské sítě). Druhá stanovená dimenze dle Špačka a Vobecké (ibid.) charakterizuje sousedskou síť a přímé zapojení respondenta v sousedské komunitě. Spolu s indikátory přítomnosti souseda v okruhu blízkých, důvěry vůči sousedům a očekávanou pomocí ze strany sousedů vyvstal jako silný indikátor také blízkost vztahu k lokalitě. Ti, kteří pak hodnotí sousedské vztahy jako dobré a sousedskou síť jako významnou, vykazují také blízký vztah k lokalitě bydliště. Celkově je sousedství v obou stanovených dimenzích

nejvíce přítomno ve vazbách na venkově a na malých obcích tvořících zázemí velkých sídel. Menší města vykazují vyšší míru sousedské sítě oproti těm větším, v případě pocitu komunity jsou však rozdíly nepatrné. Obě dimenze sousedství vykazují také úzkou souvislost s věkem. S rostoucím věkem zapojení do sousedství vzrůstá, naopak pocit komunity klesá. Pozitivnější reflexe stavu komunity v okolí bydliště také převládá u vzdělanějších respondentů.

1.6 Konceptualizace fenoménu sousedství

Tato kapitola ve vysoké míře podrobnosti předkládá vlastní definici a konceptualizaci fenoménu sousedství. Ačkoliv v rámci šetření diplomové práce byla zvolena kvalitativní výzkumná metoda, vytvoření vlastní definice i konceptualizace (a dimenzionalizace), po vzoru studií kvantitativního typu, bylo shledáno jako nezbytné. Vlastní, ad hoc stipulativní definice sousedství a jeho dimenzionalizace zde neslouží apriori jako nežádoucím způsobem závazný vzor, který by neposkytoval dostatečný prostor pro reálnou, konkrétní reflexi sledovaného jevu. Níže vytvořený model (viz následující strana) plní primárně funkci rámcového přehledu. Jeho účelem je posloužit jako soubor podkladů, které nejen povedou ke zvýšené pozornosti a vnímavosti řešitele výzkumu vůči klíčovým, dílčím jevům, ale také pomůže vytvořit adekvátní osnovu, tematické okruhy a posléze i formulace jednotlivých otázek v rámci rozhovorů s respondenty. Přestože znění otázek i struktura rozhovorů jsou z povahy kvalitativního výzkumu taktéž do značné míry rámcové, nikoliv rigidně závazné, jejich konstrukce a strukturace odráží níže předkládanou konceptualizaci, dimenzionalizaci i definici sledovaného jevu. Současně tematické okruhy, v různé míře implicitně obsažené v otázkách rozhovorů, odpovídají i stanoveným výzkumným otázkám. To vše za současné reflexe kontextu (zde prostředí – charakteru lokality), který by mohl alespoň parciálně iniciovat exploraci a poodhalení, rozkrytí relevantních faktorů, které jsou za podobu i vývoj sousedství v čase zodpovědné.

1.6.1 Sousedství – rámcová dimenzionalizace včetně dílčích komponent a indikátorů

1. Segment sociální a emocionální

1.1 Dimenze sousedské sítě

1.1.1 kolik sousedů respondent zná a do jaké míry

1.1.2 přítomnost členů sousedství v nejbližším okruhu sociální sítě

1.1.3 míra důvěry vůči sousedům

1.1.4 možnost potencionální pomoci ze strany sousedů včetně jejího rozsahu

1.1.5 další funkce plynoucí z přítomnosti sousedských vazeb

1.1.6 Souborné hodnocení celkové atraktivnosti sousedství

1.2 Míra sdružování se

1.2.1 interakce převážně formální a instrumentální povahy (vzájemné se zdravení, účast na domovních schůzích, členství v nejrůznějších spolcích účelového charakteru atd.)

1.2.2 interakce převážně neformální a neinstrumentální povahy (návštěvy, společné trávení volného času, zájmová sdružení, kluby, spolky apod.)

1.3 Participace (členství v organizacích, angažování se a zájem o věci veřejné především ve vztahu k lokalitě bydliště až po širší okolí)

1.3.1 participace nejrůznější podoby na úrovni domu (v rámci družstevní správy)

1.3.2 participace nejrůznější podoby na úrovni lokality bydliště a jeho okolí (s přesahem např. do místní samosprávy aj.)

1.4 Solidarita (neinstrumentální zájem o druhé v rámci sousedství, zahrnuje především reciprocitu interakcí, míru závaznosti plynoucí z členství, naplnění potřeb fyzických i psychologických)

1.5 Pocit sounáležitosti (především pocity přináležitosti ke společenství, osobní spřízněnosti, identifikace a emocionálního bezpečí, sdílené emocionální spojení)

1.6 *Reflexe významu sousedství v neúčelové rovině* (subjektivní, neinstrumentální hodnocení existence společenství)

2. Segment fyzického (prostoru/lokality)

2.1. Dimenze reflexe instrumentální povahy

2.1.1 *Hodnocení lokality bydliště z hlediska její funkčnosti na úrovni domu* (zejména komfort bydlení)

2.1.2 *Hodnocení lokality bydliště z hlediska její funkčnosti na úrovni širšího okolí* (zejména úroveň občanské vybavenosti) *včetně environmentálních charakteristik*

2.1.3 *Hodnocení procesů správy domu a širšího okolí včetně možnosti participace* (bytová družstva a samosprávné celky v rámci městských částí)

2.1.4 *Hodnocení pocitu bezpečí v místě bydliště a jeho okolí*

2.1.5 *Souborné hodnocení celkové atraktivnosti sousedství* (zde sousedství ve smyslu lokality, územní jednotky)

2.2. Dimenze reflexe emocionální povahy / Sentimentální charakteristiky

2.2.1 *Osobní ztotožnění se (identifikace) respondenta s lokalitou*

2.2.2 *Hodnocení lokality bydliště z hlediska estetického*

2.2.3 *Zvláštní, emocionální význam lokality* (především pocit domova)

3. Segment vývoje v čase

Výzkum prováděný v rámci diplomové práce apriori předpokládá, na základě studia literatury, implicitní i explicitní zahrnutí dimenze vývoje (změn) v čase ve výpovědích respondentů. Polostrukturovaný až nestrukturovaný typ rozhovoru, konstrukce jednotlivých otázek a především strukturace obsažených tematických okruhů v průběhu rozhovorů je této anticipaci uzpůsobena především možností vysoké variability celkového pojetí rozhovoru.

1.6.2 Vysvětlení konceptualizace

Konceptualizace sousedství vychází primárně z pojetí předkládaného Špačkem a Vobeckou [2008: 159], které je pro realizované šetření pomyslným vzorem a teoretickým východiskem. Základem jsou tak dvě hlavní dimenze hodnocení sousedství ze strany respondenta: 1) *pocit komunity* 2) *sousedská síť*. Současně je tento „jádrový“ konstrukt dále modifikován, rozvíjen a rozšiřován o další, dílčí komponenty (a indikátory). Extenze je výsledkem reflexe dalších možných pojetí, která jsou obsažena a popsána v teoretické části práce. Důvody jejich výběru i podoby formulací jsou detailněji popsány v doplňujícím popisu celé koncepce, který návrh následuje. Jednotlivé, základní dimenze sousedství jsou strukturovány a řazeny do celkem tří rámcových segmentů: 1) *sociální a emocionální* 2) *fyzický (segment prostoru/lokality)* 3) *segment vývoje v čase*. Tyto segmenty byly vytvořeny intuitivně na základě reflexe dosavadního stavu poznání (literatury) a jejich funkcí je, mimo jiné, i celkové zvýšení přehlednosti koncepce a uchopitelnosti jevu. Současně je nutné dodat, že jednotlivé segmenty nejsou od sebe striktně izolovány. Naopak, všechny tyto oblasti se vzájemně prolínají, vykazují reciproční vztahy, a poukazují tak i na komplexní povahu sousedství a z toho plynoucí, nutný důraz na pochopení souvislostí. Jednotlivé segmenty v sobě následně obsahují již konkrétní dimenze a jejich dílčí komponenty. V případě potřeby jsou v podobě doplňujícího popisu uvedeny příklady hlavních indikátorů. Tyto výčty však mají pouze ilustrující charakter a nekladou si za cíl být taxativně vyčerpávacími. Před samotnou prezentací vytvořeného modelu je zcela nutné ještě dodat, že primárním účelem stanovení konkrétních dimenzí a indikátorů není, i vzhledem k povaze zkoumaného jevu a zvolené výzkumné metodě, možnost zcela striktní kvantifikace a operacionalizace.

Segment sociální a emocionální v sobě zahrnuje celkem pět hlavních dimenzí: 1) *Sousedskou síť* 2) *Míru sdružování se* 3) *Participaci* 4) *Solidaritě* 5) *Pocit sounáležitosti*. Dimenze sousedské sítě je zahrnuta a konstruována převážně po vzoru Špačka a Vobecké [Špaček; Vobecká, 2008: 159], dodatečné komponenty této dimenze vychází také parciálně z pojetí sousedské soudržnosti dle Bucknera [1988: 776–777]. Dimenze míry sdružování se, participace a solidarity zde tvoří dohromady soubornou dimenzi *pocitu komunity*. V základních rysech tato koncepce koresponduje opět s pojetím Špačka a Vobecké [2008: 159], zde je však vztažena nikoliv k sociálnímu prostředí v obecné rovině, ale již konkrétně k lokálnímu společenství, tj. sousedským vazbám. Pocit komunity se tak v předkládaném pojetí přímo prolíná s dimenzí sousedské sítě. Souborné dimenze sousedské sítě a pocitu

komunitu doplňují dvě dodatečně přidané dimenze: pocitu sounáležitosti a reflexe významu sousedství v neúčelové rovině. Příklady jednotlivých indikátorů těchto dvou dimenzí, včetně indikátorů dimenze solidarity, primárně vychází a korespondují s charakteristikami čtyř základních elementů (komponent) původní definice pocitu komunity v pojetí McMillana a Chavise [1986: 9] a jejich dodatečnými interpretacemi [dle Pretty; Bishop; Fisher; Sonn, 2006]. Některé další indikátory, taktéž obsažené v dimenzi solidarity, jsou inspirovány i tzv. *škálou vnímané koheze* a jejími dimenzemi, které předkládají Bollen a Hoyle [1990: 482] v rámci návrhu měření koheze jako emočních vazeb ke skupině (resp. komunitě). Dalším důležitým pramenem, který posloužil jako inspirace a východisko při stanovení dimenzí v rámci prvního segmentu koncepce sousedství, je složený index koheze sestávající z různých behaviorálních a perceptivních proměnných, jehož autorem je J. E. Burkhardt [Burkhardt citován in Smith, 1975: 152].

Segment *fyzického (prostoru/lokality)* v sobě zahrnuje celkem dvě hlavní dimenze: 1) *Dimenzi reflexe instrumentální povahy* 2) *Dimenzi reflexe emocionální povahy / Sentimentální charakteristiky*. Současně je nutné v samotném úvodu osvětlit způsob uchopení této dimenze sousedství. Ačkoliv pro diplomovou práci a vedený výzkum je primárně významný především první představený segment dimenzí sousedství, tj. segment sociální a emocionální, druhý segment v podobě reflexe prostředí (výzkumné lokality) nelze pro jeho roli opomenout. Prostředí, ve kterém je studovaný fenomén situován, nelze absolutně vytěsnit a ignorovat. Studium lokality může naopak přinést velmi cenné poznatky a podhalit, byť pravděpodobně parciálně a pouze zprostředkovaně, relevantní faktory zodpovědné za vývoj a podobu sousedství. Právě z důvodu zvýšené pozornosti, směřované k prvnímu segmentu koncepce, jsou rozhovory doplněny o strukturované, dlouhodobé pozorování. Z něho získané poznatky pak mohou posloužit ke komparaci s výpověďmi respondentů a navést k dalšímu, vhodnému směřování celého výzkumu.

Konstrukce jednotlivých komponent i dílčích indikátorů v rámci obou výše jmenovaných dimenzí byla inspirována řadou pramenů. V první řadě je celá koncepce inspirována vyčerpávající dimenzionalizací Galstera [2012]. Ačkoliv je tato konceptualizace sousedství pojímána zejména ve smyslu sousedství jako územní plánovací jednotky, zahrnuje v sobě také komplexně zpracovanou dimenzi sociální a emocionální. Koncepce druhého segmentu také parciálně vychází ze *složeného indexu koheze* v pojetí Burkhardta [Burkhardt citován in Smith, 1975: 152] a také příkladů otázek měřících soudržnost sousedství, které Smith [1975: 158–159]. Koncepce dimenze reflexe

emocionální povahy (Sentimentální charakteristiky) byla inspirována v první řadě již výše odkazovanou koncepcí *komunitního ducha*, hlavním východiskem však byla jednotlivá pojetí domova především ze strany Duffkové [2008], Heřmanové a Patočky [2007], Patočky [1991; 1992] a Librové [Librová 1987]. V neposlední řadě je nutné uvést, že celkové uchopení druhého segmentu vychází z poznatků výzkumů sousedství předkládaných Špačkem a Vobeckou [2008: 153–168] a současně ze studia celé řady faktorů, které mohou sousedství ovlivňovat. O těch informuje detailně přehled v rámci teoretické části práce. Pojednání o relevantních faktorech ovlivňujících podobu sousedství v sobě také zahrnuje explanaci role plynutí času. I z tohoto důvodu, a vzhledem k omezenému rozsahu práce, je nutné předložit bližší vysvětlení třetího segmentu, *Segmentu vývoje v čase*, opět v podobě odkazu na pojednání o faktorech ovlivňujících sousedství.

1.6.3 Doplnující komentář k vybraným dimenzím, komponentám a indikátorům

Komponenta *přítomnost členů sousedství v nejbližším okruhu sociální sítě* se netáže pouze po přítomnosti členů sousedství v oblasti nejbližších interpersonálních vazeb, ale také si všímá pozice, jaké případně členové sousedství zaujímají vůči zbylým blízkým osobám. Pozornost je tak věnována i potencionálně vzájemnému působení a povaze vztahů. *Míra důvěry vůči sousedům* zde není nutně vymezena ani negativně, ani pozitivně. Důraz je kladen především na reciprocitu vzájemných interakcí a pojetí důvěry jako základního předpokladu bezkonfliktní koexistence, kooperace, soudržnosti i existence dalších, navazujících jevů (např. vyjádření míry důvěry skrze vzájemnou pomoc). Ve zvoleném pojetí také důvěra vykazuje reciproké vazby vůči např. pocitu komunity, příslušnosti nebo vazbě k místu bydliště či hodnocení správy domu (více viz dále). Charakteristické je oboustranné působení.

Možnost potencionální pomoci ze strany sousedů včetně jejího rozsahu nezahrnuje pouze např. drobnou, každodenní výpomoc v podobě úklidu společných prostor nebo pomoci s nákupy (zejména v případě obyvatel se sníženou mobilitou apod.). Tato komponenta věnuje pozornost i projevům takové pomoci, která již vyžaduje jistou míru důvěry. Může se jednat např. o vybírání pošty nebo zalévání květin v době nepřítomnosti či i hlídání zvířat nebo dokonce dětí. Současně je zahrnuta i pomoc vyvstávající v náhlých, méně obvyklých životních situacích, které lze pro jejich povahu hodnotit jako závažnější

(např. dlouhodobá nemoc, finanční tíseň aj.). Možnost pomoci napříč sousedy však nelze v tomto případě striktně zaměřovat se solidaritou, která je zde pojímána odlišně (detailně viz níže v této kapitole).

Komponentou *další funkce plynoucí z přítomnosti susedských vazeb* (v rámci dimenze susedské sítě) je myšlena přítomnost dalších funkcí, které mohou z existence susedských vazeb vyplývat. Těmi je zde myšlena např. sociální kontrola, iniciace zájmu o péči o dům a jeho okolí a jiné. Tato komponenta navazuje na možnost potencionální pomoci ze strany susedů a je taktéž podmíněna určitou mírou důvěry napříč obyvateli (důvěře je samostatně věnována v pořadí třetí komponenta dimenze susedské sítě).

Dimenze *Míry sdružování se* sleduje jak interakce povahy formální a instrumentální, tak i ty spíše neformální a neúčelové. Zjišťuje, zda se interakce mezi členy susedství omezují např. na pouhé pozdravení či pokynutí pohledem, nebo zda nabývají podoby i např. delších promluv, až cílených setkání nebo společného trávení volného času apod. Pozornost je věnována také cílům a významu existence jednotlivých klubů, sdružení apod. Výzkum také zajímá, zda a jakým způsobem jsou obyvatelé např. schopni artikulovat a agregovat své společné zájmy a cíle a dosahovat jich (zde zejména v rovině funkčnosti domovních společenství, domovních schůzí apod.). Inspirací pro obsáhnutí řady indikátorů této dimenze bylo i pojednání o proměnách susedství na území Prahy, které představuje Ondřej Špaček [2012] jako jednu z kapitol v publikaci *Sociální proměny pražských čtvrtí*.

Dimenze *Participace* v sobě zahrnuje zapojení členů susedství v nejrůznější podobě od úrovně jednotlivých domů až po úroveň širšího okolí (přílehlého okolí lokality bydliště). Sledována je participace především v podobě zájmu (o věci týkající se zejména lokality bydliště či o věci zásadní pro tamější komunitní život/společenství) a členství v nejrůznějších organizacích, které spravují různým způsobem dům i např. ulici, čtvrť až konkrétní městskou část. Participace nezohledňuje pouhý zájem, účast či samotné členství, ale i skutečné sledování naplnění cílů a také postavení jednotlivce v rámci skupiny (např. ve věcech rovnosti hlasování apod.). Všimá si i schopnosti kooperace, dosažení konsensu či artikulace společných zájmů a cílů. Závěrem je nutné poukázat na značný překryv této dimenze s dimenzí míry sdružování se. V případě dimenze participace však nejsou zahrnuty i dobrovolné, „zbytné“ zájmové sdružení, kluby apod., ale pozornost je zde ve zvýšené míře věnována výlučně instrumentálnímu zapojení se v rámci věcí týkajících se bydliště a jeho okolí.

Dimenze solidarity je zde pojímána především jako neinstrumentální zájem o druhé v rámci sousedství. Všímá si neúčelových a nezištných interakcí, zvláštní pozornost je věnována reciprocitě interakcí a také míře závazku plynoucí z členství v kolektivu (včetně toho, jak je tato míra závazku reflektována). Solidarita zde není chápána v běžném, často předkládaném sociologickém významu, tzn. v podobě vědomí příslušnosti a pocitu sounáležitosti [viz např. Jandourek, 2001]. Zvolené pojetí má svým původem blíže k Boudonově [Boudon et al., 2004: 194–195] interpretaci tradičního Durkheimova vymezení (dichotomie organické a mechanické solidarity). Solidarita je chápána převážně jako vztah mezi navzájem si sobě rovnými členy, kteří kooperují za účelem naplnění vlastních, autentických cílů [volně inspirováno dle Petrusek, 1996: 1185]. Na dimenzi solidarity intuitivně navazují i *dimenze pocitu sounáležitosti a reflexe významu sousedství v neúčelové rovině*. Tyto dvě dimenze věnují pozornost především psychologickým aspektům a emocionální rovině sousedské komunity.

Komponenta *Hodnocení lokality bydliště z hlediska její funkčnosti na úrovni domu* v sobě zahrnuje respondentovo souhrnné hodnocení kvality a komfortu bydlení na úrovni bytové buňky, popř. ve vztahu k domu, ve kterém se nachází. Zvláštní pozornost je věnována aspektům bydlení vzhledem k sociálním interakcím (např. tlumení hluku - vliv zpracování a použitých materiálů ve vztahu k soukromí, přehlednost vnitřního uspořádání společných prostor, fyzická vzdálenost mezi domy i bytovými jednotkami aj.). Výchozími prameny, které iniciovaly konstrukci této sub-dimenze, byly zejména publikace *Sociologie bydlení* [Musil 1971] a *Lidé a sídliště* [Musil et al. 1985].

Hodnocení lokality bydliště z hlediska její funkčnosti na úrovni širšího okolí včetně environmentálních charakteristik si všímá hodnocení dvou důležitých, vzájemně se prolínajících oblastí. Prvou oblastí je především úroveň celkové občanské vybavenosti lokality bydliště. Předmětem hodnocení je např. počet a kvalita místních obchodů a služeb (prodejny potravin, pobočky pošty aj.), přítomnost zdravotnických zařízení, škol, policejních stanic (kvalita výkonu složek zajišťujících bezpečnost a pořádek) aj. Důležitým aspektem je taktéž dopravní obslužnost (např. dostupnost městské hromadné dopravy, kvalita pozemních komunikací, možnost parkování aj.), dostupnost zaměstnání i hodnocení polohy lokality vzhledem k jejímu okolí i zbylým částem města (prostorová situovanost v rámci území města – souhrnný aspekt dostupnosti). Druhou důležitou oblastí tohoto hodnocení je i soubor environmentálních charakteristik. Tento soubor v sobě zahrnuje jak přesah z první oblasti v podobě infrastrukturních charakteristik, tak i strukturní

charakteristiky budov rezidenční a nerezidenční zástavby. Druhá oblast hodnocení se tak zaměřuje např. na terénní úpravy, design, měřítko, stav i přehlednost zástavby, dále cesty, chodníky, vizuální elementy ulic, zeleň, ale i úroveň hlukového a světelného znečištění včetně např. kvality ovzduší. Vzorem pro konstrukci celé komponenty je především Galsterův [2012] vyčerpávající přehled dimenzí sousedství.

Hodnocení procesů správy domu a širšího okolí včetně možnosti participace představuje komponentu sledující reflexi a hodnocení činnosti orgánů a institucí spravujících jednotlivé domy i celou přilehlou lokalitu bydliště (až městskou část). Hodnocení se vztahuje k činnosti bytových družstev (správa domů, domovní schůze, výbory, institucionalizované společenství apod.) i činnosti municipálních orgánů samosprávných celků včetně existujících, nejrůznějších sdružení, jejichž zájmem je lokální komunitní život a dění a které vznikly z iniciativy místních obyvatel apod. Koncepce opět vychází z Galsterovy [2012] dimenzionalizace sousedství, zde konkrétně z politických charakteristik sousedství.

Komponenta *Hodnocení pocitu bezpečí v místě bydliště a jeho okolí* nezahrnuje pouze reflexi subjektivní percepce celkového klimatu v místě bydliště. Zvolené pojetí si všímá specifických rolí jak fyzického prostředí, tak i roviny sociální včetně jejich synergického působení. Hodnocení pocitu bezpečí je zde chápáno i jako úzce propojené s oblastí míry důvěry vůči sousedům, která je jedním z předpokladů zde kladného hodnocení. Případná možnost vzájemné pomoci je pak pouze jedním z možných vyjádření důvěry i pocitu bezpečí.

Souborné hodnocení celkové atraktivnosti sousedství se primárně vztahuje k hodnocení sousedství v pojetí územně plánovací jednotky. Evaluace sestává převážně ze souborného hodnocení fyzických struktur lokality včetně komparace a hodnocení vzájemných vztahů s obklopujícími či ostatními městskými částmi. Do této reflexe se ve zvoleném pojetí může promítat i hodnocení dimenze ryze sociální, která zde není chápána jako izolovaně stojící.

Komponenta *Osobní ztotožnění se (identifikace) respondenta s lokalitou* sleduje míru identifikace obyvatel s jejich místem bydliště (s jeho celkovou situovaností). Tato komponenta je chápána jako překryvná spolu se *zvláštním, emocionálním významem lokality*, kde se může projevit i pocit přináležitosti k místu (v anglickém jazyce tzv. *place-*

attachment) a další velmi variabilní konstrukce / reflexe (např. pocit domova nebo tzv. *genius loci*, tedy duch místa aj.).

2 ČÁST METODOLOGICKÁ

2.1 Cíle práce, výzkumný problém a výzkumné otázky

Diplomová práce byla svou povahou od samotného počátku koncipována jako sociologická případová studie zabývající se podobou a vývojem sousedství ve specifickém prostředí panelového sídliště současného města. Předmětem výzkumu je fenomén sousedství a jeho vývoj v čase ve vybrané lokalitě.

Cílem práce je detailně prozkoumat a systematicky popsat stav zkoumaného jevu, sousedství, a procesu (vývoje sousedství) včetně jeho prostředí jakožto souboru iniciačních podkladů pro budoucí, celoplošný a již výlučně kvantitativní výzkum - poskytnutí komplexního zdroje informací o fenoménu ve specifické lokalitě např. vedení města, bytovým družstvům, potenciálním developerům i jiným subjektům.

Cílem realizace výzkumného šetření je také rozšíření dosavadních znalostí v podobě explorační studie specifického fenoménu a prostředí, které doposud nebyly z vymezené perspektivy systematicky zkoumány. Podpurným cílem práce je v neposlední řadě také konfrontace nabytých poznatků se souborem teoretických očekávání (nejedná se však o ověřování apriori definovaných hypotéz).

Stanoveným výzkumným problémem je otázka, jakou podobu má a jakými proměnami prošlo sousedství ve specifickém prostředí panelového sídliště současného města, zde v nejlidnatější ulici statutárního města Hradce Králové, třídě Edvarda Beneše.

Formulovány byly taktéž tři hlavní výzkumné otázky:

- 1) Jaké podoby nabývá v současné době sousedství na území nejlidnatější třídy města Hradce Králové?
- 2) Prošlo sousedství ve vymezené lokalitě nějakým vývojem v čase? Pokud ano, jakým?
- 3) Ovlivňuje povahu studovaného fenoménu nějakým způsobem i jeho fyzická a geografická situovanost? Pokud ano, jakou roli souhrnně fyzické prostředí, ve vztahu ke studovanému fenoménu, tedy zastává?

2.2 Volba výzkumné metody

Diplomová práce byla pro svůj charakter od samotného počátku koncipována jako práce (studie) sociologická, posléze přesněji uchopena (rámována) jako případová studie. Ačkoliv lze fenomén sousedství studovat jak s pomocí výzkumné metody kvalitativní, tak i kvantitativní, pro mnoho důvodů byla upřednostněna právě metoda kvalitativní. Následující řádky této kapitoly tak objasňují důvody, pro které byla kvalitativní výzkumná metoda zvolena.

V samotném úvodu je vhodné říci, že mnoho autorů [viz např. Hendl, 2005; Silverman, 2005; Švaříček; Šed'ová, 2007; Yin, 2011 nebo Bryman, 2012] nezávisle na sobě a současně ve shodě upozorňuje, že kvalitativní výzkum je velmi často chápán i definován napříč metodology i velice odlišným způsobem. Taktéž je nutné zdůraznit, že podle mnohých názorů neexistuje ani všeobecně uznávaný způsob, jak kvalitativní typ výzkumu provádět, popř. jak jej uspokojivě vymežit (ibid).

Mezi základní atributy kvalitativního výzkumu náleží, mimo jiné, jeho potenciálně emergentní povaha, tzn. jeho modifikovatelnost v průběhu procesu [Hendl, 2005; Švaříček; Šed'ová, 2007; Bryman, 2012]. Protože předmětem zájmu realizovaného šetření je fenomén sousedství, tedy jev vysoce multidimenzionální povahy, kvalitativní metoda díky své pružnosti představuje vhodný způsob, jak se skrze řadu ad hoc řešení vypořádat s možnými, v budoucnu vyvstávajícími a nečekanými nesnáze. Ostatně i případová studie jakožto výzkumná strategie je založena na možné práci s množstvím rozličných dat, které se mohou teprve v procesu studia vynořit [Yin, 2003a]. A protože kvalitativní výzkumná metoda umožňuje i např. vytvářet v průběhu šetření nové výzkumné otázky nebo kupříkladu pracovat s informacemi libovolné povahy, které by ale mohly napomoci rozkrýt zkoumaný fenomén [např. Bryman, 2004a nebo 2012], skýtá tato metoda více než veliký potenciál při uchopení i studiu natolik multidimenzionálního jevu, jakým sousedství je. Činnost výzkumníka je ostatně v takovém případě leckdy přirovnávána např. k „činnosti detektiva“ [Hendl, 2005: 50]. V realizovaném šetření zahrnutá snaha prozkoumat i rozkrýt nejrůznějšími způsoby jev (včetně prostředí, ve kterém je situován), ke kterému je přistupováno jako k něčemu do značné míry neznámému, ostatně sdílí onu podobu právě se zmiňovanou náplní práce detektiva.

Kvalitativní výzkum taktéž zpravidla vykazuje i tzv. longitudinální (tzn. dlouhodobý) charakter [např. Hendl, 2005 nebo Bryman, 2012]. Řešitel výzkumu přímo prostupuje

studovaným terénem, setkává se novými osobami a sbírá a současně i analyzuje získaná data. Dochází k neustálé reflexi dosavadního postupu, vlastní pozice, sběr i analýza dat jsou prováděny současně, opakovaně a mnohdy vedou i k rozsáhlé revizi dosavadních zjištění. To vše v samotném průběhu studie [Bryman, 2004a; Hendl, 2005]. Na základě úspěchu v rámci dosavadního počínání (v postupu výzkumu) se výzkumník rozhoduje o dalším sběru dat. Šetření např. doplňuje dle aktuální potřeby i o další výzkumné metody (a tedy i příslušné techniky sběru dat). Může tedy kombinovat dle aktuálních potřeb [Corbin; Strauss, 2007; Hendl, 2005]. Přestože v rámci procesu koncipování celého výzkumu byly již od počátečních fází známy a definovány příslušné techniky sběru dat (tj. primárně polostrukturované rozhovory a strukturované pozorování), v průběhu výzkumu vyvstaly další možnosti, které se posléze ukázaly být více než přínosnými. Tzv. „expertní rozhovory“ s vybranými osobami např. vhodně doplnily a současně konfrontovaly poznatky nabyté skrze pozorování, četbu tisku a regulérní rozhovory s místními obyvateli. Obraz studovaného fenoménu tak byl zprostředkován hned z několika různých pozic (perspektiv), kdy každá byla pro svůj původ (především z hlediska profese a dosaženého vzdělání jednotlivých respondentů) do jisté míry odlišná, unikátní, nicméně současně odkazující na další případy v rámci výzkumného vzorku. Došlo tak ke vzájemnému a mnohonásobnému potvrzení řady zjištění z různých zdrojů (tedy principem tzv. triangulace).

S výše uvedenou, v rámci realizovaného šetření použitou technikou strukturovaného pozorování také souvisí další charakteristický rys kvalitativní výzkumné metody. Ta je velmi často provázena intenzivním kontaktem s terénem, ve kterém bádání probíhá [např. Hendl, 2005 nebo Bryman, 2012]. Delší časové období strávené systematickým pozorováním právě ve výzkumné lokalitě, kde jednotliví respondenti žijí a také řeší své (byť na první pohled pro výzkum nikoliv relevantní) každodenní strasti a problémy, bylo osobou řešitele výzkumu shledáno jako další vhodný způsob, jak detailněji rozkrýt a porozumět povaze studovaného jevu (a jeho kontextu) a současně hlouběji pochopit i jeho složitost. Jak upozorňuje např. Hendl [2005], veškeré informace (libovolné povahy), které nám mohou být nápomocné při porozumění a přiblížení všedního života zkoumaných osob, je možné zařadit do velkého spektra mnoha rozličných nástrojů kvalitativní výzkumné metody. Síla a potenciál kvalitativní výzkumné metody totiž tkví v procesu získávání přirozeně vyvstávajících a uspořádaných dat, které ilustrují každodenní život. Nejen z tohoto důvodu tak byla předmětem zájmu i specifická rytmicita sledované lokality nebo

povaha veřejného prostoru včetně způsobů jeho využívání. Jako velmi přínosné se v tomto ohledu ukázalo časné studium vybraných novinových zdrojů, které informují o řadě místních specifik. Tyto informace pak napomohly se např. zaměřit na určité aspekty během pozorování nebo prokázat znalost místních problémů během rozhovorů s respondenty (takto vyjádřený zájem přispěl ke zdárnému průběhu interakcí i navození pocitu důvěry mezi tazatelem a dotazovaným).

Mezi další přednosti kvalitativní výzkumné metody, které uvádí ve svých výčtech (přehledech) řada autorů [např. Hendl, 2005; Silverman, 2005 nebo Bryman, 2012], patří i mimo jiné také studium fenoménu v jeho přirozeném prostředí. Prostředí, ve kterém je studovaný jev situován, se totiž stává jeho kontextem. Ten pak nelze při studiu vybraného jevu opomenout, neboť v opačném případě dochází ke ztrátě možnosti získat validní, autentický a současně holistický obraz studované skutečnosti. Nejen z tohoto důvodu je v realizovaném šetření věnován značný prostor výzkumu lokality, která mimo jiné vykazuje vůči studovanému jevu vysoce reciprokový vztah (je ostatně jednou z jeho dimenzí).

K dalším uváděným přednostem [Hendl, 2005; Miovský, 2006; Corbin; Strauss, 2007], které jsou přisuzovány kvalitativní výzkumné metodě (tzn. důvody, pro které byla kvalitativní výzkumná metoda zvolena právě za účelem nalezení a podkrytí stavu a povahy sousedství), patří taktéž získání právě hloubkového popisu (nikoliv nežádoucí setrvání na pouhém, pomyslném povrchu daného jevu) nebo také kupříkladu těsný vztah výzkumníka vůči subjektu (může však působit i negativně). Literatura dále uvádí [ibid], kromě již zmíněného, bohatého a hloubkového charakteru získaných dat, také možné (po)odhalení a porozumění povaze a podstatě řady předem známých, ale i neznámých fenoménů, získání nových, neotřelých názorů nebo zohlednění lokálních podmínek (specifik) či např. jejich vývoje ve zvýšené míře citlivosti. Jelikož diplomová práce ve svém výzkumu neusiluje výlučně jen o pouhý popis současného stavu, ale také o zachycení vývoje jevu (procesu) v čase (včetně poodhalení relevantních faktorů), nejen pro výše uvedené přednosti byla zvolena právě kvalitativní výzkumná metoda.

2.3 Volba výzkumné strategie

Rozvažování nad samotným designem výzkumného šetření znamená uvažovat o základních podmínkách, za kterých se daný výzkum bude realizovat. Design výzkumu pak není možné zaměřovat s jednotlivými technikami sběru dat nebo způsobem jejich následné analýzy. Proces volby výzkumného designu následuje po ustavení výzkumného problému, tzn. prvním krokem je definování předmětu zájmu, druhým krokem je pak definování způsobu jeho zkoumání. Kromě množství již existujících a zavedených výzkumných designů si mnohdy badatelé vytvářejí i své vlastní (tzv. ad hoc řešení nebo také pragmatický přístup), tak, aby odpovídaly konkrétním specifikacím a požadavkům [Švaříček; Šed'ová, 2007].

Případová studie bývá mnohdy chápána jako samostatný typ výzkumu v rámci kvalitativní výzkumné metody. Jedná se však o termín, který je nejen v rámci metodologické literatury používán poněkud zešíroka, neboť i použití a pojetí případové studie může být značně rozličné [Hendl, 2005; Miovský, 2006; Švaříček; Šed'ová, 2007]. Kupříkladu Hendl [2005] řadí mezi základní přístupy kvalitativní výzkumné metody právě případové studie. Přístupy (popř. výzkumné strategie – různí autoři volí různá označení) případové studie se zaměřují na velmi podrobnou analýzu jednoho či více případů, základní výzkumnou otázkou jsou pak charakteristiky těchto jednotlivých případů. Případové studie představují způsob detailního šetření, kdy od jednoho, popř. několika málo respondentů získáváme velké množství dat. Hendl [2005: 103–104] pak přirovnává tento přístup, v rámci sociálně-vědních výzkumů, k „mikroskopu“.

Vzhledem k výše uvedenému jistě nepřekvapí, když se napříč metodologickou literaturou mnohdy kromě pojetí i značně liší jednotlivá dělení a klasifikace typů případových studií [např. Hendl, 2005 nebo Švaříček; Šed'ová, 2007]. Kupříkladu Yin [2003a] rozlišuje čtyři typy: *exploratorní*, *explanatorní*, *deskriptivní* a *evaluační* typ případové studie. Stake [1995] uvádí celkem tři odlišné typy: *intrinsitní*, *instrumentální* a *kolektivní*. Z českého prostředí pak například Hendl [2005] hovoří o pěti odlišných typech případových studií: *osobní případová studie*, *studie komunity*, *studium sociálních skupin*, *studium organizací a institucí* a poslední, pátý typ – *zkoumání událostí, rolí a vztahů*. Z hlediska výše uvedených příkladů rozlišení typů případových studií lze realizované šetření převážně klasifikovat jako:

- *exploratorní* (především z důvodů koncipování celé práce jakožto souboru iniciačních podkladů pro budoucí, již plošně kvantitativní šetření)
- *explanatorní* (práce si klade za cíl nesetrvat u pouhého popisu, ale alespoň parciálně poodhalit a poukázat na možné relevantní faktory, které jsou zodpovědné za vývoj a současný stav studovaného jevu – zachycení procesu v čase)
- *deskriptivní* (cílem šetření je podání autentického, detailního a holistického obrazu všech dimenzí studovaného jevu včetně změn v čase)
- *studie komunity* (předmětem zájmu jsou susedské sítě ve vymezeném území městského prostoru)
- *studie sociálních skupin* (předmětem zájmu jsou vztahy a aktivity specifické skupiny)
- *zkoumání událostí, rolí a vztahů* (předmětem zájmu vývoj susedství v čase ve specifické lokalitě)

Šetření realizované v rámci diplomové práce, z povahy cílů, které si klade, nelze jednoznačně zařadit do pouze jednoho možného typu případové studie. Tato skutečnost ostatně plyne nejen z vytyčených cílů a formulací výzkumného problému i jednotlivých výzkumných otázek, ale také z povahy studovaného jevu. Dílčím, byť implicitně obsaženým cílem celého šetření je mimo jiné demonstrace multidimenzionální a vysoce komplexní povahy fenoménu susedství. Zdůraznění charakteru specifického fenoménu, kde jednotlivé složky jsou navzájem propojeny a jedna bez druhé nemůže být zkoumána (proto je zkoumána nejen susedská síť, ale i její prostředí).

Přes výše popisovanou rozličnost v používání a chápání termínu případové studie, včetně lišících se způsobů klasifikace jednotlivých typů, je pro realizované šetření diplomové práce důležitá podstata této výzkumné strategie, kterou již shodně popisují jednotliví autoři. Koncepce v podobě případové studie tak byla zvolena pro její vhodnost při sledování, popisu a explanaci případů v jejich komplexnosti [Miovský, 2006] a také jedinečnosti [Stake, 1995; Yin, 2003b]. To umožňuje dosahovat přesnějších výsledků, které jdou hloubky, a lépe pochopit jednotlivé vztahy i celkové souvislosti [Miovský, 2006]. Podle Yina [2003a] je pak tato výzkumná strategie vhodná v situacích, kdy se

výzkumné otázky táží *proč a jak*, zkoumaný fenomén lze považovat za aktuální, situovaný v reálném životním kontextu a současně hranice mezi studovaným fenoménem a jeho kontextem nejsou zcela jasné a je vhodné využít vícero zdrojů evidence. O vhodnost využití řady zdrojů během šetření se pak lze dočíst v metodologické literatuře jak v případě popisu případové studie [např. Bryman, 2012], tak i v rámci popisu základních charakteristik kvalitativní výzkumné metody [např. Bryman, 2005]. Jak už bylo řečeno, realizované šetření využilo několik odlišných zdrojů dat za účelem průběžné triangulace a podání pokud možno co nejvíce komplexního obrazu studované skutečnosti.

2.3.1 Důvody volby koncepce v jednotlivých bodech

Pro maximální míru přehlednosti autor diplomové práce uvádí další vybrané důvody, pro které zvolil právě výzkumnou strategii v podobě případové studie. Výčet sestává z jednotlivých charakteristik, které shodně uvádí již výše citovaná metodologická literatura [Miovský, 2006; Stake, 1995; Yin, 2003a; 2003b]:

- Cílem případové studie je pochopení současného, reálně existujícího fenoménu skrze detailní kontextuální analýzu. Cílem práce je mimo jiné porozumění povaze sousedských vazeb, která zde také vyvstává ze specifického prostředí města, zde konkrétně panelového sídliště. Práce také neusiluje o pouhý popis současného stavu, ale také zachycení procesu jeho vývoje v čase včetně relevantních faktorů. Práce se tedy *táže jak a proč?*
- Paradigmatickým ukotvením je zde konstruktivismus/interpretativní paradigma, které říká, že pravda je svou povahou relativní a vždy záleží na dané pozici (perspektivě). Interpretativní/konstruktivistické paradigma je přiznanou pozicí výzkumu vyjádřenou i např. skrze volbu kvalitativní výzkumné metody či získání poznání o realitě skrze subjektivní reflexe obyvatel zkoumané lokality (porozumění vyprávění v jeho jedinečnosti i jeho pojetí chápání reality).
- Dalším atributem je idea holismu, která klade důraz na nutnost pochopení všech vlastností celého systému (a systému jak ocelku), které však nelze analyzovat odděleně. Jednotlivé komponenty je nutno chápat jako vzájemně provázané, celek i jeho jednotlivé části vykazují reciproký vztah. Nejvýraznějším vyjádřením příklonu k této ideji je autorem práce vytvořená konceptualizace sousedství, která zdůrazňuje úlohu jednotlivých dimenzí i jejich vzájemnou provázanost.

- S uváděnými charakteristikami přístupu případové studie také koresponduje volba více specifických technik sběru dat (a tedy získání dat různé povahy), aby byla umožněna průběžná datová triangulace. Práce také usiluje o vytvoření nové teorie, konstrukci nových hypotéz, popř. výzkumných otázek a o konfrontaci výsledků s dosavadním stavem poznání.

2.4 Techniky sběru dat

2.4.1 Polostrukturovaný rozhovor

V rámci provedeného šetření byl spolu se strukturovaným pozorováním vybrán jakožto primární technika sběru dat hloubkový rozhovor polostrukturovaného typu. Podle např. Švaříčka a Šed'ové [2007] nebo Corbinové a Strausse [2007] představuje právě tzv. hloubkový rozhovor, spolu s pozorováním, nejčastěji užívanou techniku sběru dat v rámci kvalitativní výzkumné metody. Dotazování nestandardizované typu jednoho respondenta s pomocí souboru otevřených otázek umožňuje řešiteli výzkumu také, mimo jiné, explorační specifických členů určitého prostředí, napomáhá porozumění perspektivám jiných lidí či může zachytit reflexe i jednotlivá slova v jejich autentické podobě [Švaříček; Šed'ová, 2007]. Při kvalitativním typu dotazování plyne z relativně volněji utvářeného dotazování hned řada výhod. Např. je možné získat zcela ojedinělé, neotřelé a subjektivní názory i perspektivy dotazovaného. Dále je možné přezkoušet, zda dotazovaný položeným otázkám skutečně rozumí, či přizpůsobit se ad hoc konkrétním, specifickým podmínkám respondenta [Hendl, 2005]. Respondent má také při využití této techniky značný prostor k vyjádření se a není nežádoucím způsobem omezen přesně formulovanými dotazy. Dotazovaný disponuje nemalou volností, může improvizovat i přirozeně reagovat. Taktéž v případě nepochopení může okamžitě dojít k objasnění vyvstalých nejasností [Šťovíčková, 2014].

Jedním z dvou hlavních typů rozhovoru hloubkového typu je tzv. semistrukturovaný rozhovor. Ten vychází z předem sestaveného seznamu definovaných témat, dílčích otázek a uplatňuje se kupříkladu právě ve výzkumné strategii případové studie nebo v rámci metody zakotvené teorie [Švaříček; Šed'ová, 2007]. Jako další přednost této techniky, pro kterou byl v rámci výzkumu semistrukturovaný rozhovor zvolen a aplikován, je také bezprostřední kontakt a interakce s dotazovaným respondentem. Tazatel je v tomto případě

současně i pozorovatelem a může tak zaznamenat i neverbální sdělení přicházející od dotazovaného. Současné porozumění technikám pozorování a vedení rozhovoru jakožto vzájemně provázaným nástrojům je ostatně cestou vedoucí k pochopení samotné podstaty tohoto typu zkoumání [Švaříček; Šedřová, 2007]. Pro uvedenou přednost byla ostatně volena i komentovaná transkripce.

Při tvorbě samotného scénáře rozhovoru, jeho tematické struktury i formulaci jednotlivých otázek byla primárně zohledněna vytvořená rámcová konceptualizace (dimenzionalizace) susedství, která je ukotvena v jednotlivých, již existujících pojetích tohoto fenoménu (viz příslušný oddíl). Tvorba rozhovoru také přirozeně probíhala v korespondenci s cíli diplomové práce, stanoveným výzkumným problémem i obsahy jednotlivých výzkumných otázek. Polostrukturované rozhovory byly pojaty jako tzv. rozhovory s pomocí návodu. Návod v tomto případě představuje soubor otázek či témat (včetně kombinace), které je třeba s dotazovaným probrat. Jedná se o způsob, jak zajistit, aby byla prodiskutována všechna potřebná témata, ale zároveň byl ponechán tolik žádoucí prostor pro vlastní reflexe respondenta [Hendl, 2005].

V procesu tvorby, seřazení jednotlivých otázek i řízení následných rozhovorů se osoba tazatele řídila mimo jiné metodickými pokyny, které lze nalézt v oddílu „*Kvalitativní dotazování*“, který je součástí (str. 161–206) publikace *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace* [Hendl, 2005]. Příkladem následné aplikace množství těchto metodických postupů může být kupříkladu zařazení těch otázek do úvodních částí rozhovoru, které respondenta vybízí k prostému popisu (za účelem rozmluvení, získání potřebné důvěry aj.). Dalším příkladem může být kladení nejprve otázek primárně se vztahujících k současnému stavu (a teprve následně těch, které se týkají budoucnosti či stavu v minulosti) nebo provedení pasportizace až v závěrečné etapě celé interakce (nejen pro nezáživnou povahu či zachování tolik potřebné důvěry). Rozhovory byly vedeny v průběhu celého šetření v maximální možné míře autenticity a přirozenosti. Snahou bylo jednotlivé otázky formulovat maximálně nesugestivně, neutrálně a současně tak, aby poskytly náležitý prostor a motivovaly k výpovědi. Struktura rozhovorů byla ve velké části výzkumného vzorku ad hoc přizpůsobena aktuálním podmínkám, rozhovory zpravidla nabývaly podoby polostrukturovaných až nestrukturovaných interview, které se epizodicky přibližovaly i biografickým naracím (především díky řadě retrospektivních pasáží, které obvykle vyvstávaly přirozeně z povahy diskutovaného tématu).

Pro zachování validity získaných dat je nutné, aby byl výzkumný vzorek v klíčových charakteristikách pokud možno homogenní. Pokud je tato podmínka zachována a vzorek je skutečně dostatečně homogenní, není třeba velkého rozsahu vzorku [Šťovičková, 2014]. V případě kvalitativní výzkumné metody ostatně nejde o reprezentativnost a následnou možnost generalizace [Disman, 2011]. Názory na vhodný počet respondentů se u jednotlivých autorů leckdy i velmi rozcházejí. Novotná navíc podotýká, že výsledná velikost výzkumného vzorku je výlučně odvislá od výzkumného problému a také zvolené výzkumné strategie [Novotná, 2015]. Šťovičková [2014] kupříkladu doporučuje 12–15 respondentů, Novotná [2015] v případě využití semistrukturovaných rozhovorů hovoří o cca 15 osobách. Realizovaný výzkum od samotného počátku počítal s cca 10–15 respondenty. Pořízeno bylo nakonec celkem 12 rozhovorů s různými informátory. Tyto rozhovory v sobě již zahrnují onu skupinu expertních interview (celkem 5 osob), nicméně dané interview figurují z důvodů, které budou dále osvětleny, jak ve skupině rozhovorů expertních, tak v souboru rozhovorů regulérních. Ačkoliv zejména prvních osm získaných reflexí vykazuje značnou míru jedinečnosti (z hlediska obsahu i formy) a předkládá zdůraznění odlišných aspektů a pozic (poskytuje různá vyprávění), ty jsou vzájemně provázány a doplňují se v mnoha rovinách nebo na sebe i nezávisle odkazují. Poslední čtyři provedené interview, které lze pro jejich průběh vyhodnotit z nemalé části i jako parciálně řízené dotazování, pak pouze potvrdily závěry plynoucí z předchozích reflexí. Vhodně doplnily a především dovysvětlily stávající poznatky z dalších nových pozic, nicméně nepřinesly vzhledem k potřebám práce již žádné zcela zásadní poznatky. Postupně tak došlo parciálně k teoretické saturaci a především vzhledem k velkému množství získaných dat bylo učiněno rozhodnutí výzkum raději ukončit, aby byl rezervován dostatečný čas pro náležitou a patřičně hloubkovou analýzu všech získaných dat.

2.4.2 Pozorování

Kromě primární techniky sběru dat v podobě hloubkových semistrukturovaných rozhovorů, za účelem analýzy převážně sociální dimenze sousedství, bylo taktéž využito techniky pozorování. Sběr dat s pomocí strukturovaného pozorování definované výzkumné lokality byl stanoven od samotného počátku koncepce práce jako vhodný způsob ilustrace prostředí, který současně zastane ve vztahu k polostrukturovaným rozhovorům komplementární úlohu. V rámci sociálních věd je sice provádění rozhovorů nejčastějším způsobem sběru dat [Hood, 2006], jak ale kupříkladu uvádí Hendl [2005], specifická

technika pozorování je mnohdy nedílnou součástí množství výzkumů právě kvalitativního charakteru a vhodně doplňuje právě poznatky nabyté skrze reflexe respondentů. Pozorování představuje ze strany badatele snahu o celostní pochopení toho, co se doopravdy děje, a v neposlední řadě napomáhá také výslednou výzkumnou zprávu vhodným způsobem doplnit o ilustrující popis zkoumaného prostředí. Právě pro tyto dva hlavní důvody, které Hendl [2005] uvádí, bylo pozorování v rámci realizovaného šetření provedeno. Detailní popis realizovaného postupu v rámci procesu pozorování je obsažen v samostatném oddílu práce (*Záznam postupu pozorování*). Cílem této kapitoly je však stručné představení metodologických východisek, které se staly na základě studia literatury určujícími (a inspirujícími) pro osobu řešitele výzkumu.

V první řadě je nutné se pozastavit nad samotnou typologií odlišných způsobů pozorování. Pro realizované pozorování výzkumné lokality se jako nosný koncept uplatnilo kupříkladu Spradleyho [1980] *trychtýřovité* (v angl. originále „*funnel*“) rozlišení celkem tří typů pozorování: *popisné*, *fokusované* a *selektivní*. Nejen na základě tohoto rozlišení bylo učiněno rozhodnutí o realizaci dvou fází pozorování. Prvá fáze v podobě nestrukturovaného pozorování byla učiněna především pro prvotní seznámení se s prostředím. Tato první fáze následně přešla do fáze druhé, již strukturované. Tuto etapu autor práce přirovnává právě k popisnému typu pozorování. Dochází k tvorbě ilustrujícího popisu a portrétu prostředí. Na základě studia existujících relevantních zdrojů, pojících se k lokalitě (především články z místního tisku), přešla tato etapa volně do fáze fokusovaného typu pozorování. Studium existujících zdrojů později doplňují již poznatky nabyté skrze reflexe respondentů a pozorování tak v závěrečných etapách výzkumu postupně nabývá již poslední, selektivní podoby. Dochází tak do jisté míry k procesu triangulace a tvorbě již konkrétně formulovaných vztahů mezi sociální a fyzickou dimenzí studovaného fenoménu, tj. susedství.

Dalším aspektem, který byl zohledněn v procesu přípravy a následného provedení pozorování, je nutnost vícerozměrného popisu prostředí pozorování, o které hovoří Švaříček a Šed'ová [2007]. Ti zdůrazňují potřebu nejen exaktní a nehodnotící deskripce fyzické roviny, ale také adekvátního popisu sociální stránky prostředí pozorování. I proto je v rámci provedeného pozorování věnován značný prostor dokumentaci sociálních interakcí i lidských aktivit včetně jejich typů i např. rozlišení sociálních skupin, které jednotlivé činnosti provádějí (a jaké interakce vykazují). Silverman [1998] pak kupříkladu

hovoří o bezpodmínečné nutnosti zkoumat, co lidé dělají a také jakým způsobem to či ono dělají.

Jelikož primárním cílem šetření diplomové práce je explorace stavu a vývoje sousedství v rovině sociální (skrze rozhovory), autor práce zde přirozeně reflektuje omezení plynoucí z povahy pozorování lokality. Výzkum lokality i veřejného prostoru v realizovaném šetření zastává výlučně doplňující úlohu, tím však autor práce nezamýšlí význam pozorování jakkoliv podceňovat. Přesto je nutné ve vztahu k předmětu zájmu pozorování adekvátním způsobem uchopit, aby nejen korespondovalo s povahou i cíli celého výzkumu, ale aby bylo skrze tuto techniku také získáno co největší možné množství relevantních informací. I proto bylo pozorování rámcově koncipováno převážně jako pozorování (analýza) veřejného prostoru, a to s cílem popsat jeho povahu, způsoby jeho užívání a možnou roli ve vztahu ke zkoumanému fenoménu.

Právě z výše uvedených důvodu tak posloužily, jako metodická východiska pro uchopení pozorování, zejména publikace zabývající se problematikou prostředí měst a městského veřejného prostoru. Na prvním místě je nutné jmenovat publikaci Jana Gehla a Birgitte Svarre „*How to Study Public Life*“ (2013). Především kapitoly č. 2 „*Who, What, Where?*“ (9–21) a č. 3 „*Counting, Mapping, Tracking and Other Tools*“ (21–37) posloužily jako návod při stanovení celkového harmonogramu, způsobu záznamu i předmětu zájmu. Gehl a Svarre [2013] kupříkladu zdůrazňují úlohu průběžného fotografování nejen jako způsobu dokumentace, ale i vhodné formy poznámkování, která velice dobře zpětně asociuje nápady přirozeně vyvstávající během průchodu terénem.

Další, zcela zásadní publikací pro realizovaný výzkum je kniha Jana Gehla „*Cities for People*“ (2010). Prostudování této publikace vedlo k zohlednění i zvýšené citlivosti vůči řadě významných aspektů, které mohly být následně lépe evaluovány. Autor práce zde má na mysli především tolik významné, tzv. *lidské měřítko*. V kapitole (1–30) pojednávající o této problematice Gehl [2010] mimo jiné zdůrazňuje reciproký vztah prostředí a jeho obyvatel. Hovoří o tom, jak lidé město nejprve vytváří a jak město následně utváří své obyvatele. Reciproký vztah napříč prostředím (a jeho kvalitou) a lidmi, kteří jej obývají a využívají, je ostatně jedním z ústředních motivů, pro které byla stanovená lokalita dlouhodobě zkoumána. Konstatování o oboustranném působení těchto dvou dimenzí, mimo jiné, následně potvrzují i jednotliví respondenti ve svých reflexích. Pozorováním pak byly zaznamenány některé konkrétní projevy této skutečnosti. Kapitola

čtvrtá, „*The city at eye level*“ (117–192), následně poskytla např. podklady pro stanovení rámcových kritérií, na základě kterých byly části studované lokality a veřejného prostoru hodnoceny z hlediska funkčnosti a např. vhodnosti pro iniciaci sociálních interakcí (viz např. v elektronické příloze práce mapa zobrazující místa vhodná k odpočinku aj.).

Obdobným způsobem metodicky inspirovala i další Gehlova publikace „*Life between buildings: using public space*“ (2011). Gehl [2011] zde kupříkladu hovoří o třech různých typech venkovních aktivit (*nezbytné, nutné a sociální aktivity*). Toto rozlišení vedlo autora práce ke zvýšené míře citlivosti vůči interakcím pozorovaným ve sledované lokalitě a posloužilo také jako východisko při jejich následném vyhodnocení. V neposlední řadě je pro realizované šetření významný i další Gehlův počín, tj. článek „*The Residential Street Environment*“ (1980). Gehl [1980] v tomto článku zdůrazňuje např. úlohu podoby ulic a průčelí domů ve vztahu k sociálním interakcím a venkovním aktivitám. Gehlovy poznatky tak následně slouží především jako východisko pro rámcová hodnocení přívětivosti koncepce domů a přilehlých ulic ve studované lokalitě.

2.4.3 Analýza zdrojů pojících se k výzkumné lokalitě

Kromě polostrukturovaných, regulérních i „expertních“ rozhovorů a pozorování veřejného prostoru bylo při výzkumném šetření podpůrně využito i analýzy dokumentů pojících se k výzkumné lokalitě. Cílem tohoto postupu bylo shromáždit a analyzovat jakékoliv existující zdroje, které se váží k výzkumné lokalitě a které by napomohly k jejímu úplnějšímu prošetření. Autor diplomové práce tak využil regionálních knihovních fondů, které poskytly především dokumenty z řad místního tisku. Využito bylo dále i např. pramenů umístěných na oficiálním webu města aj. Bez ohledu na formát či celkovou povahu zdrojů byly systematicky sbírány a následně analyzovány všechny zdroje, které by napomohly v rámci výzkumného šetření získat detailnější a úplnější obraz o studované lokalitě a současně porozumět reflexím vyslechnutých respondentů.

Sběr a analýza relevantních pramenů byly započaty, v souladu s výzkumným plánem, shodně s počátkem strukturované fáze pozorování. Především články z řad regionálního tisku napomohly průběžně konfrontovat závěry nabyté skrze pozorování, popř. definovat či upřesnit další předměty zájmu. V pozdějších fázích pak byly poznatky nabyté skrze pozorování i studium pramenů propojeny s daty získanými s pomocí reflexí jednotlivých respondentů. Všechny relevantní prameny byly analyzovány s pomocí

postupů zakotvené teorie, jednotlivé poznatky byly integrovány do zbývajících souborů pořízených a pořizovaných dat.

Výsledky jednotlivých zjištění, plynoucích z analýzy relevantních zdrojů, jsou v práci předkládány ve formě odkazů především v oddílu věnovaném výsledkům pozorování. Ty jsou umístěny v příloze práce a integrují již poznatky nabyté skrze průchody terénem a současně i skrze analýzu reflexí. Odkazy na jednotlivé prameny, umístěné v popisu výsledků pozorování, tak plní komplementární úlohu k ilustraci prostředí a současně také zastávají roli argumentace pro závěry autora diplomové práce. Především z důvodu omezeného rozsahu tak byly do konečné podoby práce zahrnuty pouze ty zdroje, které byly na straně jedné shledány jakožto nejvíce relevantní, na straně druhé byly preferovány citace volně přístupných elektronických zdrojů, které může v případě zájmu čtenář snadno dohledat.

2.5 Způsob analýzy dat

Z pozice studenta magisterského studijního oboru, od samotného počátku rozvažování celého výzkumu, bylo mou snahou nalézt vhodný a ve všech myslitelných ohledech uspokojivý způsob analýzy dat. Cílem rozvažování nad způsobem analýzy v budoucnu získaných dat bylo nalézt takový přístup, který bude na straně jedné dostatečně metodicky návodný, na straně druhé ale poskytne patřičný prostor a volnost v nejen v procesu následné interpretace. Nebude tedy příliš svazující, ale současně dostatečně, z hlediska postupu, definovaný.

Dalším hlediskem, které bylo při výběru zohledněno, byl typ (charakter) dat, která budou získána a dále analyzována. Jelikož koncepce diplomové práce i jejího výzkumu od samotného počátku počítala s provedením rozhovorů a pozorováním, bylo nutné hledat takový přístup, který umožňuje analýzu pokud možno vícero druhů dat. Transkripce rozhovorů, terénní deník a terénní poznámky různé povahy, fotografie, mapy, nákresy i novinové články, to vše jsou data, se kterými řešitel výzkumu pracoval. V neposlední řadě byla diplomová práce taktéž od raných fází připravována jakožto případová studie. Snahou tedy bylo nalézt takový způsob uchopení, analýzy a následné interpretace dat, který by s designem případové studie korespondoval. Jak upozorňuje kupříkladu Hendl [2005], způsob analýzy dat v rámci případové studie nemusí nutně vycházet z nějakého

specifického přístupu. Může využít např. postupů typických pro etnografický přístup nebo metodu zakotvené teorie.

Na základě výkladu během studia, četby literatury, pokynů ze strany vedoucího práce (včetně dalších konzultací s některými členy katedry) a výše uvedených potřeb byla nakonec zvolena tzv. zakotvená teorie (*the grounded theory*). Tato výzkumná metoda (přístup nebo i design), jejímž autorem jsou Barney Glaser a Anselm Strauss, má svůj původ již v šedesátých letech a od doby svého představení prošla nespočtem různých modifikací. Jedná se o velmi populární a taktéž vlivný způsob, jak přistupovat k datům a jejich analýze [Švaříček; Šed'ová, 2007]. Mnozí autoři považují zakotvenou teorii za dokonce nejšíře využívaný přístup v rámci kvalitativního výzkumu [viz např. Bryant; Charmaz, 2007]. Pojmenování tohoto přístupu není ve skutečnosti označením pro nějakou konkrétní teorii, jedná se o strategii výzkumu a současně specifický způsob analýzy dat, která jsou ve výzkumu získána [Hendl, 2005].

Prvotním cílem vytvoření zakotvené teorie bylo jednak zbavit kvalitativní výzkumnou metodu pověsti neexaktního přístupu, na straně druhé předložit postup, jak vytvářet zcela nové teorie [Glaser; Strauss, 1973]. Jelikož diplomová práce ve svých cílech neusiluje o pouhý popis současného stavu, ale snahou je taktéž zachycení vývoje v čase (procesu změn), včetně možných relevantních faktorů, zakotvená teorie představuje vhodný způsob, jak zde pojmout získaná data, jejich analýzu i interpretaci. Primárním účelem zakotvené teorie je totiž vytvoření teorie nové, zakotvené v získaných datech [Řiháček; Hytych, 2013]. K datům by měl v tomto případě výzkumník přistupovat maximálně nepředpojatě a současně být vůči datům co nejvíce otevřený. Výsledná, vznikající teorie by následně měla být souborem různých tvrzení o vztazích mezi jednotlivými proměnnými, jelikož zakotvená teorie směřuje k vyšším úrovním abstrakce [Hendl, 2005; Švaříček; Šed'ová, 2007]. Jednou z velkých výhod, pro které byla právě zakotvená teorie zvolena, je také možnost práce jak s kvantitativními, tak kvalitativními daty libovolné povahy (text, obrazové podklady, nahrávky aj.), a to i současně [Scott, 2009]. Taktéž souběžná práce s literaturou a dalšími zdroji, jež výzkum doprovází, nepodléhá v případě aplikace zakotvené teorie rigidním pravidlům [Hendl, 2005; Švaříček; Šed'ová, 2007]. Tím se dostáváme k další velké přednosti, kterou zakotvená teorie disponuje a pro kterou byla opět zvolena.

Teorie je mnohými považována za vůbec nejpropracovanější kvalitativní přístup v rovině návodnosti. Celá řada specifických postupů a nejrůznějších procedur, skládajících se z jednotlivých, dílčích kroků, může na první pohled přirozeně působit jako poněkud svazující, a tudíž jako značná nevýhoda [Hendl, 2005; Švaříček; Šed'ová, 2007]. Přes vysokou míru návodnosti však zakotvená teorie poskytuje tolik žádoucí prostor při celé proceduře. Ostatně přiznanou pozicí Strausse [1987] je odmítnutí univerzálně platného a jediného správného postupu při produkci vědeckého poznání. Zakotvená teorie tuto pozici respektuje (ibid), což mimo jiné koresponduje i s jednou ze základních charakteristik studia i výkladu na katedře Sociální a kulturní ekologie. Tou je přesvědčení, že realita je mnohvrstevnatá a univerzálně platný způsob jejího poznávání, po vzoru tradice přírodních věd, neexistuje pro její složitost. Důležité jsou především schopnosti chápání i zvýšené citlivosti vůči souvislostem. Tento atribut vyzdvihuje, mimo jiné, i např. Chenail [1997], když poukazuje na úlohu triangulace pro zachování vnitřně soudržného a logicky konzistentního bádání. Přes množství výše uvedených specifik, existující rozepře i uvnitř teorie [viz např. Kelle, 2005 nebo Řiháček; Hytych, 2013], možné problémy s provedením [viz např. Hendl, 2005] a také stále přítomnou kritiku je však zakotvená teorie považována za regulérní vědeckou metodu s mnoha klady [Glaser; Strauss, 1973; Corbin; Strauss, 2007].

V samotném závěru této části, která slouží primárně k předložení argumentů pro výběr zakotvené teorie, je nutné se ještě pozastavit u volby konkrétního přístupu. Jelikož metoda zakotvené teorie není považována za výlučně celistvou metodu, ale spíše za soubor metod [Bryant; Charmaz, 2007], je zapotřebí objasnit volbu konkrétního postupu. Bryant a Charmaz [2007] hovoří o existenci minimálně tří vlivných verzí této teorie v současné době (metoda zastávaná *Glaserem*, *Straussem* a poté *Charmazovou*). Pro potřeby diplomové práce byla nakonec zvolena metoda Strausse a Corbinové. Přestože kupříkladu ze strany Glasea [2004] je tento postup považován za přespříliš svazující z důvodu předem definovaného paradigmatického modelu (autor diplomové práce se s tímto stanoviskem ztotožňuje jen částečně), přístup Strausse a Corbinové ke kódování v podobě tří kroků byl upřednostněn pro žádoucí, vysokou míru návodnosti a konkrétnosti. Současně se autor diplomové práce přiklání k argumentu, který říká, že apriori definovaný paradigmatický model je ale natolik obecný, aby neomezoval induktivní postup [viz např. Kelle, 2007]. Tento atribut převážil v procesu výběru z důvodu vůbec prvního využití zakotvené teorie ze strany autora práce.

2.6 Předměty zájmu

2.6.1 Výzkumná lokalita

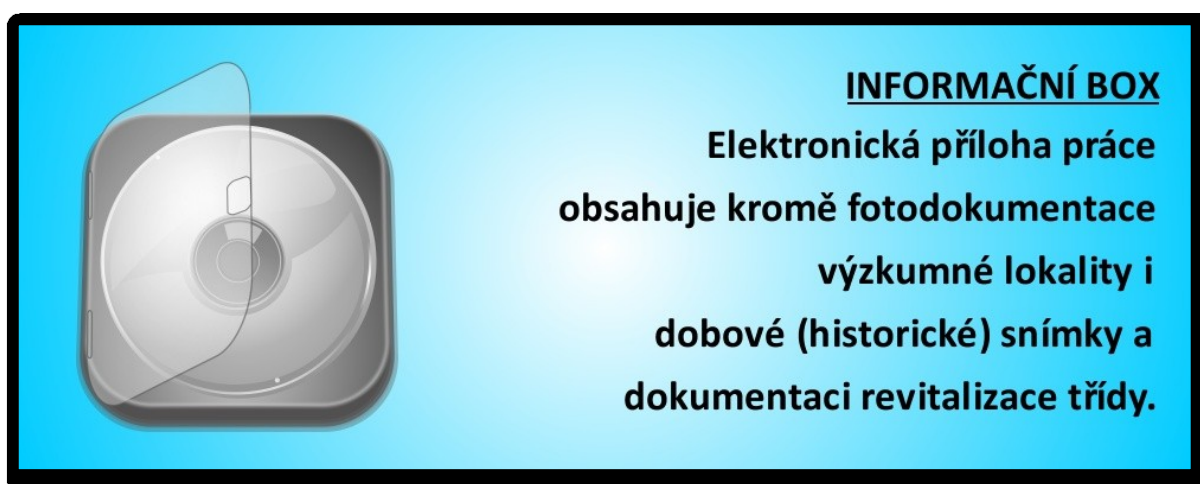
Jakožto výzkumná lokalita byla vybrána, pro svou v mnoha ohledech jedinečnou povahu, nejlidnatější ulice města Hradce Králové i celého Královéhradeckého kraje – třída Edvarda Beneše (dříve Marxova třída). Výzkumná lokalita vyniká mnoha specifiky, které budou osvětleny v této části práce.

Třída Edvarda Beneše představuje pomyslnou dominantu Moravského předměstí, které je z hlediska počtu obyvatel největší městskou částí vůbec. Předměstí, skládající se z jižní, východní a severní části (třída Edvarda Beneše tvoří významnou část právě severní části), představuje největší obytný soubor v historii města. Každá část předměstí pak disponuje vlastní komisí samosprávy, celé území sídliště je dále členěno na celkem šest dalších sub-oblastí. Pro sídliště, které náleží do katastrálních území přilehlých městských částí Třebeš a Nový Hradec Králové, je zcela charakteristická zástavba panelovými domy různých velikostí. Vítězný návrh Moravského předměstí pochází z roku 1968, samotná výstavba započala v roce 1972 jako reakce na tehdejší nedostatek bytových jednotek. Během let osmdesátých došlo k výstavbě studované lokality, třídy Edvarda Beneše, úplně poslední práce ustaly až v roce 1993. Kapacita obytného souboru Moravského předměstí byla původně koncipována pro 20 000 obyvatel, avšak její dodatečné zvětšení až pro 40 000 obyvatel mělo pro místo samotné, podle mnohých [viz např. Jakl et al., 2005], velmi neblahé účinky. V současné době žije na předměstí celkem 24 000 obyvatel, 11 000 obyvatel žije v jeho severní části, kde se nachází i studovaná lokalita.

Jak již bylo řečeno, třída Edvarda Beneše, která tvoří významnou část severní části předměstí, představuje pomyslnou dominantu celého sídliště. Již od samotného uveřejnění jejího návrhu poutala třída značnou pozornost jak laické, tak i odborné veřejnosti. Asi nejlépe ilustruje tehdejší situaci dobový článek z časopisu *Československý architekt* (č. 23, listopad 1984), který hovoří o vznikající třídě následujícím způsobem: *„Je to hlavní třída sídliště, ve které se soustředí společensky významná zařízení občanské vybavenosti, jež svou působností přesáhne hranice sídliště. Její urbanistický a architektonický koncept je tak zajímavý a přitažlivý, že hlavní třída budí zájem již od chvíle, kdy její realizace naznačila své hodnoty.“* [Runštuk, 1984: 1]. Dále se v článku (ibid.) dočteme: *„Hradečtí sem směřují své vycházky a sledují, jak stavba pokračuje. Těší se, kdy budou moci trávit*

volné chvíle na nových terasách kaváren a cukráren, nakupovat v nových obchodech... A nejsou to jen Hradečtí, které přitahuje hlavní třída. Jsou to zejména architekti, stavbaři a investoři, kteří se sem přijíždějí podívat z celé republiky.“ Z popisu článků z řad dobového tisku (viz např. výše) je zřejmé, že samotný projekt byl hodnocen jako velice ambiciózní. Třída Edvarda Beneše, tehdejší Marxova třída, byla koncipována jako široký bulvár sestávající z polyfunkčních domů, jenž bude disponovat veškerou občanskou vybaveností a současně poskytne prostředí nabízející širokou škálu volnočasových aktivit. Třída měla být místem, kde život bude pulzovat po celý den.

Obr. č. 1: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.

Zdroj: Vlastní.

Již od samotného počátku realizace třídy však bylo zřejmé, že bude nutno podstoupit řadu ústupků od původní koncepce. Důvodem byly jednak omezené finanční prostředky, na straně druhé pak i omezení technologická a v neposlední řadě také nutnost podřízení se požadavkům nejen tehdejších stranických složek. Např. původně zamýšlené terasovité deskové domky byly nahrazeny třináctipodlažními domy z panelové soustavy T06B s celostěnovým pláštěm [Koukalová, 2014; Rambousková, 2016c]. Přes řadu ústupků však byla třída dokončena a podle výpovědí vyslechnutých respondentů, kteří sledovali vznik lokality od jejích počátků, bylo dosaženo původně zamýšlené vize.

Jak bude detailněji rozvedeno v příslušných částech oddílu výsledků, dle získaných reflexí se těšila třída Edvarda Beneše oblibě i dobré pověsti ještě několik let od vzniku samostatného českého státu. V souladu i s popisy článků z řad regionálního tisku [viz např. Ďoubal, 2005; 2013 nebo Rambousková, 2016c či 2016d] byla třída Edvarda Beneše

považována za pomyslnou „výkladní skříň“ a unikátní dominantu nejen celého předměstí. Bohužel, současná situace je dnes diametrálně odlišná. Z důvodů absence adekvátní, dlouhodobé a systematické péče a také řady v minulosti realizovaných, neodborných zásahů došlo k rozsáhlé degradaci fyzického stavu celého bulváru [viz např. Hradecký deník, 2007a nebo Rambousková, 2016c]. Dříve obdivovaná lokalita se pro svůj mnohdy až havarijní stav (ale také postupně narůstající míru kriminality aj.) dočkala v čase velmi nelichotivých označení jako např. „hradecký Bronx“ [Záleský, 2012] nebo „panelový moloch“ [Dioszeqi, 2005]. Zřejmě nepřekvapí, když oznámení o nadcházející revitalizaci celého bulváru byly z řad lokálního tisku předkládány v duchu velkých očekávání [viz např. HKCity, 2012a; 2012b nebo Rambousková, 2014]. Třída Edvarda Beneše doposud podstoupila prvou fázi z plánovaného procesu revitalizace. Opravena byla její středová část, na další etapu oprav se zatím čeká. Radnice města v současné době hledá potřebné finanční prostředky, evropské dotace se jako v případě první části revitalizace nepodařilo doposud získat.

Pro výše alespoň ve stručnosti nastíněnou, unikátní povahu i zřetelný vývoj v čase byla třída Edvarda Beneše vybrána jakožto výzkumná lokalita pro šetření diplomové práce. Neméně významným důvodem pro výběr představené lokality je i mnohdy velmi pejorativně předkládaný obraz panelových sídlišť. Jak uvádí kupříkladu Musil [Musil et al., 1985], panelová sídliště si v průběhu času vysloužila především z řad médií mnohdy velmi nelichotivá hodnocení pro svoji neosobnost, anonymitu a absenci vřelých sociálních vazeb. V současné době pak v České republice žije kolem 2,7 milionů lidí právě v panelových domech [Jansová, 2016]. Cílem diplomové práce je tak alespoň poodkrýt povahu současného stavu sousedství v definované lokalitě, práce si zároveň klade za cíl zdokumentovat i vývoj sousedských vazeb od vzniku samotného sídliště. Ačkoliv primární technikou sběru dat zde jsou polostrukturované rozhovory vedené s původními obyvateli třídy, jako neméně významné je nutno vnímat i realizované pozorování lokality a veřejného prostoru. Fyzické struktury, zde v podobě studované třídy, plní ve vztahu k definovanému pojetí sousedství, v rovině sociální, komplementární úlohu a jsou v procesu studia chápány jako nezbytný předpoklad porozumění dané situaci v celé její hloubce a jedinečnosti.

2.6.2 Výzkumný vzorek

2.6.2.1 Výběrová strategie

Od samotného počátku koncipování celé diplomové práce bylo počítáno s alespoň dvěma typy technik sběru dat, tj. s rozhovory s dlouhodobými obyvateli studované lokality a s pozorováním prostředí. Přirozeně, nejen techniky sběru dat i následný způsob analýzy korespondují se zvolenou výzkumnou metodou (kvalitativní), strategií (případová studie), výzkumným problémem i jednotlivými výzkumnými otázkami. Výběrová strategie, technika konstrukce vzorku i typ vzorku pak nejsou výjimkou.

Z hlediska výběrové strategie byla zvolena strategie tzv. účelového výběru (*purposive sampling*), která je typická právě např. pro výzkumnou strategii v podobě případové studie i studium nějakého (vymezeného) sociálního jevu v určité skupině [Novotná, 2015; Yin, 2003a]. Výzkumný vzorek tak byl konstruován s ohledem na stanovený výzkumný problém, což se přirozeně projevilo definováním specifických požadavků na složení výzkumného vzorku, zde sestávajícího z obyvatel studované lokality. Stanovena tak byla dvě základní výběrová kritéria:

- 1) *trvalé místo bydliště v rámci výzkumné lokality*: všichni dotazovaní respondenti musí být bezpodmínečně obyvateli třídy Edvarda Beneše
- 2) *souvislý a dlouhodobý pobyt v rámci výzkumné lokality*: budou vybíráni ti respondenti, pokud to situace umožní, kteří jsou dlouhodobými obyvateli studované lokality

Prvé kritérium přirozeně plyne ze zájmu o specifickou, striktně vymezenou lokalitu. Druhé kritérium bylo po dlouhém zvažování a vyhodnocení všech možných kladů i záporů stanoveno pro možnost získání reflexe vývoje sousedství v čase, a to v rovině fyzické i sociální. Žádná dolní hranice v pomyslném intervalu nebyla předem stanovena z důvodu omezených možností ze strany tazatele při získávání respondentů.

Ačkoliv tedy byl zvolen účelový typ výběru, tato skutečnost neznámá, že by nebyl výzkumný vzorek flexibilním. Přes velmi omezené možnosti bylo složení vzorku průběžně a opakovaně reflektováno a tato skutečnost se projevila v procesu vzorkování. Přestože tedy nebylo využito teoretického výběru, tolik typického při aplikaci zakotvené teorie [Novotná, 2015], ze strany tazatele docházelo k průběžné revizi v souladu s povahou a zásadami zvoleného způsobu analýzy dat (tj. zakotvené teorie) [Corbin; Strauss, 2007].

2.6.2.2 Technika konstrukce vzorku

Pro potřeby výzkumu realizovaného v rámci diplomové práce bylo zvoleno tzv. účelové vzorkování (purposive sampling). Důvodem volby tohoto typu vzorkování byla již od počátku relativně jasná představa o tom, jaké podoby bude muset výzkumný vzorek nabývat, aby byl uspokojivě zodpovězen stanovený výzkumný problém. Vzorkování tedy probíhalo na základě úsudku řešitele výzkumu, současně však bylo využito, vzhledem k velmi omezeným možnostem, byť jen velmi parciálně, i tzv. techniky nabalování (sněhové koule, snowball), tedy postupu získávání dalších členů vzorku skrze doporučení respondentů [Bryman, 2012]. Skrze doporučení ze strany respondentů tak byly získány další dvě osoby v rámci výzkumného vzorku. I přesto byly přirozeně, vždy předem, důkladně zohledněny stanovené požadavky na výzkumný vzorek. Data získaná skrze reflexe respondentů, kteří byli doporučeni, potvrdila specifickou úlohu tohoto vzorkování, které podle mnohých autorů může být zdrojem informačně bohatých dat plynoucích z obeznámenosti např. s lokálními specifiky aj. [viz např. Punch, 2000 nebo Miovský, 2003]

2.6.2.3 Charakter výzkumného vzorku

Od samotného počátku rozvažování nad koncepcí celé práce bylo snahou řešitele výzkumu docílit pokud možno vysoce homogenního vzorku v alespoň nejvýznamnějších socio-demografických a kulturních charakteristikách. Důvodem této snahy zde není dodržení určité výběrové strategie za účelem zachování reprezentativity. Autor práce v žádném případě, od počátku koncepce, neuvažuje o jakékoliv možnosti generalizace. To by ostatně odporovalo i povaze zvolené výzkumné metody (zde kvalitativní) [Bryman, 2004a]. Vzorek tak zde nereprezentuje populaci jednotlivců, ale specifický sociální problém, což ostatně odpovídá i základnímu rozdílu mezi kvalitativní a kvantitativní výzkumnou metodou [Disman, 2011]. Důvodem snahy o získání homogenního vzorku je tak především získání a vytěžení (validních) dat s vysokou vypovídající hodnotou. V neposlední řadě pak snaha o dosažení relativně homogenního vzorku koresponduje s povahou volené výzkumné strategie, tj. případové studie [Bryman, 2004b; Yin, 2003b].

Rozsah vzorku nebyl od počátku zahájení výzkumu přirozeně znám. Veškerá data získaná nejen skrze dotazování respondentů byla neustále průběžně analyzována, vzájemně komparována a současně konfrontována se souborem řady teoretických očekávání (studium literatury ostatně probíhalo až do samotného závěru zpracování práce).

V předkládaném případě nelze striktně hovořit o plném dosažení teoretické saturace, ačkoliv již od zhruba poslední třetiny procesu dotazování bylo zjevné, že výzkum žádné nové zásadní poznatky zřejmě nepřinese. Tento předpoklad se nicméně ukázal jako pouze parciálně pravdivý, hlavním důvodem ukončení výzkumu byly jednak velmi omezené časové možnosti badatele včetně omezené schopnosti získat skutečně vyhovující respondenty, na straně druhé bylo relativně uspokojivým způsobem dosaženo zodpovězení stanového výzkumného problému i jednotlivých výzkumných otázek. Osoba řešitele výzkumu je tak přesvědčena, že pro potřeby diplomové práce bylo s ohledem na omezené možnosti dosaženo vytvoření relativně komplexního a holistického obrazu o studovaném fenoménu. Jako zcela zásadní faktor se pro dosažení tohoto stavu jeví provedená triangulace, bez které by předkládané poznatky byly znatelně méně komplexní.

Obr. č. 2: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.

Zdroj: Vlastní.

Výzkumný vzorek tak ve své výsledné podobě sestává z celkem dvanácti osob, které v plném rozsahu splňují všechna stanovená výběrová kritéria. Ve všech analyzovaných případech se dokonce jedná o takové obyvatele studované lokality, kteří zde žijí i již desítky let a také zažili pomyslný zrod studované lokality. Výsledkem je výzkumný vzorek sestávající z pěti žen a sedmi mužů, jehož věkový průměr činí padesát čtyři let (v případě udání pouze věkového rozmezí byla pro výpočet volena střední hodnota intervalu). Nejmladším členem vzorku je osoba ve věku 47 let, nejstarší člen vykazuje věk 63 let. Vyjma dvou respondentů v penzi jsou pak všichni členové vzorku pracujícími. Ve vzorku se vyskytuje pouze jedna kohabitace, všechny ostatní domácnosti tvoří manželské páry.

Všechny domácnosti mají děti (výjimkou pouze respondent č. 5), které však již žijí samostatně (výjimku tvoří pouze respondentka č. 8). Ve vzorku pak celkem sedm respondentů disponuje středoškolským vzděláním, jeden vyšším odborným vzděláním a celkem tři respondenti uvádějí vzdělání vysokoškolské. Jedna osoba pak stupeň vzdělání neudává. Pasportizace jednotlivých respondentů jsou uvedeny vždy v úvodu každé interpretace získaných reflexí (viz příloha práce), a to v míře podrobnosti, kterou si každý respondent zvolil a schválil. Přehled všech údajů o jednotlivých respondentech, v tabulkové podobě, je pro větší přehlednost uveden v samostatné části přílohy práce.

2.7 Záznam postupu práce (Pracovní deník)

Napříč metodologickou literaturou je shodně různými autory zdůrazňována potřeba a role pečlivého rozvržení celého výzkumného projektu [viz např. Punch, 2000]. Přestože autorem zvolené postupy v podobě kvalitativní výzkumné metody, strategie případové studie a zakotvené teorie do značné míry nabízejí široké možnosti modifikace (a tudíž přizpůsobení se aktuálním potřebám a podmínkám výzkumu) [Strauss, 1987; Yin, 2003a; Bryman, 2012], od samotného počátku uvažování nad tématem diplomové práce bylo součástí celkové konceptualizace i postupně detailněji specifikované rozvržení jednotlivých kroků a etap v rámci celé práce.

Stejně jako v případě vypracování práce bakalářské nebo dalších dlouhodobějších studijních projektů byl od samotného, pomyslného počátku zrodu diplomové práce veden pracovní deník (itinerář). Tento záznam však nelze zaměňovat se samostatným protokolem vedeného výzkumu. Protokol, který je nedílnou součástí právě strategie případové studie [Yin, 2003a], byl veden především pro záznam jednotlivých naplánovaných úkonů. Za protokol je pak možné, v konečné podobě, považovat do značné míry celou metodologickou část diplomové práce. Pracovní deník je zde nutné chápat odlišněji a na straně druhé slouží především potřebám řešitele výzkumu jako výkaz zdárnosti jeho postupu. Následující záznam je tak zjednodušenou podobou vedeného pracovního deníku a informuje o nejdůležitějších krocích autora diplomové práce od samotného počátku uvažování nad tématem projektu.

Únor 2015: Zahájení průběžných konzultací s Mgr. et Mgr. Arnoštem Novákem, PhD., členem katedry Sociální a kulturní ekologie, za účelem vybrání vhodného tématu pro diplomovou práci.

Duben 2015: Na základě dosavadních konzultací učiněno předběžné rozhodnutí o výběru tématu diplomové práce, především na základě zohlednění znalostí a oblastí dlouhodobých zájmů autora práce. Průběžné konzultace ústí do vypracování prvotní anotace diplomové práce (viz příloha práce), která je předložena k posouzení Mgr. et Mgr. Arnoštu Novákovi a také vedoucímu katedry Sociální a kulturní ekologie, PhDr. Ivanu Ryndovi.

Květen 2015: Rozhodnutí o rozpracování tématu diplomové práce v rámci semestrální atestace pro kurz Strategie kvalitativní výzkumu za účelem konzultace a získání další zpětné vazby ze strany vyučujícího kurzu, tj. Mgr. Hedviky Novotné. Zahájení intenzivnějšího studia literatury relevantní k tématu práce.

Červen 2015: Předložení anotace diplomové práce v konečné podobě pro kontrolu a její registraci do interního systému univerzity. Učiněno rozhodnutí o přidělení vedoucího diplomové práce.

Červenec a Srpen 2015: Průběžné konzultace s vedoucím katedry Sociální a kulturní ekologie, PhDr. Ivanem Ryndou, za účelem dalšího upřesňování výzkumného projektu. Učiněno definitivní rozhodnutí o pojetí šetření jakožto případové studie. Na základě této skutečnosti zahájeno studium doporučené metodologické literatury. Dochází k upřesňování cílů práce, výzkumného problému i jednotlivých výzkumných otázek.

Říjen 2015: Zahájení dalších průběžných konzultací, v rámci přednášek kurzu Metody sociologického výzkumu kvantitativní, s PhDr. Danielem Čermákem, PhD. Zahájení první fáze pozorování výzkumné lokality v nestrukturované podobě.

Listopad 2015: Konečné rozhodnutí o změně vedoucího diplomové práce. Vedoucím diplomové práce definitivně zvolen PhDr. Daniel Čermák, PhD.

Únor 2016: Na základě dosavadních konzultací a studia literatury vypracována konečná podoba projektu diplomové práce (plné znění viz příloha práce). Projekt následně prezentován a obhájěn v rámci kurzu Diplomní seminář III. Prezentační (vedený vedoucímu katedry Sociální a kulturní ekologie, PhDr. Ivanem Ryndou).

Březen 2016: Ukončení první fáze pozorování výzkumné lokality v nestrukturované podobě. Následuje zahájení druhé fáze pozorování výzkumné lokality, nyní již pozorování probíhá systematicky na základě vytvořeného rozvrhu. Taktéž je zahájen sběr nejruznějších existujících zdrojů pojících se k výzkumné lokalitě (především články z místního tisku).

Duben 2016: Prvotní kontaktování potenciálně vhodných respondentů skrze osoby blízké oběma stranám.

Květen 2016: Přerušeni prací z důvodů náhlé a svou povahou vážné nemoci.

Červenec 2016: Obnovení procesu pozorování lokality v omezeném rozsahu.

Září 2016: Konzultace prvních výstupů pozorování v podobě fotografické dokumentace. Pokračují průběžné konzultace nad dosavadním postupem s vedoucím diplomové práce a také kontaktování potenciálních respondentů. Na základě dosavadních konzultací a studia literatury vypracována v definitivní podobě taktéž celková konceptualizace studovaného fenoménu, která vede k vytvoření scénáře rozhovoru, definování jeho tematické struktury a formulaci jednotlivých otázek.

Říjen 2016: Přislíbení účasti ze strany dalších vhodných, ale i klíčových respondentů. Na základě explicitních žádostí některých respondentů vyvstává nutnost vypracování informovaného souhlasu v podobě, která zajistí účast klíčových osob. Informovaný souhlas ve své konečné podobě zaslán v nejkratší možné době vedoucímu práce, který dokument v plném znění schvaluje bez připomínek. Informované souhlasy následně promptně předány klíčovým i dalším účastníkům výzkumu. V druhé polovině měsíce pořízen úspěšně první rozhovor.

Listopad 2016: Další rozhovory s respondenty průběžně následují. Současně neustává systematické pozorování výzkumné lokality ani sběr zdrojů k ní se pojících. Dochází k první fázi systematické konfrontace (triangulace) různých typů dat a jednotlivých zjištění. Scénář rozhovoru i jednotlivé otázky zatím evaluovány jako vhodné a vzhledem k potřebám práce postačující.

Prosinec 2016: Dosavadní postup a průběžné konzultace ústí v osobní konzultaci s vedoucím práce v předvánočním období. Vedoucí práce je detailně informován o veškerém dosavadním postupu, prozatímních výsledcích i vyskytujících se obtížích.

Konzultován je dále i budoucí postup. O postupu v rámci vypracování diplomové práce je osobně informován i vedoucí katedry Sociální a kulturní ekologie, PhDr. Ivan Rynda.

Leden 2016: V závěru měsíce dochází k získání poslední potřebné reflexe ze strany respondentů. Průběžná a vzájemná analýza a interpretace jednotlivých reflexí je nadále konfrontována s dalšími poznatky, které byly získány skrze pokračující pozorování a sběr relevantních dokumentů. Současně tak dochází k formulaci prvních celkových výsledků, neboť jednotlivá zjištění vykazují vysokou míru provázanosti a reciprocitu.

Březen 2016: Dochází k definitivnímu ukončení procesu pozorování. Veškeré pořízené fotografie, terénní poznámky, analyzované existující dokumenty, poznámky a další materiály vzniklé v procesu všech fází kódování procházejí závěrečnou etapou třídění i analýzy. Dále již nepotřebné podklady i materiály definované v informovaném souhlasu jsou definitivně a bezpečným způsobem skartovány bez možnosti jejich obnovení. Dochází k finální tvorbě klíčových kategorií, schémat axiálních kódování i formulacím výsledné, ústřední teorie integrující všechny dosavadní poznatky.

Duben 2016: Poslední měsíc před odevzdáním práce je věnován zejména dokončování příloh a revizi všech částí práce. Dochází také k poslední etapě reflexe tvorby práce i sběru dat.

2.7.1 Záznam postupu pozorování

Samotnému procesu pozorování přirozeně předcházelo dlouhodobé studium literatury. V tomto případě však nebyla studována pouze literatura výlučně metodologická, ale také další prameny zabývající se především problematikou městského prostoru, veřejného prostoru nebo také udržitelného rozvoje měst (viz také seznam pramenů, které posloužily i jako inspirace). Bylo tak učiněno především z důvodu snahy pokusit se o analýzu povahy a způsobů užívání veřejného prostoru studované lokality, a to ve vztahu ke zkoumanému fenoménu. Ačkoliv se nejedná o zcela primární cíl diplomové práce, zájem o fyzickou rovinu, studovanou lokalitu, zde vyvstává ze základního přesvědčení, které říká, že definovaný fenomén (zde sousedství v rovině sociální) nelze uspokojujivě studovat a porozumět mu bez náležitého zohlednění jeho kontextu, tj. zde prostředí, ve kterém je situován. **Pozorování tak bylo učiněno především z následujících důvodů:**

- Snaha o maximální zohlednění kontextu studovaného fenoménu (jeho situovanosti) a tedy i podání jeho úplného a autentického obrazu.
- Zprostředkovat čtenáři detailní a pokud možno vysoce ilustrující popis prostředí, ve kterém dotazování obyvatelé dlouhodobě žijí.
- Možné rozkrytí relevantních faktorů zodpovědných za vývoj i současnou podobu sousedství ve studované lokalitě.
- Získání tolik potřebné obeznámenosti se současným stavem za účelem být maximálně připraven před zahájením jednotlivých interview. Důvodem je nejen navození tolik potřebného dojmu určité míry znalosti místních specifik, za účelem získání důvěry a vytvoření motivace respondentů, ale také především vyjádření empatického porozumění a zájmu o společné (ukázalo se jako zásadní pro zdárný průběh většiny rozhovorů - viz také oddíl reflexe průběhu sběru dat).

2.7.1.1 První fáze pozorování

Jak již bylo naznačeno dříve v textu, proces pozorování proběhl ve dvou hlavních fázích. Fáze první byla koncipována jakožto nestrukturované pozorování a prvotní průchod terénem za účelem obeznámení se s povahou prostředí. V této fázi nedocházelo k průchodu terénem podle jakéhokoliv harmonogramu, pozorování nabývalo výlučně podoby spontánně iniciovaných průchodů prostředím bez jakéhokoliv předem vytyčeného cíle. Záznamová technika byla sice přítomna, zpravidla však pouze v podobě kompaktního fotoaparátu a mobilního telefonu. Pořízené snímky posloužily jako vhodný způsob rámcového poznámkování. Průchody terénem, které byly zpravidla realizovány každý druhý týden, tedy dvakrát do měsíce, se tak neomezovaly výlučně na studovanou lokalitu, ale probíhaly i v rámci jejího přilehlého okolí. Účelem bylo získat širší povědomí o situovanosti studované lokality a lépe porozumět jejímu vztahu k okolí (obklopujícím městským částem). Díky těmto prvotním průchodům tak byly lépe rámcově stanoveny hranice zkoumané lokace, neboť ty zde převážně neplynou z formálního vymezení (tj. ve smyslu reálně daných adres), ale spíše z povahy prostředí, tzn. především skrze charakter zástavby. Průchody okolím studované lokality byly realizovány především v přilehlých čtvrtích, po obvodu studované třídy, a ve zbylých částech Moravského předměstí, tzn. v jižní a západní části předměstí. Tyto dvě části předměstí pojí se studovanou třídou především taktéž převažující typ zástavby v podobě panelových domů různé velikosti.

Oproti studované třídě je však v případě jižní i západní části nerezidenční zástavba koncentrována pouze v jádrových oblastech těchto sídlišť.

Nestrukturovaná fáze pozorování, která probíhala celkem 5 měsíců, od 1. 10. 2015 do 1. 3. 2016, posloužila jako prvotní seznámení se s terénem, které však bylo velice produktivní z hlediska budoucí inspirace. Ačkoliv v této fázi nebyly kupříkladu záměrně studovány žádné současné prameny pojící se k lokalitě (tj. především články z místního tisku apod.), během průchodů terénem byla iniciována řada nápadů, jak koncipovat následující, druhou fázi pozorování. Taktéž byly lépe specifikovány požadavky na záznamovou techniku i způsoby poznámkování a především budoucí časovou náročnost (během prvotních průchodů terénem byl zaznamenáván přibližný čas potřebný pro přesun napříč jednotlivými částmi třídy i předměstí).

Obr. č. 3: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.

Zdroj: Vlastní.

2.7.1.2 Druhá fáze pozorování

Druhá, již od samotného počátku strukturovaná fáze pozorování probíhala celkem dvanáct měsíců, od 1. 3. 2016 do 1. 3. 2017. Druhá fáze pozorování se již přirozeně omezila na systematické zkoumání výlučně definovaného území, tj. třídy Edvarda Beneše. Během závěru první fáze pozorování již byl zcela specifikován celkový plán, který byl v průběhu druhé fáze již jen velmi mírně poupraven, zpravidla dočasně kvůli momentálním, nečekaným požadavkům (např. z důvodu velmi nepříznivého počasí nebo náhlé nemoci pozorovatele apod.). Definovány byly tři hlavní aspekty procesu pozorování:

- **požadavky na záznamovou techniku a způsob poznámkování**
- **časový harmonogram pozorování**
- **segmentace sledovaného území na jednotlivé části a definování předmětů zájmu**

Požadavky na záznamovou techniku a způsob poznámkování

Již v první fázi pozorování bylo zřejmé, že dosavadní způsoby záznamu v podobě fotografování a poznámkování v interní aplikaci mobilního telefonu nebudou postačující. Současně je nutné podotknout, že materiální prostředky řešitele výzkumu byly v tomto ohledu omezené, snahou bylo se pokud možno co nejvíce přiblížit pomyslnému ideálnímu stavu. Výsledný způsob dokumentace a záznamu nakonec zahrnoval tyto prostředky (zpravidla jejich kombinaci):

- poznámkový blok pro případné nákresy a črty (trvale přítomen)
- předem členěný poznámkový arch (trvale přítomen)
- mobilní telefon pro pořizování fotografií (trvale přítomen)
- digitální diktafon pro audio-poznámky (příležitostně přítomen)
- kompaktní automatický digitální fotoaparát typu ultrazoom (zpravidla přítomen)
- zrcadlový digitální fotoaparát (přítomen pouze několikrát během celého období)

Časový harmonogram pozorování

Druhá fáze procesu pozorování byla také specifikována z hlediska časového rozvržení. Jelikož si autor práce dal za cíl zachytit i autentický charakter sledované lokality v různých denních dobách a ročních obdobích (za účelem také porovnání rozdílů v rytmicitě místa), bylo nejen proto nutné detailněji specifikovat časový harmonogram. Pozorování tak probíhalo po dobu dvanácti měsíců s frekvencí alespoň jedenkrát týdně. To představuje minimálně čtyřicet osm samostatných průchodů terénem během všech čtyř ročních období. Každý segment sledovaného území (celkem čtyři) tak byl pozorován alespoň dvanáctkrát. Snahou také bylo zachytit proměnlivý charakter lokality během denního, čtyřicetihodinového cyklu. Z tohoto důvodu byl během každého ročního

období, tj. v průběhu každých tří měsíců, každý segment procházen postupně nejprve v hodinách ranních až dopoledních, následně odpoledních a konečně i večerních až nočních. Každý segment sledovaného území tak byl pozorován v odlišných denních dobách během všech ročních období.

Segmentace sledovaného území na jednotlivé části a definování předmětů zájmu

Poslední specifikace pozorování spočívá v definici předmětu zájmu. Jak již bylo v textu několikrát řečeno, cílem pozorování je kromě podání ilustrace i zohlednění a porozumění kontextu skrze analýzu prostředí a analýzu povahy i způsobů využívání veřejného prostoru. Jak již také bylo uvedeno, v procesu pozorování byl při průchodu terénem trvale přítomen předem členěný poznámkový arch. Poznámkový arch zde sestává z jednotlivých oddílů (kategorií), které v sobě zahrnují další dílčí komponenty (analogie s dimenzemi a jejich jednotlivými indikátory).

Tato strukturace předmětů zájmu byla bez dalších větších úprav převzata z členění kritérií kvalit, které by mělo splňovat městské prostředí. Autorem kritérií je Jan Gehl, který tento univerzální výčet předkládá v samostatném oddílu publikace *Architektura a veřejný prostor* [Gehl, 2012]. Kritéria kvalit jsou v tabulkové formě, plném rozsahu a původní podobě obsažena k náhlednutí v příslušné části příloh práce (Příloha P5). Kritéria kvalit člení Gehl [2012: 142–145] do tří hlavních kategorií (*Ochrana, Vybídnutí a Potěšení*), které sestávají z dalších sub-kategorií. Těchto sub-kategorií je celkem čtrnáct a obsahují seznamy jednotlivých klíčových slov. Pro potřeby práce byly dvě sub-kategorie (*Zvukové podněty a verbální kontakty a Proměny sezónních aktivit*) intuitivně sloučeny s dvěma dalšími (*Vybídnutí k vizuálním kontaktům a Denní / večerní / noční aktivity*), aby celkový počet sub-kategorií činil celkem dvanáct. To ostatně koresponduje se segmentací sledovaného území na čtyři různé části sledované celkem dvanáctkrát během jednoho roku.

Primárním účelem převzetí tohoto přehledu (i jeho strukturace) je vymezení jednotlivých sledovaných aspektů a zejména přehledné členění terénních poznámek. Přehled totiž slouží i jako terénní poznámkový arch. Dále je třeba dodat, že jednotlivé oblasti zájmu, definované sub-kategorie, nebyly chápány ani zpravidla studovány izolovaně a během samostatných průchodů terénem. Přirozeně z povahy některých sledovaných rovin dochází k překryvům i návaznosti mezi jednotlivými oblastmi. Řada aspektů tak byla studována souběžně, to samé platí i o pohybu v terénu mezi jednotlivými segmenty území. Osoba pozorovatele v případě potřeby přecházela mezi jednotlivými

částmi, pokud bylo například zapotřebí analyzovat průchodnost a vzájemnou integrovanost jednotlivých částí třídy. Ostatně dělení sledovaného území, byť vycházející z reálných specifik, je spíše rámcové a vytvořené pro potřeby průchodu terénem.

Obr. č. 4: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.

Zdroj: Vlastní.

Segmentace území na čtyři části, které však nelze v žádném případě chápat zcela izolovaně, byla vytvořena na základě poznatků nabytých během první fáze pozorování (tj. během nestrukturované etapy průchodu terénem). Členění tak vychází z reálných specifik a povahy sledovaného prostředí, jak bude vysvětleno dále. Pro větší názornost je k nahlédnutí, v elektronické příloze práce, obsažen i soubor mapových podkladů, které zobrazují jak vymezení hranic sledovaného území od bezprostředního okolí, tak i vnitřní segmentaci výzkumné lokality na jednotlivé části.

Směrem od severu se jako první segment sledovaného území (na mapě vyznačen červenou barvou) vyznačuje jednou, avšak zcela zásadní charakteristikou. Tou je v porovnání se zbylým územím třídy téměř zanedbatelné množství nerezidenční zástavby. Severní okraj sídliště tak nabývá velmi odlišné povahy, celá oblast působí dojmem mnohem větší míry periferizace. Při své západní hranici pak území ostře kontrastuje se zástavbou rodinných domů. Severní okraj, pomyslné ekotonální pásmo, je tvořen souvislým pásmem volně rostoucí vegetace. V současnosti však tato část vymezeného segmentu, ona severní hranice celého sledovaného území, již zažívá výstavbu budoucího nákupního střediska.

Druhý vymezený segment, na mapě znázorněný zelenou barvou, je od nejsevernější části třídy pomyslně (avšak jen částečně) oddělen vytíženou dopravní tepnou, která svádí část dopravy z městského okruhu právě na sledované sídliště. Druhá vymezená oblast je charakteristická především přítomností pozornosti hodného lesoparku, který přináleží k území při jeho západní části. Rozhodnutí o přiřazení území lesoparku k vymezené části sídliště plyne z charakteru prostředí. Území lesoparku není od zadních částí domů po západním obvodu nijak odděleno (kupříkladu pěší komunikací apod.), naopak dochází ve sledované oblasti k přirozenému přechodu. To je například i důvodem, proč byl vymezený segment při své východní části naopak striktně oddělen od území areálu místní Základní školy Mandysova. Ačkoliv je tento prostor po část roku přístupný veřejnosti, od území třídy je jasně oddělen oplocením po celém svém obvodu.

Třetí, nejmenší sledovaný segment (na mapě vyznačen modrou barvou) vyniká jednou prostou skutečností. Jedná se o jedinou část sledované lokality, která byla v rámci plánovaného procesu revitalizace doposud zcela přebudována. Pouze panelové domy, které byly rekonstruovány, zůstaly a téměř veškerá zbylá, původní zástavba byla srovnána se zemí. Proces revitalizace této části sídliště byl v minulosti, před započítím samotného výzkumu, fotograficky zaznamenán a je stručně zdokumentován v elektronické příloze práce. Čtvrtý vymezený segment území, na mapě označený žlutou barvou, je při svém jižním okraji pomyslně oddělen od zbylého území Moravského předměstí důležitým dopravním uzlem, který do této části svádí dopravu z jižní a západní části předměstí. Nejjižnější část sledované třídy nevyniká, v porovnání se zbylým územím, v žádném myslitelném ohledu. Ve vnitřním prostoru tohoto segmentu se pouze nachází svou výměrou největší, avšak nijak nevyužitá a zcela prázdná prostranství.

Výstupy procesu pozorování

Samotný proces pozorování fyzické roviny lokality, povahy lokálního veřejného prostoru a způsobů jeho užívání daly vzniknout více než obsáhlému archivu dat nejrůznější povahy. Datový soubor tak sestává převážně z fotografií, jejichž počet se pohyboval, po víceúrovňovém třídění, v řádu jednotek tisíců. Archivován byl však nakonec pouze zlomek fotografií (z celkového počtu pořízených snímků). Soubor dat dále sestával z nespočtu ad hoc terénních poznámek nejrůznější povahy (převážně textové), které byly zaznamenávány do připravených archů, poznámkového bloku, popř. dodatečně přímo do souborů fotografií. Část poznámek byla zaznamenávána také do interní poznámkové aplikace

mobilního telefonu a zanedbatelné množství poznámek bylo pořízeno v podobě nahrávek na diktafon (ty byly následně selektivně přepsány).

Velké množství dat bylo velice náročné pro následný proces třídění a přehledné archivace. K uspokojivému způsobu organizace bylo zapotřebí hned několika různých softwarů (více o tomto postupu v příslušném oddílu *Analýza dat*). Data získaná z procesu pozorování byla posléze analyzována s pomocí zakotvené teorie, která posloužila i při analýze rozhovorů a dalších pramenů. Jednotný způsob analýzy se ukázal jako prozíravý, neboť následné procesy triangulace a vzájemné integrace dat byly o to intuitivnější díky vzájemné kompatibilitě.

Proces pozorování tak dal souhrnně vzniknout následujícím podkladům (celkem tři soubory), které ve své finální verzi nabývají této podoby:

- *Slovní popis fyzické povahy studované lokality, povahy lokálního veřejného prostoru a způsobů jeho využívání.* Popis je obsažen v samostatném, příslušném oddílu v rámci příloh práce. Tento oddíl výsledků je členěn do šesti vzájemně se prolínajících poddílů a nelze jej chápat zcela izolovaně vůči dalším oddílům výsledků. Z důvodu především rozsahu je popis již doplněn o výsledky konfrontací poznatků s reflexemi respondentů. Dochází tak k opakované komparaci řady zjištění včetně podpoření řady hypotéz aj. Text je již také doplněn o odkazy na vybrané články, především z řad místního tisku, pro větší názornost v případě zvýšeného zájmu a také jako forma argumentace.
- *Obrazová příloha práce v elektronické podobě.* Systematická a dlouhodobá dokumentace pozorování v podobě fotografování dala vzniknout samostatné obrazové příloze práce. Tato příloha sestává výlučně z vybraných fotografií, které ilustrují klíčová zjištění a doplňují poznatky nabyté skrze získané reflexe respondentů. Jelikož předcházející, výše popsaný slovní popis hojně obsahuje odkazy na konkrétní fotografie, je doporučeno souběžného nahlížení do obou typů podkladů pro získání úplného a autentického obrazu. Fotografie v obrazové příloze práce, které mimo jiné konfrontují řadu teoretických očekávání a taktéž slouží jako forma argumentace pro řadu výsledných zjištění, zcela zámerně již neobsahují žádné doprovodné popisy. Každá fotografie byla pečlivě vybrána tak, aby implicitně či explicitně předkládala jisté zjištění (vyprávění, poznatek apod.). Z povahy pořízených dat je obrazová příloha práce, pro zachování kvality i

autenticity materiálů, vypracována výlučně v elektronické podobě (z důvodů zachování vysokého rozlišení, orientace na šířku aj.).

- *Mapové podklady.* Proces pozorování dal také vzniknout souboru mapových podkladů v měřítku 1:1500, které jsou tematicky zaměřeny. Soubor zahrnuje celkem osmnáct různých map, každá je věnována odlišnému předmětu zájmu. Všechny mapy jsou opatřeny příslušnou legendou. Slovní popis prostředí je kromě odkazů na vybrané fotografie doplněn také právě o odkazy na jednotlivé mapy. Opět je proto doporučeno souběžného nahlížení i do souboru mapových podkladů. Z povahy pořízených dat jsou mapové podklady, pro zachování maximální míry podrobnosti, opět předkládány výlučně v elektronické podobě.

2.7.2 Záznam postupu vedení rozhovorů

Na základě dlouhodobého studia tematicky relevantní literatury i literatury metodologické byla v první fázi vytvořena rámcová, tematická struktura scénáře rozhovoru. S pomocí existujících pojetí a konceptualizací sousedství ze strany českých i zahraničních autorů byla konstruována pro potřeby práce vlastní konceptualizace studovaného jevu. Ten byl pro svoji komplexitu nejprve segmentován do hlavních částí, ty byly následně dekonstruovány na jednotlivé dimenze. V rámci jednotlivých dimenzí pak byly definovány odpovídající dílčí komponenty (indikátory). Ačkoliv tento postup jasně na první pohled evokuje proceduru typickou pro výzkum kvantitativního typu, tvorba konceptualizace byla od samotného počátku iniciována za účelem vyvarovat se opomenutí všech relevantních rovin studovaného jevu. Konceptci navíc nelze chápat jakožto rigidně danou a neměnnou, popř. striktně kvantifikovatelnou.

Na základě vytvořené konceptualizace byla definována i struktura scénáře rozhovoru a znění jednotlivých otázek. Tvorba obou položek probíhala souběžně, výsledná podoba scénáře rozhovoru odráží vytvořené pojetí sousedství. Otázky jsou segmentovány do tří bloků, což odpovídá i hlavní segmentaci konceptu. Jednotlivé otázky pak sytí stanovené dimenze. Opět, tematické členění nelze chápat jakožto striktně izolující, neboť mnoho tematických rovin spolu vzájemně souvisí. Scénář rozhovoru byl koncipován jako variabilní, aby v případě potřeby bylo možné snadno přecházet mezi jednotlivými tématy. To se ostatně ukázalo v průběhu sběru dat jako nezbytnost. Současně bylo snahou skrze výslednou podobu scénáře rozhovoru vyvarovat se případné tendenci vést respondenty

jakýmkoliv určitým směrem. Interview byly koncipovány tak, aby poskytly maximální možnou míru volnosti pro získání autentických výpovědí. I proto např. mnoho rozhovorů nabývalo v různé míře spíše podoby biografické narativní interview, neboť nezdá se, kdy se dotazování retrospektivně obraceli do minulosti a samovolně komparovali se současným stavem.

Předběžný, rámcový scénář rozhovoru byl testován s celkem dvěma vybranými osobami, které v nejdůležitějších charakteristikách odpovídaly i konečným výběrovým kritériím. Scénář rozhovoru ve výsledné podobě pak byl testován s další, jednou vybranou osobou (opět odpovídající stanoveným požadavkům). Výsledky byly vyhodnoceny jakožto uspokojující pro potřeby práce, dílčí poznámky vytvořené v průběhu cvičných rozhovorů posloužily nejen jako podklad pro následnou tvorbu poznámkového aparátu, který byl spolu se scénářem rozhovoru vždy přítomen v průběhu jednotlivých interview. Od započetí procesu dotazování již nebyl scénář rozhovoru jakkoliv modifikován, jeho funkčnost však byla osobou tazatele opakovaně reflektována.

Potencionální respondenti byli oslovováni v několika etapách. V iniciační, prvotní fázi bylo zahájeno prozatím pouze zběžné kontaktování potencionálně vhodných respondentů skrze osoby blízké oběma stranám. Cílem bylo především zjistit, v jakém rozsahu bude možné získat odpovídající respondenty. V pomyslné druhé etapě již byli vytrženi a osloveni zcela vhodní kandidáti, kteří na straně jedné projeví ochotu potencionálně participovat, na straně druhé zcela odpovídali definovaným specifikacím.

V další etapě byli i ti respondenti, kteří do té doby neprojevili hlubší zájem o podrobnější specifikace výzkumu, detailněji seznámeni se všemi náležitostmi šetření. Upřednostněn byl pokud možno osobní kontakt, současně však docházelo ke komunikaci i skrze email nebo telefon dle konkrétních potřeb. Nemalé množství respondentů v této části svou účast nakonec definitivně odřeklo. Současně bylo v této etapě nevratně rozhodnuto o upuštění od původně zamýšleného, pouze ústního informovaného souhlasu. Řada potencionálních respondentů, pro výzkum zároveň klíčových, si nezávisle na sobě explicitně vyžádala formulaci informovaného souhlasu v písemné podobě. Z tohoto důvodu byl v nejkratší možné době dokument vypracován, a to v souladu se souborem základních doporučení z řad metodologické literatury. Informovaný souhlas byl vytvořen tak, aby na straně jedné vyhovoval všem formálním nárokům, na straně druhé naplnil potencionální očekávání současných a budoucích respondentů a zbavil je případných obav

a pochybností. Informovaný souhlas byl nakonec ve svém plném znění zaslán ke kontrole vedoucímu diplomové práce, který jej schválil bez připomínek (exaktní kopie vzoru informovaného souhlasu je pro nahlédnutí obsažena v příloze diplomové práce).

Vypracování informovaného souhlasu sehrálo v procesu získávání respondentů zcela zásadní roli, kterou nelze jakkoliv zpochybnit. Ti respondenti, kteří zřejmě váhali a současně si souhlas vyžádali, nakonec z velké části svou účast přislíbili. Další vyslechnutí respondenti, kteří by zřejmě taktéž zvažovali svou účast, nakonec ochotně přislíbili participovat. Písemná forma souhlasu se ukázala jako více než produktivní, neboť s nejvyšší pravděpodobností dodala šetření i procesu oslovování jistou míru žádoucí formálnosti, která respondenty oslovila v pozitivním slova smyslu. Informovaný souhlas byl také vypracován v kritickou dobu, neboť jeho formulace proběhla krátce před definitivním získáním vůbec prvního interview. Je více než pravděpodobné, že pokud by tak nebylo učiněno, proces získávání dalších respondentů by byl následně velice obtížným, výsledný vzorek by nenabýval zcela žádoucí podoby a celé šetření by se stalo velmi náročným.

Požizování jednotlivých rozhovorů probíhalo za podmínek, které si přirozeně stanovili jednotliví respondenti. Detailní specifikace o každém jednotlivém interview jsou zahrnuty v příslušném oddílu práce pojednávajícím o reflexi průběhů rozhovorů. Současně bylo snahou ze strany tazatele vyvarovat se pořizování rozhovorů bezprostředně za sebou. Snahou bylo naopak rozhovory pořizovat s dostatečnými časovými odstupy, což se po celou dobu šetření překvapivě dařilo. Rovnoměrné rozložení jednotlivých setkání v čase umožnilo učinit řadu důležitých kroků náležitým způsobem.

Vyhovující průběh získávání jednotlivých rozhovorů umožnil kupříkladu zakládat data bezprostředně po jejich získání. Poznámkové aparáty včetně pasportizace byly přepisovány ještě téhož dne, kdy byly interview pořizeny, transkripce jednotlivých rozhovorů byly pořizovány zpravidla ihned v následujících dnech. Především z důvodu omezené časové dotace byl volen výlučně selektivní, současně ale komentovaný typ transkripce. Taktéž částečně docházelo již při procesu přepisování k prvotnímu kódování. Obdobným způsobem byla bezprostředně po svém vzniku zakládána a analyzována i další pořizovaná data, tj. data z procesu pozorování a studia pramenů.

Časový rozestup mezi jednotlivými interview umožnil jednak tazateli si náležitě odpočinout, neboť proces pořizování interview byl vyhodnocen jakožto vůbec

nejnáročnější soubor úkonů, na straně druhé napomohl zůstat citlivý vůči každému jednotlivému případu v celé jeho jedinečnosti. Delší časové období vymezené pro dotazování také napomohlo získaná data průběžně analyzovat, komparovat a umísťovat do souvislostí s dalšími poznatky nabytými skrze četbu i pozorování. V neposlední řadě bylo také možné neustále revidovat funkčnost scénáře rozhovoru i vytvořené konceptualizace studovaného jevu a rozvažovat nad složením výzkumného vzorku vzhledem k uspokojivému zodpovězení stanoveného výzkumného problému. Ačkoliv byla fáze sběru dat zahájena později oproti původnímu plánu z důvodu nemoci a následné potřeby dlouhodobé léčby (viz časový záznam postupu v úvodu tohoto oddílu), sběr dat skrze rozhovory byl současně ukončen v dostatečném předstihu (oproti termínu odevzdání práce), neboť veliké množství získaných dat, přes průběžnou analýzu, bylo náročné na zpracování také z hlediska uspokojivého předložení výsledné interpretace.

2.8 Analýza získaných dat

Jak již bylo uvedeno v příslušném oddílu pojednávajícím o volbě způsobu analýzy dat, pro potřeby práce byla po pečlivém zvažování zvolena tzv. metoda zakotvené teorie. Z více existujících pojetí, neboť zakotvená teorie není příkladem zcela unifikovaného přístupu [viz např. Bryant; Charmaz, 2007], byl nakonec vybrán přístup Strausse a Corbinové. Daný postup byl zvolen především pro svou vysokou míru návodnosti oproti např. přístupu, který zastává Glaser. Ačkoliv každý z existujících postupů vykazuje v očích různých autorů řadu výhod i nevýhod [viz např. Švaříček; Šed'ová, 2007], pro konkrétní potřeby práce byla nakonec vybrána právě tato varianta, která sestává z tří typů (kroků) kódování.

V první fázi tzv. otevřeného kódování byly pořízené transkripce jednotlivých rozhovorů průběžně a opakovaně analyzovány následujícím způsobem. Mnohonásobné a intenzivní průchody množstvím získaných dat postupně vedly k tvorbě nespočtu velmi různorodých kódů (označení nebo také nálepek, tzv. labelů), které v procesu kódování zastávají funkci konceptů (teoretických pojmů) [Hendl, 2005; Švaříček; Šed'ová, 2007]. Kódy byly vytvářeny na základě objevených témat a fenoménů, často i zcela implicitně obsažených v reflexích jednotlivých respondentů. Typickou jednotkou, tj. datovým úryvkem zastávajícím funkci indikátoru [Švaříček; Šed'ová, 2007], na základě které byly koncepty konstruovány, bylo slovo či sousloví, popř. část věty. Autorem ad hoc vytvořená

označení (nálepky, kódy) byla posléze v mnohonásobném procesu třídění přerozdělena do nejrůznějších, často intuitivně vyvstávajících kategorií (skupin vykazujících vyšší úroveň abstrakce) na základě různým způsobem jednotlivých kritérií.

Obr. č. 5: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.

Zdroj: Vlastní.

Vytvořené kódy i kategorie nebyly jakkoliv apriori generovány. Názvy i např. barevná označení jednotlivých skupin kódů i kategorií (jednoslovná i víceslovná) byly vytvářeny ad hoc, intuitivně, pro potřeby autora práce. Současně však byla značná část názvů výrazně inspirována řadou nejrůznějších pojetí, které jednotliví autoři předkládají napříč tematicky relevantní literaturou. Důkladné studium dosavadního stavu poznání se ukázalo v této fázi výzkumného šetření jako velice produktivní, neboť znalost řady definic i konceptualizací přispěla k intuitivnější tvorbě právě v této oblasti. K jednotlivým kategoriím zastávajícím funkci proměnných [Švaříček; Šedřová, 2007], syceným různě velkým množstvím kódů (mnohdy některé kódy sytily i více kategorií současně z důvodu vzájemné provázanosti fenoménů), byly následně vytvářeny i jednotlivé vlastnosti a posléze jejich dimenzionalizace (tedy vytvoření hodnotových stupnic, intervalů, pro jednotlivé vlastnosti). Ukázky vybraných konceptů jsou obsaženy v elektronické příloze práce. Z důvodů rozsahu byly jednotlivé ukázky, avšak s ohledem na zachování jejich vypovídající hodnoty, v různé míře redukovány. Jednotlivé kategorie tak byly syceny zpravidla mnohem větším počtem kódů apod.

Z pozice autora práce byla první fáze tzv. otevřeného kódování hodnocena jako vůbec nejobtížnější. Ačkoliv mnohé kódy i kategorie vystávaly během procesu analýzy až

velmi intuitivně, pro značné množství získaných podkladů byla tato fáze kódování velice náročnou. Přestože komentované transkripce jednotlivých rozhovorů byly tvořeny selektivně, průměrný rozsah jedné reflexe činil cca deset až dvanáct normostran textu. Současně docházelo ke značnému překryvu mnohých kódů i kategorií, což sice na straně jedné indikovalo vzájemnou provázanost, která se mnohdy následně potvrdila v procesu axiálního kódování, na straně druhé tato skutečnost prvou fází analýzy mnohdy velmi znesnadňovala. Nemalé množství dat a současně jejich vzájemná provázanost se tak souběžně umocňovaly, jak ale dodává řada autorů [např. Švaříček; Šed'ová, 2007], pro tuto fázi kódování je typické, když se mnoho indikátorů vztahuje k identickému konceptu a současně mnoho konceptů tvoří tutéž proměnnou.

Především tedy pro velké množství vzájemně souvisejících dat se ukázala jako zásadní uvážlivá volba vhodných pomůcek, zde softwaru, který je popsán v příslušné části práce. Práce s daty za pomoci softwaru, ačkoliv zde nikoliv specializovaného vzhledem ke způsobu analýzy, se postupně stala nutností. V rané fázi analýzy dat bylo definitivně upuštěno od práce s výlučně tištěnými materiály a převážila forma elektronická. Současně však docházelo nečítka kdy ke kombinaci obou postupů. Využitý software (Adobe Reader) však disponoval celou řadou různých způsobů pohodlného poznámkování a současně především funkcí základního i pokročilého hledání s pomocí klíčových slov. Tabulkový procesor MS Office Excel, taktéž disponující těmito funkcemi, zase nabídl přehlednou organizaci dat i možnost grafické tvorby, která se uplatnila především v následující fázi, tj. během procesu axiálního kódování. Detailněji o metodických postupech v rámci třídění, organizace a archivace dat i terénních poznámek a dalších dílčích krocích (využití softwaru pro poznámkování audio-nahrávek, fotografií aj.) je uvedeno v příslušném oddílu přílohy práce (PŘÍLOHA P6: Dodatek k metodologické části práce).

Po v pořadí prvním stupni kódování (ačkoliv bylo prováděno opakovaně a průběžně) následovala fáze tzv. axiálního kódování. V této fázi byly vytvořené kategorie, zastávající funkci jednotlivých proměnných, uváděny do vzájemných vztahů. Při této proceduře bylo vždy využito předem definovaného paradigmatického modelu, který předkládá konkrétně Strauss a Corbinová [2007: 72]: „(A) příčinné podmínky – (B) jev – (C) kontext – (D) intervenující podmínky – (E) strategie jednání a interakce – (F) následky“. Grafické vyjádření jednotlivých schémat, výstupů axiálního kódování, pak bylo inspirováno způsobem zpracování, který uvádí Hendl [2005: 250] skrze grafické schéma „Základu

axiálního kódování“. Kategorie zastávající funkce proměnných představují pomyslné základní stavební kameny, ze kterých je budována budoucí, postupně se vynořující teorie [Švaříček; Šed'ová, 2007]. Přestože mnohé vztahy mezi jednotlivými proměnnými byly částečně indikovány již od raných fází celého procesu kódování, pro velké množství vzniklých kategorií byla tato fáze kódování opakována vůbec nejčteněji. Mnohé paradigmatické modely, jak dokládá příslušná část přílohy práce, tak zůstaly pouze ve fázi konceptů, od kterých bylo nakonec upuštěno, popř. byly výrazně modifikovány. Stejně jako v případě konceptů jednotlivých kódů, i v případě ukázek výstupů axiálního kódování v příloze práce se jedná o pouze malou část z původního množství všech koncepcí. Výstupy jednotlivých procesů axiálního kódování, paradigmatické modely, byly vytvářeny postupně nejprve pro každý jednotlivý případ (pro každou studovanou reflexi). Vytvoření nejprve izolovaných schémat umožnilo postihnout jedinečnost každého sledovaného případu (včetně obsažených procesualit), následná vzájemná komparace zase umožnila nalezení řady pravidelností, podobností a také souvislostí. Tento krok pak vedl intuitivně k vytvoření řady již obecnějších modelů na vyšší úrovni abstrakce, které iniciovaly vytvoření pomyslné kostry finálního konceptu vytvářeného v poslední fázi kódování.

Fáze axiálního kódování tak byla následována tzv. selektivním kódováním. „*V průběhu selektivního kódování je výzkumník veden snahou vyhledat hlavní témata a kategorie, které budou ústředním bodem vznikající teorie. To znamená, že budou integrovat ostatní témata a kategorie [Hendl, 2005: 251].*“ „*Ústřední kategorie je cílem analýzy. Jedná se o centrální fenomén, kolem něhož jsou ostatní kategorie vzniklé v procesu axiálního kódování integrovány [Hendl, 2005: 252].*“ Podle Švaříčka a Šed'ové [2007] je klíčem pro vygenerování skutečně konzistentní teorie objevení tzv. centrální kategorie, ke které jsou následně vztaženy všechny ostatní. Je tedy nutné vybrat jednu nejdůležitější kategorii, kolem které bude výsledná teorie organizována a která bude současně onu centrální kategorii vysvětlovat (ibid).

Proces výběru ústřední (jádrové) kategorie byl velice obtížný, i z tohoto důvodu byl autor práce během této procedury veden souborem předkládaných kritérií, která uvádí Strauss [1987] při výběru jádrové kategorie (tzv. *core category*):

1. jádrová kategorie vykazuje ústřední postavení (nejvíce vazeb směřuje právě k ní)
2. je dobře sycena daty (zahrnuje množství kódů)

3. je schopna pod sebe pojmout i další kategorie
4. je dostatečně abstraktní (umožňuje generovat obecnější teorie)
5. vykazuje dostatečnou míru variability (může nabývat různých podob v závislosti na řadě podmínek apod.)

Výsledná koncepce vyvstávající z celého výzkumného šetření je náležitě vysvětlena v samostatné části oddílu výsledků. Pro větší názornost je vzniklá teorie předkládána v grafické podobě, schéma je doprovázeno příslušným popisem všech jeho částí včetně vysvětlení vztahů a souvislostí nacházejících mezi jednotlivými komponentami. Barevné podání schématu taktéž plní svoji funkci, jednotlivá vybarvení nelze chápat jako prostá významu.

2.9 Reflexe vybraných postupů

Následující oddíl zabývající se reflexí výzkumného postupu věnuje pozornost, především z důvodu rozsahu, již výlučně vybraným, dílčím postupům. Pro větší přehlednost i názornost je zpravidla reflexe jednotlivých výzkumných kroků obsažena již v příslušných kapitolách, které o konkrétních postupech pojednávají. Tato kapitola tak pro úplnost věnuje pozornost reflexi již pouze některých zbývajících kroků, a to ve výrazně zestručněné podobě.

2.9.1 Úloha studia stavu poznání a konstrukce scénáře rozhovoru

Fáze studia tematicky relevantní literatury, iniciovaná již od počátku samotného rozvažování nad výběrem tématu diplomové práce, se ukázala být s odstupem času jako více než produktivní především z hlediska výzkumného uchopení studovaného fenoménu. Studium řady existujících pojetí umožnilo vytvořit relativně komplexní pracovní definici, která celostně postihla povahu předmětu zájmu včetně poukázání na řadu relevantních faktorů, které jej mohou ovlivňovat. Důsledná konceptualizace následně usnadnila tematickou strukturaci scénáře rozhovoru i formulace jednotlivých otázek. Již při dotazování bylo zřejmé, ve shodě s teoretickým očekáváním, jak jednotlivé komponenty celé koncepce jsou vzájemně provázány.

2.9.2 Reflexe průběhu sběru dat – polostrukturované rozhovory

Nejen z hlediska časové náročnosti, ale také z důvodů vysokých nároků na osobu tazatele důsledně vést celou interakci bylo vedení rozhovorů velice náročnou aktivitou. Přes důsledně definované tematické okruhy se proces pořizování rozhovorů jeví bezesporu jako nejnáročnější úkon v rámci celé práce. Výrazná provázanost jednotlivých sledovaných rovin se při vedení rozhovorů projevila také značnou variabilitou povahy a struktury analyzovaných vyprávění. Mnozí respondenti zpravidla alespoň z části pojali své reflexe jako retrospektivní narace, v některých případech došlo k přirozenému příklonu až k biografickému typu interview. V části výzkumného vzorku pak zase převážila forma spíše řízeného dotazování. Velmi různorodé podmínky tak vyvolávaly nutnost trvale zvýšené pozornosti, citlivosti vůči doposud získaným informacím a schopnosti pohotové orientace v tematických okruzích. Pro úplnost je v příslušné části přílohy práce obsažen i náhled unifikovaného vzoru poznámkového archu, který byl využíván během vedení rozhovorů pro záznam průběhu realizovaných interview. Předkládaná osnova naznačuje, co vše si osoba tazatele během i po skončení interview poznamenávala.

2.9.3 Reflexe průběhu sběru dat – pozorování lokality

Dlouhodobé pozorování výzkumné lokality bylo velice náročným úkonem především z hlediska časové dotace. Jen velice těžko pak mohl být skutečně důsledně dodržován předem stanovený časový harmonogram, osoba řešitele výzkumu je však pevně přesvědčena, že v rámci daných podmínek bylo dosaženo ve sledované rovině pomyslného maxima. S postupujícími měsíci bylo pozorování také náročné z hlediska udržení patřičné pozornosti. Přes cyklicky se opakující průchod odlišnými segmenty sledovaného území docházelo bohužel k nežádoucímu jevu v podobě nástupu jistého stereotypu, únavy a následnému poklesu citlivosti percepce prostředí.

Pozorování bylo také náročné z hlediska podmínek variujících v průběhu roku. Nezřídka kdy probíhaly průchody terénem i za relativně nepříznivých podmínek (např. déšť, velmi nízké nebo naopak velmi vysoké teploty aj.), především podzimní a zimní měsíce byly osobou řešitele výzkumu shledány jakožto nejvíce nepříznivé. Jarní a letní měsíce byly přes relativně příznivé počasí spojeny zase se zvýšeným výskytem takových prvků prostředí, které představovaly pro pozorovatele potencionální nebezpečí (např.

narkomanie, opilectví aj. – více viz oddíl pojednávající o pocitu bezpečí ve studované lokalitě).

I z toho důvodu došlo v průběhu procesu pozorování k přehodnocení možností využití jednotlivých typů záznamové techniky. Ačkoliv si to mnohdy aktuální podmínky více než žádaly (např. výrazně snížená viditelnost aj.), v některých případech nebylo kupříkladu možné využít zrcadlového fotoaparátu, jenž svými značnými rozměry i vyluzovaným zvukem poutal nežádoucím způsobem pozornost okolí a taktéž pro svou nemalou hmotnost znesnadňoval v případě potřeby urychlenou manipulaci či rychlý přesun v prostoru. Z těchto důvodů převážilo využití kompaktního automatického fotoaparátu, popř. fotoaparátu mobilního telefonu. Kvalita výsledných snímků tím sice velmi utrpěla, nicméně za daných podmínek nebylo možné konat jinak.

V neposlední řadě bylo pozorování i pořizování fotografií odpovídající kvality i vyovídající hodnoty znesnadněno také fyzickou podobou studovaného prostředí. Mnohá místa nacházející se v dezolátním stavu nebylo kupříkladu možné využít jako stanoviště, kontrolní body, k pozorování procházející veřejnosti, přestože by tato místa díky své situovanosti mohla více než dobře posloužit. Taktéž v mnoha částech sídliště nebylo možné pořídít snímky s odpovídající kompozicí, popř. i třeba fotografie panoramatického typu. Důvodem byla nemožnost nalezení vhodného bodu, přítomná doprava, možnost pohybovat se výlučně pěšky aj.

2.9.4 Reflexe záznamu a zpracování dat – polostrukturované rozhovory

Pro zdárnost procesů záznamu i analýzy získaných dat se jako klíčový ukázal v nemalé míře výběr odpovídajících technických prostředků. V rámci polostrukturovaných rozhovorů se jako velmi prozíravé ukázalo použití vhodného záznamového zařízení, tzn. nikoliv např. nahodile vybraného mobilního telefonu, ale k daným účelům skutečně určeného zařízení, zde diktafonu. Po zkušenostech se zkušebními rozhovory, které byly zaznamenány s pomocí mikrofonu mobilního telefonu, bylo rozhodnuto o nutnosti využít dostupných alternativ. Zvukové záznamy pořízené mobilním telefonem trpěly především velmi výraznou ozvěnou, nezřetelností při zvýšených hlasitostech (nebo při jejich náhlých výkyvech) a v neposlední řadě také velmi rušivou kulisou v podobě trvale přítomného šumu plynoucího z okolního hluku. Náprava byla učiněna v podobě využití záznamového zařízení *Sony IC Recorder*, modelový typ *ICD-PX 312*. Na základě prvotních testů

v procesu seznámení se se záznamovým zařízením byly nahrávky všech rozhovorů pořizovány v nejvyšší možné kvalitě, jakou přístroj disponuje, tj. ve formátu mono záznamu při datovém toku 192kbps (MPEG Audio, Version 1, Layer 3). Při odpovídajících nastaveních reflektujících povahu podmínek, za kterých byly jednotlivé rozhovory pořizovány, bylo dosaženo diametrálně kvalitnějších záznamů. Veškeré nedostatky tak byly uspokojivě odstraněny a následná selektivní transkripce rozhovorů byla o to snazší.

Proces přepisování rozhovorů, zde selektivní, dal vzniknout rozsáhlému souboru komentovaných transkripcí. K přepisu rozhovorů nebylo využito žádného specializovaného programu. Pro větší přehlednost byly transkripce od samotného počátku svého vzniku graficky strukturovány pro rozlišení nalezených tematických okruhů. Graficky také byly důsledně rozlišovány výroky tazatele a dotazovaného. Relevantní komentáře (např. důraz či váhání aj.) pak byly do textu vkládány ve formě hranatých závorek, obdobně jako v případě odkazů na literaturu v celém rozsahu diplomové práce. Proces přepisování rozhovorů byl vyhodnocen jako jeden z nejvíce náročných úkonů z hlediska udržení koncentrace. Pro zachování patřičné pozornosti vyvstala nutnost nerušeného poslechu výlučně s pomocí náhlavní soupravy. Stejně jako v případě záznamu rozhovorů, i zde nebyla potřebná technika volena náhodně. Na základě předchozích zkušeností tak bylo pro ničím nerušený poslech využito stereofonních sluchátek *Sennheiser HD215*, která nejen díky své důsledné a sofistikované konstrukci poskytla více než uspokojivou izolaci od nežádoucího hluku a ruchů přicházejících z okolí. I přesto byly transkripce rozhovorů prováděny, pokud to bylo právě možné, ve studijních prostorách, které poskytuje Státní a vědecká knihovna v Hradci Králové.

2.9.5 Reflexe záznamu a zpracování dat – pozorování lokality

Stejně jako v případě poznámkových aparátů a transkripcí vzniklých z pořízených interview, i data získaná v rámci průchodů terénem byla zpracovávána pokud možno bezprostředně po jejich pořízení, v nejkratší možné době. Mnohé myšlenky či nápady, spontánně vyvstávající při pozorování, bylo nutné zaznamenat i např. za pomoci fotografií, které je následně lépe napomohly opět asociovat. Pořízené fotografie byly tříděny a editovány taktéž v nejkratší možné době po svém vzniku. Důvodem byla snaha o zachování přirozené, jedinečné atmosféry plynoucí ze specifických podmínek (denní doba, osvětlení apod.), za kterých byly snímky vytvořeny. Snahou autora práce bylo předložit fotografie v takovém podání (barvy, expozice apod.), které autenticky reflektuje skutečné

podmínky, rytmicitu místa aj. Všechny snímky sice byly editovány za pomoci specializovaného softwaru na laptopu, povětšinou byl však obraz přenášen na obrazovku televizoru namísto displeje počítače. Důvodem byly nejen větší rozměry umožňující věnovat pozornost i dílčím detailům a pohodlněji pracovat s příslušnými programy, hlavní předností však byla vyšší kvalita obrazu daná nejen znatelně vyšším rozlišením, ale především vyšší zobrazovací frekvencí a také neporovnatelně kontrastnějším obrazem a věrnějším podáním černé. Nejen z těchto důvodů byly také fotografie editovány zpravidla ve večerních či nočních hodinách, kdy podmínky pro percepci projekce byly nejlepší (obzvláště v letních měsících).

2.10 Omezení výzkumného šetření

Nejen na základě doporučení z řad metodologické literatury [např. Punch, 2000] bylo shledáno jakožto vhodné uvést výčet alespoň nejvýznamnějších omezení, která doprovázela proces tvorby diplomové práce i provedení výzkumného šetření. Z důvodů větší přehlednosti a také omezeného rozsahu je tato část práce předkládána převážně ve formě jednotlivých bodů, nikoliv v podobě souvislého textu. Jednotlivá omezení jsou pak podle své povahy řazena do jednotlivých kategorií (viz níže).

1. Omezení plynoucí z osoby řešitele výzkumu

- omezené teoretické a zejména metodologické a taktéž analytické schopnosti autora práce
- omezená časová dotace plynoucí z povahy autora práce jakožto studenta
- nezáměrná reaktivita v interakci jak s prostředím, tak s jednotlivými respondenty
- omezené záznamové schopnosti autora práce (především v rámci fotodokumentace)

2. Omezení plynoucí z povahy zvoleného postupu

- omezení plynoucí z charakteru kvalitativní výzkumné metody (nemožnost plošného šetření a tudíž jakékoliv generalizace na celou populaci apod.)

- omezení plynoucí z charakteru jednotlivých technik sběru dat (v případě rozhovorů např. v rámci reflexe omezená schopnost retrospekce daná přirozeně selektivní povahou paměti aj.)
- omezení plynoucí z charakteru způsobu analýzy dat (v očích některých metodologů je postup Strausse a Corbinové až příliš předdefinovaným aj.)

3. *Omezení plynoucí z definovaného předmětu zájmu a povahy výzkumného vzorku*

- velice omezený počet existujících odborných pramenů, které se pojí k výzkumné lokalitě a které současně svou povahou alespoň parciálně korespondují se zacílením a charakterem práce
- omezení daná specifickými charakteristikami členů výzkumného vzorku (především role specifické věkové skupiny a dlouhodobého pobytu ve studované lokalitě) a taktéž citlivou povahou zkoumaného fenoménu (předmět zájmu se dotýká mezilidských vztahů a vzájemného soužití a také důležitého životního prostoru, zde místa bydliště)
- s tím související, potenciaálně omezená velikost výzkumného vzorku (vzhledem k definovanému výzkumnému problému potřeba získání odpovídajících respondentů – viz základní výběrová kritéria)

4. *Omezení daná limitovanými materiálními prostředky*

- s předchozím bodem taktéž související limitovaná možnost předložení odpovídající odměny za participaci v šetření (i z tohoto důvodu bylo např. uznáno za vhodné nabídnout alespoň následnou zpětnou vazbu v podobě poskytnutí kopie výsledné práce, ačkoliv z hlediska etických aspektů se názory na tento postup mezi odborníky různí [viz např. Švaříček; Šedřová, 2007])
- limitované technické prostředky - parciálně softwarové, avšak především ve smyslu záznamové techniky (např. nemožnost tolik zvažovaného, tzv. časosběrného (time-lapse) záznamu v důsledku absence vhodné videokamery, omezená kvalita pořízených fotografií daná povahou využitých fotoaparátů aj.)

2.11 Etika výzkumného šetření

2.11.1 Základní východiska

Důsledné zohlednění etických aspektů realizovaného výzkumného šetření bylo prováděno po celou dobu tvorby diplomové práce. Autor byl ve sledované rovině veden pokyny nejen ze strany vedoucího diplomové práce, se kterým veškeré aspekty etiky výzkumu konzultoval, ale také instrukcemi z řad metodologické literatury.

Jak upozorňuje kupříkladu Novotná [2015] nebo Krejčí [2012], etické aspekty jsou neodmyslitelnou součástí vědecké i výzkumné praxe. Etika výzkumu má být naplňována skrze dialog celého výzkumného procesu. Nabývá povahy dynamického vztahu (vyjednávání) nejen s těmi, kdo jsou předmětem našeho zájmu. Podle Hendla [2005] pak zejména aspekty soukromí, emočního bezpečí i vzájemnosti (reciprocity) nesmí být opomenuty. Náležité zvážení všech důsledků především samotného publikování výsledků je dle Švaříčka a Šed'ové [2007] nedílnou součástí výzkumného šetření.

Autor práce tak usiloval v souladu s výše citovanými autory o pomyslné skloubení dvou důležitých rovin, které uvádí Novotná [2015]: snahy o dosažení poznání na straně jedné a respektování práv zkoumaných osob na straně druhé. Z hlediska rozlišení dvou možných pohledů na etiku výzkumu (ibid), tj. tzv. *etiky spravedlnosti a etiky péče/účasti*, se autor práce převážně přiklonil k druhé jmenované možnosti. Učiněno tak bylo především pro povahu realizovaného šetření (teoretická východiska) i ztotožnění se s atributy průběžného budování upřímnosti a rovnosti obou zúčastněných stran, partnerství, respektu, nezneužívání i přiznané subjektivity včetně její reflexe [Novotná, 2015]. Zvláštní pozornost pak byla věnována reflexivitě (zohlednění mikroetických aspektů) jakožto vůbec základnímu východisku [po vzoru Guillemin a Gillam, 2004].

V procesu rozvažování nad etickými aspekty realizovaného šetření byl autor diplomové práce veden zejména čtyřmi definovanými pilíři, které uvádí Novotná a kol. [2014]. V souladu s prvním pilířem, *principem dobrovolné participace*, byli všichni oslovení respondenti důsledně poučeni o všech náležitostech výzkumu (cíl šetření, role respondentů, možnost odmítnutí, sběr, zpracování, publikování i archivace dat aj.). V rámci *principu důvěryhodnosti* byly se všemi respondenty individuálně konzultovány aspekty soukromí, anonymizace dat i míry podrobnosti pasportizace. V pořadí třetí nosný pilíř, tzv. *princip neublížení*, zohlednil možnost fyzické, psychické i právní újmy.

Atribut péče o vzájemný vztah mezi řešitelem a respondentem byl naplněn skrze následnou zpětnou vazbu, která bude podrobněji popsána dále v této části práce. Poslední pilíř, tzv. *princip správnosti a integrity*, se týká ubezpečení se, že získaná data jsou správná (více viz dále v této části práce).

2.11.2 Informovaný souhlas a reflexe jeho role ve výzkumném šetření

Původně zamýšlené naplnění výše uvedených etických principů skrze tzv. ústní informovaný souhlas se v průběhu procesu oslovování respondentů ukázalo jako chybné a nedostačující. Ačkoliv bylo zkontaktování potenciálních účastníků výzkumu z velké části zprostředkováno skrze osoby známé oběma stranám, někteří, pro výzkum klíčoví respondenti, si explicitně vyžádali předložení písemného informovaného souhlasu (jakožto podmínku participace). A ačkoliv, jak se později ukázalo, byla v některých případech úloha souhlasu nakonec spíše formální povahy, neprodlené vypracování dokumentu, taktéž reflektující konkrétní požadavky některých oslovených osob, se v průběhu času stalo celkově velice produktivním. Došlo totiž k potvrzení dvojí funkce informovaného souhlasu, kterou uvádí Novotná [2015]: explicitní i implicitní.

Na straně jedné bylo skrze seznámení se všemi náležitostmi šetření dosaženo stanovení role a vztahu mezi tazatelem a respondentem, na straně druhé však byl pozitivním způsobem rozvinut i vztah mezi autorem práce a jednotlivými respondenty. Předložení informovaného souhlasu v písemné podobě dodalo celému šetření jistý punc žádoucí formálnosti a současně také důvěryhodnosti, jenž v mnoha případech rozptýlil jisté pochybnosti a váhání a současně nezřídka kdy upoutal žádoucí pozornost a zjevně motivoval k participaci. Role dokumentu byla osobou řešitele zpočátku neprávem podceňena, o to více byl v pozdějších fázích tvorby práce doceněn její zcela zásadní přínos. Informovaný souhlas byl vytvořen v souladu s pokyny ze strany vedoucího diplomové práce a metodologické literatury a taktéž reflektuje již konkrétní požadavky některých zpočátku oslovených respondentů. Dokument byl vpracován tak, aby pokud možno vyhověl v každém myslitelném ohledu těm, kteří si jej vyžádali, ale zároveň i všem dalším, potenciálně osloveným. Informovaný souhlas, ve svém plném a platném znění, schválený vedoucím diplomové práce, je přiložen v příslušné části přílohy práce (PŘÍLOHA P8). Vybrané části informovaného souhlasu budou detailněji rozvedeny níže.

2.11.3 K vybraným částem informovaného souhlasu

Úvodní části informovaného souhlasu seznamují oslovené respondenty se základními náležitostmi. Představen je autor práce, výzkum, jeho povaha, účel i způsob participace a její možné důsledky. Cílem bylo osloveným respondentům náležitě představit podstatu celého šetření, současně však bylo snahou uvést jen nezbytně nutné informace, aby nedošlo apriori k nežádoucímu ovlivnění.

V další části se informovaný souhlas detailněji věnuje popisu formy účasti ve výzkumu a také sběru a povaze získaných dat včetně jejich anonymizace. Kupříkladu pasportizace, přiložené vždy u jednotlivých interpretací získaných reflexí, jsou předkládány v takové míře podrobnosti, jakou schválil každý jednotlivý respondent. Anonymizace byla taktéž přirozeně prováděna do takové míry, aby nikdo ze zúčastněných nebyl jakkoliv poškozen. I proto došlo k anonymizaci nejen na úrovni jména informátora (v celém rozsahu práce jsou respondenti označováni výlučně číselným označením), ale také na úrovni lokality (zde místa bydliště). To se projevilo kupříkladu uvedením časového údaje o době pobytu nikoliv v přesné hodnotě, ale pouze ve stanoveném intervalu. Taktéž nebyly nakonec uvedeny např. i údaje o velikosti domu či jeho stáří, neboť různě stará a také dispozičně odlišná výstavba by mohla detailněji indikovat místo bydliště. Z téhož důvodu jsou i na mapě zobrazující pokrytí výzkumné lokality (viz elektronická příloha práce) uvedeny pouze ilustračně, shodnou barvou, celé domy bez jakékoliv možnosti přesného rozlišení. Důsledně také bylo nakládáno se všemi potřebnými podklady v průběhu celého šetření. Potřebné rozlišení mezi tzv. *osobními* a *citlivými údaji* se projevilo anonymizací všech materiálů, které byly náležitě označovány unifikovaným způsobem (pro všechna data byla dle jejich formátu vytvořena anonymizovaná šablona názvu).

Další část informovaného souhlasu se věnuje pořízeným datům a způsobům jejich archivace, analýzy i využití. Vzhledem k systematickému popisu jednotlivých postupů v rámci výzkumného šetření, obsažených v příslušných oddílech práce, je dále již věnována pozornost výlučně způsobu archivace získaných dat. V průběhu procesu samotného šetření i tvorby celé diplomové práce byla veškerá získaná data, včetně všech podkladů potřebných k vyhotovení výsledné práce (např. i literatura, slovníky, články, prospekty aj.), archivována takovým způsobem, který by zabránil jejich zcizení a také možnému zneužití (s ohledem na dostupné materiální prostředky z pozice studenta).

Všechny podklady vedeného výzkumu tak byly bezpečně uskladněny v uzamčených prostorách, do kterých měla přístup pouze osoba řešitele výzkumu.

Data byla archivována ve dvou identických kopiích, v prvním případě na laptopu, v druhém pak na externím harddisku. Obě zařízení byla vícestupňově zabezpečena. V prvním stupni bylo použití samotných zařízení podmíněno zadáním hesla (s pomocí integrovaného softwaru, tj. v případě laptopu heslem systému BIOS a uživatelským heslem systému Windows, v případě externího HDD uživatelským heslem softwaru z výroby – My Passport by Western Digital). V druhém stupni byla samotná data umístěna do skrytých, cíleně zašifrovaných a samostatných oddílů s pomocí specializovaného softwaru TrueCrypt v datové sestavě 7.1a. Součástí zabezpečení enkryptovaných oddílů je opět i nutnost zadání vstupního hesla pro dešifrování a následný přístup k datům (tj. k jejich čtení i editaci). Pro zašifrování dat bylo využito kombinací algoritmů tzv. AES-Twofish-Serpent. Tyto šifrovací algoritmy (jejich kombinace) byly vyhodnoceny jako pro potřeby výzkumu zcela postačující nejen pro jejich schválení ze strany US National Security Agency v červnu 2003 [TrueCrypt Foundation, 2012]. Tvorba diplomové práce také probíhala pokud možno v offline režimu, aby bylo dosaženo minimalizace rizika potenciální kompromitace dat skrze internetové připojení. Taktéž bylo po dlouhých úvahách definitivně upuštěno od původně zamýšleného, dodatečného zálohování skrze cloudová či jiná vzdálená úložiště (úložné prostory např. typu Google Drive, Dropbox apod.), která byla nakonec pro svou povahu vyhodnocena jako příliš riziková. Získaná data byla v souladu s doporučeními z řad metodologické literatury [viz např. Novotná 2015] archivována pouze po dobu nezbytně nutnou, tj. po dobu potřebnou k jejich vyhodnocení. Spolu s ostatními, dále již nepotřebnými podklady, byla následně veškerá data bezpečným způsobem skartována bez jakékoliv možnosti jejich zpětného obnovení. Pro tento úkon bylo využito funkce bezpečné ireverzibilní skartace dat v programu CCleaner v5.25.5902 za pomoci komplexního mnohonásobného přepsání souboru (35 průchodů).

Pozn.: Data pořízená skrze záznamová zařízení (diktafon a fotoaparáty včetně mobilního telefonu) byla z interních či externích úložišť (paměťových karet) přesunuta do stanovených formátů neprodleně po jejich získání, v nejkratším možném čase, a původní data byla skartována již výše popsáním způsobem a úložiště následně formátována.

2.11.4 Dodatek k pozorování veřejného prostoru a jeho fotodokumentaci

Etické aspekty výzkumné činnosti byly přirozeně zohledněny v rámci všech použitých technik sběru dat. Pokud jde konkrétně o fotodokumentaci výzkumné lokality a pozorování veřejného prostoru, autor práce byl kromě doporučení z řad metodologické literatury veden zejména platným zněním relevantních zákonných úprav v rámci legislativy. V první řadě je nutné jmenovat zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, konkrétně pak § 34 pojednávající o definici tzv. veřejného prostranství, skrze kterou byl vymezen prostor pro následný průchod terénem včetně způsobu jeho fotodokumentace. Neméně relevantní byl pro osobu řešitele výzkumu i např. zákon č. 89/2012 Sb., konkrétně pak § 84 a § 89, které pojednávají o problematice zachycení identifikace člověka a o výjimkách právě pro potřeby fotografie. Osoba řešitele výzkumu však v rámci příprav nespoléhalo pouze na studium zákonných úprav, studovány byly i další relevantní metodické prameny, které kupříkladu pojednávají o vhodném způsobu interakce ve veřejném prostoru, pokud při jeho dokumentaci dojde k výskytu negativních reakcí z řad veřejnosti [viz např. Chrudina, 2014].

3 ČÁST ANALYTICKÁ

3.1 Úvodní slovo ke způsobu prezentace výsledků

V samotném úvodu oddílu věnovanému prezentaci výsledků realizovaného šetření je nutné náležitým způsobem osvětlit způsob předložení jednotlivých zjištění, jejich povahu i vzájemnou úlohu.

Žádnou část z níže předkládaného seznamu výsledků nelze chápat jako významově podružnou, neboť každá je specificky věnována určitému aspektu zkoumaného fenoménu a především se pak všechny soubory výsledků vzájemně doplňují. Kompletní soubor výsledků, který lze rámcově rozdělit na výsledky dílčí a výsledky celkové, sestává z následujících položek:

- 1. Interpretace výsledků analýzy získaných reflexí (viz příloha práce):** Pro větší míru ilustrace povahy každého analyzovaného případu obsahuje příloha diplomové práce, ve vysoké míře podrobnosti, interpretace výsledků analýzy každé získané reflexe ze strany původních obyvatel zkoumané lokality. Pro zachování přehlednosti, ale současně také i autenticity a předložení holistického a koherentního obrazu každého sledovaného případu jsou jednotlivé interpretace pouze parciálně strukturovány dle původní osnovy scénáře rozhovoru (vždy v závislosti na povaze výpovědi). Pro maximální míru přehlednosti obsahuje každý oddíl nejprve pasportizaci (v míře podrobnosti, jakou respondent sám schválil), závěr každého oddílu je pak doplněn o stručný informační box, který již pouze v bodech předkládá významná zjištění a specifika sledovaného případu.
- 2. Slovní ilustrující popis fyzické podoby prostředí a analýza povahy a způsobů užívání veřejného prostoru (viz příloha práce):** Oddíl věnovaný interpretaci výsledků pozorování sestává z celkem šesti vzájemně se překrývajících kapitol, každá je zaměřena na odlišný aspekt pozorování. Především z důvodu zachování přijatelného rozsahu integruje již tato část výsledků jak poznatky nabyté skrze pozorování, tak i k fyzickému prostředí se pojící zjištění, které plynou z analýzy jednotlivých reflexí i studia pramenů vážících se ke zkoumané lokalitě. Dochází ke konfrontaci odlišných datových podkladů, obsažené odkazy na konkrétní reflexe či

prameny slouží jako forma vzájemné argumentace pro formulované závěry či hodnotící soudy. Veškerá hodnotící adjektiva, přirovnání, soudy apod. jsou v textu voleny záměrně a současně pečlivě takovým způsobem, aby ve shodě korespondovaly nejen se závěry pozorovatele, ale současně i s reflexemi vyslechnutých respondentů. Popis fyzické podoby lokality lze považovat za pomyslný přechod mezi výsledky dílčími a výsledky celkovými. Oddíl věnovaný výsledkům pozorování obsahuje také v neposlední řadě i odkazy na jednotlivé fotografie, které tvoří obrazovou přílohu práce, a také odkazy na vzniklé mapové podklady (více viz dále). Tyto odkazy opět plní roli ilustrace a argumentů pro podpoření formulovaných závěrů.

- 3. Obrazová příloha diplomové práce (viz elektronická příloha práce):** Samostatná příloha práce, sestávající již výlučně z fotografií, dokumentuje skrze pořízené snímky studovanou lokalitu. Veškeré fotografie byly pečlivě vybrány s cílem ilustrovat specifickou povahu sledovaného území a podpořit jednotlivá zjištění. Pro získání autentického a koherentního obrazu o studovaném území je výrazně doporučeno souběžného nahlížení jak do popisu výsledků pozorování, tak do obrazové přílohy práce i souboru mapových podkladů (viz níže). Elektronická příloha práce také obsahuje stručný soubor sestávající z historických snímků sledované lokality, parciálně je tak možno nahlédnout do minulosti.
- 4. Mapové podklady (viz elektronická příloha práce):** Soubor mapových podkladů, sestávající z celkem osmnácti tematicky zaměřených map v měřítku 1:1500, ilustruje sledovanou lokalitu ve vybraných aspektech. Mapové podklady jsou spolu se slovním popisem prostředí a obrazovou přílohou práce výstupem procesu pozorování.
- 5. Výsledky výzkumného šetření (viz analytická část práce):** Výsledky výzkumného šetření, tvořící analytickou část diplomové práce, integrují veškeré poznatky nabyté skrze realizované šetření. Tento oddíl práce je tematicky strukturován a postupně zodpovídá stanovený výzkumný problém i jednotlivé výzkumné otázky. Závěrečné shrnutí nabytých poznatků doplňuje oddíl věnovaný výsledné teorii, která je výsledkem celého procesu

výzkumného šetření. Vzniklá teorie současně implicitně odkazuje a naznačuje obsah kapitoly Diskuze, která předchází Závěru.

Především tedy z důvodu zachování přijatelného rozsahu je v samotném textu diplomové práce zahrnut pouze poslední uváděný oddíl, který souhrnně předkládá veškerá zjištění. Autor diplomové práce však shledal za vhodné a současně nutné zpřístupnit budoucím čtenářům, v případě zvýšeného zájmu o analyzovaný fenomén, kompletní soubor veškerých zjištění, která současně mohou i detailněji ilustrovat realizované postupy v rámci výzkumného šetření.

3.2 Výsledky výzkumného šetření

3.2.1 Vývoj sousedství v čase a faktory ovlivňující podobu a vývoj sousedství

V souladu s teoretickým očekáváním byla nalezena celá řada různých faktorů, které ve sledovaných případech ovlivnily a ovlivňují podobu sousedství i jeho vývoj v čase. Pro velké množství relevantních proměnných je následující oddíl výsledků strukturován tak, aby v maximální možné míře přehlednosti předložil nejprve ty faktory, které byly anticipovány na základě studia literatury. V další části jsou následně popsány ty proměnné, které vyvstávají (parciálně či zcela) z lokálních specifik studovaného případu. Vliv jednotlivých faktorů je současně ilustrován na popisu vývoje sousedství v čase.

3.2.1.1 Faktory ovlivňující podobu a vývoj sousedství

Jako zcela zásadní se ve shodě se studovanou literaturou jeví, pro podobu i vývoj sousedství v čase, základní socio-demografické a kulturní charakteristiky. Těmi jsou především věk, třídní příslušnost a úroveň dosaženého vzdělání. Dle reflexí jednotlivých respondentů v počátku zrodu samotného sídliště jasně převažovaly mezi obyvateli mladé rodiny s malými dětmi, pro které bylo nastěhování se do třídy Edvarda Beneše mnohdy spojeno i s prvním samostatným bydlením a také prvním zaměstnáním. Převažující úroveň vzdělání bylo středoškolské studium. Současně velická část obyvatel pocházela z Hradce Králové, neznámá kdy se jednalo o rodilé Hradečany, kteří toužili zakusit na tehdejší poměry bydlení na moderní třídě, ke které od jejího budování vzhlížela laická i odborná veřejnost s patřičným očekáváním.

Přes drobné rozdíly vyskytující se v jinak výše popsaných, převládajících charakteristikách se tedy jako velmi významná jeví napříč obyvateli obdobná životní situace a s ní i spojené podobné cíle, ale také problémy či každodenní návyky. Prvotní etapa obydlování sídliště byla dle mnoha výpovědí z řad vyslechnutých respondentů spojena s různě závažnými problémy, které byly převážně dány tehdejší nedokonalou výstavbou. Na mysli zde máme nejrůznější nedostatky plynoucí z povahy dílenského zpracování a kvality použitých materiálů v rámci jednotlivých bytových jednotek (netěsnící okna, křivé podlahy, chybějící části koupelnového vybavení aj.). Tyto více či méně závažné nedostatky však působily velmi pozitivně v procesu stmelování místního obyvatelstva. Spontánně a přirozeně se objevující potřeba komunikace a každodenní drobné výpomoci napomohla ke sblížení a vzájemné integraci jednotlivých členů sousedské sítě.

Jako zřejmě nejvýznamnější na seznamu pozitivně působících faktorů figuruje přítomnost dětí. Děti se ukazují jako velice zásadní faktor v procesu utváření domovního kolektivu. Potencionálně nežádoucí jevy spojené s přítomností zvláště malých dětí, jako je např. zvýšený hluk v podobě křiku či pláče, nepůsobí v minulosti žádné obtíže, neboť tato situace na celé třídě převládá. Děti však působí jako vysoce integrující prvek, jenž iniciuje sociální interakce zejména mezi místními matkami, které následně vzájemně stmelují již celé domácnosti. Současně dochází díky dětem i k propojování odlišných věkových kategorií. Děti poutají pozornost především skupin seniorů, kteří inklinují k trávení volného času v okolí domů právě s matkami dětí. Děti současně určují (vyžadují) specifický denní režim, rutinu, která se pak odráží ve zvláštní rytmicitě veřejného prostoru (lokality).

Kromě obdobné životní situace v počátcích osídlování studované lokality je současně nutné poukázat na významnou roli také shodné profesní příslušnosti, na kterou explicitně poukazují např. respondenti č. 2 nebo č. 9. Velká část obytné kapacity sídliště totiž byla zařazena do skupiny služebních bytů, kde svůj domov našli v hojném počtu například rodiny příslušníků policie. Profesní spřízněnost a s ní i mnohdy spojené, shodné specifické zájmy se jeví jako velice významné především svým integrujícím působením v průběhu času. Jelikož děti vyrůstají, mění se i jejich potřeby a v minulosti charakteristická vazba na malý fyzický prostor se postupně vytrácí s nárůstem jejich samostatnosti. Např. respondentka č. 4 poukazuje ve své reflexi na postupné ochabování sousedských vazeb

v čase, které bylo dáno z velké části právě růstem a následným odchodem dětí. Naproti tomu z profesní spřízněnosti plynoucí integrace komunity v čase lépe přetrvává.

Z povahy realizovaného šetření v rámci diplomové práce není přirozeně možno obsáhnout všechny relevantní faktory, zejména pak ty, které jsou odvislé od řady makrostrukturálních procesů (celospolečenských změn). Ze získaných dat je však možné poukázat alespoň parciálně na některé z nich. Pro porevoluční období je dle získaných dat charakteristický, u nemalé části obyvatel třídy, příjmový vzestup. S tím je spojen i nárůst v mobilitě těchto skupin, které následně mohou trávit volný čas mimo lokalitu bydliště (popř. její okolí). Část původních obyvatel se také trvale přestěhovává, někteří odcházejí za lepší úrovní bydlení a někteří své původní bytové jednotky i odkupují do osobního vlastnictví a následně za účelem zisku pronajímají. Dalším důležitým faktorem spojeným se změnou státního režimu je nová podoba pracovního trhu, který mnohdy vyžaduje např. právě onu zmiňovanou mobilitu. Potřeby spojené se zaměstnáním (a jeho hledáním) či růst příjmů však nejsou jedinými důvody, proč dochází k proměně sousedství v čase v důsledku postupně klesající rezidenční stability. Tím se dostáváme k výčtu lokálních specifíků a jejich úloze ve vztahu k podobě sousedství i jeho vývoji.

3.2.1.2 Proměna sousedství v čase

S postupem času je zjevné, že lokalita třídy Edvarda Beneše vyžaduje, nejen z důvodů řady ústupků a nedokonalostí od svého počátku, dlouhodobou a systematickou péči. Té se jí však dle výpovědí vyslechnutých respondentů v čase nedostává (popř. v adekvátní podobě). Porevoluční období je tak spojeno s postupným, zpočátku velmi nenápadným úpadkem, který je však v téměř závěru let devadesátých, na celém území třídy, již zcela viditelný a také umocněný významným úpadkem řady místních obchodů a služeb. Jedná se o jev, který je mimo jiné charakteristický pro území celého Moravského předměstí (včetně tedy např. středisek obchodů a služeb v jižní a západní části předměstí). Shodně jednotliví respondenti, nezávisle na sobě, spojují tento úpadek s výstavbou nedalekého obchodního centra, kterému do té doby prosperující a zavedené, drobné živnosti jednoduše nemohly konkurovat. Skrze úpadek významné části občanské vybavenosti tak dochází tak výrazné periferizaci celé třídy, podle mnohých respondentů dodnes nedošlo k pomyslnému, plnému zotavení se z této události. Postupující chátrání rezidenční i nerezidenční zástavby včetně všech prvků veřejného prostoru je po přelomu tisíciletí již zcela evidentní, až alarmující, a prostupuje celé území sledované lokality.

Postupně dochází z tohoto důvodu k odchodu dalších skupin původních obyvatel a přibývá množství podnájmů. Rezidenční stabilita klesá, fluktuace obyvatel se zvyšuje. V čase dochází k neustálému nárůstu fragmentace řad původního obyvatelstva.

S příchodem nového obyvatelstva dochází k postupné heterogenizaci dříve jednak relativně homogenních domovních společenství. Podle výpovědí některých respondentů (zejména pak respondent č. 7) se skladba obyvatelstva odpovídajícím způsobem proměňuje ruku v ruce s úpadkem lokality, tedy ve směru k horšímu. Dochází k příchodu řady skupin obyvatel z venkova, jejichž dřívější návyky lze hodnotit jako nekompatibilní s těmi, které jsou naopak charakteristické pro bydlení v činžovním domě a městském prostředí. Dochází také ke snižování převládající úrovně dosaženého vzdělání. Bohužel, napříč celým výzkumným vzorkem je shodně reflektován i postupný úpadek elementární lidské slušnosti, ohleduplnosti a vzájemné úcty. Nově přichozí obyvatelé z převážné části neusilují o integraci do skupiny původních obyvatel a izolují se. S jejich počínáním pak původní obyvatelé spojují i nezáměr o správu domu, jeho okolí i přilehlou lokalitu třídy. Dochází k vytrácení se tolik důležitého vztahu a úcty k společnému, sdílenému i veřejnému. Anonymita prostupuje domovní společenství a vytváří podmínky k růstu pasivity i nezájmu. Narůstající frustrace si vybírá svou daň a k jinak kriticky reflektovanému nezájmu se mnohdy uchylují i rezignující z řad původních obyvatel. Jistý vztah k fyzickému místu daný sdílenou zkušeností zcela diametrálně odlišuje skupinu původních obyvatel od později či dočasně přichozích. S narůstajícím počtem problémů však mnohdy dochází k jeho vytrácení se.

Shodně napříč výzkumným vzorkem nejvýznamněji figuruje jako pomyslný trn v oku vznik podnájmů. Pronajímané bytové jednotky, dříve obývané původními obyvateli, jsou pravděpodobně nejzávažnější položkou na seznamu negativně působících faktorů. S podnájmy je shodně respondenty spojován příchod problémových osob, které způsobují úpadek nejen v rovině sociální, ale také fyzické. Důvodem je především absence jakékoliv vazby k místu i jeho obyvatelstvu. Dochází tak k realizaci jednání nejrůznější podoby, které snižuje komfort původně jinak dostačující úrovně bydlení. Vznik možnosti bytové jednotky v osobním vlastnictví pronajímat pak považuje např. respondent č. 11 za projev selhání a současně cílené bezohlednosti ze strany lokálních orgánů, tj. města a bytových družstev. Kupříkladu respondent č. 7 pak chápe vznik tohoto fenoménu jako jeden z průvodních jevů překotného porevolučního vývoje, který směřoval k přespříliš svobodnému trhu, jehož primárním cílem je nekonečné generování zisku. V očích

mnohých respondentů tak dochází z důvodů vidiny snadného a konstantního zisku k „vulgarizaci a znásilnění“ původně udržitelné podoby bydlení, která je však již nenávratně pryč.

3.2.1.3 Reciproké působení vývoje sousedství

Úpadek lokality i susedských vazeb pak vykazuje, zcela bezesporu, výrazně reciproký vztah. Degradace vazeb napříč obyvateli způsobuje neschopnost původních členů susedství adekvátně spravovat domy a jejich okolí. Z toho plynoucí pocity frustrace, pokoření a bezradnosti jen prohlubují nepřátelský postoj vůči skupině později příchozích. V mnohých případech pak dochází ze strany starousedlíků k významné rezignaci i sociální izolaci a ztrátě pocitu komunity i domova. Pocity zmaru však neplynou pouze z neschopnosti patřičně rozhodovat o místu bydliště i osudu lokality, ke které je chován jistý vztah. Pokoření vyvstává i z celkového úpadku fyzické podoby sídliště, které bylo přes mnohé nedostatky ve své původní podobě dostačujícím. Úpadek studované lokality je ale odrazem nejen absence adekvátní péče (a také postupné rezignace původních obyvatel), ale i lhostejnosti právě později příchozích, kteří svým bezohledným a neadekvátním chováním přispívají k degradaci veřejného prostoru apod. V mnoha ohledech se tak nabízí velice výstižné přirovnání v podobě bludného kruhu, které explicitně ve své reflexi použila respondentka č. 8. Respondent č.7 pak s jistou mírou skepse přiznává, že reflektovaný úpadek v obou rovinách není ničím příliš překvapujícím. V jeho očích se jedná o průvodní jev celkového morálního úpadku, plynoucího z překotného porevolučního vývoje směrem k upřednostnění zisku, který mohl být do značné míry anticipován a pravděpodobně i úspěšně eliminován, pokud by došlo k včasnému a adekvátnímu zásahu ze strany příslušných institucí (tj. legislativy, orgánů města a bytových družstev). Bohužel se tak záměrně nestalo.

3.2.2 Vliv fyzického prostředí

V souladu s literaturou věnovanou tématu susedství a také studovanými metodologickými prameny, které zdůrazňují nutnost zohlednit situovanost studovaného fenoménu, tj. roli prostředí, ve kterém se nachází (je jeho kontextem), bylo provedeno kromě polostrukturovaných rozhovorů také pozorování. Cílem systematického pozorování lokality bylo získání detailního obrazu prostředí a alespoň částečné podkrytí jeho úlohy skrze dlouhodobou dokumentaci a také analýzu užívání veřejného prostoru včetně analýzy

jeho povahy. Zjištění vycházejí z opakované a průběžné konfrontace poznatků plynoucích z jednotlivých reflexí, expertních reflexí a současně z poznatků nabytých průchodem terénu. Jako podpůrné zdroje pak posloužily vybrané zprávy z lokálního tisku a dalších pramenů. Následující řádky tak budou věnovány úloze prostředí, fyzické roviny, ve vztahu k sociální rovině studovanému fenoménu.

Na prvním místě je nutné věnovat náležitou pozornost vývoji studované lokality. Dokumentace vývoje třídy Edvarda Beneše je v realizovaném šetření převážně zprostředkována výpověďmi jednotlivých respondentů, pozorování může v tomto ohledu přirozeně poskytnout jen velice omezené poznatky z důvodů krátké časové dotace. Z analyzovaných reflexí je zjevné, že přes spíše významově podružné, počáteční nedostatky byla třída ve své původní podobě převážně dostačující jak z hlediska komfortu bydlení, tak po stránce úrovně občanské vybavenosti. S postupujícím úpadkem třídy, která se nyní z velké části nachází v dezolátním stavu, dochází k řadě nežádoucích jevů.

Pro reflektovanou nízkou úroveň občanské vybavenosti vyvstává nutnost směřovat za řadou služeb mimo studovanou lokalitu. Veřejný prostor se stává neutěšeným pro svůj špatný stav, spolu s nízkým hodnocením i po stránce estetické dochází k umocnění výrazně klesajícího pocitu bezpečí. Mnohé prvky veřejného prostoru přestávají být nejen funkční, ale dokonce i bezpečné. Veřejná prostranství tak obyvatele ani dočasné návštěvníky nevybízí k setrvání. Možnosti vyžití jsou velice omezené, povaha fyzických struktur nijak nepodněcuje k sociálním interakcím. Ty zde nabývají povahy téměř výlučně nezbytných a nutných aktivit. Dezolátní stav velké části především nerezidenční zástavby dokonce odrazuje od pobytu ve studované lokalitě. Nepříznivý stav sídliště pravděpodobně znesnadňuje i činnost místních podniků, které musí prosperovat v nevyhovujících podmínkách.

V současné podobě tak třída a její prostor nenabízejí příliš mnoho možností k trávení volného času. Místní podniky jsou v očích respondentů nevalné úrovně, popř. trpí svou situovaností, místa k odpočinku i hře (nejen v případě dětí) jsou rozmístěna velice nerovnoměrně, mnohdy zcela absentují. Spolu s narůstajícími, již popsány problémy, které postupně sužují sociální rovinu sousedství (narůstající anonymita, nízká rezidenční stabilita aj.), dochází i k postupnému nárůstu potřeby trávit volný čas mimo lokalitu analyzované třídy. Nepřekvapí tak prázdnotou zející výlohy obchodů, často i posezení restauračních zařízení, také prázdňá dětská hřiště nebo zelené plochy. Je zjevné, že mnoho

nedostatků v obou sledovaných rovinách pak kompenzuje příhodná poloha sídliště, které svým fyzickým umístěním v rámci města nelze chápat jakožto periferii v geografickém slova smyslu. Jedná se bezesporu o výrazně periferizovanou lokalitu, tato skutečnost je však dána špatným stavem fyzického prostředí a problémy v dimenzi sociální. Tyto dva aspekty pak ve vzájemně synergickém působení vytvářejí atmosféru velice neutěšeného místa výrazně ambivalentní povahy (je velmi patrné nevyužití původního potenciálu celé třídy).

3.2.3 Důsledky negativního vývoje susedství

Z výsledků realizovaného výzkumu je zřejmé, že z negativního vývoje susedství plyne mnoho závažných konsekvencí. Následující oddíl výsledků tak pojednává o jednotlivých problémech, které z úpadku místního společenství (sousedských vazeb) vyvstávají. Současně je nutné zdůraznit, že na tyto jevy nelze pohlížet jako na striktně oddělené fenomény, neboť mnohdy se jednotlivé důsledky neudržitelného vývoje i značně prolínají, vzájemně spolu souvisí nebo se podmiňují či působí synergicky. Vzájemná provázanost je ostatně jedním z ústředních motivů, které prostupují celý zkoumaný fenomén. Při opomenutí tohoto zcela zásadního faktu nelze zprostředkovat ucelený, holistický a současně autentický obraz studovaného výseku sociální reality.

3.2.3.1 Fragmentace domovních společenství

Poznatky získané skrze reflexe jednotlivých respondentů poskytují cenný popis nejen rozpadu či oslabování susedských vazeb v důsledku mnoha různých faktorů, ale především poukazují na nejvýraznější rozdělení napříč členy susedství v podobě vydělení dvou základních skupin. Těmi jsou shodně ve všech studovaných případech původní obyvatelé domu a nově (později) příchozí, popř. dočasně přebývající. Všichni vyslechnutí respondenti jsou pak členy právě skupiny původních obyvatel, ostatně jedním z hlavních výběrových kritérií pro zařazení do výzkumného vzorku byl dlouhodobý pobyt ve výzkumné lokalitě. Nejedná se tedy o žádnou překvapivou skutečnost.

Skupinu původních obyvatel, tedy členů susedství, kteří již žijí v místě bydliště desítky let a zažili onen zrod, popř. počátek existence celé třídy Edvarda Beneše, charakterizuje řada sdílených atributů. Především se jedná o přirozený a spontánní zrod onoho společenství. Sousedské vazby napříč touto skupinou vznikly samovolně, přirozeně a nenuceně díky řadě faktorů. Těmi jsou, jak již bylo uvedeno, především výrazně obdobné

socio-demografické a kulturní charakteristiky a taktéž sdílené problémy i cíle (zájmy). Sousedské vazby ve sledované skupině vznikaly jak z instrumentálních (zde nutno však chápat pozitivně), tak i z ryze neinstrumentálních důvodů (zpravidla kombinace obou rovin). Společenství dle získaných reflexí vykazovaly vysokou míru soudržnosti, solidarity, vzájemné důvěry i skupinové identity. Závaznost plynoucí z členství byla přítomna, nicméně pro svou přirozenou a samozřejmou povahu nebyla reflektována jakkoliv negativně (pokud byla vůbec nějak reflektována). Jak ale popisuje příslušný oddíl výsledků zabývající se vývojem sousedství, tento velmi příznivý a pomyslně ideální stav ve sledovaných případech v čase nepřetrval, popř. došlo k jeho velmi výrazné degradaci. Co však v téměř všech sledovaných případech zpravidla přetrvalo, byla ona skupinová identita, pocit příslušnosti k určitému kolektivu a společné cíle v podobě zájmu náležitým způsobem spravovat dům i přilehlé okolí bydliště.

Skupinu původních obyvatel tedy nejvíce charakterizuje její specifické vnímání sebe sama. Zde se opravdu nabízí přirovnání v podobě psychologického fenoménu (konceptu) tzv. „*sense of we-ness*“, tedy volně v překladu „*pocitu my a našeho*“. Silná skupinová identita a výrazné vnímání ostrých hranic tohoto kolektivu prostupuje v různé míře všechny studované případy. Mnohdy toto vydělení vzniká prostým tokem časem, jindy je vynuceno až extrémně nepříznivým vývojem daného sousedství, v některých případech nabývá nalezená dichotomie původních a nově příchozích obyvatel až dokonce velice nepřátelské povahy (zde se nabízí přirovnání v podobě mentality „*us vs. them*“). Reflexe ze strany respondenta č. 6 pak podává velice naléhavý popis až jisté morální nadřazenosti skupiny původních sousedů. Toto specifické vnímání sebe sama je však spíše důsledkem velké a v čase přetrvávající frustrace, která je dána neschopností uspokojivě spravovat dům, jak již bylo výše naznačeno. Tím se dostáváme k tomu, co je v současnosti hlavní příčinou popisované dichotomie.

Kromě především dlouhodobého pobytu (sdílené minulosti dané prostorovou i sociální blízkostí) a sdílené zkušenosti drží skupinu starousedlíků pohromadě zpravidla až dodnes společný zájem plynoucí z potřeby (či dobrovolné volby) setrvat i do budoucna v místě bydliště. Tímto zájmem je schopnost (potřeba) adekvátním způsobem spravovat dům i jeho přilehlé okolí a rozhodovat o budoucnosti (osudu) lokality, zde tedy třídy Edvarda Beneše. Vyslechnutí respondenti si nezávisle ve svých reflexích shodně stěžují na absenci jakéhokoliv zájmu o bydliště ze strany nově příchozích, popř. dočasně přebývajících.

Dle získaných dat je zřejmé, že později příchozí obyvatelé shodně charakterizují pasivitu, nezáměr (až lhostejnost) a absence jakéhokoliv vztahu k místu bydliště. To se v jejich očích s největší pravděpodobností jeví jako pouhá pomyslná adresa (kulisa), místo popisné, kde dotyční pouze přebývají (nocují). Stejná je pak i percepce přilehlého okolí a lokality třídy jako celku. O jakémkoliv vztahu k místu či pocitu domova tak nelze hovořit. Ze získaných dat je také zjevné, že absentuje i tolik potřebná a důležitá úcta ke společnému i veřejnému. Absence vědomí kolektivního závazku má pak mnoho závažných důsledků a projevuje se jak v rovině fyzické, tak i sociální. Lokalita bydliště včetně zbylých obyvatel domu se následně jeví jako pomyslné pouhé pozadí bez jakéhokoliv (zvláštního) významu.

Díky absenci zájmu ze strany později příchozích či dočasně přebývajících se uspokojivá správa domu stává v očích původních obyvatel nemožnou. Nejvýraznějším, konkrétním vyjádřením popisované lhostejnosti a pasivity je pak dlouhodobá absence v rámci pravidelně konaných domovních schůzí. Pro nedostatek v prezenci tato jednání pozbývají na významu, neboť především důležitá jednání a hlasování jsou následně neuskutečnitelná a tedy bez výsledku. Skupinou původních obyvatel je tato skutečnost vnímána výrazně negativně a stává se pravděpodobně nejvýznamnějším zdrojem onoho distancování se od zbylých obyvatel domu. Z výpovědí respondentů, původních členů jednotlivých sousedství, je zároveň zřejmé, že není příliš rozlišováno mezi později příchozími, nyní již trvale bydlicími, a současně pouze dočasně přebývajícími, kteří využívají zde hojných nabídek podnájmů. V reálných důsledcích je to ostatně jedno, neboť negativní dopad je výsledkem stejně závažným. Není tedy překvapením, že skupiny původních obyvatel, byť i třeba výlučně z těchto důvodů, drží mnohdy velmi pospolu (např. respondentka č. 4), aby vytvořili pomyslnou protiváhu vůči lhostejným, nově zde bydlicím i vůči majitelům pronajímaných bytových jednotek, kteří se zpravidla ve studované lokalitě téměř vůbec nevyskytují a současně v případě různých problémů spojených s provozem jejich bytů se od nich distancují, nekomunikují apod. Je však nutné dodat a zdůraznit, že ne vždy dochází v důsledku nepříznivého vývoje k pevnému semknutí původních obyvatel. V rámci studovaného vzorku lze nalézt i takové příklady, kdy i přes zjevně prezentovaný postoj v opozici je znát značná míra demotivace, frustrace, rezignace a skepse (např. respondent č. 6).

Není pak překvapením, když většina vyslechnutých respondentů nekládá naděje ani do započatého procesu revitalizace třídy. Kromě výrazně negativního hodnocení podoby již realizované etapy není pozitivně očekáváno ani její budoucí pokračování. To v očích

respondentů pravděpodobně neodvrátí budoucí úpadek lokality, neboť s rostoucím počtem výše popisovaných problémů v podobě lhostejnosti a nezájmu dojde opětovně k úpadku celého místa. Ve výpovědích mnohých respondentů pak figuruje konstatování, že bez adekvátního dohledu nejen nad veřejným prostorem je lokalita stejně odsouzena k obdobným problémům, které ji začaly sužovat v porevolučním období (vandalismus, nevhodné využívání, chátrání, znečištění aj.). Revitalizace v očích původních obyvatel nevyvolá přirozeně narůstající zájem o místo bydliště ze strany nově příchozích. Ze získaných reflexí také plyne, že absence úcty k veřejnému majetku je mnohdy chápána jako jeden z konkrétních projevů celkového morálního úpadku společnosti. Tento pohled je mimo jiné nejvíce patrný v reflexi respondenta č. 7, který své stanovisko konkrétně zdůvodňuje výčtem řady celospolečenských změn, ale jako lokální argument uvádí i např. jeho osobou pozorovaný pokles úrovně vzdělanosti napříč místním obyvatelstvem nebo příchod řady nejrůznějších, především národnostních menšin, které mnohdy izoluje i absence znalosti českého jazyka.

3.2.3.2 Ztráta vztahu k místu bydliště

Jako jeden z nejzávažnějších důsledků negativního vývoje sousedství ve studované lokalitě se jeví ztráta vztahu k místu bydliště. Ve výpovědích řady respondentů je patrné, že u nich přetrvává více či méně hluboký vztah ke studovanému místu. Ačkoliv lze i nemalé rozdíly v rámci vzorku jasně pozorovat (např. respondentka č. 1 oproti respondentovi č. 2), je zjevné, že především díky dlouhodobému pobytu a současně prožití důležitých životních etap (první samostatné bydlení, narození a výchova dětí, získání práce aj.) je vztah k místu přítomný a představuje důležitý poznatek, který zaslouží patřičný prostor i naší pozornost.

Jistě není překvapením, když valná většina respondentů chová k místu svého bydliště (od úrovně bytové jednotky až po okolí domu i celou třídu) jistý subjektivní vztah. Jako relevantní, již výše nastíněné faktory se jeví především dlouhodobý pobyt ve studovaném místě a s ním spojené prožití důležitých životních okamžiků, zejména pak narození a výchova dětí. O problematice vymezení pojmu *domov*, nejen pro jeho nijak neomezenou rozličnost, pojednává v příloze práce samostatný dodatek k teoretické části práce. Shodně i ze získaných dat je velice obtížné uspokojivě a jednoznačně charakterizovat nalezené podoby vztahů k místu bydliště, neboť se jedná o velice latentní,

tazateli skrytý fenomén. Co však lze relativně uspokojivě ze získaných podkladů dokumentovat, je změna onoho vztahu, v daném případě převážně jeho degradace či ztráta.

Vazba mezi stavem sousedství, sousedské soudržnosti a subjektivním vztahem k místu bydliště (konstrukcí pocitu domova) je více než zjevná a zasloužila by bez nadsázky prostor samostatného sociologického (nikoliv výlučně, samozřejmě) šetření. Dopad stavu a vývoje sousedství je zde nepopíratelný a leckdy i zcela zásadní. Získaná data totiž v mnoha případech zprostředkovala dokumentaci především postupného vytrácení vztahu k místu bydliště. Na vině jsou v tomto případě však dva hlavní faktory, které současně figurují v celém šetření jako dvě hlavní sledované dimenze studovaného fenoménu. Řeč je opět o rovině sociální i fyzické, které každá svým dílem ovlivňují onen vztah a současně se mnohdy vzájemně umocňují (působí synergicky).

V rovině sociální je zjevné, že oslabování sousedských vazeb, soudržnosti, pokles solidarity, důvěry i pocitu příslušnosti ke kolektivu přispívají k poklesu onoho pocitu domova. Ze získaných reflexí je také možné identifikovat řadu konkrétních jevů, které jsou současně negativně hodnocenými faktory spojenými s příchodem nových obyvatel. Lhostejnost a bezohledné chování (hlučnost, znečištění aj.) nově příchozích a dočasně přebývajících snižuje nejen komfort samotného bydlení na úrovni čtvrti a domu, ale i na úrovni samotných bytových jednotek, tedy mnohdy nejbližšího a nejintimnějšího životního prostoru. Jako zcela zásadní je pak jeví i pokles pocitu bezpečí a jistot v místě bydliště. Neméně závažné jsou i pocity bezradnosti plynoucí z nemožnosti onu žádoucí úroveň komfortu bydlení adekvátně zabezpečit skrze uspokojivou správu domu (možnost participace a rovnost rozhodování). V očích mnoha vyslechnutých respondentů se tak postupně stává lokalita bydliště v čase nečitelnou, nesrozumitelnou a vyprázdněnou. Dochází k nepopíratelnému procesu odcizení se zcela zásadnímu životnímu prostoru. Pocity domova se vytrácí, lokalita bydliště se stává pouhou fyzickou entitou, adresou, která není spoluutvářena emocionální dimenzí.

Neméně závažný je i druhý sledovaný faktor, tj. úpadek studované lokality. Reflektovaná postupující degradace a periferizace sídliště se stávají druhým hlavním zdrojem odcizení. Nejen po stránce funkční, ale i estetické je dopad neutěšeného stavu třídy, v očích původních obyvatel, více než tíživý. Z výsledků pozorování lokality se ve sledované rovině jako nejvíce závažná jeví dimenze pocitu bezpečí. Nízký pocit bezpečí ve studované lokalitě, daný mnoha problémy sužujícímu celou třídu Edvarda Beneše,

potvrzují i jednotliví respondenti. Je velice pravděpodobné, že celková percepce lokality bydliště je negativně ještě více umocněna i převážně neutěšeným fyzickým stavem třídy, která velmi chátrá a je bez nadsázky v dezolátním stavu. Výše popisované negativní působení nově příchozích obyvatel však překračuje i hranice samotných domů. Lhostejnost a neúcta se podle původních obyvatel projevuje především zcela na první pohled viditelným znečištěním, které prostupuje celou třídu v její původní i revitalizované části. Další konkrétní projevy jsou popsány v příslušných částech výsledků pozorování.

V samotném závěru této části výsledků je vhodné dodat, že mnozí respondenti chápou výše popisovaný, neutěšený stav nejen jako projev celospolečenských změn. Z řady problémů explicitně viní nedostatečnou správu ze strany lokálních aktérů, tj. zde bytových družstev a orgánů města včetně instituce policie (především té městské). Zanedbání péče o dříve obdivovanou a současně nejlidnatější část města, která je dnes podle získaných reflexí spíše pro ostudu, chápou původní obyvatelé jako jistou a současně cílenou zradu a křivdu, nespravedlnost, kterou nyní musí nedobrovolně trpět v každodenním životě. Explicitně pak např. respondent č. 11 zdůrazňuje, že dle jeho názoru je úkolem nejen současné legislativy, ale i právě správ bytových družstev a města zabezpečit takové podmínky, které zajistí alespoň bezproblémové a nekonfliktní soužití napříč obyvateli. Jistou analogii v tomto ohledu lze sledovat i v hodnocení respondenta č. 7, který se v mnoha ohledech vyjadřuje stejným způsobem a ze současného, neutěšeného a neudržitelného stavu viní i překotný porevoluční vývoj a především přespřílišnou ziskuchtivost danou neschopností (či spíše neochotou) vize, dlouhodobé perspektivy. Jistě pak nepřekvapí, když ve většině analyzovaných případů konkrétně sledovaná identifikace s lokalitou zcela absentuje, popř. byla přítomna pouze v minulosti a již se vytratila. V rovině hodnocení vývoje sousedských vazeb pak ve všech sledovaných případech respondenti reflektují negativní, mnohdy až dramaticky negativní vývoj (úpadek) v čase.

3.2.4 Současný stav sousedství

Z hlediska současného stavu sousedství a sousedské soudržnosti lze jako převládající podobu předložit nalezené, mnohdy až velmi dichotomické rozdělení domovních společenství na skupiny původních obyvatel a později příchozích (popř. dočasně přebývajících). Jak z následujících řádků vyplyne, v mnoha ohledech může do jisté míry předkládaný obraz evokovat tolik známou, klasickou dichotomii Ferdinanda Tönniese – Gemeinschaft und Gesellschaft. V některých dílčích charakteristikách pak nalezené obrazy

současných susedských sítí také připomínají neméně klasické dílo Luise Wirtha, *Urbanism as a Way of Life*, kde autor pojednává nejen o ztrátě tradičních podob lokálních vazeb v důsledku specifík života ve městě.

Ačkoliv v řadě získaných reflexí členové susedství figurují dokonce i v okruhu nejbližších (konkrétněji přesně polovina výzkumného vzorku) a susedské sítě nezastávají výlučně komplementární, popř. okrajovou úlohu (viz např. vysoký význam v případech č. 2 nebo č. 9), jasně dominující charakteristikou, přítomnou ve všech studovaných případech, je rozdělení domovního společenství na dvě hlavní skupiny. První skupinou jsou různě velké kolektivy (fragments) původních obyvatel. Tedy lidí, kteří jsou dlouhodobými obyvateli studované lokality a pomyslně stáli u zrodu samotné třídy i susedských vazeb (viz doba pobytu u jednotlivých respondentů v příslušných pasportizacích). Druhou skupinou jsou později příchozí, popř. dočasně přebývající, tedy ti obyvatelé, kteří se přistěhovali v pozdějších etapách, nebo setrvávají ve studované lokalitě pouze dočasně (uživatelé podnájmu).

Jedním z hlavních poznatků, které provedený výzkum předkládá, je reflexe mnohdy až bouřlivého vývoje susedství včetně proměny fyzického prostředí, ve kterém se nalézá. Současný stav je respondenty reflektován a především hodnocen různým způsobem, nicméně společným rysem všech studovaných případů je postupné oslabování vazeb v čase, mnohdy až jejich úplné upozadění či vyprázdnění (pozbývají na významu). Veškerá kladná hodnocení se tak dnes vztahují výlučně na různě velké skupiny původních obyvatel (umístěných zpravidla v rámci jednoho vchodu, popř. domu), kteří v místě svého bydliště setrvali. Pro kolektiv původních obyvatel je typická jistá skupinová identita, která vyplývá především z dlouhodobého pobytu, sdílené zkušenosti a dnes zejména ze společných cílů. Těmi je především zájem o náležitou správu domu, který je mnohdy umocněn i v čase vybudovaným vztahem k místu bydliště a lokalitě třídy.

Skupinu později příchozích obyvatel, popř. dočasně přebývajících, pak charakterizuje absence zájmu o integraci do původního společenství. Až na velmi sporadické výjimky se později přicházející lidé nesnaží začlenit, nekomunikují se skupinou starousedlíků a velmi často se neúčastní domovních schůzí ani jiných jednání. Mnozí pak svým bezohledným, až vulgárním chováním vyjadřují absenci jakéhokoliv vztahu k místu, zde k třídě, ve které se jejich bydliště nalézá. Uživatelé podnájmu pak nekomunikují se svým okolím zpravidla vůbec a příslušní majitelé pronájemných bytů jednají s bytovými

družstvy obvykle až v případě, když se vyskytnou nějaké závažnější problémy (mnohdy však nekomunikují vůbec). Je otázkou, do jaké míry je určitými faktory motivováno výše popsané chování, v očích vyslechnutých respondentů je výše uvedené projevem převážně prostého nezájmu, pasivity a lhostejnosti (nezodpovědnosti).

Zjevné napětí mezi oběma výše popsanými skupinami se nejvíce projevuje frustrací starousedlíků plynoucí z neschopnosti náležitým způsobem spravovat dům, popř. jeho okolí. Mnozí respondenti upozorňují na vážnou a dlouhodobě přetrvávající absenci především na domovních schůzích. Nejružnější hlasování se pak stávají, jak již bylo uvedeno, neusnášeníschopnými a schůze, jednání i domovní výbory následně pozbývají na významu. Zdá se, že právě nemožnost původních obyvatel adekvátně rozhodovat o věcech společných je největším, problémem, pomyslným trnem v oku, který je o to více umocněn v čase vybudovaným vztahem k místu (pocitem jisté odpovědnosti a míry závazku, viz např. respondent č. 2). V současnosti existující, nalezené sousedské sítě tak nabývají podoby různě velkých kolektivů, zpravidla koncentrovaných v rámci jednoho vchodu, popř. domu. Velikosti sítí varíují podle stupně fragmentace plynoucí z toku času, krajní hodnoty pomyslného intervalu sestávají z jen několika partají ve shodném patře (respondentka č. 3) na straně jedné, na straně druhé z poměrně rozsáhlé sítě o zhruba až 10–15 domácnostech (v rámci jednoho domu respondent č. 2, překračující hranice jednoho domu pak respondent č. 9). Míra integrity, solidarity i pocitu přináležitosti opět varíují, veškerá kladná hodnocení se však případně shodně vztahují výlučně na původní skupiny obyvatel.

3.2.5 Funkce plynoucí z existence sousedství

V rámci výkladu o získaných poznatcích v oblasti funkcí plynoucích z existence sousedství je nutné se alespoň krátce pozastavit nad charakteristikou výzkumného vzorku. Jsou to právě socio-demografické charakteristiky jednotlivých respondentů, které významně ovlivňují povahu, funkce i význam analyzovaných sousedství. Poznatky v tomto segmentu významně korespondují s teoretickým očekáváním, jako zcela zásadní faktor se pak jeví věkové složení výzkumného vzorku.

V procesu stanovení výběrových kritérií pro výzkumný vzorek byly upřednostněny a zvoleny jako nejdůležitější, vzhledem k potřebám práce, dvě základní charakteristiky – trvalé bydliště v místě studované lokality a zde souvislý, dlouhodobý pobyt (pokud možno

v takovém rozsahu, aby bylo možno reflexe lokálního vývoje sousedství ve významu sociálním i fyzickém). Výsledkem je výzkumný vzorek, jehož věkový průměr činí 54 let (v případě udání pouze věkového rozmezí byla pro výpočet volena střední hodnota intervalu). Nejnižší věkovou hodnotou ve vzorku je 47 let, nejvyšší pak 63 let. Vyjma dvou respondentů v penzi jsou pak všichni členové vzorku pracujícími. Ve vzorku se vyskytuje pouze jedna kohabitace, všechny ostatní domácnosti tvoří manželské páry. Všechny domácnosti mají děti (výjimkou pouze respondent č. 5), které však již žijí samostatně (výjimku tvoří pouze respondentka č. 8).

Výše uvedené charakteristiky vzorku se následně spolu s řadou makrosociálních změn přirozeně odrážejí v povaze studovaného fenoménu. Zejména se s postupem času řada dřívějších funkcí sousedství vytratila, popř. upozadila. Nejvíce zřejmé je vymizení funkcí dříve spojených specificky s dětmi. Z reflexí ohlížejících se zpět do minulosti je patrné, že analyzovaná sousedství hojně vykonávala funkci občasného dohledu nad dětmi, pokud si to situace žádala. Přítomna tak byla i zřejmě částečně funkce socializační. S dětmi byla spojena i omezená mobilita, kterou sousedství kompenzovala skrze vzájemnou pomoc (např. v podobě střídavého docházení za nákupy aj.). Často reflektovaná spolupráce při odstraňování nedostatků bydlení v úvodních etapách nastěhování se taktéž vymizela s tím, jak bylo dosaženo postupně již uspokojivého stavu. V rámci makrostrukturálních změn se zřejmě nejvýrazněji projevují nárůst mobility a také rozvoj informačních technologií. Pokrok v oblasti komunikačních technologií zjevně odstranil potřebu dříve poměrně frekventovaného setkávání za účelem předávání důležitých informací. Sousedé i členové domovních výborů tak již dnes neobchází jednotlivé partaje, ale důležité informace jsou sdělovány skrze elektronickou poštu a vývěsky webových stránek. Interakcí typu face to face tak v tomto ohledu výrazně ubylo. Zvýšená mobilita a její nárůst spojený s porevolučním obdobím se pak projevují především možností trávit volný čas mimo lokalitu bydliště. Zde je však nutné uvést, že jistou roli v tomto ohledu může hrát i popisovaný dezolátní stav třídy a také příhodná lokalita sídliště (její situovanost vzhledem k okolí a zbylým částem města). Ve vztahu ke zvýšené míře mobility pak nelze opomenout ani potenciálně rozšiřující se sociální síť (viz např. široká přátelská síť mimo místo bydliště v případě respondentky č. 1).

Řada funkcí plynoucích z existence sousedských vazeb však v čase přetrvávala. Jako nejvýznamnější se jeví sociální kontrola (obzvláště zjevná např. u reflexe respondenta č. 2), která je s velkou mírou samozřejmosti v různé podobě vykonávána skupinami

původních obyvatel. Byť již jen zpravidla fragmenty původních sousedských sítí tak přispívají k onomu elementárnímu pocitu bezpečí a určitých jistot v místě bydliště. Ve stále více anonymním a odosobněném prostředí se pak tyto vazby jeví jako velice důležité. Skupiny původních obyvatel také do značné míry zastupují úlohu pomyslné protiváhy vůči později příchozím, především v oblasti správy domu (při hlasováních na domovních schůzích apod.).

Kromě těchto funkcí pak setrvání původních obyvatel přispívá i k do značné míry nostalgicky laděnému vztahu vůči místu bydliště. Je zcela zjevné, že přítomnost původních obyvatel, které spojuje sdílená zkušenost, se odráží ve vztahu k místu (v pocitu domova). Mnohdy se jedná až o zcela zásadní úlohu, byť je třeba přiznávána pouze implicitně (zejména respondent č. 9). Stejným způsobem může ale působit i rovina fyzická, tj. místo jako takové. Tuto skutečnost dokazuje reflexe respondenta č. 5, v jehož případě sice došlo k téměř úplnému zániku sousedských vazeb, nicméně stále relativně pozitivně vnímané místo bydliště (jakožto domov) je dáno prožitím počátků třídy v době takřkajíc její největší slávy (ve zmiňované reflexi je však pravděpodobně přítomna velká míra nostalgické stylizace a současně ambivalence).

Jako relativně překvapivé se jeví poznatky v oblasti přítomnosti členů sousedství v nejbližším okruhu sociální sítě. Přes převážně komplementární úlohu sousedství, avizovanou příslušnými prameny, uvádí přesně polovina výzkumného vzorku přítomnost nejbližších přátel právě v sousedských řadách. Je nicméně důležité dodat, že k onomu stavu pravděpodobně přispívá ještě řada dílčích faktorů. Těmi je např. i množství společných zájmů plynoucích z profesní příslušnosti (např. respondenti č. 2 a č. 9) nebo konkrétní sled specifických událostí v čase (následné obnovení a semknutí komunity v případě respondentky č. 4).

3.2.6 Význam přisuzovaný sousedství

Ačkoliv ze získaných dat je zřejmé, že jednotliví respondenti v rámci výzkumného vzorku přisuzují sousedstvím, ve kterých jsou členy, různou míru důležitosti, je zároveň nutné poukázat na velmi důležitý poznatek. Velká část výzkumného vzorku totiž dokonce i explicitně zdůrazňuje nemalý význam sousedství v obecné rovině. Sousedství tak, zdá se, přes všechny aspekty moderního světa, stále nabývá na jistém významu. Alespoň v očích vyslechnutých respondentů. Ačkoliv se např. výrazně zvýšila naše mobilita, proměnil se

způsob trávení volného času, již nejsme tolik fyzicky vázáni na konkrétní lokalitu (zde místo bydliště) a současně disponujeme mnohdy velmi rozsáhlou, byť třeba i jen virtuálně zprostředkovanou, sociální sítí, lokální komunita v podobě sousedské sítě tak stále figuruje v našich každodenních životech.

Z řad vyslechnutých respondentů s největší frekvencí zaznívá vnímání susedství a susedské soudržnosti jakožto základních předpokladů udržitelného a důstojného způsobu bydlení. Alespoň bezproblémové susedství, prosté nejruznější sporů a konfliktů, je chápáno jako podmínka zachování patřičného komfortu bydlení. Současně je susedství chápáno i jako nedílná součást místa, které dlouhodobě obýváme. Spolupodílí se na jeho percepci a ovlivňuje nás svou podobou i vývojem každý den. I proto není překvapením, když šetření nalézá úzkou spojitost mezi podobou susedství a vnímáním místa bydliště v emocionální rovině (konstrukce pocitu domova apod.). Vyslechnutí respondenti se však nezávisle na sobě, bez výjimky (byť někdy jen implicitně), shodují ve zcela zásadní funkci bezproblémové podoby susedství. Tou je tolik důležitý „elementární pocit bezpečí a určitých jistot“, které by měly být bezesporu součástí každého bydlení. Z mnoha výpovědí je zřejmé, že spolu s postupující anonymitou, atmosférou lhostejnosti a nečitelností a nesrozumitelností prostředí se bydliště stává vyprázdněným místem, které je postupně spojováno s řadou negativních emocí. Pokud už tedy musí být susedská „komunita“ ryze instrumentální povahy, tzn. nabývá pouze podoby sítě dané prostorovou blízkostí (je pak otázkou, zda o susedství tedy vůbec hovořit), měla by alespoň zajistit výše popisovaný pocit prostého bezpečí a současně zabezpečit schopnost jednotlivých obyvatel domu adekvátně rozhodovat o věcech společných.

Respondenti se však v různé míře, nicméně vesměs shodují, že susedství by mělo být tvořeno alespoň na určité úrovni vřelými vztahy, které plynou ze vzájemné úcty, respektu i prosté lidské slušnosti. Mnozí vyslechnutí pak dříve bezproblémový stav i velice postrádají. V řadách susedské sítě nemusíme podle vyslechnutých nutně nalézat blízké přátele, nicméně výlučně výše popisovaná, instrumentální povaha „susedství“ je ve výzkumném vzorku vnímána jako převážně negativní a nežádoucí. Je tedy otázkou, která bude možná v očích mnoha zavánět sociálním inženýrstvím, jak a do jaké míry by měla např. bytová družstva nebo města zabezpečit nejen bezproblémové soužití obyvatel, ale také i žádoucí rozvoj susedských vazeb. Autor diplomové práce je přesvědčen, že nalezení oné optimální hranice, míry cíleného zásahu, která je funkční a současně i vyhovující, bude vždy velice obtížné. To však neznamená, že by příslušné instituce, útvary

(úřady, bytová družstva, developeři...) a odborníci (architekti, urbanisté, sociologové...) měli rezignovat a dlouhodobě neusilovat o její nalezení.

3.3 Závěrečné shrnutí nabytých poznatků

Ze získaných dat napříč výzkumným vzorkem je zřejmé, že jednotlivé studované případy sdílí řadu pro výzkum významných charakteristik. Přes jisté odlišnosti v reflexi, hodnocení a vnímání vývoje i současné podoby sousedství se jednotliví respondenti nezávisle na sobě shodují v mnoha zcela klíčových aspektech.

V první řadě je nutné věnovat pozornost shodně reflektované úloze faktorů, které zapříčinily specifický vývoj sousedství ve studované lokalitě. Původní obyvatelé sídliště ve vzájemné shodě poukazují na klíčovou úlohu homogenity obyvatelstva ve věci konstituce sousedských vazeb, tyto poznatky pak korespondují s teoretickým očekáváním. Jednotliví respondenti se také shodují v reflexi následného vývoje sousedství v čase. Ačkoliv je vývoj sousedství a jeho současný stav vnímán (hodnocen) s různou mírou odlišnosti, prostý popis změn v průběhu času vykazuje identický vzorec. Postupující fragmentace původních domovních společenství, v důsledku poklesu rezidenční stability, je přítomna ve všech analyzovaných případech. Dochází k úpadku sousedské sítě, mezilidské vazby ochabují a význam lokálního společenství upadá. Původní funkce sousedství se vytrácejí, pocit příslušnosti i komunity klesají. Anonymita a izolace naopak narůstají.

Jako jeden z hlavních faktorů poklesu rezidenční stability (a příčiny proměny sousedství) je shodně a explicitně jmenován úpadek fyzického stavu studované lokality. V souladu s teoretickým očekáváním se tak potvrzuje role situovanosti studovaného fenoménu, zde v podobě fyzického prostředí. Kvalita fyzických struktur studované lokality vykazuje reciproký vztah vůči kvalitám v rovině sociální. Analogicky tak lze ve sledovaném případě souběžně pozorovat úpadek ve dvou rovinách, které jsou vzájemně velmi provázané.

Systematické a dlouhodobé pozorování studované lokality napomohlo porozumět poznatkům nabytým skrze reflexe ze strany původních obyvatel. Třída Edvarda Beneše se vzhledem ke svému současnému stavu jeví jako lokalita, která sociální interakce ve veřejném prostoru nejen nepodněcuje, ale dokonce jim mnoha způsoby zamezuje. Je velice diskutabilní, do jaké míry má tato skutečnost opravdu reálný dopad na stav lokálních

sousedských vazeb, přihlédneme-li také k mnoha celospolečenským změnám, které se udály od vzniku samotného sídliště. Z reflexí vyslechnutých obyvatel je však více než zřejmé, jak tíživý dopad má úpadek místa v dimenzi emocionální, zde ve smyslu ztráty pocitu domova a vřelého vztahu k místu bydliště. Byť v některých analyzovaných případech jsou tyto poznatky přítomny do značné míry implicitně, jejich vztah právě vůči sousedství je nezpochybnitelný. Naznačená vzájemná provázanost tak opět koresponduje se závěry obsaženými v literatuře.

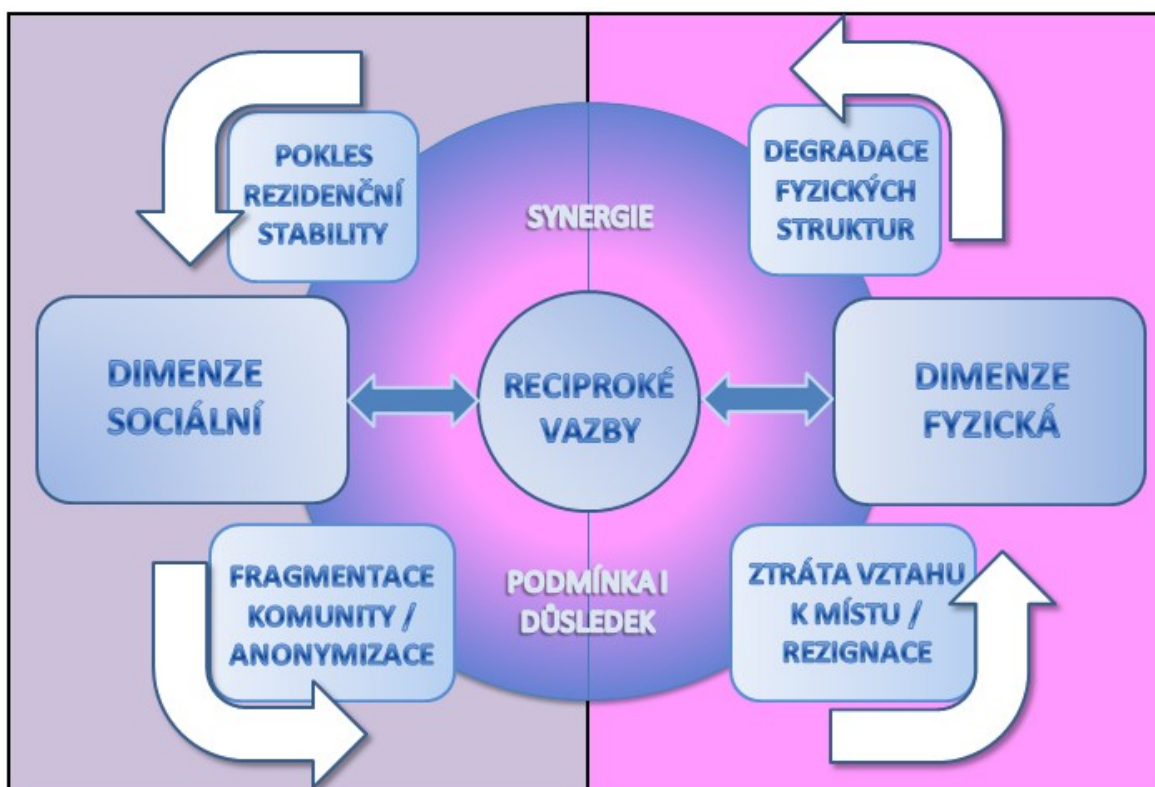
3.4 Výsledná teorie

Vzájemná komparace a propojení všech poznatků získaných v procesu datové triangulace dala vzniknout výsledné teorii, která je v tomto případě předkládána ve dvou různých stupních abstrakce. Model první vykazuje zvýšenou míru podrobnosti v důsledku snahy o koherentní a holistickou ilustraci ryze lokálních specifik, která byla nalezena v procesu výzkumného šetření. Tento model plně reflektuje poznatky nabyté skrze konkrétní studovaný případ. Druhý, dodatečný model, charakterizovaný vyšší měrou obecnosti, byl posléze vytvořen v procesu abstrahování původní teorie (prvého modelu). Již neodráží místní, specifické podmínky, ale poukazuje na takové vztahy mezi jednotlivými proměnnými, které by mohly být potencionálně nalézány i v jiných geografických a socio-kulturních prostředích. Tento návrh však není v žádném myslitelném ohledu koncipován jakožto univerzálně platný či nemodifikovatelný, pouze nabízí ve své míře obecnosti potřebný prostor k pozdějšímu dosazení opět již konkrétních specifik každého jednotlivého případu. Současně odráží ověření řady teoretických očekávání.

3.4.1 Model první

V samotném úvodu popisu a explanace prvního vytvořeného modelu je nejprve nutné se náležitým způsobem seznámit se všemi komponentami, které teorii (model) tvoří. Popisu vztahů mezi jednotlivými proměnnými tak nejdříve předchází výklad o jejich povaze.

Model č. 1: První model vyjadřující nalezenou, výslednou teorii.

Zdroj: Vlastní.

Pozn.: První výsledný model, vystávající z procesu selektivního kódování dat, ilustruje vývoj sousedství v čase v rovině fyzické i sociální a souběžně poukazuje na roli lokálních specifik i reciprokého působení obou naznačených dimenzí.

Ústředními součástmi předkládané teorie jsou dvě různé dimenze, které dohromady tvoří studovaný případ sousedství. Prvá komponenta, Dimenze fyzická, představuje prostorově-fyzické struktury fenoménu sousedství. Tuto dimenzi nelze výlučně chápat jakožto pouhé prostředí tvořené např. jednotlivými domy, ulicemi, cestami apod. Fyzická dimenze v sobě zahrnuje také mnoho vztahů, např. vzájemné působení lokality a přiléhajícího prostředí, které ji obklopuje. Dimenzi fyzickou tak nelze striktně chápat jako pouze fyzickou entitu, a to z důvodů, které budou níže vysvětleny.

Druhou ústřední komponentou předkládaného modelu je Dimenze sociální. Tato součást sestává z lokálních sociálních vazeb i charakteristik členů jednotlivých sousedství. Jedná se o pomyslnou sociální rovinu studovaného jevu, která v sobě také zahrnuje jen velmi těžko exaktně postižitelné, psychologické motivy v podobě subjektivní percepce komunity, místa či individuální konstrukce pocitu domova.

Dimenze fyzická i sociální plní ve vztahu k definovanému chápání souhrnného modelu sousedství komplementární úlohu. V žádném případě nelze tyto dvě ústřední součásti chápat odděleně, izolovaně či snad dichotomicky, neboť obě dimenze vykazují vysoce reciprokový vztah a taktéž se vzájemně prolínají a v mnoha ohledech souběžně doplňují (lze mnohdy hovořit i o vzájemně synergickém působení).

Jak naznačuje grafika předkládaného modelu, obě dimenze se tedy vzájemně ovlivňují a současně i podmiňují. Jedná se o oboustranné působení. Ve vztahu k toku času je ze získaných dat zřejmé, že porevoluční vývoj studované lokality je spojen s jejím postupným úpadkem v rovině fyzické i sociální. Absence dlouhodobé, systematické a adekvátní péče o nerezidenční zástavbu i veřejná prostranství pozvolna proměnila lokalitu v rozpadající se torzo (silně hodnotící adjektiva jsou zde užita záměrně, aby reflektovala autentická hodnocení respondentů). Degradace fyzické dimenze se ve studovaném případě pravděpodobně více než významnou měrou podílela a stále podílí na značném poklesu rezidenční stability, který charakterizuje studované prostředí (včetně respondenty reflektované, vysoké fluktuace místních podniků a služeb). Možnost odkoupení bytových jednotek do osobního vlastnictví dala následně vzniknout podmínkám, které pokles rezidenční stability zřejmě ještě více umocnily. Těmito podmínkami jsou zde myšleny velice hojné podnájemy, které jsou v očích respondentů vnímány obzvláště negativně a současně jako hlavní zdroj narůstající anonymity, bezohlednost i postupujícího vyprázdnění pocitu komunity.

Spolu s narůstajícím počtem podnájmů tak přetrvávající pokles rezidenční stability vyvolává fragmentaci původních domovních společenství i vztahů, které je utváří. Anonymita, která v čase stále více prostupuje místní sousedství, si následně vybírá svou pomyslnou daň. Nově či dočasně přichozí obyvatelstvo se převážně vyznačuje absencí snahy o integraci do původní komunity, jeho další charakteristikou je pak i nezájem o věci společné a absence jakéhokoliv vztahu k místu bydliště. Chybějící vazby k místu bydliště se v reálné dimenzi projevují nejen fragmentací místní komunity, ale i zpětně úpadkem fyzického prostředí, o které není pečováno. Současně dochází k jeho poškozování nevhodným používáním či záměrným nezájmem. Neutěšený stav lokálních sociálních vazeb se dle získaných dat může nakonec projevit i následným nezájmem ze strany původních obyvatel domu. Ti v důsledku frustrace, plynoucí především z neschopnosti adekvátně spravovat místo bydliště i jeho okolí, mnohdy upadají do reflektované i nereflektované skepse a následně rezignují.

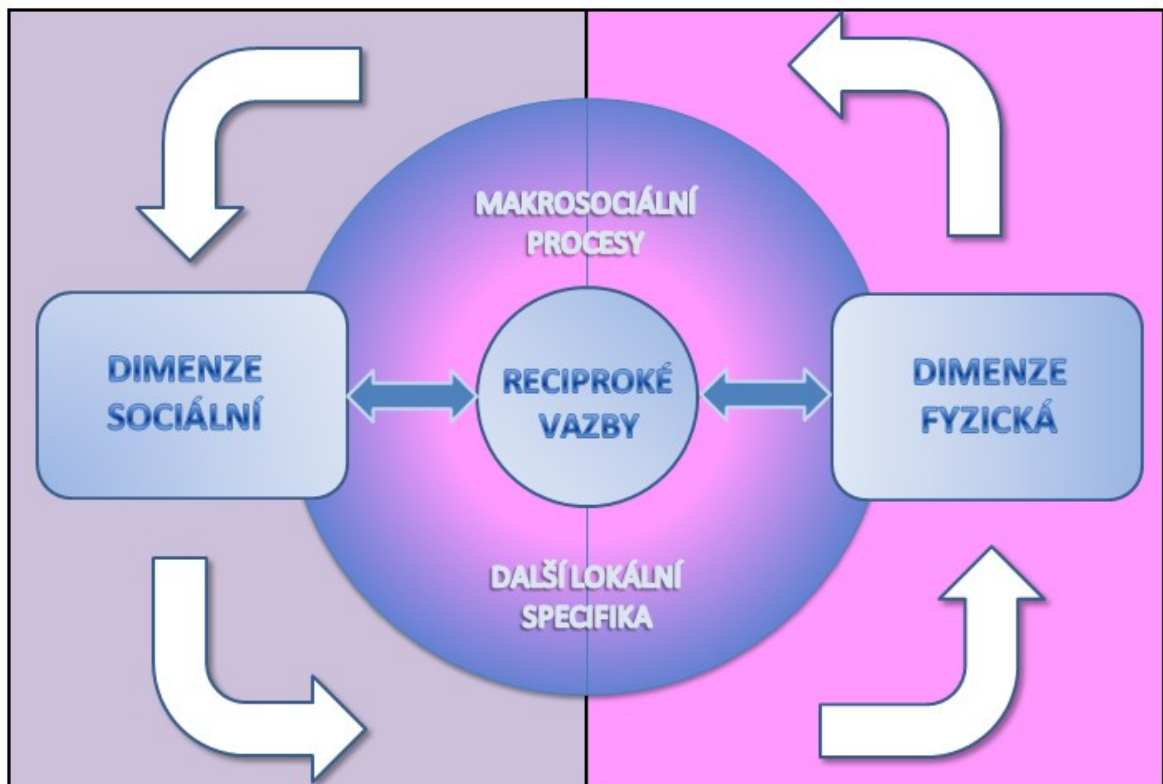
Toto pokoření pak přechází ve vyprázdnění vztahu k místu bydliště, které je nyní spojeno s mnohdy velmi negativními emocemi. Dochází nejen ke ztrátě pocitu komunity, ale i bezpečí, jistot, opory a také domova. Původně převážně vřelý vztah k místu bydliště se nedobrovolně mění v ryze instrumentální percepci. Tato skutečnost pak přispívá, spolu s problémy plynoucími z postupující fragmentace (heterogenizace) obyvatelstva, k opětovnému úpadku sousedství v dimenzi fyzické. Tímto jevem se tak uzavírá pomyslný jeden časový okruh, cyklus, který se však dle získaných dat v průběhu času opakuje. Lze tak do jisté míry hovořit o cyklicky (ve vlnách) se opakujícím procesu úpadku, který se analogicky projevuje ve dvou pomyslných rovinách (dimenzi fyzické a sociální). Je pouze otázkou (hypotézou), zda s každým dokončeným cyklem nedochází k nárůstu negativních dopadů, neboť v očích respondentů dochází i přes dokončenou první etapu revitalizace (a další drobné opravy) stále k degradaci lokality v její fyzické rovině. Zřejmě pouze longitudinální a mezioborová studie by pak mohla tuto otázku uspokojivě zodpovědět.

3.4.2 Model druhý

Druhý model (viz Model č. 2 na následující straně) ilustrující vystávající teorii sdílí s modelem prvním základní komponenty. Těmi jsou opět dvě dimenze, fyzická a sociální, které shodně vykazují reciprokový vztah v řadě mnoha dílčích procesů a sestávají z identických struktur jako prvním případě. Ústřední myšlenkou teorie je vzájemná vazba mezi těmito dvěma dimenzemi, rovinami, které na sebe synergicky působí v průběhu času. Dimenze fyzická vždy jistou měrou podmiňuje podobu Dimenze sociální, je souborem předpokladů dalšího vývoje. Dimenze sociální je tedy do značné míry odrazem této inicializace. Dimenze sociální však zpětně svou podobou a vývojem ovlivňuje i Dimenzi fyzickou. Takto naznačený vývoj v čase, cyklus, se může v závislosti na dalších vstupujících proměnných opakovat i měnit. Možné intervenující proměnné jsou zde souborně chápány jakožto relevantní celospolečenské fenomény (makrosociální procesy) a další lokální specifika, např. zpočátku latentní či vznikající v průběhu času.

Model č. 2: Druhý model vyjadřující vzniklou teorii ve vyšší míře obecnosti.

Zdroj: Vlastní.

DISKUZE

Autor diplomové práce si již od počátku samotného rozvažování nad uchopením tématu a koncepcí výzkumu jasně kladl jeden cíl. Realizované výzkumné šetření nesmí ve svých výsledcích setrvat takřkajíc pouze na povrchu, tedy předložit data ryze deskriptivní povahy. Cílem práce bylo alespoň parciálně poodhalit možné relevantní faktory, které jsou zodpovědné nejen za současný stav zkoumaného fenoménu, ale také za jeho proměnu v čase.

Výsledky výzkumného šetření, díky velice detailním reflexím ze strany původních obyvatel zkoumané lokality, nakonec přinesly informačně velmi bohatý popis vývoje sousedství v čase. Retrospektivní narace zprostředkovaly popis a vysvětlení řady změn v průběhu času, napomohly pochopit podobu současného stavu a taktéž, byť nepřímou, poskytly alespoň částečný obraz o studované lokalitě v minulosti (v rovině sociální i fyzické). Přestože realizované rozhovory sytily datově především předmět zájmu v rovině sociální, dlouhodobé studium prostředí napomohlo pochopit širší kontext studovaného fenoménu. Autor práce je tak přesvědčen, s ohledem na veškeré dostupné prostředky, o získání relativně komplexního obrazu předmětu zájmu.

Jednotlivá zjištění plynoucí z výzkumného šetření pak korespondují se souborem teoretických očekávání. Konfrontace poznatků s literaturou je ostatně již zahrnuta v kapitole věnované výsledkům. Přes tedy na první pohled pouhé potvrzení takřkajíc již dávno objeveného přináší práce řadu důležitých poznatků. Především jde o explorační fenoménu ve velmi specifické lokalitě, která nebyla dosud jakkoliv systematicky zkoumána. Studovaná lokalita, třída Edvarda Beneše, je v mnoha aspektech pozoruhodnou lokalitou, která může ilustrovat řadu významných poznatků. Za pravděpodobně zcela nejdůležitější považuje autor práce postupnou proměnu sociální i fyzické dimenze sousedství, která pravděpodobně v mnohém odráží i proměnu (nejen) české společnosti po změně státního režimu (tedy po roce 1989).

Pozorované změny sousedství, které jsou v očích respondentů reflektovány mnohdy i velmi negativně, však zde vyvstávají i ze zcela lokálních specifíků, které byly právě předmětem zájmu realizovaného šetření. Studovaná lokalita, třída Edvarda Beneše, tak svým neutěšeným fyzickým stavem odráží i stejně neutěšenou povahu místních společenství (či spíše jejich fragmentů). Zcela intuitivně vyvstávajícím poznatkem je tak analogický vývoj směrem k negativnímu jak v rovině sociální, tak fyzické. Přestože

získána data a jejich validita mohou být do jisté míry zatížena povahou výzkumného vzorku, na straně druhé je to právě specifické složení souboru respondentů, kteří poskytli takové poznatky, jenž by nebylo možné jiným způsobem poodhalit. Specifická povaha výzkumného vzorku, díky které bylo získáno velké množství rozličných dat, poodhalila důležité vazby a spojitosti napříč různými aspekty susedství a současně i dalšími fenomény, které v průběhu šetření vyvstaly. Ty ostatně dokazují veliký potencionální studovaného fenoménu z hlediska dalšího výzkumného uchopení.

Autor diplomové práce je zcela přesvědčen, že výsledky výzkumného šetření do značné míry velmi intuitivně poukazují na možnosti dalšího studia susedství. Na prvním místě je jednoznačně nutné jmenovat jen velice těžko exaktně postižitelný fenomén pocitu domova, který je se susedstvím úzce provázán. Vzájemný vztah těchto dvou rovin pak jistě nemusí být nutně předmětem pouze sociologického zájmu, nabízí se mezioborový překryv např. s psychologií či jinými vědami. Mezioborová spolupráce při výzkumu susedství se taktéž, spíše již tradičně, nabízí také na pomyslném průsečíku sociologie, architektury a urbanismu. Výsledky šetření jasně dokazují vzájemnou provázanost sociální roviny s fyzickými strukturami, které se stávají souborem předpokladů podoby i dalšího vývoje. Pomyslný přesah však nabyté poznatky naznačují právě směrem také k oblasti psychologie, která by zřejmě napomohla komplexnějšímu uchopení fenoménu.

Tím se dostáváme k dalším výzkumným nástrojům, které by mohly napomoci hlubšímu studiu a poznání fenoménu susedství. Realizované šetření využilo hloubkových rozhovorů s původními obyvateli, reflexe doplnilo dlouhodobé studium prostředí a k němu se pojících pramenů. To však jistě nejsou jediné techniky, které by se mohly specificky při zkoumání susedství uplatnit. Z mnoha možných nástrojů je nutné jmenovat také tzv. časosběrné pozorování lokality a její rytmicity, mentální mapování či např. tzv. techniku go-along nebo výzkum z perspektivy studia sociálních sítí. Realizované šetření diplomové práce bylo od svého počátku koncipováno jako iniciační, tzn. jeho primárním účelem bylo předložit soubor detailních podkladů, které by posloužily jako východiska pro formulaci řady hypotéz pro následný, již výlučně kvantitativní výzkum, který by mohl plošně poskytnout poznatky o např. celém předměstí nebo více podobných lokalitách např. v různých městech v regionu a předložit tak i důležité srovnání.

Takto naznačeným, potencionálně možným směřováním se však dostáváme ke zcela zásadnímu tvrzení. Osoba řešitele výzkumu je pevně přesvědčena o bezpodmínečné

nutnosti studia fenoménu susedství v dlouhodobé perspektivě a pokud možno za pomoci kombinace kvalitativní i kvantitativní výzkumné metody. Jedině longitudinální studie ve spolupráci s právě dlouhodobými obyvateli určité lokality může poskytnout, v uspokojivé (a validní) podobě, cenné poznatky o proměně fenoménu v čase. Nabízí se pak možnost důležité komparace s např. probíhajícími místními, popř. i celospolečenskými změnami. Plošná kvantitativní šetření by ze své povahy zase mohla postihnout rozsáhlejší obytné celky a zprostředkovat následná porovnání různých městských částí, celých měst nebo i regionů. Současně je ale nutné dodat, že pravděpodobně jedině techniky kvalitativní výzkumné metody mohou komplexně a hloubkově postihnout natolik specifický fenomén, jakým susedství bezesporu je. Kombinace obou metod se tak stává i při rozsáhlejším šetření bezpodmínečnou nutností.

V závěru této části práce by autor již jen rád poznamenal následující. Přes všechny mnohdy velmi zásadní proměny, kterými si naše společnost prošla, je zřejmé, že susedství stále plní svoji specifickou úlohu v našich každodenních životech. Dnes tolik diskutovaná otázka dostupnosti prostoru jakožto omezené suroviny nás tak zavádí nejen např. do oblasti udržitelného rozvoje měst, ale také i kupříkladu do sféry komunitního plánování. Jedině bezproblémové, nekonfliktní, ale pokud možno také i uspokojující a naplňující soužití obyvatel bude vždy předpokladem udržitelného způsobu bydlení. Je zcela nutné, aby bylo na již lokální úrovni, od pomyslného domu, bloku, ulice až po celé městské části, pečováno o rozvoj zdravého komunitního života. I v budoucnu bude s růstem měst stále více nutné zabezpečit souhrnně důstojné podmínky bydlení. Přihlédneme-li ke globálnímu růstu počtu obyvatel, mnohdy i živelnému růstu měst a v neposlední řadě i probíhajícímu mísení různých skupin obyvatel, bude zcela nutné, aby se studium susedství stalo neodmyslitelnou součástí předmětu zájmu trvale udržitelného rozvoje.

ZÁVĚR

Diplomová práce díky realizovanému výzkumnému šetření přináší rozličné poznatky o fenoménu sousedství ve specifické lokalitě, která nebyla doposud jakkoliv systematicky zkoumána.

Výsledky výzkumu v první řadě poukazují na více než dynamický vývoj sousedských vazeb ve zkoumané lokalitě. Ten je v očích původních obyvatel lokality reflektován výrazně negativně. Kromě proměny sousedství v čase byly jasně identifikovány i relevantní lokální faktory, které stojí za nalezeným vývojem a které vedly k současnému stavu. Současný stav sousedských vazeb, jenž charakterizuje rozklad, fragmentace a postupující úpadek i anonymizace, byl v minulosti vyvolán dodnes pokračující heterogenizací složení místního obyvatelstva a nízkou rezidenční stabilitou. Postupně se snižující rezidenční stabilita je pak odrazem dlouhodobého úpadku fyzického stavu lokality, zapříčiněného absencí dlouhodobé, systematické a adekvátní péče o zkoumanou lokalitu.

Výzkumem nabyté poznatky svojí povahou dále jasně demonstrují velmi komplexní a multidimenzionální povahu zkoumaného fenoménu. Jednotlivá zjištění dokazují provázanost a reciproký vztah sociální i fyzické dimenze studovaného fenoménu i synergické působení obou těchto rovin. Současně byla verifikována řada teoretických očekávání. Kromě poznatků nabytých skrze reflexe vyslechnutých respondentů se jako neméně významná jeví i zjištění plynoucí z realizovaného procesu pozorování. To napomohlo lépe porozumět získaným výpovědím a vytvořit ilustraci současného stavu fyzické roviny studovaného fenoménu. Pozorování spolu se studiem relevantních dokumentů pojících se k výzkumné lokalitě umožnilo datovou triangulaci a vytvoření komplexnějšího obrazu o studovaném předmětu zájmu. Kromě interpretací získaných reflexí tak výsledky práce předkládají i slovní popis stavu studované lokality, její fotodokumentaci i tematické mapové podklady.

Výsledky výzkumu v neposlední řadě poukazují na značný výzkumný potenciál studovaného fenoménu. Za jeden z největších přínosů šetření pak považuje osoba řešitele výzkumu konkrétně poodhalení a rozkrytí specifických vazeb napříč stavem sousedské komunity, fyzickou strukturou bydliště a jeho následnou percepcí ve smyslu pocitu domova. Další výzkumné techniky, např. mentální mapování, by v budoucnu mohly napomoci dalšímu rozkrytí naznačených vztahů. Tím se však současně dostáváme

k omezením realizovaného šetření. Provedený výzkum i z něho plynoucí výsledky intuitivně indikují potencionálně veliký přínos sousedství věnovaných studií, které by byly koncipovány jakožto longitudinální. Dlouhodobý výzkum vývoje sousedství by mohl zprostředkovat další a mnohem detailnější poznatky a současně umožnit i velmi cenná srovnání různých případů či jejich atributů. Za největší pomyslnou překážku v celém výzkumném procesu i procesu tvorby celé diplomové práce tak její autor, zřejmě nikoliv překvapivě, pokládá omezenou časovou dotaci.

LITERATURA

Seznam zdrojů tematicky relevantních

ABERCROMBIE, Nicholas; HILL, Stephen; TURNER, Bryan S. 2006. The Penguin dictionary of sociology. 5th ed. New York: Penguin. ISBN 978-0-141-01375-6.

Agenda 21: report of the United Nations Conference on Environment and Development Rio de Janeiro, 3-14 June 1992. 1998. Praha: Ministerstvo životního prostředí České republiky. ISBN 80-7212-039-5.

BALON, Jan. 2011. Sociologie v USA: historické kontextualizace. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). 173 s. Studie. ISBN 978-80-7419-063-6.

BASSIS, Michael S.; GELLES Richard J.; LEVINE, Ann. 1991. Sociology: an introduction. 4. ed. New York: McGraw-Hill Ryerson. 632 s. ISBN 0-07-004051-6.

BAUM, Fran E.; ZIERSCH, Anna M.; ZHANG, Guangyu; Osborne, Katy. 2009. Do perceived neighbourhood cohesion and safety contribute to neighbourhood differences in health? *Health & Place*. 15: 925–934. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1016/j.healthplace.2009.02.013>

BAUMAN, Zygmunt. 2005. Individualizovaná společnost. Praha: Mladá fronta. Myšlenky (Mladá fronta). ISBN 802041195x.

BAUMAN, Zygmunt. 2008. Tekuté časy: život ve věku nejistoty. Praha: Academia. XXI. století. ISBN 9788020016560.

BAYER, Ivo. 2004. Sociální soudržnost z pohledu německé sociologie. In: MUSIL, Jiří. 2004. Pojetí sociální soudržnosti v soudobé sociologii a politologii. Praha: UK FSV CESES. Pp 36–49.

BEAUDOIN, Christopher E. 2009. Bonding and bridging neighborliness: An individual-level study in the context of health. *Social Science & Medicine*. 68: 2129–2136. DOI 10.1016/j.socscimed.2009.04.015

BERNARD, Paul. 2000. Social Cohesion: A Dialectical Critique of A Quasi-Concept. Paul Bernard, Department of sociology, Université de Montréal. [cit. 2016-04-12, 02:16].

Dostupné z:

<http://www.dsp.santemontreal.qc.ca/externe/omiss/english/reference/pdf/pbernard.pdf>

BLOKLAND-POTTERS, Talja. 2003. *Urban bonds*. Malden, MA: Distributed in the USA by Blackwell Pub. ISBN 978-0-7456-2801-1.

BLOKLAND-POTTERS, Talja; SAVAGE, Mike. 2008. *Networked urbanism: social capital in the city*. Burlington, VT: Ashgate. ISBN 9780754672012.

BOLLEN, Kenneth A.; HOYLE, Rick H. 1990. Perceived Cohesion: A Conceptual and Empirical Examination. *Social Forces*. 69 (2): 479–504. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2579670>

BOOTH, Alan; CROUTER, Ann C. 2001. *Does it take a village?: community effects on children, adolescents, and families*. Mahwah, N. J.: Lawrence Erlbaum. ISBN 0805832432.

BOUDON, Raymond. 2004. *Sociologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého. 249 s. Larousse. ISBN 80-244-0735-3.

BOWLING, Ann; BARBER, Julie; MORRIS, Richard; EBRAHIM, Shah. 2006. Do perceptions of neighbourhood environment influence health? Baseline findings from a British survey of aging. *J Epidemiol Community Health*. 60: 476–483. DOI: 10.1136/jech.2005.039032

BOWLING, Ann; STAFFORD, Mai. 2007. How do objective and subjective assessments of neighbourhood influence social and physical functioning in older age? Findings from a British survey of ageing. *Social Science & Medicine*. 64: 2533–2549. DOI: 10.1016/j.socscimed.2007.03.009

BRIDGE, Garry; GIULLARI, Susanna. 2004. *E-Neighbourhoods*. Economic and Social Research Council: Centre for Neighborhood Research. 35s. [cit. 2015-07-06, 00:31].

Dostupné z:

http://www.ibrarian.net/navon/paper/E__Neighbourhoods_Gary_Bridge__Susanna_Giullari.ppd?paperid=1628311

BRUCE, Steve; YEARLEY, Steven. 2006. *The Sage dictionary of sociology*. Thousand Oaks, Calif.: SAGE. ISBN 0761974814.

- BUCKNER, John C. 1988. The Development of an Instrument to Measure Neighborhood Cohesion. *American Journal of Community Psychology*. 16 (6): 771–791. DOI: 10.1007/BF00930892
- BURKHARDT, Jon D. 1971. Impact of highways on urban neighborhoods: A model of social change. *Highway Research Record*. 356: 85–94.
- CASTELLS, Manuel. 2000a. *End of millennium*. 2nd ed. Malden, MA: Blackwell Publishers. ISBN 0631221395.
- CASTELLS, Manuel. 2000b. *The rise of the network society*. 2nd ed. Malden, Mass.: Blackwell Publishers. ISBN 9780631221401.
- CASTELLS, Manuel. 2000c. Toward a Sociology of the Network Society. *Contemporary Sociology*. 29 (5): 693–699. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2655234>
- CASTELLS, Manuel. 2004. *The power of identity*. 2nd ed. Malden, Mass.: Blackwell Pub. ISBN 1405107138.
- CHAPIN, Francis Stuart. 1955. *Experimental designs in sociological research*. New York, Harper. 297 s.
- COOLEY, Charles Horton. 1983. *Social organization: a study of the larger mind*. New Brunswick, N.J. (U.S.A.): Transaction Books. ISBN 978-0878558247.
- CRAMM, Jane M.; DIJK, Hanna M. van; NIEBOER, Anna P. 2012. The Importance of Neighborhood Social Cohesion and Social Capital for the Well Being of Older Adults in the Community. *The Gerontologist*. 53 (1): 142–150. DOI: 10.1093/geront/gns052
- CUIN, Charles-Henry; GRESLE François. 2004. *Dějiny sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). 265 s. Studijní texty. ISBN 978-80-86429-33-5.
- DAVIES, Wayne K. D., HERBERT, David T. 1993. *Communities within Cities: An Urban Social Geography*. London: Belhaven Press. 256s. ISBN 978-0471946434.
- DIJK, Jan van. 2006. *The network society: social aspects of new media*. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Sage Publications. ISBN 1-4129-0867-1.

- DUFFKOVÁ, Jana. 2008. Domov z pohledu sociologie. Stavba. [cit. 2014-10-11, 20:38]. Dostupné z: <http://files.jana-duffkova.webnode.com/200000118-85c8787bcd/Duffkov%C3%A1%20-%20Domov.doc>
- DURKHEIM, Émile; LUKES, Steven (ed.). 2014. The division of labor in society. New York: Free Press. ISBN 9781476749730.
- ELLAWAY, Anne; MACINTYRE, Sally; KEARNS, Ade. Perceptions of Place and Health in Socially Contrasting Neighbourhoods. *Urban Studies*. 38 (12): 2299–2316. DOI: 10.1080/0042098012008717 1
- [ET AL.]. 1996. Velký sociologický slovník. Praha: Univerzita Karlova - vydavatelství Karolinum. 1627 s. ISBN 80-7184-311-3.
- FISCHER, Claude S. 1982. To dwell among friends: personal networks in town and city. Chicago: University of Chicago Press. ISBN 978-0226251387.
- FISCHER, Claude S. 1984. The urban experience. 2nd ed. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich. ISBN 9780155934986.
- FORREST, Ray. 2008. Who cares about neighbourhoods?. *International Social Science Journal*. 59: 129–141. DOI: 10.1111/j.1468-2451.2009.00685.x
- FORREST, Ray; KEARNS, Ade. 2001. Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood. *Urban Studies*. 38 (12): 2125–2143. DOI: 10.1080/0042098012008708 1
- FRIEDKIN, Noah E. 2004. Social Cohesion. *Annual Review of Sociology*. 30: 409–425. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/29737700>
- GALE, Catharine R.; DENNISON, Elaine M.; COOPER, Cyrus; SAYER, Avan Aihie. 2011. Neighbourhood environment and positive mental health in older people: The Hertfordshire Cohort Study. *Health & Place*. 17: 867–874. DOI: 10.1016/j.healthplace.2011.05.003
- GALSTER, Georg. 2001. On the Nature of Neighbourhood. *Urban Studies*. 38 (12): 2111–2124. DOI: 10.1080/0042098012008707 2
- GALSTER, George. 2012. Neighborhoods and Their Role in Creating and Changing Housing. In: CLAPHAM, David F.; WILLIAM, CLARK A. V.; GIBB, Kenneth. 2012.

The SAGE handbook of housing studies. London [etc.]: SAGE. ISBN 9781446265949. Pp. 84–106.

GANS, Herbert J. 1968. Urbanism and Suburbanism as Ways of Life. In: PAHL, Ray E. et al. 1968. Readings in Urban Sociology. Oxford: Pergamon Press. Pp. 95–118.

GANS, Herbert J. 1982. The urban villagers: group and class in the life of Italian-Americans. Updated and expanded ed. London: Collier Macmillan Publishers. ISBN 978-0029112403.

GIDDENS, Anthony. 2013. Sociologie. Praha: Argo. 1049 s. ISBN 978-80-257-0807-1.

GEHL, Jan. 1980. The Residential Street Environment. Built Environment (1978-), Architects, Space and People. 6 (1): 51–61. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/23286085>

GEHL, Jan. 2010. Cities for people. Washington, DC: Island Press. ISBN 978-1-59726-573-7.

GEHL, Jan. 2011. Life between buildings: using public space. Washington, DC: Island Press. ISBN 978-1-59726-827-1.

GEHL, Jan. 2012. Veřejné prostory pro proměňující se veřejný život. In: SENNETT, Richard; KRATOCHVÍL, Petr, ed. 2012. Architektura a veřejný prostor: texty o moderní a současné architektuře IV. Praha: Zlatý řez. ISBN 978-80-903826-4-0. Pp. 138–145.

GEHL, Jan; SVARRE, Birgitte. 2013. How to study public life. Washington, DC: Island Press. ISBN 978-1-61091-423-9.

GOTTLIEB, Lisa. 2008. Graffiti Art Styles A Classification System and Theoretical Analysis. Jefferson: McFarland & Company, Inc., Publishers. 220 s. ISBN 9780786452255.

GRANOVETTER, Mark S. 1973. The Strength of Weak Ties. The American Journal of Sociology. 78 (6): 1360–1380. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2776392>

GREER, Scott A. 1999. The emerging city: myth and reality. New Brunswick, N.J., U.S.A.: Transaction Publishers. ISBN 978-0765804327.

- GRUZD, Anatolij; JACOBSON, Jenna; WELLMAN, Barry; MAI, Philip. 2016. Understanding communities in an age of social media: the good, the bad, and the complicated. *Information, Communication & Society*. 19 (9): 1187–1193. DOI: 10.1080/1369118X.2016.1187195
- HARRIS, Kevin. 2007. An enfolding community?: Neighbourliness and older people. *Age Concern Englang*. Dec-07 Issue 12.
- HAYTHORNTHWAITE, Caroline; WELLMAN, Barry. 1998. Work, friendship, and media use for information exchange in a networked organization. *Journal of the American Society for Information Science*. 49 (12): 1101–1114. CCC: 0002-8231/98/121101-14
- HEŘMANOVÁ, Eva; PATOČKA, Jiří. 2007. *Regionální sociologie, sociologie prostoru a prostředí II*. Praha: Oeconomica. 142 s. ISBN 978-80-245-1304-1.
- HILL, Jean L. 1996. Psychological Sense of Community: Suggestions for Future Research. *Journal of Community Psychology*. 24 (4): 431–438. CCC: 0090-4392/96/040431-08
- HNILIČKA, Pavel. 2012. *Sídelní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů: urbanismus do kapsy. 2., dopl. vyd.* Brno: Host. ISBN 9788072945924.
- HORSKÁ, Pavla; Eduard MAUR; Jiří MUSIL. 2002. *Zrod velkoměsta: urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha: Paseka. ISBN 80-7185-409-3.
- HOTHI, Mandeep. 2008. Neighbourliness + Empowerment = Wellbeing: Is There a Formula for Happy Communities? The Young Foundation. ISBN: 978-1-905551-06-4. [cit. 2015-08-13, 18:32]. Dostupné z: http://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2015/04/N_E_W_web.pdf
- HOTHI, Mandeep. 2010. Understanding neighbourliness and belonging. The Young Foundation. [cit. 2015-08-15, 19:06]. Dostupné z: <http://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2013/02/Understanding-neighbourliness-and-belonging-September-2008.pdf>
- HYDE-PETERS, Zara; SIMKISS, Doug. 2016. Social capital and community development in child health. *Paediatrics and Child Health*. 26 (5): 205–211. DOI: 10.1016/j.paed.2016.02.004

- JACOBS, Jane. 1961. The death and life of great American cities. New York: Vintage Books. 458 s. ISBN 9780394702414.
- JANDOUREK, Jan. 2001. Sociologický slovník. Praha: Portál. ISBN 80-7178-535-0.
- JANDOUREK, Jan. 2008. Průvodce sociologií. Praha: Grada. 208 s. Sociologie. ISBN 978-80-247-2397-6.
- JANDOUREK, Jan. 2009. Úvod do sociologie. Vyd. 2. Praha: Portál. 231 s. ISBN 978-80-7367-644-5.
- KASARDA, John D.; JANOWITZ, Morris. 1974. Community Attachment in Mass Society. *American Sociological Review*. 39 (3): 328–339. DOI: 10.2307/2094293
- KAWACHI, Ichiro. 2013. Global Perspectives on Social Capital and Health. Springer Science & Business Media. 349s. ISBN 978-1-4614-7463-0.
- KEARNS, Ade; FORREST, Ray. 2000. Social Cohesion and Multilevel Urban Governance. *Urban Studies*. 37 (5–6): 995–1017. DOI: 10.1080/00420980050011208
- KEARNS, Ade; PARKINSON, Michael. 2001. The Significance of Neighbourhood. *Urban Studies*. 38 (12): 2103–2110. DOI: 10.1080/0042098012008706 3
- KELLER, Jan. 1995. Dvanáct omylů sociologie. Praha: Sociologické nakladatelství. 167 s. Studie. ISBN 80-85850-09-5.
- KELLER, Jan. 2004. Dějiny klasické sociologie. Praha: Sociologické nakladatelství. 529 s. Studijní texty. ISBN 80-86429-34-2.
- KELLER, Jan. 2009. Nejistota a důvěra, aneb, K čemu je modernitě dobrá tradice. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). 173 s. Studie. ISBN 978-80-7419-002-5.
- KELLER, Suzanne Infeld. 1968. The urban neighborhood: a sociological perspective. Random House. 201s. ISBN 978-0394307732.
- KENNETT, Patricia; FORREST, Ray. 2006. The Neighbourhood in a European Context. *Urban Studies*. 43 (4): 713–718. DOI: 10.1080/00420980600597368

KIM, Joongsub; KAPLAN, Rachel. 2004. Physical and psychological factors in sense of community. *Environment and Behavior*. 36 (3): 313–340. DOI: 10.1177/0013916503260236

KÖNIG, Samuel. 1968. *Sociology an introduction to the science of society*. New York: Barnes & Noble. 339 s. Everyday handbooks.

KRAUS, Blahoslav. 2014. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus. 157 s. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-411-3.

KUBÁTOVÁ, Helena. 2009. *Sociologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-2315-9.

LEE, Sungduck; TALEN, Emily. 2014. Measuring Walkability: A Note on Auditing Methods. *Journal of Urban Design*. 19 (3): 368–388. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/13574809.2014.890040>

LIBROVÁ, Hana. 1987. *Sociální potřeba a hodnota krajiny*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně. 134 s. Opera Universitatis Purkynianae Brunensis.

LIPOVETSKY, Gilles; CHARLES, Sébastien. *Hypermoderní doba: od požitku k úzkosti*. Praha: Prostor, 2013. Střed (Prostor). ISBN 9788072602834.

LOCKWOOD, David. 1992. Solidarity and schism: 'the problem of disorder' in Durkheimian and Marxist sociology. New York: Oxford University Press. ISBN 9780198277170.

LOCKWOOD, David. 1999. Civic Integration and Social Cohesion. In: GOUGH, Ian; OLOFSSON, Gunnar (ed.). 1999. *Capitalism and social cohesion essays on exclusion and integration*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Macmillan Press. ISBN 9780230379138. Pp. 63–84.

LYON, Larry; DRISKELL, Robyn. 2012. *The community in urban society*. 2nd ed. Long Grove, Ill.: Waveland Press. ISBN 978-1-57766-741-4.

MAFFESOLI, Michel. 2002. *O nomádství: iniciační toulky*. Přeložil Josef FULKA. Praha: Prostor. Střed (Prostor). ISBN 80-7260-069-9.

- MANN, Peter H. 1954. The Concept of Neighborliness. *American Journal of Sociology*. 60 (2): 163–168. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2771901>
- MARX, Karl. 1954. *Kapitál: kritika politické ekonomie*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury. 902 s.
- MAŘÍKOVÁ, Hana; ČERMÁKOVÁ, Marie, ed. 2000. *Proměny současné české rodiny: (rodina - gender - stratifikace)*. Praha: Sociologické nakladatelství. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-93-1.
- MASSEY, Doreen B. 1994. *Space, place, and gender*. Minneapolis: University of Minnesota Press. ISBN 9780816626168.
- MATĚJČEK, Zdeněk. 1992. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN. Psychologická literatura. ISBN 80-04-25236-2.
- MATĚJŮ, Martin. 1977. Sociální kontakty obyvatel Prahy. *Sociologický časopis*. 13(1): 116–121.
- MCGAHAN, Peter. 1972. The Neighbor Role and Neighboring in a Highly Urban Area. *The Sociological Quarterly*. 13 (3): 397–408. DOI: 10.1111/j.1533-8525.1972.tb00822.x
- MCMILLAN, David W.; CHAVIS, David M. 1986. Sense of Community: A Definition and Theory. *Journal of Community Psychology*. 14: 6–23. DOI: 10.1002/1520-6629(198601)14:13.0.CO;2-I
- MCMILLAN, David W. 1996. Sense of Community. *Journal of Community Psychology*. 24 (4): 315–325. DOI: 10.1002/(SICI)1520-6629(199610)24:4<315::AID-JCOP2>3.0.CO;2-T
- MERTON, Robert K. 1948. The Social Psychology of Housing. In DENNIS, Wayne (ed.). *Current Trends in Social Psychology*. Pittsburgh: Pittsburgh University Press. Pp. 163–188.
- MOODY, James; WHITE R. Douglas. 2003. Structural Cohesion and Embeddedness: A Hierarchical Concept of Social Groups. *American Sociological Review*. 68(1): 103–127. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3088904>

- MORENO, Jakob Levy. 1950. Note on Cohesion in Social Groups. *Sociometry*. 13 (2): 176. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2784944>
- MORROW, Virginia. 1999. Conceptualising social capital in relation to the well-being of children and young people: a critical review. *The Sociological Review*. 47: 744–765.
- MOŽNÝ, Ivo. 2002. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství. *Základy sociologie*. ISBN 80-86429-05-9.
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2008. 2., upr. vyd. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). *Studijní texty (Sociologické nakladatelství)*. ISBN 978-80-86429-87-8.
- MURAYAMA, Hiroshi; NISHI, Mariko; NOFUJI, Yu; MATSUO, Eri; TANIGUCHI, Yu; AMANO, Hidenori; YOKOYAMA, Yuri; FUJIWARA, Yoshinori; SHINKAI, SHOJI. 2015. Longitudinal association between neighborhood cohesion and depressive mood in old age: A Japanese prospective study. *Health & Place*. 34: 270–278. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1016/j.healthplace.2015.05.015>
- MUSIL, Jiří. 1967. *Sociologie soudobého města*. Praha: Svoboda. 320 s. Sociologická knihovna.
- MUSIL, Jiří. 1971. *Sociologie bydlení*. Praha: Svoboda. 303 s. Sociologická knihovna.
- MUSIL, Jiří. 1977. *Urbanizace v socialistických zemích*. Praha: Svoboda. 360 s. Sociologická knihovna.
- MUSIL, Jiří. 1985. *Lidé a sídliště*. Praha: Svoboda. 333 s.
- MUSIL, Jiří. 1991. Nové vymezení sociální ekologie. *Sociologický časopis*. 27 (1): 69–89.
- MUSIL, Jiří. 2004. *Pojetí sociální soudržnosti v soudobé sociologii a politologii*. Praha: UK FSV CESES. 82 s.
- MUSIL, Jiří. 2008. *Sociální a kulturní soudržnost v diferencované společnosti*. Praha: UK FSV CESES. 54 s.
- NEAL, Zachary P. 2013. *The connected city: how networks are shaping the modern metropolis*. New York, NY: Routledge. ISBN 978-0415881425.

OUŘEDNÍČEK, Martin; TEMELOVÁ, Jana (ed.). 2012. Sociální proměny pražských čtvrtí. Praha: Academia. ISBN 9788020020642.

OLSON, Philip. 1982. Urban Neighborhood Research: Its Development and Current Focus. *Urban Affairs Quarterly*. 17 (4): 491–518. DOI: 10.1177/004208168201700406

PAHL, Raymond Edward. 1970. *Patterns of Urban Life*. Harlow: Longman. 162 s. ISBN 978-0582488021.

PARK, Robert E. 1984a. Human Behavior in Urban Environment. In: PARK, Robert E.; BURGESS, Ernest W.; MCKENZIE, Roderick D.; JANOWITZ, Morris (introduction). 1984. *The city*. Chicago: University of Chicago Press. ISBN 9780226646114. Pp. 1–46.

PARK, Robert E. 1984b. Magic, Mentality, and City Life. In: PARK, Robert E.; BURGESS, Ernest W.; MCKENZIE, Roderick D.; JANOWITZ, Morris (introduction). 1984. *The city*. Chicago: University of Chicago Press. ISBN 9780226646114.

PATOČKA, Jan. 1991. Prostor a jeho problematika. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. F, Řada uměnovědná*. 1990–1992, roč. 39–41. (F34–36): 33–69.

PATOČKA, Jan. 1992. *Evropa a doba poevropská*. Přeložila KOUBOVÁ, Věra. Praha: Lidové noviny. Archiv Jana Patočky. ISBN 80-7106-017-8.

PETERSON, Ruth D.; KRIVO, Lauren Joy; HAGAN, John. 2006. *The many colors of crime: inequalities of race, ethnicity, and crime in America*. New York: New York University Press. 430s. ISBN 9780814767207.

PETRUSEK, Miloslav. 2006. *Společnosti pozdní doby*. Praha: Sociologické nakladatelství. 459 s. Knižnice sociologických aktualit. ISBN 80-86429-63-6.

PFEIL, Elisabeth. 1959. Nachbarkreis und Verkehrskreis in der Großstadt. In: MACKENSEN, Rainer; PAPLEKAS, Johannes; PFEIL, Elisabeth; SCHÜTTE, Wolfgang; BURCKHARDT, Lucius. 1959. *Daseinsformen der Großstadt: Typische Formen sozialer Existenz in Stadtmitte, Vorstadt und Gürtel der industriellen Großstadt*. Studien zur Soziologie und Ökologie industrieller Lebensform. Tübingen. Pp. 159–225.

PISELLI, Fortunata. 2007. Communities, Places and Social Networks. *American Behavioral Scientist*. 50 (7): 867–878. DOI: 10.1177/0002764206298312

- PRUDKÝ, Libor. 2004. Sociální soudržnost – konceptuální schéma. In: MUSIL, Jiří. 2004. Pojetí sociální soudržnosti v soudobé sociologii a politologii. Praha: UK FSV CESES. Pp 50–57.
- PRETTY, Grace; BISHOP, Brian; FISHER, Adrian; SONN, Christopher. 2006. Psychological sense of community and its relevance to well-being and everyday life in Australia. The Australian Psychological Society. 25 s.
- PUTNAM, Robert D. 2001. Bowling alone: the collapse and revival of American community. New York: Simon & Schuster. ISBN 0743203046.
- RAINIE, Harrison; WELLMAN, Barry. 2012. Networked: the new social operating system. Cambridge, Mass.: MIT Press. ISBN 978-0-262-01719-0.
- RAY, Larry. Neighborhood. 2006. In: TURNER, Bryan S. 2006. The Cambridge dictionary of sociology. New York: Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-83290-8. Pp. 413.
- RODWIN, Lloyd; EVANS, Hugh, HOLLISTER, Robert; LYNCH, Kevin; SOUTHWORTH, Michael; SUSSKIND, Lawrence. 1981. Cities and City Planning. Boston, MA: Springer US. ISBN 9781468410891.
- ROUX, Ana V. Diez; MAIR, Christina. 2010. Neighborhoods and health. ANNALS OF THE NEW YORK ACADEMY OF SCIENCES. Issue: The Biology of Disadvantage. DOI: 0.1111/j.1749-6632.2009.05333.x
- RUIJSBROEK, Annemarie; DROOMERS, Mariel; HARDYNS, Wim; GROENEWEGEN, Peter P.; STRONKS, Karien. 2016. The interplay between neighbourhood characteristics: The health impact of changes in social cohesion, disorder and unsafety feelings. Health & Place. 39: 1–8. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1016/j.healthplace.2016.02.001>
- RYNDA, Ivan. 2015. Prezentace ke kurzu Sociální Ekologie II. Praha: Katedra sociální a kulturní ekologie, Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova.
- SAMPSON, Robert J. 1988. Local Friendship Ties and Community Attachment in Mass Society: A Multilevel Systemic Model. American Sociological Review. 53(5): 766–779. DOI: 10.2307/2095822

- SCHMEIDLER, Karel. 2001. Sociologie v architektonické a urbanistické tvorbě. Vyd. 2. Brno: Zdeněk Novotný. 292 s. ISBN 80-238-6582-X.
- SCHWIRIAN, Kent P. 1983. Models of Neighbourhood Change. *Annual Review of Sociology*. (9): 83–102. DOI: 10.1146/annurev.so.09.080183.000503
- SENIOR, Jennifer. 2008. Alone Together. *New York Magazine*. [cit. 2015-05-14, 23:28]. Dostupné z: <http://nymag.com/news/features/52450/>
- SEVERE, Sal. 2014. Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly. Vyd. 3. Přeložil Milan KOLDINSKÝ. Praha: Portál. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-262-0634-7.
- SIMMEL, George. 1997. The Metropolis and the Mental Life. In: SIMMEL, Georg; FRISBY David; FEATHERSTONE, Mike. 1997. Simmel on culture: selected writings. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications. Theory, culture & society (Unnumbered). ISBN 9780803986527. Pp. 174–185.
- SINGLY, François de. 1999. Sociologie současné rodiny. Praha: Portál. ISBN 80-7178-249-1.
- SMITH, Richard A. 1975. Measuring Neighborhood Cohesion: A Review and Some Suggestions. *Human Ecology*. 3 (3): 143–160. DOI: 10.1007/BF01531638
- SOBOTKOVÁ, Irena. 2001. Psychologie rodiny. Praha: Portál. ISBN 80-7178-559-8.
- STROUHAL, Martin. 2010. Émile Durkheim - sociolog a pedagog. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. 192 s. Humanitas. ISBN 978-80-7308-335-9.
- SUTTLES, Gerald D. 1972. The social construction of communities. Chicago: University of Chicago Press. ISBN 978-0226781891.
- ŠAFR, Jiří; SEDLÁČKOVÁ, Markéta. 2004. Koncepty a indikátory sociální koheze – východiska empirických výzkumů. In: MUSIL, Jiří. 2004. Pojetí sociální soudržnosti v soudobé sociologii a politologii. Praha: UK FSV CESES. Pp. 17–35.
- ŠAFR, Jiří; BAYER, Ivo; SEDLÁČKOVÁ, Markéta. 2008. Sociální koheze. Teorie, koncepty a analytická východiska. *Sociologický časopis*. 44 (2): 247–269. ISSN 0038-0288

- ŠIMEK, Jiří. 2004. Eva. *Sanquis*. 33: 10. [cit. 2016-08-21, 11:49]. Dostupné z: <http://www.sanquis.cz/index1.php?linkID=art511>
- ŠPAČEK, Ondřej. 2012. Česká panelová sídliště: faktory stability a budoucího vývoje. *Sociologický časopis*. 48 (5): 965–988. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/b7ddf49c33fe15a54b33b96b7aa17f787dbe7fle_12-5-09Spacek16.indd.pdf
- ŠPAČEK, Ondřej. 2012. Proměny sousedství v pražských lokalitách. In: OUŘEDNÍČEK, Martin; TEMELOVÁ, Jana (ed.). 2012. Sociální proměny pražských čtvrtí. Praha: Academia. ISBN 9788020020642. Pp. 159–178.
- ŠPAČEK, Ondřej; VOBECKÁ, Jana. 2008. Sociální soudržnost v prostorové diferenciaci. In: TUČEK, Milan. 2008. Soudržnost v diferencující se společnosti. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky. 245 s. ISBN 978-80-7330-145-3. Pp. 153–180.
- TALEN, Emily. 1999a. Constructing neighborhoods from the bottom up: the case for resident-generated GIS. *Environment and Planning B: Planning and Design*. 26: 533–554.
- TALEN, Emily. 1999b. Sense of Community and Neighbourhood Form: An Assessment of the Social Doctrine of New Urbanism. *Urban Studies*. 36 (8): 1361–1379. DOI: 10.1080/0042098993033
- TALEN, Emily. 2003. Neighborhoods as service providers: a methodology for evaluating pedestrian access. *Environment and Planning B: Planning and Design*. 30: 181–200. DOI:10.1068/b12977
- TALEN, Emily. 2006a. Neighborhood-Level Social Diversity: Insights from Chicago. *Journal of the American Planning Association*. 72 (4): 431–446. DOI: 10.1080/01944360608976764
- TALEN, Emily. 2006b. Design for Diversity: Evaluating the Context of Socially Mixed Neighbourhoods. *Journal of Urban Design*. 11 (1): 1–32. DOI: 10.1080/13574800500490588
- TALEN, Emily. 2010a. The Context of Diversity: A Study of Six Chicago Neighbourhoods. *Urban Studies*. 47 (3): 486–513. DOI: 10.1177/0042098009349778

- TALEN, Emily. 2010b. Fixing the Mess We Made: How to correct the problems caused by sprawl. *Planning*. 76 (9): 32–36.
- TALEN, Emily. 2011. Sprawl retrofit: sustainable urban form in unsustainable places. *Environment and Planning B: Planning and Design*. 38: 952–978. DOI: 10.1068/b37048
- TALEN, Emily; KOSCHINSKY, Julia. 2014. The Neighborhood Quality of Subsidized Housing. *Journal of the American Planning Association*. 80 (1): 67–82. DOI: 10.1080/01944363.2014.935232
- TALEN, Emily; MENOZZI, Sunny; SCHAEFER, Chloe. 2015. What is a “Great Neighborhood”? An Analysis of APA’s Top-Rated Places. *Journal of the American Planning Association*. 81 (2): 121–141. DOI: 10.1080/01944363.2015.1067573
- TAYLOR, Ralph B. 2012. Defining Neighborhoods in Space and Time. *Cityscape*. 14 (2): 225–230. DOI: 10.2307/41581108
- THOMPSON, Kenneth. 1996. *Key quotations in sociology*. New York: Routledge. ISBN 978-0415057615.
- THOMPSON, Ken. 2002. *Emile Durkheim*. Rev. ed. London [u.a.]: Routledge. ISBN 0415285305.
- TOFFLER, Alvin. 1970. *Future shock*. New York: Random House. ISBN 0394425863.
- TÖNNIES, Ferdinand. 1957. *Community & society (Gemeinschaft und Gesellschaft)*. Michigan State University Press. 298 s.
- TUČEK, Milan. 2008. *Soudržnost v diferencující se společnosti*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky. 245 s. ISBN 978-80-7330-145-3.
- VESELÁ, Jana. 1998. *Sociologie obcí a regionů*. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 80-7194-129-8.
- VÖLKER, Beate; FLAP, Henk; LILNDENBERG, Siegwart. 2007. When Are Neighbourhoods Communities? *Community in Dutch Neighbourhoods*. *European Sociological Review*. 23 (1): 99–114. DOI: 10.1093/esr/jcl022
- WARREN, Donald I. 1975. *Black neighborhoods: an assessment of community power*. Ann Arbor: University of Michigan Press. ISBN 9780472089604.

- WARREN, Rachelle B.; WARREN, Donald I. 1992. The neighborhood organizer's handbook. Notre Dame, Ind: University of Notre Dame Press. 248 s. ISBN 9780268014483.
- WEBBER, Melvin M. 1963. Order in diversity: community without propinquity. In: WINGO, Lowdon. 1963. Cities and Space: The Future Use of Urban Land. Baltimore: Johns Hopkins. Pp. 23–54.
- WELLMAN, Barry. 1979. The Community Question: The Intimate Networks of East Yorkers. *The American Journal of Sociology*. 84 (5): 1201–1231. DOI: 10.1086/226906
- WELLMAN, Barry. 1982. Studying Personal Communities in East York. Centre for Urban and Community Studies, University of Toronto. 36s. ISBN 978-0772712882.
- WELLMAN, Barry. 1999. Networks in the global village: life in contemporary communities. Boulder, Colo: Westview Press. ISBN 0-8133-1150-0.
- WELLMAN, Barry. 2001. Physical Place and Cyberplace: The Rise of Personalized Networking. *International Journal of Urban and Regional Research*. 25: 227–252. DOI: 10.1111/1468-2427.00309
- WELLMAN, Barry; HAYTHORNTHWAITE, Caroline. 2002. The Internet in everyday life. Malden, MA, USA: Blackwell Pub. ISBN 978-0-631-23508-8.
- WELLMAN, Barry; QUAN-HAASE, Anabel; BOASE, Jeffrey; CHEN, Wenhong; HAMPTON, Keith; DÍAZ, Isabel; MIYATA, Kakuko. 2003. The Social Affordances of the Internet for Networked Individualism. *Journal of Computer-Mediated Communication*. 8 (0). DOI: 10.1111/j.1083-6101.2003.tb00216.x
- WELLMAN, Barry; CARRINGTON, Peter J.; HALL, Alan. 1988. Networks as personal communities. In: WELLMAN, Barry; BERKOWITZ, S. D. (Eds.). 1988. Social structures: A network approach. Cambridge: Cambridge University Press. Pp. 130–184.
- WELLMAN, Barry; GULIA, Milena. 1999. Net-Surfers Don't Ride Alone: Virtual Communities as Communities. In: WELLMAN, Barry. 1999. Networks in the Global Village: Life in Contemporary Communities. Boulder, Colo: Westview Press. ISBN 0-8133-1150-0. Pp. 331–366.

WELLMAN, Barry; LEIGHTON, Barry. 1979. Networks, Neighborhoods, and Communities. *Urban Affairs Quarterly*. 14 (3): 363–390. DOI: 10.1177/107808747901400305

WIRTH, Louis. 1938. Urbanism as a Way of Life. *The American Journal of Sociology*. 44 (1): 1–24. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2768119>

WURZBACHER, Gerhard; PFLAUM, Renate. 1961. Das Dorf im Spannungsfeld industrieller Entwicklung. F. Enke, Auflage: 2., unveränd. Aufl. 307 s.

Seznam zdrojů metodologických

BRYMAN, Alan. 2004a. *Quantity and quality in social research*. London: Routledge. ISBN 0415078989.

BRYMAN, Alan. 2004b. *Research methods and organization studies*. Taylor & Francis e-library ed. London: Taylor & Francis. ISBN 020335964X.

BRYMAN, Alan. 2012. *Social research methods*. 4th ed. New York: Oxford University Press. ISBN 9780199588053.

CHARMAZ, Kathy; BRYANT, Antony. 2007. Grounded Theory in Historical Perspective: An Epistemological Account. In: BRYANT, Anthony (ed.). 2007. *The Sage handbook of grounded theory*. Los Angeles [u.a.]: Sage, 2007. ISBN 9781412923460. Pp. 31–57.

CHENAIL, Ronald. J. 1997. Keeping things plumb in qualitative research. *The Qualitative Report*. 3 (3): 37. [cit. 2015-05-14, 08:59]. Dostupné z: <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR33/plumb.html>

CORBIN, Juliet M.; STRAUSS, Anselm M. 2007. *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. 3rd ed. Los Angeles, Calif.: Sage Publications. ISBN 978-1412906432.

DISMAN, Miroslav. 2011. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměn. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1966-8.

- GEHL, Jan. 1980. The Residential Street Environment. *Built Environment (1978-), Architects, Space and People*. 6 (1): 51–61. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/23286085>
- GEHL, Jan. 2010. *Cities for people*. Washington, DC: Island Press. ISBN 978-1-59726-573-7.
- GEHL, Jan. 2011. *Life between buildings: using public space*. Washington, DC: Island Press. ISBN 978-1-59726-827-1.
- GEHL, Jan. 2012. Veřejné prostory pro proměňující se veřejný život. In: SENNETT, Richard; KRATOCHVÍL, Petr, ed. 2012. *Architektura a veřejný prostor: texty o moderní a současné architektuře IV*. Praha: Zlatý řez. ISBN 978-80-903826-4-0. Pp. 138–145.
- GEHL, Jan; SVARRE, Birgitte. 2013. *How to study public life*. Washington, DC: Island Press. ISBN 978-1-61091-423-9.
- GUILLEMIN, Marilyns; GILLAM, Lynn. 2004. Ethics, reflexivity, and „ethically important moments“ in research. *Qualitative Inquiry*. 10 (2): 261–280. DOI: 10.1177/1077800403262360
- GLASER, Barney G.; STRAUSS, Anselm M. 1973. *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine Pub. ISBN 0202302601.
- GLASER, Barney G. 2004. Remodeling Grounded Theory. *Forum: Qualitative Social Research*. 5 (2): [online]. [cit. 2016-09-23, 14:59]. Dostupné z: <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/607/1315>
- HENDL, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- HOOD, Jane C. 2006. Teaching against the Text: The Case of Qualitative Methods. *Teaching Sociology*. 34 (3): 207–223. DOI: 10.1177/0092055X0603400301
- CHRUDINA, Jakub. 2014. Fotografování na veřejnosti a fotografie v paragrafech. *Milujeme fotografii / Zoner*. [cit. 2015-08-30, 09:34]. Dostupné z: <https://www.milujemefotografii.cz/fotografovani-na-verejnosti-fotografie-v-paragrafech>

- KELLE, Udo. 2005. "Emergence" vs. "Forcing" of Empirical Data? A Crucial Problem of "Grounded Theory" Reconsidered. *Qualitative Social Research*. 6 (2): [online]. [cit. 2016-09-28, 19:17]. Dostupné z: <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/467/1000>
- KELLE, Udo. 2007. The Development of Categories: Different Approaches in Grounded Theory. In: BRYANT, Anthony (ed.). 2007. *The Sage handbook of grounded theory*. Los Angeles [u.a.]: Sage, 2007. ISBN 9781412923460. Pp. 191–213.
- KREJČÍ, Jindřich. 2012. Koncepce správy dat a výzkumný projekt. In: KREJČÍ, Jindřich; Yana LEONTIYEVA, ed. 2012. *Cesty k datům: zdroje a management sociálněvědních dat v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-111-4.
- MIOVSKÝ, Michal, ed. 2003. *Průručka k provádění výběru metodou sněhové koule: snowball sampling*. Praha: Úřad vlády České republiky. Metodika (Úřad vlády České republiky). ISBN 8086734080.
- MIOVSKÝ, Michal. 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.
- NOVOTNÁ, Hedvika a kol. 2014. Prezentace ke kurzu Etika výzkumu. In: Novotná, Hedvika a kol. 2014. *Úvod do společenských vědních metod. E-learningový kurz*. Praha: FHS, UK. [cit. 2015-10-11, 23:01] Dostupné z: <http://moodle.fhs.cuni.cz/course/view.php?id=614>
- NOVOTNÁ, Hedvika. 2015. *Prezentace ke kurzu Strategie kvalitativního výzkumu*. Praha: Katedra sociální a kulturní ekologie, Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova.
- PUNCH, Keith. 2000. *Developing effective research proposals*. Thousand Oaks, Calif.: SAGE. ISBN 9780761963554.
- ŘIHÁČEK, Tomáš; HYTYCH, Roman. Metoda zakotvené teorie. In: ŘIHÁČEK, Tomáš; ČERMÁK, Ivo; HYTYCH, Roman. 2013. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6382-2. Pp. 44–74.
- SCOTT, Helen. 2009. What is Grounded Theory? *Grounded Theory Online*. [cit. 2015-12-28, 14:26]. Dostupné z: <http://www.groundedtheoryonline.com/what-is-grounded-theory/>

SILVERMAN, David. 1998. *Harvey Sacks: social science and conversation analysis*. Cambridge [u.a.]: Polity Press. ISBN 9780745617107.

SILVERMAN, David. 2005. *Ako robíť kvalitatívny výskum*. Ikar, a. s. 327 s. ISBN 8055109044.

SPRADLEY, James P. 1980. *Participant observation*. New York: Holt, Rinehart and Winston. ISBN 0-03-044501-9.

STAKE, Robert E. 1995. *The art of case study research*. Thousand Oaks: Sage Publications. ISBN 0803957661.

STRAUSS, Anselm L. 1987. *Qualitative analysis for social scientists*. New York: Cambridge University Press. ISBN 0521338069.

ŠTOVÍČKOVÁ, Magdaléna. 2014. *Prezentace ke kurzu Strategie kvalitativního výzkumu*. Praha: Katedra sociální a kulturní ekologie, Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova.

ŠVARŤÍČEK, Roman; ŠEĐOVÁ, Klára. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.

TRUECRYPT FOUNDATION. 2012. *TRUECRYPT User's Guide*. Version 7.1a. TrueCrypt Foundation. 150s. [datový soubor]. [cit. 2012-03-07, 08:34]. Dostupné skrze download instalačního souboru z: <http://www.oldversion.com/windows/truecrypt/>

YIN, Robert K. 2003a. *Case study research: design and methods*. 3rd ed. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications. ISBN 0-7619-2552-X.

YIN, Robert K. 2003b. *Applications of case study research*. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage Publications. ISBN 978-0-7619-2551-4.

YIN, Robert K. 2011. *Qualitative research from start to finish*. New York: Guilford Press. ISBN 978-1-60623-977-3.

Seznam zdrojů pojících se k výzkumné lokalitě

AUGUR Consulting s.r.o. 2001. *Závěrečná zpráva - sociologický průzkum městských komunit - Moravské předměstí*. 49 s. [datový soubor]. [cit. 2014-08-06, 19:04]. Dostupné z: http://web2.mmhk.cz/dld/rm/benesovka/studie_augur_mp.pdf

ČESKÁ POJIŠŤOVNA. 2013. Kolo v ulicích měst ukradnou doslova za několik minut! *Česká pojišťovna / Magazín*. [cit. 2016-12-12, 14:32]. Dostupné z: <https://magazin.ceskapojistovna.cz/clanek?a=782>

DIOSZEGI, Imrich. 2005. Hradec zlidští panelový moloch: úpravy Benešovy třídy na sídlišti Moravském Předměstí má navrhnout nový projekt. *Mladá fronta Dnes - Hradecký kraj*. 16 (178): 1. ISSN 1210-1168.

ĎOUBAL, Stanislav. 2005. Lidé z Benešovky: Ghetto tu není: Benešova třída, někdejší chloubu socialistického Hradce, volá po zásadních změnách. *Mladá fronta Dnes - Hradecký kraj*. 16 (286): 3. ISSN 1210-1168.

HKCity. 2012a. Benešova třída se do roku 2015 promění v moderní bulvár. *Hradec Králové City*. cit. [2014-12-11, 18:08]. Dostupné z: <http://www.hkcity.cz/2012/03/01/benesova-trida-se-promeni-v-moderni-bulvar-a-las-vegas/>

HKCity. 2012b. Bulvár Benešovy třídy bude po rekonstrukci atraktivní adresou. *Hradec Králové City*. cit. [2014-08-10, 14:15]. Dostupné z: <http://www.hkcity.cz/2012/07/19/bulvar-benesovy-tridy-bude-po-rekonstrukci-atraktivni-adresou/>

HRADECKÝ DENÍK. 2007a. Zeptali jsme se za vás... architekta Františka Křeliny. *Hradecký deník*. [cit. 2016-05-10, 14:23]. Dostupné z: http://hradecky.denik.cz/zpravy_region/arch_krelina_20071023.html

HRADECKÝ DENÍK. 2007b. Hradecká radnice zvažuje, jak město zbavit hazardu. *Hradecký deník*. [cit. 2016-09-15, 23:58]. Dostupné z: http://hradecky.denik.cz/zpravy_region/automaty20070524.html

JAKL, Jan. 2005. *Hradec Králové: průvodce věnným městem českých královen - salónelem republiky: všechno, co byste měli vědět o východočeské metropoli*. Hradec Králové: Garamon. ISBN 80-86472-23-X.

JANSOVÁ, Petra. 2016. Ze sídlišť se stala mrtvá místa. Paneláky byly experiment, developeři teď dělají stejné chyby. *Aktuálně.cz / Magazín*. [cit. 2016-03-12, 11:04].

Dostupné z:

<https://magazin.aktualne.cz/sidliste/r~c3421464de1111e5807d0025900fea04/?redirected=1489222922>

KOUKALOVÁ, Martina. 2014. Moravské předměstí. *Panelová sídliště v ČR*. [cit. 2016-08-14, 16:25]. Dostupné z: <http://www.panelaci.cz/sidliste/kralovehradecky-kraj/hradec-kralove-moravske-predmesti>

KRÁL, Jakub. 2016. Podněty občanů 2016. 213 – Přemnožení holubi. *Oficiální stránky statutární města Hradce Králové*. [cit. 2016-11-10, 20:15]. Dostupné z:

<http://www.hradeckralove.org/urad/213-premnozeni-holubi-21-9-2016>

OFICIÁLNÍ WEB STATUTÁRNÍHO MĚSTA HRADCE KRÁLOVÉ. 2006. *Regenerace třídy Edvarda Beneše – výsledky dotazníkové šetření*. 2 s. [datový soubor]. [cit. 2014-08-06, 19:27]. Dostupné z: http://web2.mmhk.cz/dld/rm/benesovka/dotaznikove_setreni-clanek.pdf

PRUŠKA, Jan. 2016. Benešova třída se místy rozpadá. Radnice opraví nejhorší části. *Hradecký deník*. [cit. 2016-05-12, 23:01]. Dostupné z:

http://hradecky.denik.cz/zpravy_region/benesova-trida-se-misty-rozpada-radnice-opravi-nejhorsici-20160424.html

RAMBOUSKOVÁ, Michaela. 2010. Ze sídlišť mizí dětská hřiště: matky z okolí královéhradecké Benešovy třídy si stěžují, že tam dětská hřiště nejsou a že i ta nejbližší jsou příliš vzdálená. *Mladá fronta Dnes - Královéhradecké vydání*. 21 (139): 1–2. ISSN 1210-1168.

RAMBOUSKOVÁ, Michaela. 2011. Hradec plánuje opravy normalizačního střediska Hvězda, které opadává. *iDnes.cz / Hradecký kraj*. [cit. 2016-03-21, 20:04]. Dostupné z: http://hradec.idnes.cz/hradec-planuje-opravy-normalizacniho-strediska-hvezda-ktere-opadava-1ja-/hradec-zpravy.aspx?c=A110825_1640395_hradec-zpravy_klu

RAMBOUSKOVÁ, Michaela. 2014. Benešovu třídu opravy polidšťují, ale hotovo bude až za šest a půl roku. *Mladá fronta Dnes - Královéhradecké vydání*. 25 (27): 1. ISSN 1210-1168.

RAMBOUSKOVÁ, Michaela. 2015a. Vstup zakázán, Benešova třída se propadá. *Mladá fronta Dnes - Královéhradecké vydání*. 26 (231): 17. ISSN 1210-1168.

RAMBOUSKOVÁ, Michaela. 2016a. Benešova třída rezne, kompletní rekonstrukce bulváru je v nedohlednu. *iDnes.cz / Hradecký kraj*. [cit. 2016-04-28, 21:08]. Dostupné z: http://hradec.idnes.cz/zchatrala-benesova-trida-v-hradci-kralove-flx-/hradec-zpravy.aspx?c=A160418_2239948_hradec-zpravy_pos

RAMBOUSKOVÁ, Michaela. 2016b. Benešovu třídu čeká jen flikování, na dokončení opravy nebudou peníze. *iDnes.cz / Hradecký kraj*. [cit. 2016-08-12, 20:54]. Dostupné z: http://hradec.idnes.cz/hradec-vyclenil-na-opravu-benesovky-jen-petinu-penez-p0i-/hradec-zpravy.aspx?c=A160730_2263112_hradec-zpravy_the

RAMBOUSKOVÁ, Michaela. 2016c. Marxova třída byla výkladní skříní. Dnes lávky a rampy rozežirá rez. *iDnes.cz / Hradecký kraj*. [cit. 2016-12-24, 09:28]. Dostupné z: http://hradec.idnes.cz/pribehy-sidlist-benesova-trida-hradec-kralove-f4i-/hradec-zpravy.aspx?c=A161209_153550_hradec-zpravy_the

RAMBOUSKOVÁ, Michaela. 2016d. Normalizační středisko Hvězda má šanci na opravu, Hradec vybral architekta. *iDnes.cz / Hradecký kraj*. [cit. 2016-06-20, 23:14]. Dostupné z: http://hradec.idnes.cz/hvezda-v-hradci-kralove-ceka-na-opravu-d85-/hradec-zpravy.aspx?c=A160317_2232974_hradec-zpravy_tuu

RUNŠTUK, Karel. 1984. Moravské předměstí v Hradci Králové: Poznámky k probíhající realizaci. *Československý architekt: čtrnáctideník Svazu architektů ČSR*. Praha : Svaz architektů ČSR. 30 (23): 1, 5.

ZÁLESKÝ, Petr. 2012. Hradecký Bronx se začne opravovat na jaře, zatím ale jen částečně. *iDnes.cz / Hradecký kraj*. [cit. 2016-04-11, 16:15]. Dostupné z: http://hradec.idnes.cz/hradecky-bronx-se-zacne-opravovat-na-jare-zatim-ale-jen-castecne-pw0-/hradec-zpravy.aspx?c=A111229_1707407_hradec-zpravy_kol

ZÁLESKÝ, Petr. 2014. Archandělovi přistříhli křídla, kostel na největším sídlišti neprojde. *iDnes.cz / Hradecký kraj*. [cit. 2017-01-15, 20:31]. Dostupné z: http://hradec.idnes.cz/dreveny-kostel-archandela-michaela-na-hradeckem-sidlisti-pem-/hradec-zpravy.aspx?c=A141008_2105933_hradec-zpravy_pos

ZÁLESKÝ, Petr. 2015. Emoce lidí z bulváru opět vřou, petice bojuje za zachování podchodu. *iDnes.cz / Hradecký kraj*. [cit. 2016-06-28, 20:34]. Dostupné z: http://hradec.idnes.cz/lide-bojuji-petici-za-zachovani-podchodu-ff1-/hradec-zpravy.aspx?c=A150610_2168981_hradec-zpravy_the

ZÁLESKÝ, Petr. 2016a. Další rány pro hradecký bulvár: zeleň musí ustoupit parkovacímu domu. *iDnes.cz / Hradecký kraj*. [cit. 2016-07-01, 17:12]. Dostupné z: http://hradec.idnes.cz/plany-na-parkovaci-dum-na-benesove-tride-v-hradci-fus-/hradec-zpravy.aspx?c=A160602_2250560_hradec-zpravy_the

ZÁLESKÝ, Petr. 2016b. Hradec jde opět proti petici, zeleň u Benešovky prodá soukromé firmě. *iDnes.cz / Hradecký kraj*. [cit. 2016-04-03, 15:12]. Dostupné z: http://hradec.idnes.cz/zastaveni-zelene-u-benesovy-tridy-v-hradci-f2z-/hradec-zpravy.aspx?c=A160217_2226149_hradec-zpravy_the

ZÁLESKÝ, Petr. 2016c. Hradec už ví, jak opravit zchátralou Hvězdu, práce začnou za tři roky. *iDnes.cz / Hradecký kraj*. [cit. 2016-12-28, 18:15]. Dostupné z: http://hradec.idnes.cz/studie-na-opravu-strediska-hvezda-hradec-kralove-fbp-/hradec-zpravy.aspx?c=A161216_2292978_hradec-zpravy_the

SEZNAM VYOBRAZENÍ V TEXTU PRÁCE

Model č. 1: První model vyjadřující nalezenou, výslednou teorii.	142
Model č. 2: Druhý model vyjadřující vzniklou teorii ve vyšší míře obecnosti.....	145
Obr. č. 1: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.....	87
Obr. č. 2: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.....	91
Obr. č. 3: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.....	97
Obr. č. 4: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.....	100
Obr. č. 5: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.....	107
Schéma č. 1: Schématem vyjádřená Bronfenbrennerova teorie ekologických systémů, sestávající z oblastí ovlivňujících růst a vývoj dítěte, zobrazuje umístění sousedských vazeb.....	26
Schéma č. 2: Schéma koncepce duševní pohody dle Hothi zobrazuje jednotlivé komponenty definice, mezi nimiž stojí i komunita, která v sobě zahrnuje právě sousedské vazby.....	27
Tabulka č. 1: Zobrazení vztahu mezi kvalitou fyzických struktur prostředí a podobou realizovaných aktivit ve veřejném prostoru.....	45
Tabulka č. 2: Členění sociální koheze do jednotlivých domén dle Forrest a Kearns.	49
Tabulka č. 3: Škála měřítek sousedství dle Kearns a Parkinson zobrazuje v jednotlivých úrovních převládající funkce a mechnismy.....	53

OBSAH ELEKTRONICKÉ PŘÍLOHY PRÁCE

1. Obrazová příloha práce: Fotodokumentace zahrnující výzkumnou lokalitu (třída Edvarda Beneše) a jádrové oblasti zbylých částí Moravského předměstí (jižní část / „Hvězda“ a východní část / „Pod strání“).

2. Mapové podklady: Mapové podklady v měřítku 1:1500 věnované výzkumné lokalitě.

2.1 Mapy úvodní:

- i. Vyobrazení výzkumné lokality I.
- ii. Vyobrazení výzkumné lokality II. – rámcové vymezení
- iii. Vyobrazení výzkumné lokality III. – vymezení a segmentace
- iv. Vyobrazení výzkumné lokality IV. – pokrytí území vzorkem
- v. Orientační mapa zobrazující vybrané fotolokace
- vi. Ukázka poznámkování s pomocí map, fotografií aj.

2.2 Mapy tematické:

- i. Největší koncentrace soc. interakcí a užívání veřejného prostoru
- ii. Vybrané prvky občanské vybavenosti
- iii. Dětská hřiště
- iv. Místa vhodná k setrvání (pozastavení se, odpočinek, hra aj.)
- v. Vybrané prvky dopravní obslužnosti
- vi. Největší koncentrace nevhodně parkovaných automobilů
- vii. Největší koncentrace znečištění odpady různého původu
- viii. Největší koncentrace znečištění odpady antropogenního původu
- ix. Největší koncentrace hlukového znečištění
- x. Největší koncentrace graffiti
- xi. Dočasně uzavřená místa pro havarijní stav
- xii. Místa nebezpečí úrazu z důvodu poškození
- xiii. Místa trpící sníženou mírou veřejného osvětlení
- xiv. Místa vyznačující se sníženou mírou pocitu bezpečí
- xv. Místa s výskytem lidí bez domova
- xvi. Mapa podniků poskytujících hazardní služby
- xvii. Místa vyznačující se koncentrací opilectví
- xviii. Místa vyznačující se dlouhodobým výskytem narkomanie

3. Další fotodokumentace: Dva samostatné soubory věnované dokumentaci zatím uskutečněné části revitalizace a dobovým snímkům zobrazujícím původní realizaci výzkumné lokality.

4. Vybrané dokumenty pojící se k výzkumné lokalitě:

4.1 Mapa zobrazující hranice územních obvodů města Hradce Králové

4.2 Závěrečná zpráva ze sociologického průzkumu městských komunit – Moravské předměstí

4.3 Dokumentace k Integrovanému plánu rozvoje města Hradce Králové – Třída Edvarda Beneše

4.4 Vizualizace k projektu Revitalizace třídy Edvarda Beneše

5. Ukázky kódování z procesu analýzy získaných dat dle postupů zakotvené teorie:

5.1 Vybrané ukázky konceptů paradigmatických modelů

5.2 Vybrané ukázky různých koncepcí z procesu otevřeného kódování

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P1: Ilustrující popis fyzické podoby prostředí a analýza povahy a způsobů užívání veřejného prostoru.....	180
Architektonické a urbanistické provedení (řešení) třídy	180
Občanská vybavenost – obchody a služby	184
Dopravní obslužnost třídy	191
Zeleň a zelené plochy	198
Pocit bezpečí.....	204
Interakce a užívání veřejného prostoru.....	219
PŘÍLOHA P2: Rámcový scénář rozhovoru.....	227
PŘÍLOHA P3: Kompletní přehled údajů, které o sobě poskytli vyslechnutí respondenti	231
PŘÍLOHA P4: Interpretace výsledků analýzy získaných reflexí	233
Respondentka č. 1	233
Respondent č. 2	240
Respondentka č. 3	248
Respondentka č. 4.....	253
Respondent č. 5	258
Respondent č. 6	264
Respondent č. 7	269
Respondentka č. 8.....	276
Respondent č. 9	281
Respondent č. 10	288
Respondent č. 11	294
Respondentka č. 12.....	301
PŘÍLOHA P5: Dokumentace vybraných záznamových zařízení použitých v procesu sběru dat.....	308
PŘÍLOHA P6: Ukázky poznámkových archů použitých během sběru dat	310
PŘÍLOHA P7: Dodatek k metodologické části práce	313

Organizace a archivace podkladů a získaných dat – metodické poznámky	313
PŘÍLOHA P8: Dodatek k teoretické části práce	318
Stručné pojednání nejen o sociologickém pojetí domova	318
Otázky měřící soudržnost sousedství ve třech dimenzích dle Richard A. Smith	320
PŘÍLOHA P9: Informovaný souhlas	322
PŘÍLOHA P10: Projekt diplomové práce	324
PŘÍLOHA P11: Seznam vyobrazení v rámci příloh práce	326

PŘÍLOHA P1: Ilustrující popis fyzické podoby prostředí a analýza povahy a způsobů užívání veřejného prostoru

Architektonické a urbanistické provedení (řešení) třídy

Při důkladném a mnohonásobném průchodu studovaným terénem zjistíme hned řadu předností, kterou třída Edvarda Beneše disponuje. Na prvním místě je nutné zdůraznit integrovanost jednotlivých částí třídy i prostupnost obou hlavních polovin bulváru, tj. pomyslného východního i západního křídla. Západní i východní část třídy je sice na první pohled poněkud striktně rozdělena hlavní dopravní tepnou (viz obr. příloha str. 13 a str. 42), pomyslnou vvislou osou, nicméně průběžná přítomnost systémů podchodů i přechodů umožňuje přesun chodců v obou směrech.

Současně je nutné vyzdvihnout systémy pěších komunikací, chodníků, které obíhají v celé délce jednotlivé domy na třídě a spojují je v jednu souvislou, domy na sebe navazující řadu. Tyto pěší komunikace se nacházejí v druhém patře jednotlivých domů, nad úrovní terénu i probíhající hlavní cestou. Tyto chodníky jsou zastřešeny a tvoří pomyslnou pěší zónu, na které lze nalézt místní obchody a služby (vertikální členění je zřejmé z obr. přílohy str. 50 nebo str. 60). Domy obepínající cesty jsou pak různým způsobem po celé třídě doplněny schodišti i různými nadchody a podchody, kterými takto prostor obchodů plynule přechází do středu sídliště. Mezi hlavní dopravní tepnou a domy se pak nachází garážová stání, která jsou umístěna v úrovni terénu právě pod onou pěší zónou i hlavní dopravní cestou. Přístup k osobním vozům (včetně jejich výjezdu do ulic) je tak zcela oddělen od prostranství, celého vnitřního prostoru třídy (viz obr. příloha str. 64). Ten je různým způsobem také doplněn dekorativními, především ale současně prostor rozrůzňujícími prvky (brouzdaliště, fontány, zeleň aj.), které zvyšují schopnost orientace v prostoru vizuálním odlišením jednotlivých bloků sídliště.

Jako celek je pak možné sídliště vnímat, do značné míry, jako jeden velký okruh. Jeho vnitřní části jsou vzájemně propojeny přes přítomnost po celé délce probíhající, rozsáhlé obousměrné silnice a vnitřní prostor je průběžně rozrůzňován mnoha prvky. Vnější obvod celé třídy je pak tvořen navzájem spojenými pěšími komunikacemi, které při zadních stranách jednotlivých domů plynule přecházejí v různé míře volná prostranství, která tvoří zeleň, dětská hřiště a místa k odpočinku i relaxaci. Východní i západní řady domů společně tvoří pomyslnou bariéru, které izolují každá z jedné strany od souvisle zastavěného prostoru i hluku vznikajícího od přítomné dopravy.

Z výše uvedeného popisu je zřejmé, že třída netrpí žádným zásadním nedostatkem, pokud jde o schopnost orientace i pohybu v prostoru. Je důležité říci, že tento stav, i dle získaných výpovědí respondentů, je bohužel převážně minulostí. Při důkladném zkoumání současného stavu třídy je pro vytvoření výše předkládaného popisu zapotřebí více než velké dávky imaginace. Současný stav třídy je totiž diametrálně odlišný směrem k negativnímu a za komplexní úpadek v tomto ohledu může, dle poznatků získaných ze studia pramenů, pozorování i výpovědí respondentů, rozsáhlá degradace třídy v čase (daná absencí dlouhodobé, systematické a také odborné péče). O tom, jak jednotlivé přednosti třídy zanikly s postupem času, budou informovat další části tohoto oddílu výsledků.

S nárůstem hustoty automobilové dopravy v čase se ukázala být hlavní dopravní tepna, probíhající napříč celou třídou, jako velice nebezpečná. Její komplikovanou povahu ostatně dokládá i v minulosti řada různých úprav a opatření, které byly před započítím první etapy revitalizace uskutečněny. Dle výpovědí respondentů se však i ta nejzásadnější modifikace, v podobě redukce dvou jízdnic pruhů v každém směru na jeden, ukázala být jako nedostatečná. Přestože se rychlost dopravy oproti minulosti výrazně snížila, stále je pohyb přes hlavní komunikaci nebezpečný. Jednak je to přítomností v řadě zaparkovaných vozů přímo na cestě, které snižují přehlednost v prostoru jak pro chodce, tak i pro motoristy. Na straně druhé komplikuje přesun pěších stále se opakující nerespektování dopravních předpisů ze strany projíždějících motoristů. Konkrétně se jedná především o nedodržování maximální povolené rychlosti, nedání přednosti v jízdě a také velice nebezpečná a bezohledná jízda, která nebere adekvátním způsobem v potaz aktuální stav dopravy i lokality. Z pozorování bylo zjištěno, že nejvíce riskujícími a současně předpisy porušujícími motoristy jsou nikoliv zřejmě místní obyvatelé, ale zásobovací vozy a vozy nejrozumnějších přepravních společností, které rozvázejí zboží přímo do domů a místních podniků.

Přesun mezi západní i východní částí bulváru je také velice komplikován špatným stavem téměř všech dalších útvarů umožňujících pěší přesun. Podchody jsou v dezolátním stavu, špatně osvětlené, zapáchají a přítomné pouze v několika provedeních (jeden podchod byl odstraněn první etapou revitalizace). Pokud k tomuto faktu přičteme řadu míst uzavřených pro jejich nebezpečný stav (nadchody, schodiště, lávky aj.), dále nepravidelný výskyt přechodů a pouze velmi omezený výskyt souvislých cyklostezek, je nutné situaci hodnotit jako velmi špatnou. Mnohé již pouze fragmenty celých bloků pozbývají na významu, vzniká řada zcela izolovaných míst a nutnost velkých zacházek.

Schopnost orientace v prostoru je na základě výsledků z pozorování i z výpovědí řady respondentů taktéž na velmi nízké úrovni. Může za to hned několik faktorů. Na vině je v první řadě absence prvků, které by napomáhaly prostor rozrůznit a umožnit tak snadnou identifikaci jednotlivých částí sídliště. Dříve fungující kašny, brouzdaliště, fontány, různé prvky obsahující zeleň či jiné dekorativní prvky již buď zcela absentují, nebo je jejich stav natolik žalostný, že nemohou plnit svou původní funkci (viz např. obr. příloha str. 27). Především pro děti a v neposlední řadě také pro příležitostné návštěvníky sídliště představuje tato skutečnost závažný problém. Celkovou nepřehlednost třídy pak navíc umocňují zpravidla velice strohé a fádňi výlohy místních obchodů a služeb včetně opakujícího se a nezáživného provedení exteriérů nerezidenční zástavby. Mnohdy jsou však výkladní skříně obchodů i zdemolované nebo zejí prázdnotou (viz např. obr. příloha str. 24).

Jednotlivé domy jsou s výjimkou samotného severního okraje třídy svým provedením identické, z pozice pozorovatele nacházejícího se ve vnitřním prostoru třídy se nelze ubránit dojmem souvisle zastavěného prostoru, který je velice stereotypní. Přestože se domy ve své délce pravidelně různí (čtyři nebo šest vchodů vždy po celkem třinácti patrech), pro jejich shodná provedení exteriérů je tato skutečnost velmi upozaděna. A ačkoliv se jednotlivé domy na třídě v současnosti postupně revitalizují (a zástavba v původním stavu mnohdy ostře kontrastuje s opravenými domy - viz např. obr. příloha str. 68), tato skutečnost příliš nepřispívá k rozrůznění zástavby a vzhled opravených domů je opět unifikován. Tuto skutečnost však nelze apriori vnímat jako negativní jev. Naopak, unifikované provedení domů je z estetického hlediska nezbytné. O důležitosti této potřeby vypovídá odlišný stav mnohých částí Moravského předměstí (především západní polovina jižní části předměstí). V bezprostřední blízkosti se nacházející, avšak zcela odlišným způsobem zrevitalizované domy působí jako pomyslná „pěst na oko“ (viz např. obr. příloha str. 88). Především pak mnohdy i v rámci jednoho domu vzájemně zcela nevhodně volené barvy, i v rámci jednotlivých vchodů jednoho domu (viz např. obr. příloha str. 87), skutečně působí jako „jeden velký paskvil“ (autentické přirovnání respondenta č. 2). Přestože i zde mohlo být původním záměrem právě ono tolik důležité rozrůznění, za účelem zvýšení schopnosti orientace, je třeba najít pomyslný kompromis, který by respektoval funkční hledisko a současně zohlednil i rovinu estetickou. Nabízí se tedy otázka, do jaké míry tento proces formalizovat tak, aby byly uspokojeny všechny potřeby.

Lidské měřítko (?)

Na území celého Moravského předměstí, jehož součástí je právě třída Edvarda Beneše (severní část předměstí), dominuje rezidenční zástavba domů panelového typu. V celé městské oblasti lze nalézt domy nejrůznějších velikostí, ať už jde o rozměry fyzické (počet podlaží i jednotlivých vchodů), ale i obytnou kapacitu (počet a výměra jednotlivých bytových jednotek). Třída Edvarda Beneše s největší pravděpodobností ihned zaujme běžného pozorovatele velikostí jednotlivých domů, které sídliště tvoří. S výjimkou několika domů nacházejících se ve zbylých částech předměstí (východní a jižní část předměstí – např. ulice Milady Horákové / Palachova nebo Štefánikova + domy na samotném severním okraji severní části – ulice Durychova) je možné ve sledované lokalitě nalézt ty největší domy ve městě vůbec (viz výše dvě uváděné roviny – fyzické rozměry i obytná kapacita). Zástavbu tak převážně tvoří různě se střídající, vždy třináctipatrové domy o buď čtyřech, nebo šesti vchodech. Prvá dvě podlaží nejsou určena k obývání, na každém dalším podlaží pak lze nalézt celkem tři bytové jednotky (zpravidla dvě půdorysně shodné, proti sobě symetricky orientované bytové jednotky, mezi nimiž je vždy umístěna garsoniéra). Další typ domu nacházející se na třídě, který lze nalézt v identické podobě i na jiných částech Moravského předměstí, sestává z celkem osmi vchodů. Na každém podlaží jsou pak umístěny dokonce čtyři bytové jednotky. Pro úplnost je nutné dodat, že na sledovaném území lze nalézt i menší domy, výše popsané typy však zcela dominují.

Třída Edvarda Beneše je nejen nejlidnatější ulicí města, ale dokonce i celého kraje. V oblasti Moravského předměstí, sestávajícího z celkem tří částí (jižní, východní a severní, kde severní část tvoří převážně třída Edvarda Beneše), žije 24 000 obyvatel. Jedná se tak o největší městskou část z hlediska počtu obyvatel (současně však Moravské předměstí, opět z hlediska počtu obyvatel, představuje nejvíce ubývající část města). Přihlédneme-li k celkovému počtu obyvatel města Hradce Králové, na území Moravského předměstí žije téměř každý čtvrtý Hradečan. Tyto více než pozoruhodné údaje pak jistě vyvolávají mnoho otázek směřujících zejména k vztahu proměnných počtu a hustoty obyvatel vůči kvalitě bydlení. Z pozorování veřejného prostoru i exteriérů rezidenční zástavby je možné, stejně jako pravděpodobně v případě všech ostatních sledovaných rovin, činit v tomto ohledu detailnější závěry pouze parciálně. Přes tuto skutečnost bylo snahou, v rámci provedeného šetření, konfrontovat omezené poznatky z pozorování především s reflexemi vyslechnutých respondentů a v maximální možné míře tak přednést alespoň částečné poznatky týkající výše nastíněného vztahu.

Z výpovědí vyslechnutých respondentů souhrnně vyplývá, že samotný nominální údaj o obytné kapacitě ve sledované rovině, tj. v rámci studia povahy a vývoje sousedství, nehraje příliš zásadní roli. Nezaznávají tak explicitně hodnocení vztahu napříč počtem obyvatel a kvalitou sociálních vazeb mezi nimi. Totéž lze konstatovat i o vztahu obytných kapacit vůči komfortu bydlení. Jako relevantní proměnnou se tak nejeví ze získaných dat obytné kapacity, ale jednoznačně sociální složení obyvatelstva.

Občanská vybavenost – obchody a služby

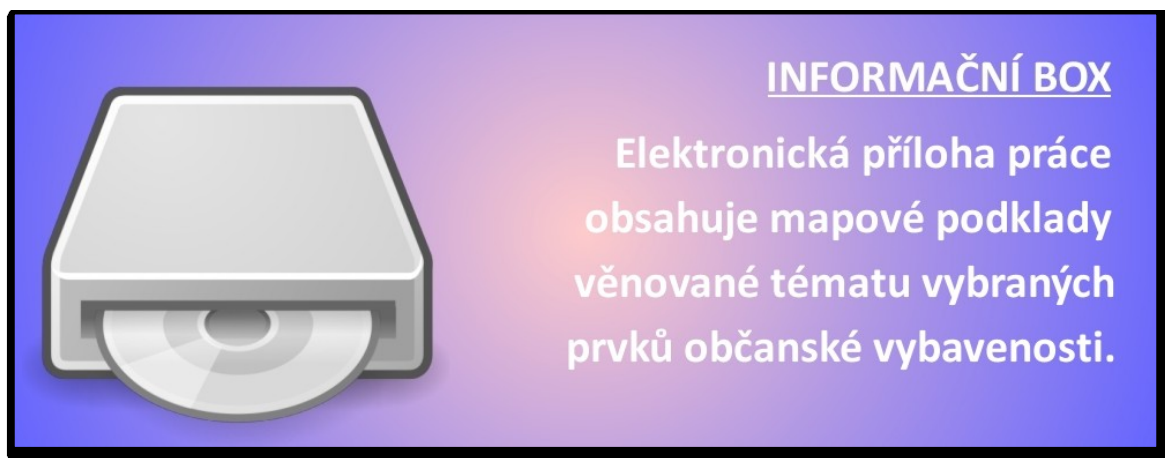
Ačkoliv předmětem zájmu pozorování, provedeného v rámci diplomové práce, je současný stav zkoumané lokality, v tomto případě je zapotřebí alespoň parciálního porovnání se stavem v minulosti. Nejen řada poznatků plynoucích z výpovědí jednotlivých respondentů, ale především opravdu překvapivě rozsáhlé množství indicií, které lze stále přes jejich stáří fyzicky v terénu najít, přímo vybízejí k následné komparaci. Níže předkládaný oddíl výsledků pozorování tak epizodicky, dle aktuálních potřeb a také získaných poznatků, poskytuje, byť v omezeném rozsahu, až retrospektivně narativní pasáže. Tyto části předkládané kapitoly pak souhrnně představují především výsledek konfrontace pozorování současného stavu s poznatky o minulosti, plynoucími z reflexí respondentů, kteří díky svému dlouhodobému pobytu ve zkoumané lokalitě mohou porovnávat a informovat o změnách v čase.

Na základě řady retrospektivních narácí ze strany vyslechnutých respondentů lze vytvořit jistý obraz o zkoumané lokalitě v minulosti. Téměř bez výjimky všichni respondenti v rámci výzkumného vzorku vzpomínají na období zrodu samotného sídliště ve velmi pozitivní rovině. Chvála směřuje především k celkové koncepci sídliště, která počítala nikoliv s výstavbou pouze jednotlivých domů v samotném počátku budování. Dopravní a pěší komunikace nenásledovaly dodatečně, jako tomu v minulosti v případě mnoha panelových sídlišť skutečně bylo. Celý návrh třídy Edvarda Beneše byl od samotného počátku koncipován jako území, které disponuje veškerou potřebnou občanskou vybaveností. Jednotlivé domy se svým přilehlým okolím, tvořící po obvodu pomyslné vnější hranice sídliště, jsou propojeny systémy komunikací nejrůznějšího typu, všechny části bulváru jsou vzájemně integrovány v jeden celek, pomyslný okruh. Ve vnitřních částech tohoto urbánního prostoru se pak mimo jiné nalézají jednotlivé podniky – obchody a služby. Vnější obvod obklopující zadní strany domů zase sestává z přívětivého

prostředí tvořeného zelení kombinovanou s dětskými hřišti a dalšími místy vhodnými k odpočinku a relaxaci.

Obr. č. 1: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.

Zdroj: Vlastní.

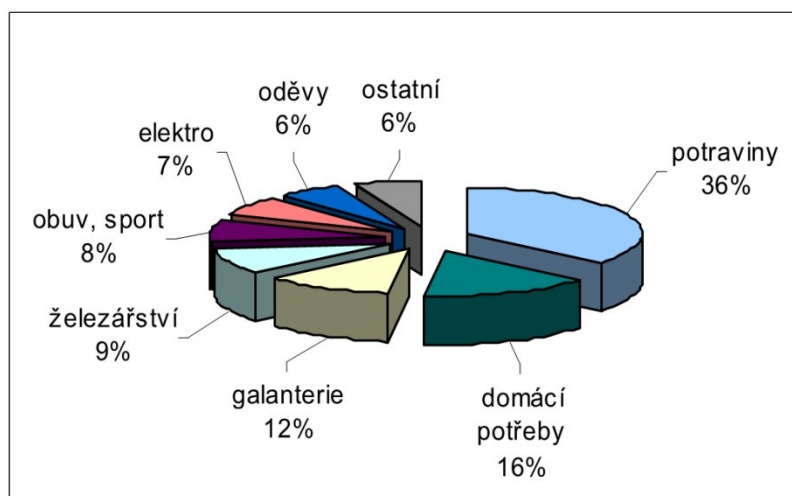
Z reflexí respondentů je zřejmé, že v samotném zrodu sídliště tato relativně ideální koncepce byla skutečně realitou. Samozřejmě a nikoliv překvapivě, celý bulvár, stejně jako Moravské předměstí, byl budován postupně a některé jeho části se dočkaly realizace až dodatečně (např. části výstavby v severním okraji území). Rozhodně se však nejednalo takřkajíc o pomyslné sídliště v poli, které překotně vyrostlo na pomyslné zelené louce, kde ještě dlouho potom chyběly i samotné chodníky nebo kupříkladu pouliční osvětlení. Z vyprávění obyvatel sídliště je velmi patrné, že i z tohoto důvodu bylo samotné předměstí vnímáno v minulosti jako velice atraktivní lokalita. Bez nadsázky se hovořilo o „výkladní skříní“ města, moderním bulváru, kde takřkajíc nic nechybí. Ostatně není divu. Přítomnost obchodů, škol, dětských hřišť, zelených ploch, pohodlného parkování a mnoha dalšího, to vše jistě v našich představách evokuje obraz ideálního sousedství a místa k životu. Bohužel, ne všechny jmenované přednosti přetrvaly v čase. V případě některých došlo k výraznému úpadku, jiné vymizely úplně. Pokud jde o obchody a služby, stejně jako v případě celého předměstí, i zde je situace charakterizována velkou rozpolceností.

Pokud se nyní přesuneme na chvíli k současnému stavu, zjistíme, jak moc rozporuplný je. Na jedné straně můžeme celý bulvár ve sledované rovině vnímat relativně pozitivně, neboť v ulicích lze vysledovat množství rozličných obchodů a služeb. Podle některých respondentů pak došlo i k mírnému zlepšení oproti období především po přelomu tisíciletí (ve smyslu kvantity i kvality obchodů a služeb). Kromě kupříkladu hned

několika prodejen potravin je na bulváru přítomno i např. hned několik lékáren, drogerií, dále pošta, pekárna, řeznictví, ale i lékařské ordinace, zdravotní středisko (poliklinika), veterinární stanice, fitcentrum, papírnictví, květinářství, kuželkárna, řada restauračních zařízení různého typu, množství různých opraven nebo kupříkladu i výdejních míst, kde lze vyzvedávat zboží zakoupené skrze internetové obchody. Přítomny jsou např. i relativně velmi specializované obchody (např. potřeby pro tisk nebo prodejna jízdních kol či chovatelské potřeby). Z mnoha služeb lze dále jmenovat i kadeřnictví nebo třeba opravnu a servis spotřební elektroniky. Příkladů k potencionálnímu uvedení je vskutku mnoho. Na první pohled tak sídliště budí dojem vcelku vysoké míry lokální soběstačnosti. Při bližším pohledu však zjistíme, v souladu s výpověďmi respondentů, že situaci nelze zcela jednoznačně hodnotit takto pozitivně.

Při důkladnějším průchodu terénem zjistíme, že se řada podniků pravděpodobně nachází v krizi a bojuje o svou existenci. Svědčí o tom např. nejen velice skromné vybavení, často jen velmi ledabyly aranžovaný obsah výloh, poutače a výkladní skříně v dezolátním stavu nebo i jen velmi omezený rozsah nabízeného sortimentu. Bohužel, řadu obchodů (např. zastavárny, bazary, obchody s textilem typu „second-hand“ nebo asijské prodejny potravin) nelze hodnotit jako jinak než velmi podřadné (v očích respondentů i řešitele výzkumu). Nejinak je tomu i v případě některých služeb (např. blíže nespecifikovaný kadeřnický salon), které vskutku evokují doby dávno minulé, především předrevoluční léta osmdesátá. A přestože se na bulváru najdou výjimky, kupř. moderní prodejna potravin sítě Billa, v rámci jejíž realizace se zcela přebudovala i část bloku, výsledný dojem to v celku příliš nezlepší. Výsledný pocit v negativně orientované rovině lze podpořit i reflexí ze strany vyslechnutých respondentů, kteří často poukazují na vysokou fluktuaci místních podniků. Z výpovědí je zřejmé, že dlouhodobě převažujícím trendem je častá obměna a počet podniků, které uspějí a v čase přetrvají, je spíše nízký. A ačkoliv se na třídě v tomto ohledu najde relativně početný soubor obchodů, které zde vznikly v porevolučním období a jsou přítomny dodnes, výsledný negativní dojem přetrvává.

Graf č. 1: Na seznamu nejvíce postrádaných obchodů a služeb na třídě Edvarda Beneše zaujímá největší procentuální podíl poptávka po prodejnách potravin.

Zdroj: Oficiální web statutárního města Hradce Králové. 2006. Regenerace třídy Edvarda Beneše – výsledky dotazníkové šetření.

Mnoho respondentů ve svých reflexích explicitně porovnání současný stav s tím v minulosti a dochází k poněkud skeptickým a negativně orientovaným závěrům. Podle mnohých byla třída Edvarda Beneše skutečně velice atraktivním obchodním centrem, které nemělo v rámci města obdoby. Jednalo se o místo, které lákalo k návštěvě nejen obyvatelé i jeho širokého okolí, ale dokonce i obyvatelé z celého města. Ačkoliv sortiment nebyl obecně v minulosti, zejména za minulého režimu, tak pestrý a nabídka tak široká, ve výsledku to v očích respondentů nebyl problém. Na třídě byly přítomny všechny myslitelné a pro denní potřebu obyvatele města důležité obchody i služby. Výlohy byly jedna vedle druhé zaplněny a téměř žádná neležela takříkajíc ladem. Navíc byly na třídě přítomny i mnohé obchody se sortimentem, který byste zde dnes hledali jen těžko. Jako příklady můžeme uvést lahůdkářství nebo prodejnu hraček či sportovních potřeb. Bohužel, v současnosti hodnotí respondenti téměř bez výjimek stav obchodů a služeb jako velice podprůměrný. Ostatně stejného dojmu nabývá i prostý pozorovatel při průchodu bulvárem. Velmi rozporuplné dojmy jsou navíc značně umocněny řadou prostor včetně výloh, které zejí prázdnotou nejen řadu měsíců, ale i let. Výjimkou nejsou ani výlohy poškozené, zdemolované či různým způsobem znečištěné (viz např. obr. příloha str. 18, 24 nebo 32). Pro výsledný dojem z hlavní třídy je velice důležitý také stav přilehlého okolí, které obchody a služby obklopuje. I sebelépe aranžované výkladní skříně ztratí na pomyslném lesku, když potencionální návštěvník uvidí okolí v žalostném, dokonce až odpudivém stavu

(viz např. obr. příloha str. 55). A to je právě problém téměř všech částí bulváru, které doposud neprošly procesem revitalizace.

Téměř všechny v původním stavu se nacházející komunikace, které obepínají po celé délce jednotlivé domy bulváru a tvoří pomyslný okruh, pěší zónu sídliště, vykazují vskutku dezolátní stav. Ten se dokonce neomezuje pouze na chodníky, které jsou umístěny nad úrovní terénu i hlavní cesty, v druhém patře jednotlivých domů. Velmi zašlá a poškozená jsou i zastřešení, která se nacházejí nad poutači místních podniků i sítě jednotlivých cest (viz např. obr. příloha str. 18 nebo 56). Pomyslnému zubu času neunikly ani přiléhající lávky, navazující schodiště, sloupoví nebo osvětlení. I přes vysokou míru zastřešení trpí chodníky podél obchodů celoročně neustálým nánosem nečistot a přítomností rozsáhlých kaluží. Skrze zastřešení protéká voda, sloupoví jsou již mnohdy rozsáhle zkorodovaná nebo jejich části i zcela chybí, schodiště jsou neschůdná, mnohé cesty jsou zcela pro svůj stav již uzavřené (viz např. obr. příloha str. 22 nebo 49). K dosažení některých obchodů je tak zapotřebí, při příchodu z určitých směrů, cílené zacházky i leckdy v řádu desítek metrů. Pro hendikepované se pak, v případě některých obchodů, původní trasy prodlužují i o stovky metrů. Pokud k výše popsanému stavu vezmeme v potaz i absenci vhodných míst k sezení, dále přítomnost trvalého znečištění nebo nedostatečného osvětlení (viz obr. příloha str. 54), výsledný dojem nepřekvapí. Není pak divu, když i mnoho respondentů zmiňuje ve svých výpovědích smysl postrádající venkovní zahrádky některých restauračních zařízení. I sebelepší nabídka podniku nebude nic platná, když se následná konzumace bude odehrávat ve velice nepřívětivém prostředí.

Pokud bychom se nyní pokusili (přes cíle vytyčené v rámci výzkumu) přenést přes pomyslný pouhý popis a dohledat i možné relevantní faktory, které stojí za negativně reflektovaným stavem obchodů a služeb na sídlišti, můžeme možné příčiny rozdělit do několika kategorií. Podle výpovědí vyslechnutých respondentů stojí za postupným úpadkem místních živností hned několik faktorů. Jedním z nich jsou údajné vysoké nájemy. Ze získaných dat nelze jakkoliv zcela verifikovat tuto hypotézu, nicméně je nutné přihlídnout k získané výpovědi jednoho z respondentů, který vlastnil na třídě po mnoho let svůj podnik. Ten ve své přirozeně subjektivní reflexi tento názor potvrzuje a současně poukazuje na souhlasné stanovisko z řad svých kolegů, kteří taktéž na třídě dříve podnikali. Daný respondent však především poukazuje na následný úpadek malých podniků na třídě díky otevření velkého nákupního centra v okolí sídliště. To se v očích vyslechnutého stalo hlavní příčinou úpadku malých obchodů a služeb nejen v rámci třídy

Edvarda Beneše, ale i v rámci celého Moravského předměstí včetně dalších přilehlých městských částí (např. městská část Malšovice). Toto tvrzení pak koresponduje s výpověďmi řady respondentů, kteří se ve svých retrospektivních porovnáních obracejí právě k této události. Období otevření velkého nákupního centra vnímají jako pomyslný zásadní bod, počátek postupného úpadku třídy. Souhlasné stanovisko zaujímají i mnozí odborníci [viz např. Křelina in Hradecký deník, 2007a].

Situace specificky v případě třídy Edvarda Beneše je však ještě o něco složitější. Kromě potencionálně vysokých nákladů v podobě drahých nájmu, problematických majetkových vztahů a také narůstající konkurence (v podobě obchodního centra – potvrzuje kupříkladu již výše citovaný Křelina in Hradecký deník, 2007a) se jako další relevantní faktor jeví postupný úpadek třídy. Zhoršující se stav bulváru, který je v čase bez výjimky reflektován vyslechnutými respondenty i z hlediska současného stavu dokumentován realizovaným pozorováním, zřejmě také přispěl k celkovému zhoršení situace ve sledované rovině. Ostatně někteří respondenti shodně poukazují na rostoucí periferizaci třídy i přes její velice výhodnou polohu vzhledem ke zbytku města. Ačkoliv se jedná jen a pouze opět o domněnku, hypotézu, je nutné ji zde vyslovit. Je otázkou, zda právě platnost oné výhodné polohy není také obousměrné povahy. Tzn., zda na jedné straně atraktivnost lokality, plynoucí z jejího dobrého umístění, není na straně druhé současně i snižována úpadkem úrovně místních podniků, což je právě dáno snadnou dosažitelností konkurence v okolí (a zbylých částech města). Je tedy otázkou stojící za další přezkoumání, zda za snižující se reputací lokality a úrovní místních obchodů a služeb nestojí jen konkurence a zanedbání péče o třídu, ale také právě samotná poloha zkoumané lokality.

Vzhledem k poznatkům plynoucím z výpovědí některých respondentů je taktéž nutné se pozastavit u důsledků negativního vývoje, které lze pozorovat v současnosti. V samotném úvodu této části je současně zapotřebí zdůraznit, že reflexe ze strany řady vyslechnutých respondentů korespondují s mnohými poznatky provedeného pozorování. Ačkoliv se výsledky pozorování omezují na popis současné situace, respondenti nezávisle ve svých retrospektivně orientovaných komparacích docházejí (od minulosti k současnému stav) postupně k závěrům, které jsou v souladu s řadou dojmů, které při průchodu terénem vyvstaly. Do jisté míry tak lze hovořit o následném podpoření řady dílčích výsledků, ke kterým osoba řešitele šetření sama došla.

Výzkum realizovaný v rámci diplomové práce, s pomocí poznatků plynoucích z jednotlivých interview a také pozorování, dochází k nalezení určité analogie mezi dvěma sledovanými dimenzemi – dimenzí sociální a fyzickou. Mnozí vyslechnutí respondenti, nezávisle na sobě, shodně poukazují na postupný úpadek sousedských vazeb. Vztahy napříč domovními společenstvími se oslabují, až vytrácejí v důsledku snižující se rezidenční stability a taktéž díky následnému nárůstu heterogenity místního obyvatelstva. Zájem o společné a lokální se vytrácí, vztah k místu absentuje, úcta a zodpovědnost ke společnému taktéž. Současně je podle výpovědí respondentů odrazem tohoto negativního vývoje i úpadek místa v jeho fyzické podobě. Z prezentace dílčích výsledků plynoucích z rozhovorů je zřejmé, že analyzovaný vztah je reciproký, obousměrný. Obě dimenze se vzájemně prolínají, jedna ovlivňuje druhou a naopak. Nezávisle na datech získaných z rozhovorů nachází pozorování ve své první etapě řadu indicií v terénu, které se následně objasňují, rozkrývají a také relativně potvrzují.

Složení místních obchodů a služeb se tak pravděpodobně v čase postupně přizpůsobilo objevující se poptávce, která doznala značných proměn v důsledku výše popisovaného vývoje dimenze sociální. V očích mnohých respondentů se jedná jednoznačně o posun k horšímu, z pozice řešitele výzkumu je subjektivní hodnocení stejné povahy. Konkrétním vyjádřením oné avizované poptávky je nárůst počtu restauračních zařízení, která dle získaných reflexí lze hodnotit jako podniky nevalné kvality i pověsti (jedná se pouze o rámcové, poněkud souborné a do jisté míry i zjednodušující označení). Jde především o takové podniky (různé bary, restaurace, putyky aj.), které poskytují různé hazardní služby. Ty jsou přítomny v řadě různých podob i iterací nejen na sledované třídě Edvarda Beneše, ale i na celém území Moravského předměstí. K největší koncentraci v prostoru pak dochází, kromě sledované lokality, také v případě jádrové oblasti východní (středisko obchodů a služeb „*Pod Strání*“) a zejména jižní části (středisko obchodů a služeb „*Hvězda*“) předměstí. Dodatečné verifikace zařízení, u kterých nebylo prostým pozorováním exteriérů (např. skrze reklamní poutače, výlohy aj.) zřejmé, zda se jedná o podniky spadající do sledované skupiny, byly provedeny jednorázovými návštěvami v rozsahu nezbytně nutném k ověření. Z výpovědí respondentů je zřejmé, že v čase došlo k nárůstu v počtu těchto zařízení. V očích místních obyvatel jsou vnímána velice negativně, jako místa, kde dochází k vzájemnému setkávání obyvatel těch nejnižších společenských vrstev. S podniky tohoto typu je spojován také výskyt řady negativních a sociálně-patologických jevů, které sídliště sužují (např. juvenilní delikvence, narušování

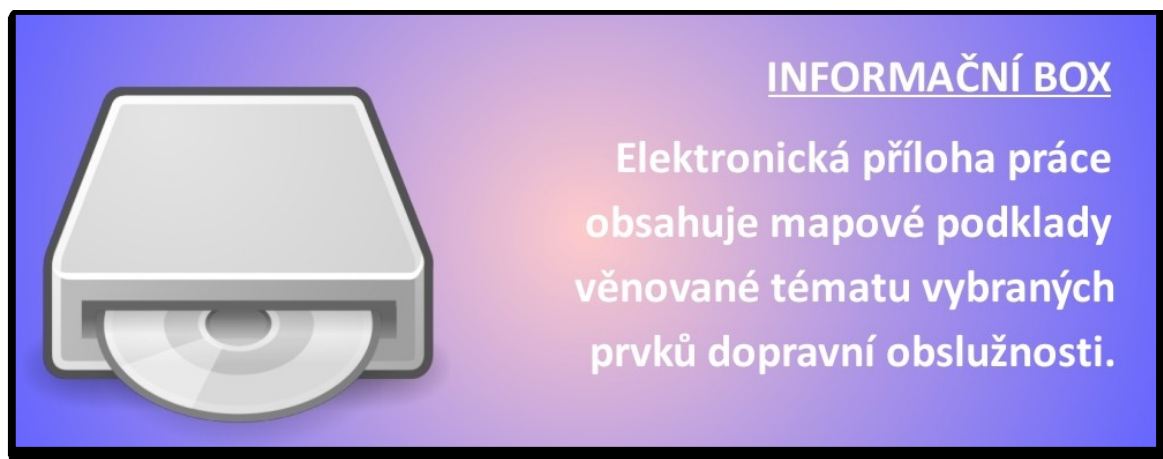
nočního klidu, vandalismus aj.). Především se však jedná o sekundární kriminalitu, která je obecně spojována s problematickou povahou hazardu. Zařízení pochybné a nevalné pověsti však údajně přispívají také k zvýšenému výskytu lidí opilých a pod vlivem dalších návykových látek. Obavy z řad vyslechnutých obyvatel třídy mohou parciálně podpořit i závěry z provedeného pozorování. Observace exteriérů, konkrétně bezprostředního okolí těchto podniků, potvrdila koncentraci osob podnapilých a především užívajících marihuanu. Zejména v letních měsících realizovaná noční pozorování zase potvrdila i zvýšenou kumulaci hluku i znečištění právě v bezprostředním okolí těchto míst. O palčivosti tohoto fenoménu, který je v očích širší veřejnosti spojován právě s lokalitou třídy Edvarda Beneše a který přispívá i k úpadku její reputace, svědčí i např. v minulosti na toto téma řada vydaných vyjádření ze strany města. Městská policie navíc označovala opakovaně v minulosti Moravské předměstí jako jednu z dvou nejproblémovějších lokalit ve městě - z hlediska hazardu a s tím spojené kriminality [viz např. Hradecký deník, 2007b aj.]. Jako velmi cenné se ve sledované rovině jeví reflexe ze strany dvou vyslechnutých respondentů (respondent č. 2, bývalý kriminalista, a respondent č. 11, kriminalista v aktivní službě – zařazený do skupiny expertních rozhovorů). Oba muži shodně a nezávisle na sobě potvrzují jak závažnost popisovaných jevů v obecné rovině (zejména vztah výskytů hazardu a sekundární kriminality), tak i v rovině sledované lokality. Přítomnost problematicky vnímaných podniků explicitně hodnotí jako nežádoucí i jako zdroj dalších problémů včetně špatné reputace třídy jako celku. Zvláštní pozornost je pak věnována zejména úloze popisovaných míst ve vztahu k pocitu bezpečí. Reflexe tak potvrzují na řadě míst snížený pocit bezpečí, který byl zaznamenán osobou řešitele výzkumu při průchodu terénem.

Dopravní obslužnost třídy

Pokud studované lokalitě opravdu nelze něco upřít, pak je to vskutku velice výhodná poloha a orientace vzhledem ke zbylému území města. Geograficky se totiž ve skutečnosti vůbec nejedná o periferii v pravém slova smyslu. Třidu Edvarda Beneše lze sice do značné míry hodnotit jako lokalitu periferizovanou, nikoliv však pro její fyzické umístění. Označení periferie zde vystává z mnoha jiných, zcela odlišných faktorů, které jsou popisovány v příslušných oddílech výsledků pozorování.

Celé Moravské předměstí, jehož je Benešova třída součástí, se nachází v jižní části města. Předměstí se pak bezprostředně stýská s další městskou oblastí Třebeš, tvořenou již převážně zástavbou rodinných domů nejrůznějšího stáří. Východní strana je od další městské části, Malšovic, pomyslně oddělena silnicí číslo 35. Za touto hranicí již opět absentuje zástavba tvořená domy panelového typu. Východní část pak plynule přechází v další oblast, Nový Hradec Králové, který se nachází ve vyšších polohách nad městem. Pomyslnou hranici zde nejviditelněji tvoří postupný přechod od zástavby panelovými domy k území tvořenému již domy rodinného typu. Současně je důležité říci, že ačkoliv je Moravské předměstí tvořeno v drtivé většině výstavbou panelových domů, v některých jeho částech lze nalézt sub-oblasti tvořené rodinnými domy. Tato kontrastující místa tvoří pomyslné, uzavřené ostrůvky, které obklopuje kolem dokola panelová výstavba. Konkrétně se pak jedná o sub-oblasti Moravské předměstí I, II a III, které lze všechny nalézt v severní části předměstí.

Obr. č. 2: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.

Zdroj: Vlastní.

Třída Edvarda Beneše se taktéž nachází v severní části Moravského předměstí a tvoří jeho podstatnou část. Nachází se nejbližší městskému centru, v severním okraji je pomyslně oddělena městským okruhem. Jak již bylo v úvodu naznačeno, celá třída disponuje velice dobrou situovaností. Dosažení městského centra ze středu třídy je otázkou zhruba 15–20 minut poklidné chůze, při využití jízdního kola se tento čas snižuje na několik minut. Dobře dosažitelné jsou i zbylé části Moravského předměstí, do kterých se lze přesunout, opět ze středu studované lokality, během zhruba 10–15 minut poklidné chůze. Západní polovina studované třídy pak vyjma samotného severního okraje disponuje výhledem na již zmiňovanou městskou část Třebeš, kterou již tvoří pouze výstavba rodinných domů.

Tato skutečnost výrazně přispívá k pocitu otevřenosti a vzdušnosti prostoru. Aby toho nebylo málo, velkou předností studované lokality je také fyzická blízkost vůči samotnému okraji zastavěného území města. Jihozápadně od studované lokality se totiž nachází samotný přechod do přilehlých městských lesů, pomyslné ekotonální pásmo zde tvoří přírodní památka Na Plachtě, jejíž území je mimo jiné pravidelně udržováno cílenými disturbancemi s pomocí vojenské techniky.

Pokud přihlédneme k využití automobilové dopravy, studovaná lokalita je s pomocí pozemních komunikací plně integrována vůči zbylé síti silnic, ostatně studované území se severním okrajem nachází v bezprostřední blízkosti městského okruhu a východní okraj severní části předměstí tvoří velice frekventovaná a významná silnice č. 35 – hlavní tah směrem na Brno. Pomyslnou osu třídy ve svislé ose pak tvoří v celém jejím rozsahu hlavní silnice, jejíž střed je nyní (díky realizované části revitalizace) doplněn velkým kruhovým objezdem usnadňujícím v případě potřeby změnu směru (ačkoliv se nejedná o kruhový objezd ve smyslu platných pravidel silničního provozu). Na území studované lokality, stejně jako v případě celého území Moravského předměstí, lze také nalézt hned několik stanic městské hromadné dopravy. Ty se nacházejí na trasách mnoha linek, s jejich využitím lze ze studované lokality opět dosáhnout městského centra či třeba hlavního vlakového i autobusového nádraží během cca 15–20 minut (v závislosti na zvolené lince a také dopravní situaci). Konkrétně se jedná o linky č. 9, 18, 25 a 27, nicméně pro značnou prostorovou blízkost lze využít i stanic např. v přilehlé oblasti Moravské předměstí III, kudy probíhá trasa linek 16, 23, 24 a 33.

Z výše uvedeného je zřejmé, že třída Edvarda Beneše disponuje skutečně velice příhodnou geografickou situovaností vůči zbylému území města. Ať už zvolíme osobní automobil, využijeme služeb městské hromadné dopravy, upřednostníme chůzi nebo jízdní kolo, dosažení centra i samotného okraje města v podobě nastupujících lesů je otázkou maximálně cca půl hodiny (údaj přirozeně mírně variuje v závislosti na zvoleném výchozím a konečném bodu, rychlosti přesunu a dopravní situaci). V tomto ohledu poznatky nabyté skrze pozorování ostatně potvrzují i téměř všechny výpovědi vyslechnutých respondentů. Ti mnohdy uvádějí výhodnou polohu třídy jako její vůbec největší přednost, které využívají skutečně každý den. Podle mnohých respondentů je pak charakteristický odliv obyvatelstva, typický především o víkendech během letních měsíců, zapříčiněn právě i hojným využíváním v blízkosti se nacházejících lesů. Tyto závěry pak potvrzuje i samotné pozorování, které opakovaně zaznamenalo značnou vytiženost

přilehlých lesních i dalších cest, které zprostředkovávají přesun přes pomyslné okraje předměstí (především přiléhající, již zmiňovaná oblast Na Plachtě). Situace však zdaleka není tak bezproblémová, jak by se mohlo na první pohled zdát. Při hlubším a především dlouhodobějším studiu výzkumné lokality zjistíme, že sledované území trpí, tak jako v mnoha dalších ohledech, velkou řadou vážných nedostatků.

Jak již bylo popsáno v jiných samostatných oddílech výsledků pozorování, celá třída Edvarda Beneše trpí mnohdy alarmujícím stavem velké části pěších komunikací. Ačkoliv jsou jednotlivé cesty i části bulváru vzájemně propojeny a integrovány, pro neschůdnost, nebezpečí úrazu nebo dokonce i úplné uzavření některých částí se přesun ve studované lokalitě výrazně znesnadňuje. Dezolátní stav pak má v současné době velký vliv na průběh přesunu ať již pěšky, nebo s využitím jízdního kola. Stejná situace nastává i v případě využití městské hromadné dopravy, kdy např. autobusová zastávka Benešova, ve směru na Pod Strání, se nachází ve zcela zborceném a velice špatně přístupném prostředí, které se stává pro hendikepované, popř. i staré lidi až zcela nedostupným (viz obr. příloha str. 26).

Obdobným problémem jsou sužování i příznivci jízdních kol, jejichž počty jsou především v ranních hodinách všedních dnů vsutku nemalé. Celá třída velmi trpí absencí souvislé, bezpečné a v dobrém stavu se nacházející cyklostezky (v obou směrech). Ačkoliv v rámci revitalizované části se samostatná komunikace pro cyklisty vybuďovala, je opět přerušována automobilovou dopravou a pro její rozsah, vzhledem k celkové výměře území, lze zatím celkový přínos hodnotit jako zanedbatelný. Efektivnost stezky navíc dále snižují ústupky od původního návrhu, které byly během revitalizace učiněny (absentující nadchod přemostující chodce přes již zmiňovaný kruhový objezd). Dalším problémem je v rámci potencionálního využití bicyklu nemožnost jeho bezpečného uskladnění ve studované lokalitě. Žádná zařízení pro vhodné uskladnění se na sledovaném území nenacházejí (nejblíže pouze parkovací věž pro jízdní kola u obchodního centra Futurum), o značném zájmu zlodějů kol pak svědčí téměř všudypřítomná torza kol (rámy či pouze kola), zámek připevněná ke sloupoví a dalším prvkům zástavby. Tento problém je však podle výpovědí respondentů dlouhodobě charakteristický pro celé město. Není pak jistě bez zajímavosti, že v projektu České pojišťovny „BEZ KOLA“ byly ve městech cíleně a volně ponechané bicykly nejrychleji ukradeny právě v Hradci Králové [více viz Česká pojišťovna, 2013].

Tabulka č. 1: Krádeže kol figurují na prvním místě v seznamu občany udávaných typů ohrožení v rámci Moravského předměstí, jehož součástí je i studovaná lokalita, třída Edvarda Beneše.

Ohrožení občanů určitými druhy zločinnosti	cítím se velmi ohrožen (%)	střed (%)	vůbec se necítím ohrožen (%)	stal(a) jsem se obětí tohoto trestného činu (%)	celkem (%)
krádež kola	49,1	14,9	20,3	15,7	100
vykradení sklepa, garáže apod.	39,2	21,7	33,1	6,0	100
vykradení automobilu	38,8	21,6	34,6	5,0	100
bytová krádež	36,5	28,5	32,1	2,9	100
krádež auta	28,1	26,9	40,7	4,3	100
výtržnictví	27,4	31,1	39,6	1,9	100
rvačka	24,0	27,5	46,6	1,9	100
oloupení na ulici	23,7	29,0	45,4	1,9	100
loupež	21,9	28,6	48,5	1,0	100
ublížení na zdraví	21,2	31,6	46,8	0,4	100
výroba a distribuce drog	18,0	15,8	65,8	0,4	100
kapesní krádež	15,9	28,0	46,8	9,3	100
pomluva	14,0	17,4	66,9	1,7	100
organizovaný zločin	13,0	21,1	65,5	0,4	100
znásilnění	12,6	16,5	70,5	0,4	100
vražda	7,9	10,7	81,4	0,0	100
vydírání	5,4	14,3	78,6	1,7	100

Zdroj: AUGUR Consulting s.r.o. 2001. *Závěrečná zpráva - sociologický průzkum městských komunit - Moravské předměstí.*

Na první pohled však zdaleka nejviditelnějším problémem, který prostý pozorovatel zaregistruje pravděpodobně velmi brzy, je hojná přítomnost osobní automobilové dopravy. Tento jev lze ve sledované rovině hodnotit jako skutečně nejzávažnější hned z několika důvodů. Dle výpovědí respondentů se situace na třídě oproti minulosti poněkud zlepšila. Velký problém představovala již zmiňovaná hlavní cesta probíhající v celé délce třídy. Frekventovaná doprava a především její vysoká rychlost představovaly pro místní obyvatele, přecházející po jednotlivých přechodech na třídě, veliké nebezpečí. I z toho důvodu byl před několika lety, v nejproblémovější části komunikace, redukován počet jízdnic pruhů v každém směru z dvou na pouze jeden. Dle výpovědí respondentů se touto úpravou značně snížila rychlost projíždějících automobilů, parciálně bylo dosaženo i větší

obezřetnosti ze strany řidičů. Úprava vozovky následně poskytla nový prostor pro parkování automobilů, podle výpovědi řady respondentů však tato skutečnost současně přispěla k větší nepřehlednosti v místech přechodů a celkový přínos úprav je tak nakonec poněkud diskutabilní. Tyto reflexe zcela korespondují se závěry z pozorování, kdy osobou řešitele výzkumu byly vybrané přechody cíleně a opakovaně využity pro ověření této hypotézy.

Dodatečné úpravy silnic na třídě se však nedotkly pouze počtu jízdnic pruhů. Další úpravy vozovek za účelem zvýšení bezpečnosti skrze snížení rychlosti lze nalézt v samotném jižním okraji třídy (dopravní uzel svádějící do severní části dopravy z jižní a východní části předměstí). V pořadí poslední nejvýznamnější změnou bylo vybudování zcela nové komunikace v rámci revitalizované části třídy. V souladu s reflexemi respondentů je však z realizovaného pozorování zřejmé, že celkový přínos úprav je opět poněkud diskutabilní. Nově vybudovaná část stále trpí v důsledku na hlavní cestě parkujících vozů značnou nepřehledností, celkově neuspokojivý stav umocňuje neukázněnost řidičů projíždějících popisovaný kruhový objezd způsobem neodpovídajícím dopravní situaci ani povaze komunikace. Situace je o to závažnější pro značnou vytiženost popisované lokality, neboť zprostředkovává přemostění mezi oběma polovinami třídy a svádí pěší komunikace k důležitým a vyhledávaným prvkům místní občanské vybavenosti (v blízkosti přechodu se nachází např. zastávka městské hromadné dopravy, místní pobočka České pošty i dle pozorování velmi oblíbená prodejna obchodního řetězce Billa).

Neuspokojivá dopravní situace je tak dána na jedné straně neukázněností projíždějících řidičů, na straně druhé však i značnou nepřehledností prostředí. Tu významným způsobem tvoří zaparkované vozy, čímž se dostáváme k dalšímu velkému problému, který sužuje ostatně celé Moravské předměstí. Intuitivně se nabízí vcelku opodstatněná otázka, zda za nedostatečnými kapacitami parkovacího stání nestojí jednoduše doba vzniku třídy a celého předměstí. Na otázku však lze odpovědět kladně i záporně v závislosti na konkrétní části předměstí. V případě východní a jižní části Moravského předměstí je zcela zřejmé, že výstavba ve své původní podobě skutečně neanticipovala tak prudký porevoluční nárůst v množství osobní automobilové dopravy. Ve sledované rovině je tak jasně viditelná zcela odlišná doba, pro jejíž potřeby sídliště vznikla a se kterými počítala. Charakteristickým znakem výše uváděných částí předměstí jsou tak všudypřítomně zaparkované osobní vozy, často velmi ledabyle, nahodile, improvizovaně a mnohdy v rozporu s platnými pravidly silničního provozu. Automobily

jsou bez nadsázky poházeny téměř všude, jejich majitelé využívají k odstavení zelených ploch, okolí výměníků tepla i pěších komunikací (dokonce i v bezprostřední blízkosti obchodů a vchodů do jednotlivých domů). Značná neukázněnost je zjevná i ze strany řidičů, kteří zajišťují rozvoz a také zásobování místních obchodů a služeb. Diametrálně odlišná situace pak panuje např. v samotném jihozápadním okraji jižní části předměstí, na samotné hranici města, kde nová výstavba domů již počítá s odlišnou kapacitou parkovacích stání (domy disponují garážemi i venkovním stáním). Popisovanými problémy netrpí.

Poněkud složitější situace panuje v případě sledované lokality, třídy Edvarda Beneše. Ačkoliv i zde je typická všudypřítomná přeplněnost osobními automobily, její původ nelze zcela jednoznačně spatřovat v nedostatečných kapacitách. Třída Edvarda Beneše totiž od svého zrodu disponuje poměrně rozsáhlou sítí garážového stání, které v řadě míst doplňují venkovní parkoviště. Od realizované části revitalizace také byla vyslyšena přání těch motoristů, kteří toužili po moderním a bezpečném garážovém stání, které odpovídá svým provedením současným standardům. Přesto jsou ulice bulváru po většinu dne plné automobilů a ve večerních hodinách volná parkovací místa u jednotlivých domů lze nalézt jen těžko. Proč se tak děje? Na tuto otázku lze relativně uspokojivě hledat odpověď při pozorování vytíženosti popisovaných garážových stání, která jsou kromě severní části třídy zpravidla rovnoměrně přítomna. Garáže jsou ve skutečnosti jen výjimečně plné. Mnohá stání, jak bylo opakovaným pozorováním zjištěno, zejí jednoduše prázdnotou. Za pravdu závěrům pozorování dávají i někteří respondenti. Konkrétně respondent č. 2 pak umožnil řešiteli výzkumu i vstupu do prostor nových garáží, kde naopak jsou všechna místa obsazena. Proč se tedy tak děje? Jsou původní, převládající garáže svým stavem či provedením nevyhovující? Je cena neodpovídající? Proces jejich získání je obtížný či zdoluhavý? Ve skutečnosti jsou všechny odpovědi do jisté míry pravdivé. Původní garážová stání jsou skutečně svým stavem nevyhovující jak po stránce bezpečnosti, tak i po stránce odpovídající konzervace automobilu. Garáže jsou částečně odhalené, po velkou část roku studené, především pak vlhké a špatně snášející výkyvy teplot. Nájezdové úhly vstupů pak mnohdy nevyhovující automobilům s nižší světlou výškou. Do garážových stání je často vidět, jejich okolí je ledabyle osvětlené a celé zabezpečení spočívá v prostém zámku na klíč. Již zmiňovaný respondent č. 2, který umožnil vstup do nových garáží, pak souhlasně se závěry pozorování poukazuje i na nespokojenost z řad dalších obyvatel domu, se kterými respondent udržuje vazby. Rozhořčení dále činí nejen ceny parkovacích stání (v

nových i původních garážích), ale i způsob jejich správy a také získávání (včetně tedy především podoby výběrových řízení). Správa nemovitostí města Hradce Králové, která garážová stání spravuje, podle respondenta č. 2, č. 11 a údajně i dalších obyvatel lokality často nekomunikuje, je špatně informovaná, neochotná a mnohdy až arogantní. Obdobné jednání pak popisuje i respondent č. 9, bývalý živnostník, který si taktéž ve své reflexi stěžuje na jednání i ze strany nájemců nebytových prostor, v tomto konkrétním případě ze strany Statutárního města Hradce Králové, které vlastní na třídě i hned několik domů.

Zeleň a zelené plochy

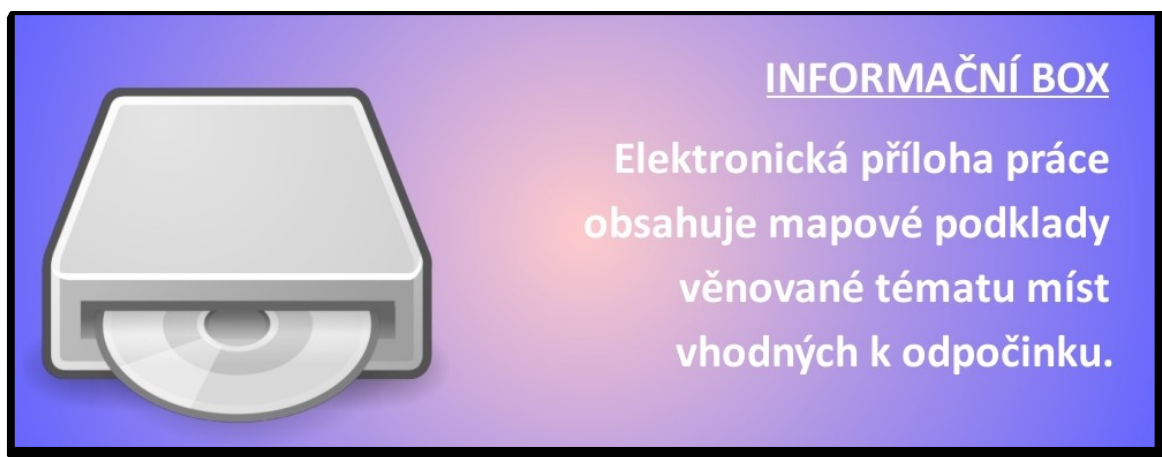
Součástí provedeného pozorování veřejného prostoru byla i podrobná dokumentace zeleně a zelených ploch na území třídy Edvarda Beneše. Stejně jako v případě řady dalších sledovaných aspektů se i v této rovině projevuje velmi ambivalentní stav dokumentovaného území. V závislosti na analyzované části celého Moravského předměstí lze vysledovat až překvapující rozdíly v množství a kvalitě zelených ploch včetně zeleně i volně rostoucí vegetace. V rámci vymezeného území však lze až na výjimky sledovat opakující se trendy, které v mnoha ohledech zcela korespondují s reflexemi jednotlivých respondentů. Zeleň, zelené plochy i volně rostoucí vegetace byly zkoumány, vzhledem k pojetí i cílům práce, především ve vztahu k sociálním interakcím a také z hlediska estetického.

Rozložení sledovaných ploch a prvků

Zastoupení zelených ploch i množství zeleně se v rámci sledovaného území leckdy i diametrálně liší. Zdaleka ne všechny domy ve svém přilehlém okolí disponují zelenými plochami, natož pak udržovanou nebo alespoň nijak neomezující zelení či vegetací. Řada domů, především v západní polovině třídy, je ve směru k západu obklopena zelenými plochami různé kvality. Některé lze považovat vzhledem k přítomnosti řady různých stromů a keřoví v kombinaci s dětskými hřišti i odpočinkovými zónami za relativně vyhovující cesty (viz např. obr. příloha str. 38). Jiná okolí tvoří pouze zcela prázdné travnaté plochy, které zcela intuitivně vybízí k otázce tazající se po jejich smyslu (viz např. obr. příloha str. 44–45). Některé plochy se zase svým stavem nacházejí na pomyslném rozhraní. Přítomny jsou např. v malém množství drobné prvky umožňující odpočinek a relaxaci (např. lavičky) či místa poskytující stín, jinak ale zcela prázdné okolí je např. natolik otevřené, že od potencionálního využití odrazuje pro svou neútlunost, neosobnost

apod. Jiné plochy lze považovat za úplná torza, pouhé pozůstatky dříve vybetonovaných či vyasfaltovaných ploch, které nyní zcela spontánně pohlcuje objevující se zeleň, především traviny, v některých případech i náletové dřeviny (nejčastěji bříza). Ostatně v různé míře bující náletové dřeviny i nejrůznější plevely jsou charakteristickým rysem provázejícím drtivou většinu sledovaného území.

Obr. č. 3: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.

Zdroj: Vlastní.

Východní polovina sledované třídy je na tom ve sledované rovině o poznání hůře. Stejně jako v případě západní části se i východní řada domů z jedné strany bezprostředně stýká s vnitřním prostorem bulváru tvořeným cestami a nerezidenční zástavbou. Z druhé strany však k přítomnosti další, v těsné blízkosti navazující zástavby tato část sídliště již nedisponuje rozsáhlejšími plochami, které by nebyly zastavěné budovami (v porovnání se západní polovinou třídy). Ačkoliv i v této části sídliště se objevují v různé míře dětská hřiště a příležitostně i místa k odpočinku, oproti západní části bulváru je rozdíl více než patrný. Stav zeleně je ve sledované lokalitě jako celku velice různorodý. Některé části třídy vykazují relativně upravený stav, jiné působí dojmem zcela neudržovaného místa. Převažující zelení po celém sledovaném území jsou nejrůznější keře různého věku a dále běžné listnaté i jehličnaté stromy různého stáří. Nejčastějšími druhy jsou zejména jeřabina a bříza, z jehličnanů dominují borovice. Na území však lze nalézt i třešně nebo kupříkladu topoly. Některé stromy svým věkem i bezprostřední blízkostí však přispívají k výrazně omezenému výhledu především v případě nižších pater mnohých domů (viz obr. příloha str. 23). V některých případech stromy svým věkem i dosahují výšky těch menších domů. Jedná se však převážně již o stromy nikoliv přímo ve sledovaném území, ale v jeho

přílehlém okolí (např. mnoho jehličnatých stromů v širším okolí Základní školy Mandysova nebo v oblasti jižní části Moravského předměstí).

Estetické hodnocení je v případě sledovaného aspektu, více než kterékoliv jiné v rámci provedeného pozorování, zcela odvislé od aktuálního počasí a ročního období. Především v jarních a pozdějších podzimních měsících působí zelené plochy a zeleň sídliště velice neutěšeným dojmem. Letní měsíce přinášejí zprvu značné zlepšení, přetrvávající horka však většinu travin postupně zcela spálí. Veškeré lidmi vyšlapané cesty se stávají velkým zdrojem prašnosti, ke které přispívá i v mnoha místech velmi písčité terén. V kombinaci se zvýšenou povětrností a velkým počtem velmi otevřených prostranství se mnohá místa stávají nevhodnými k obývání. V letním období pak určitou roli sehrává i značné množství zastavěné, vybetonované a vyasfaltované plochy, která přispívá k akumulaci tepla. V případě panelových domů v původním stavu pak strany orientované do vnitřního prostoru třídy vykazují značné množství odrazivých ploch, které jsou po dobu několika hodin během letního dne rozžhavené a způsobují i nemalé oslnění (v závislosti na světových stranách a denní době). Druhým významným faktorem, který současně velmi ovlivňuje celkový estetický dojem z přítomné zeleně a zelených ploch, je znečištění antropogenního původu. Bezprostřední okolí jednotlivých domů totiž charakterizuje, po celý rok, až zarážející míra znečištění. Ke kumulaci odpadků nejrůznější povahy dochází právě v důsledku přítomnosti keřoví, které obklopují téměř bez výjimek zadní strany domů po celém jejich obvodu. Kupříkladu igelitové tašky, plastové lahve, ale zdaleka nejčastěji nedopalky cigaret pokrývají tuto zeleň, která dopadající odpad zachytává, na celém sledovaném území. V případě druhé strany domů dochází k nashromáždění odpadu na původním zastřešení patra, kde se nacházejí obchody a služby. Pod nánosem nečistot se některé střechy oku pozorovatele téměř zcela skrývají. Dle získané výpovědi jednoho z respondentů, aktivního člena bytového výboru, se jedná o velmi závažný problém, jehož řešení v podobě nuceného a pravidelného úklidu je také velice nákladné. Velmi palčivým problémem je v očích člena domovního výboru, v souladu s poznatky pozorování, také znečištění plynoucí z přítomnosti zvířat. V daném případě se jedná o domácí mazlíčky, konkrétně psy, kteří jsou velice frekventovaným a charakteristickým jevem nejen na třídě Edvarda Beneše, ale na celém území Moravského předměstí. Přítomná zeleň velmi trpí četným výskytem psích výkalů, které majitelé psů, i přes hojnou přítomnost k tomu určených košů, neuklízejí. Paradoxně v tomto ohledu ještě mnohem více však trpí zastavěná část třídy. Psi močící či kálející přímo uprostřed hlavních

cest, v bezprostřední blízkosti obchodů, výloh i vchodů do jednotlivých domů nejsou bohužel nijak ojedinělým jevem. Ostatně kromě zápachu dává vědět o tomto problému i rozsáhlá koroze, která je zejména přítomna v přízemních částech sloupoví, která se nacházejí pod zastřešenými částmi bulváru (viz např. obr. příloha str. 56).

Z hlediska konfrontace závěrů z pozorování a dílčích poznatků z výpovědí respondentů se ve vzájemné shodě nachází hned několik souborných hodnocení. Jedním z nich je celkový dojem plynoucí ze stavu zeleně a zelených ploch na sledovaném území. Řada vyslechnutých obyvatel sídliště např. hodnotí souhrnně stav zeleně jako poněkud nešťastný, ovšem hodnocení plyne výlučně ze současného stavu. Dle řady respondentů byl jedním z hlavních důvodů, které přispívaly v minulosti k vysoké míře atraktivnosti třídy, právě příznivý poměr zelených ploch vůči zastavěnému území. Oproti jiným částem města, zejména pak historickému jádru a centru města, navíc sídliště disponovalo i velkou mírou prostornosti a vzdušnosti, které byly dány dobrým rozestupem mezi jednotlivými domy na bulváru. V průběhu času však v očích respondentů vegetace poněkud živelně nabyla nových rozměrů, v některých případech pak naopak došlo k jejímu úpadku, popř. i úplnému zániku. Současný stav tak lze s nejvyšší pravděpodobností charakterizovat s pomocí vysoké míry fragmentace celkového území ve sledované rovině. Některé plochy se změnily k nepoznání (zarostly nebo se naopak přeměnily ve vyprahlá písčítá místa – v závislosti na roční době a lokaci), jiné se nacházejí ve velmi špatném stavu. Dle některých výpovědí by stačilo k uspokojivé nápravě stavu vyšší frekvence pravidelné péče ze strany města (péče o zeleň je zprostředkovávána, činnost vykonává organizace Technické služby Hradec Králové, jejímž zřizovatelem je statutární město Hradec Králové). Podle jiných respondentů je zeleň zase v natolik dezolátním stavu, že případné zlepšení by si žádalo pravděpodobně velmi rozsáhlých a nákladných úkonů. Z pozice pozorovatele se výsledné stanovisko nachází na pomyslném rozhraní obou názorů. Vždy záleží na konkrétní lokaci v rámci sídliště. Některé plochy by skutečně zřejmě potřebovaly opravdu rozsáhlejší, cílené revitalizace, jiné lokality by zřejmě bylo možné uvést do uspokojivé podoby skrze frekventovanější péči. V úvahu při samotném hodnocení byla brána řada nejrůznějších faktorů, např. celková výměra dané části, charakter půdy, terénu i stav se zde nacházejících cest, stáří, vzrůst a druh přítomných dřevin, přítomnost náletových druhů, orientace, oslunění, zastínění a mnoho dalšího. Vzhledem k povaze realizovaného šetření, míry odbornosti osoby řešitele výzkumu i z důvodu rozsahu však nemůže být dané problematice věnováno více prostoru ani míry detailnosti. Jisté však je,

že ve sledované dimenzi disponuje třída jako celek velkým potenciálem. Je tedy pravděpodobně otázkou financí, do jaké míry bude v budoucnu využit. Zájem o zeleň i zelené plochy ze strany řady obyvatel sídliště je však z prostého pozorování více než zřejmý. O zájmu svědčí nejen např. i vyskytující se drobné, svépomocí udržované zahrádky a skalky (např. v blízkosti místního lesoparku nebo bezprostřední blízkosti domů v severozápadní části třídy - viz např. obr. příloha str. 41), ale především značná denzita chodců a zejména právě lidí venčících psy. Jedná se o charakteristický jev, který se v případě třídy Edvarda Beneše koncentruje v lokalitě místního lesoparku (bude předmětem zájmu v další části tohoto oddílu), v případě území celého Moravského předměstí je patrný nárůst tohoto trendu směrem k vnějším hranicím, s postupně klesající mírou zastavěnosti území (dobře pozorovatelný pohyb lidí na vycházkách je obzvláště zachytitelný např. v oblasti jižního okraje celé jižní části Moravského předměstí). Pro úplnost je vhodné dodat, že nejen v rámci zelených ploch a zeleně nejsou domácí mazlíčci zdaleka jedinými tvory, kteří se na území sledované lokality nacházejí. Z volně žijících živočichů je pro sledované území typická přítomnost mnoha hlodavců, např. zajíců, veverek nebo ježků. Běžně se vyskytujícími živočichy jsou také bažanti, v některých okrajích Moravského předměstí a jeho blízkého okolí se lze, k přítomnosti okolních lesů, běžně setkat i se spárkatou zvěří. Zcela charakteristickým rysem studované lokality je také po celý rok hojný výskyt domácích koček (viz např. obr. příloha str. 36). Velice dominantním jevem je především v období jara též velké množství přítomného ptactva. Ostatně zejména holubi jsou ze strany mnoha vyslechnutých respondentů explicitně jmenováni jako závažný problém, který je zdrojem nemalého znečištění především balkonových prostor. Ty v jednotlivých domech na třídě poskytují vhodné podmínky pro stavbu hnízd i krátkodobé setrvání. O pravděpodobně vysoké závažnosti tohoto fenoménu svědčí i velké množství v lodžích umístěných ochranných sítí a různých pletiv, které byly v rámci pozorování vysledovány. Přemnožení populace holubů je také dlouhodobým problémem, který figuruje na seznamu podnětů ze strany občanů a kterým se magistrát města zabývá [více viz např. Král, 2016].

Ojedinělý příklad lesoparku

Pomyslným největším unikem na sledovaném území je poměrně rozsáhlá plocha lesoparku (viz obr. příloha str. 40), který byl v minulosti cíleně vybudován na původně nijak nevyužívaném území. Na sídlišti se jedná o jedinou plochu svého druhu, která nesnese porovnání se svým okolím hned z několika důvodů. Lesopark disponuje jemným

šterkem vysypanými cestami, řadou míst k sezení, stromy i keři a dětským hřištěm menšího rozsahu. Jako jediným, o to více však zásadním nedostatkem je absence téměř jakéhokoliv osvětlení. O oblíbě tohoto místa mezi místními obyvateli po velkou část roku pak vypovídá ojediněle vysoká koncentrace sociálních interakcí a vysoká míra využívání veřejného prostoru rozličnými aktivitami.

Prostor je využíván obyvateli všech věkových kategorií. Ti se zde věnují řadě různorodých činností. Od prostého, účelného přesunu lze sledovat hojné využití míst k sezení. Především staří lidé a maminky se svými dětmi v kočárcích využívají laviček k odpočinku i příležitostným promluvám. Velkého vyžití se dostává místnímu dětskému hřišti, které přes svou poměrně skromnou podobu vykazuje častou přítomnost dětí, především předškolního věku v doprovodu s rodiči. Velkým kladem okolí hřiště je přítomnost zastínění, které přijde vhod uživatelům zejména v letních měsících. Kromě laviček nepříjdu nazmar i travnaté plochy, které od jara do podzimu využívá především studentstvo k polehávání, opalování se nebo i třeba pouštění draků, lampionů a jiným aktivitám. Sportovní aktivity také nejsou výjimkou. Jak bylo opakovaně zjištěno náhodným dotázaním některých zde se vyskytujících studentů, obyvatel univerzitních kolejí na Palachově ulici (přiléhající ulice na samotném jižním okraji studované lokality) zcela běžně a s oblibou docházejí do tohoto místa, neboť obdobné vyžití areál univerzitních kolejí z kapacitních důvodů nenabízí.

Zcela dominantním a příznačným jevem ve sledovaném místě je celoroční, velice hojné zastoupení majitelů psů. Lidé na toto místo cíleně docházejí i z poměrně odlehlých okrajů sídliště, jak prozradily osobou řešitele výzkumu některé náhodně a spontánně iniciované promluvy s procházejícími. Ostatně zvířata, konkrétně psi, se ukazují jako vysoce integrující prostředky podněcující sociální interakce mezi obyvateli všech věkových kategorií a pravděpodobně i třídních původů (potvrzuje jak průchod terénem, tak i řada členů výzkumného vzorku). O psy cíleně projevený zájem ze strany autora práce se ukázal jako velice nevtíravý (nenápadný) a současně efektivní způsob, jak iniciovat rozhovory a získat další dodatečné informace od osob vyskytujících se ve veřejném prostoru. Je důležité říci, že předpokladem v tomto ohledu relativně zdárného si počínání byla pravděpodobně základní znalost nejběžnějších psích plemen včetně jejich nejdůležitějších charakteristik. Majitelé psů na procházkách jsou ostatně charakteristickým jevem celé sledované lokality (i celého Moravského předměstí včetně jeho okolí), k jeho

největší koncentraci však dochází právě zde. Venčení psů se současně ukázalo být, za dobu pozorování lokality, pravděpodobně nejčastějším způsobem užívání veřejného prostoru.

O velkém zájmu o popisovaný lesopark, ze strany místních obyvatel, pak svědčí i např. v nedávné minulosti velmi kontroverzně vnímaný návrh výstavby pravoslavného kostela, který nebyl nakonec díky odporu místních obyvatel realizován [více viz např. Záleský, 2014]. Je otázkou, do jaké míry sehrály svou roli aspekty náboženské a kupříkladu i hledisko estetické plynoucí z podoby stavby. Jako jedním z nejčastěji uváděných důvodů nesouhlasu (i z řad vyslechnutých respondentů) byl však zábor veřejného prostoru na úkor odpočinkových ploch. Původně zamýšlená realizace kostela pak nebyla v minulosti jedinou kontroverzně vnímanou výstavbou v blízkosti lokality lesoparku [viz např. Záleský, 2016a nebo 2016b]. V závěru popisu místního lesoparku je vhodné dodat, že k celkovému dojmu rušnosti a vytiženosti místa přispívá i hojně využívání jeho cest, které zprostředkovávají spojení na trase mezi právě již zmiňovanými univerzitními kolejemi a výukovým areálem *Univerzity Hradec Králové* (ulice *Hradecká*, jen několik minut pěší chůze od severního okraje sledované lokality). Realizace lesoparku může bezesporu posloužit jako vzorový příklad, pomyslný etalon v kategorii následného využití dříve jinak ladem ponechané plochy. Z místa, které bylo neprostupné pro hojnou přítomnost náletových dřevin i dalších volně rostoucích rostlin (souhrnně nejčastěji bříza a bolševník), se stala za krátkou dobu velice oblíbená lokalita, která představuje ve sledovaném prostoru úkaz jediný svého druhu. Řada míst v celé oblasti Moravského předměstí (kupříkladu okolí *Dětského hřiště Moravské předměstí VI* či nijak nevyužitá plocha v okolí *Dětského hřiště Souběžná* aj.) by jistě mohla v budoucnu posloužit obdobným způsobem a přispět tak nejen k vyššímu využití veřejného prostoru, ale i ke zvýšení estetické kvality i souhrnně přívětivějšímu dojmu této městské části.

Pocit bezpečí

V samotném úvodu tohoto pododdílu výsledků pozorování je nutné zdůraznit následující skutečnost. Ačkoliv každá dimenze pozorování byla stanovena (inspirována) na základě studia příslušné literatury, konstrukt pocitu bezpečí na území studované lokality nebyl jakkoliv apriori definován. Subjektivní reflexe ze strany pozorovatele, řešitele výzkumu, sestává z proměnných, které přirozeně vyvstaly v průběhu mnohonásobného průchodu terénem. Snahou souhrnného hodnocení je v tomto případě, kromě předložení

informačně vyčerpávajícího a významně ilustrujícího popisu, i reflektovat v pokud možno maximálně míře autenticity. Koncepce pocitu bezpečí tak byla tvořena postupně s přibývajícimi poznatky o prostředí, byla mnohonásobně zpětně revidována a v čase prošla výraznou proměnou. Pocit bezpečí je pak v rámci provedeného pozorování koncipován jako souhrnná subjektivní reflexe sestávající zejména z následujících, dílčích proměnných:

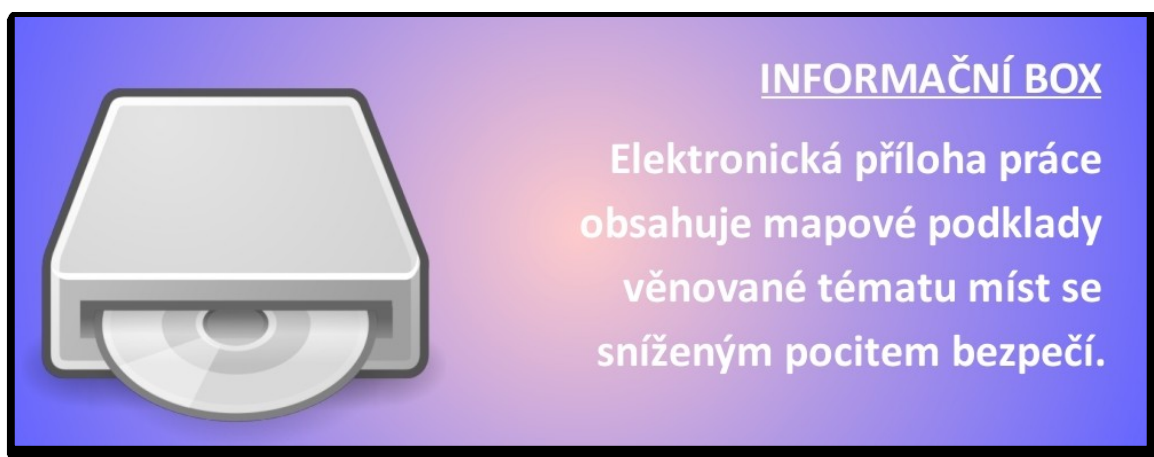
1. *Přehlednost prostředí* – míra schopnosti orientace plynoucí z fyzických dispozic exteriérů včetně přilehlých zelených ploch
2. *Osvětlení* – vzhledem k zcela zásadní roli tohoto faktoru je nutné věnovat náležitým způsobem samostatný prostor kvalitě osvětlení veřejných prostor
3. *Situovanost* – míra periferizace dané části terénu vzhledem k obklopujícímu, přilehlému okolí
4. *Stav* – stupeň poškození a znečištění prostředí, v tomto případě je nutné rozlišit dva odlišné druhy hodnocení:
  - a. *Hodnocení instrumentální/funkční* – např. schůdnost pěších komunikací odvislá od stavu povrchu aj.
  - b. *Hodnocení estetické* – dopad míry poškození a znečištění na subjektivní percepci prostředí (rovina psychologická)
5. *Přítomnost druhých osob* – denzita chodců či přebývajících a jejich povaha
6. *Vliv dalších specifických vjemů* – ostatní podněty v prostředí, které ovlivňují výsledné hodnocení (např. přítomnost divoké zvěře, specifické útvary vyskytující se v terénu jako např. graffiti nebo nejrůznější pachy či zvuky). Do této proměnné je zahrnut parciálně i vliv dopravy, ačkoliv problematice dopravní situace ve studované lokalitě je věnována samostatná část pozorování i kapitola výsledků.

Pro úplnost je před samotnou prezentací výsledků nutné dodat, že výsledná subjektivní reflexe pocitu bezpečí je ve studované lokalitě dále ovlivněna řadou nejrůznějších, dílčích faktorů, které mnohdy působí synergickým efektem, neboť vykazují vzájemnou vazbu. Vzhledem k rozsahu práce i prostředkům v rámci provedeného šetření však nebylo přirozeně možné všechny pojmut ani věnovat zcela všem zvláštní prostor či

přesně zhodnotit jejich úlohu. Je však vhodné se ve stručnosti v podobě výčtu věnovat alespoň těm pravděpodobně nejvýznamnějším a nejvíce patrným faktorům. Zcela dominantní roli tak zastává *denní cyklus*. Rytmicita studované lokality prochází v průběhu dne velmi výraznými proměnami a jedná se pravděpodobně o nejvýznamnější, pomyslnou intervenující proměnnou. Kromě denní doby významným způsobem ovlivňuje pocit bezpečí i *aktuální počasí* (nejen v rovině stavu a hodnocení jak po stránce funkční, tak estetické) a taktéž *roční období* (např. v rovině přehlednosti či přítomnosti dalších vjemů). Především tak tyto tři faktory působí velmi významnou měrou, synergicky a mají zásadní vliv i na další specifická hodnocení v rámci studované lokality (např. percepce v rovině estetické aj.).

Na základě výše uvedených, jednotlivých proměnných pocitu bezpečí je následně strukturován i níže předkládaný text. Pro maximální míru přehlednosti výsledků bylo toto členění shledáno jakožto nejvhodnější. Struktura však není, stejně jako v případě prezentace všech dalších dílčích výsledků, zcela závazná, neměnná a variuje dle aktuálních potřeb za účelem podání autentického a ilustrujícího popisu.

Obr. č. 4: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.

Zdroj: Vlastní.

Přehlednost prostředí

Míra schopnosti orientace plynoucí z fyzických dispozic exteriérů výrazným způsobem variuje dle aktuální lokace. Vývoj směrem k negativnímu lze v tomto ohledu jasně pozorovat s nárůstem množství nerezidenční zástavby. Ta je nejvíce koncentrována v samotném jádru třídy, tj. v jižní a středové části. Směrem k severnímu okraji Moravského předměstí nerezidenčních budov ubývá a pozorovatel tak celkově nabývá

dojmu zvyšující se prostorností, vzdušností a přehledností. Je však nutné dodat, že samotné, pomyslné okraje severní části předměstí, konkrétně severní a jižní hranice v celé délce, jsou v období od jara do podzimu pokryty volně rostoucí vegetací (v samotném závěru období stanoveného pro pozorování již probíhala v severním okraji výstavba nového obchodního střediska). Ta zde není nijak systematicky a dlouhodobě udržována, vykazuje vysokou hustotu i v horkých letních měsících, kdy jiné zelené plochy na předměstí jsou již spálené a vyprahlé, a je celoročně domovem mnoha skupin lidí bez domova. Současně jsou tyto dvě poměrně rozlehlé lokace, charakterizované také vysokou mírou znečištění (viz např. obr. příloha str. 33), útočištěm zejména narkomanů. O jejich přítomnosti vypovídá nejen vysoká míra znečištění prostředím různými odpadem, ale také především ponechané injekční jehly a další pomůcky potřebné k užívání návykových látek (stahovací gumy, lžice, hořáky aj.).

Jako jednoznačně nejproblematičtější lze ve sledované rovině označit samotné jádro třídy Edvarda Beneše a jeho původní nerezidenční zástavbu včetně komunikací. Systémy pěších komunikací podél obou okrajů hlavní cesty, tvořící pomyslnou osu třídy, jsou již z velké části neschůdné pro dezolátní stav [více viz např. Pruška, 2016 nebo Rambousková, 2016a]. Mnohé úseky jsou zcela zborcené, uzavřené a čekají na opravu (viz např. obr. příloha str. 58 nebo str. 66). Směrová orientace je tak výrazně omezena. Vzhledem k unifikované podobě panelových domů, garážových stání i prostor určených pro obchody a služby působí celá třída velice jednoduše dojmem znesnadňujícím orientaci. Parciálně byl tento neduh, na mapě ve svislé ose, potlačen procesem revitalizace, nicméně i revitalizovaná část stále trpí tím, že obě její poloviny (západní a východní úseky) jsou ve skutečnosti identické, pouze ve svislé ose převrácené. Dříve přítomné, doprovodné prvky v podobě různých nádrží s vodou či upravené plochy zeleně, umožňující jasné rozlišení jednotlivých domů na třídě, jsou již natolik zničené, že svoji původní funkci nemohou plnit (viz např. obr. příloha str. 27). V některých místech dnes chybí úplně a nejsou nijak nahrazeny. Zmiňovaná unifikace podoby panelových domů na třídě je v současnosti narušena přítomností revitalizovaných domů a domů v původním stavu (viz např. obr. příloha str. 68). I nově opravené domy jsou však zcela identické, záhodné rozrůznění prostoru, především pak pro děti, tedy bude odvislé od budoucí přítomnosti orientačních prvků v okolí domů.

Tabulka č. 2: Třída Edvarda Beneše figuruje na první pozici v seznamu míst, kde se obyvatelé Moravského předměstí cítí být výrazněji ohroženi kriminalitou.

Místo ohrožení	(odpovědělo 41,0% respondentů)
Benešovka (Benešova třída)	41,2
podchody (obecně)	17,6
u garáží (bez upřesnění)	8,3
u klubů a heren, klub Salinger, restaurace Kozlovka, u hospod apod.	7,4
parkoviště pod tř. E. Beneše	5,4
sklepy (obecně)	3,4
temné ulice (obecně)	3,4
ostatní	13,3
celkem	100

Zdroj: AUGUR Consulting s.r.o. 2001. *Závěrečná zpráva - sociologický průzkum městských komunit - Moravské předměstí.*

Osvětlení

Kvalita a množství osvětlení hrají v pocitu bezpečí ve studované lokalitě zcela zásadní roli. Bohužel, na řadě míst je úroveň osvětlení velice žalostná. Téměř bez výjimky všechny podchody a tunely trpí trvalou přítomností tmy i za dne, během denních hodin je mnoho částí třídy trvale zastíněno (viz např. obr. příloha str. 31–32). Pouliční osvětlení, zejména v zastřešených částech třídy, trpí poškozením, nedostatečnou hustotou v rozmístění i nízkou intenzitou produkovaného světla. Jako velký problém se jeví také značné znečištění osvětlení ptačím trusem, neboť mnohá zastřešení obsahující i integrované osvětlení jsou zahnížděna [více viz např. Král, 2016]. Nejvíce potemnělé jsou pak přízemní části domů v úrovni parkovacích stání (viz např. obr. příloha str. 64–65). Mnohá rozcestí včetně zmiňovaných podchodů a zastřešených komunikací pak pro svou potemnělou podobu přímo odrazují od potencionálního využití [více viz např. Záleský, 2015a]. O mnoho lépe na tom nejsou ani pěší komunikace obklopující budovy a prostory místních obchodů. Osvětlení výloh téměř bezvýhradně absentuje, množství neonových poutačů a dalšího reklamního osvětlení je minimální a téměř nijak nepřispívá ke zvýšení schopnosti orientace ani pocitu bezpečí. Kromě již popisovaných, vegetací tvořených a

jakkoliv neudržovaných okrajů předměstí na severní a jižní hranici je taktéž v noci zcela potmělá i rozsáhlá plocha lesoparku. Jakékoliv osvětlení zde zcela absentuje a případné, minimální množství světla (antropogenního původu) je nezáměrné a odvislé výlučně od příhodných podmínek daných aktuálním stavem počasí. Špatná úroveň osvětlení nebo jeho významná či úplná absence v některých částech třídy následně v nočních hodinách o to více umocňují dojem dezorientace v prostoru. Schopnost orientování se v noci je tak diametrálně odlišná směrem k negativnímu hodnocení. Jako potencionálně relativně bezpečné tak lze z hlediska osvětlení označit na třídě pouze pěší komunikace při okrajích hlavní cesty, a to dokonce nikoliv v celé její délce. Absence či nedostatečná míra osvětlení v nočních hodinách se také ukazuje jako zcela zásadní vzhledem k špatnému stavu téměř všech pěších komunikací ve třídě. Zborcená schodiště, vytlučená dlažba, zvlněné či rozpraskané asfaltové plochy a obnažené lanové sítě umístěné v železobetonových konstrukcích se stávají velice nebezpečnými překážkami při průchodu terénem [více viz např. Rambousková, 2015a; 2016b nebo 2016c].

Situovanost

Z hlediska situovanosti jednotlivých částí třídy vzhledem k obklopujícímu okolí i sídlišti jako celku se velice projevuje vskutku ambivalentní povaha aktuálního stavu bulváru. Na jedné straně budí celá třída dojem velmi sofistikovaně propojeného celku, který intuitivně spojuje, s pomocí pěších komunikací v úrovni prvních podlaží jednotlivých domů, všechny ulice v jeden na sebe navazující okruh. Při bližším přezkoumání však zjistíme, že opět vzhledem k dezolátnímu stavu některých lokací dochází takřka k úplnému odříznutí některých částí od celku. Mnohé schodiště či nadchody, tolik potřebné např. pro hendikepované obyvatelstvo, jsou navíc plně uzavřeny dočasným ohrazením a dále čekají na svoji rekonstrukci. Je nutno dodat, že během období vyčleněného pro pozorování bylo mnoho pro svůj stav velmi nebezpečných míst uzavřeno až po několika měsících. Stávající způsoby uzavření v podobě prostých ohrazení problematických míst navíc nelze s jistotou považovat za zcela ideální. Nežádka kdy byla oplocení během nočních hodin zdemolována či demontována, mnohé uzavírky procházející lidé nerespektují a velice snadno si uzavřené úseky zpřístupňují pouhou drobnou manipulací s částmi oplocení. Je tedy otázkou, zda současná podoba ohrazení je skutečně bezpečná, vezmeme-li v potaz např. zvědavost dětí a mládeže.

Jak již bylo tedy nastíněno, mnohá místa prochází procesem periferizace pro svůj velmi špatný stav. Jiná místa na třídě jsou však takřikajíc odříznuta od hlavních ulic nejen svou polohou, ale taktéž již popisovanou, nedostatečnou mírou osvětlení (viz např. obr. příloha str. 28). Některá taková místa již na třídě vymizela v důsledku realizované části revitalizace, jiná místa však v hojném počtu přetrvávají [více viz např. Rambousková, 2014]. Jedná se zejména o podchody probíhající pod úrovní terénu – hlavní dopravní komunikace (pomyslné osy celé třídy). Je vhodné dodat, že podchody obecně trpí problematickou povahou na celém území Moravského předměstí. Jako zejména izolované úseky se pak jeví přízemní části bulváru, tj. bezprostřední okolí domů v úrovni jejich přízemí nacházející se pod zastřešenými systémy pěších komunikací. Tyto části sídliště trápí nejen zejména nedostatečné osvětlení, ale také značné znečištění odpadky, všudypřítomné graffiti či velmi nebezpečná a nepřehledná dopravní situace plynoucí jednak ze stísněných a nepřehledných prostor, na straně druhé daná také všudypřítomně, svévolně zaparkovanými osobními vozy.

Některé části bulváru budí dojem velmi izolovaných lokací také dlouhodobou absencí obchodů (viz např. obr. příloha str. 24). Prázdnou zejíci či dokonce zdemolované výkladní plochy umocňují tento dojem, kterému se nelze než jen velice těžko ubránit (ve shodě s reflexemi vyslechnutých respondentů včetně hodnotících výroků dále). Důležité je dodat, že navíc mnohé výlohy řady místních obchodů jsou udržovány jen velmi ledabyly a jejich obsah je aranžován způsobem, který je ve výsledku z pohledu potencionálního zákazníka spíše kontraproduktivní. Mnohé podniky tak asociují v očích pozorovatele doby již dávno minulé a připomínají spíše předrevoluční období, kdy třída teprve zažívala svůj samotný zrod. Tyto části bulváru pak o to více kontrastují s revitalizovaným úsekem třídy či s těmi podniky, které disponují již úhlednými výlohami i interiéry, které splňují pomyslné požadavky dnešní doby. Tyto kontrasty však zdaleka nejsou přítomny pouze na hlavní třídě, veliké rozdíly připomínající doby dávno minulé jsou charakteristické pro celé území Moravského předměstí, především pak ve střediscích obchodů a služeb, které můžeme najít v jádrových oblastech jižní a východní části předměstí [více viz např. Rambousková, 2011; 2016d či Záleský, 2016c].

Stav

O špatném stavu mnohých částí sídliště již bylo řečeno mnoho. Na základě provedeného pozorování bylo v tomto ohledu, po mnohém zvažování, stanoveno

hodnocení dvojího typu. Hodnocení instrumentální (funkční) se zaměřuje výlučně na schopnost např. pěších komunikací, schodišť, lávek, podchodů apod. plnit svoji primární funkci, tj. umožnit přesun v prostoru. Na straně druhé, stanovené hodnocení estetické se již zabývá pouze tím, jaký dojem svou podobou daný prvek budí v očích pozorovatele. Jedná se o rovinu, která již nebere v potaz funkčnost, ale zajímá se o subjektivní působení na pozorovatele.

V samotném úvodu je příhodné zdůraznit, jak moc se navzájem aspekty špatného stavu, nedostatečného osvětlení i značného znečištění navzájem umocňují. Některá místa pro svůj špatný stav, který není především v nočních hodinách zcela patrný v celém svém rozsahu, přímo odrazují k potencionálnímu užití (v duchu principu předběžné opatrnosti). Mnohá zastřešení, v úrovni pěších komunikací obíhajících domy bulváru, budí dojem bez nadsázky bortících se torz, která se mohou kdykoliv na procházející zřítit. O jejich špatném stavu neinformují jenom všudypřítomný rez, obnažené vnitřní konstrukce, postupně se uvolňující a odpadávající vnější pláště (kryty), ale také např. rozsáhlé plochy kaluží, které se pod zastřešením vyskytují v době dešťů (viz např. obr. příloha str. 18). Asfaltované plochy jsou zvlněné a rozpraskané, kusy svrchních plášťů, volně se vyskytující v prostoru, jsou po svých hranách ostré jako nůž. Mnohé schodiště, tvořené kombinací plechu a asfaltu, jsou v obdobném stavu (viz např. obr. příloha str. 22). Nelze je hodnotit jinak než jako nebezpečné, neboť hrozí nejen poškození obuvi, ale i poranění chodidel a nohou (obzvláště pak v deštivých dnech, kdy je povrch velmi kluzký). Tímto však konečný výčet zdaleka nekončí. Velmi palčivým problémem je také bortící se dlažba a následná absence úklidu volně se v prostoru vyskytujících dlažebních kostek (viz např. obr. příloha str. 26). Ty se bohužel stávají předmětem pozornosti nejrůznějších vandalů, kteří je dále využívají k páchání své činnosti.

Celkově tak třída, v celém svém rozsahu, působí velice neutěšeným dojmem. V dezolátním stavu se nacházející části sídliště pak o to více vyniknou v době nepříznivého počasí, které odhalí jejich další slabiny. V kombinaci s nočními hodinami, všudypřítomným znečištěním a projevy činnosti vandalů působí třída Edvarda Beneše v mnohých svých částech jako pomyslné, „opuštěné město duchů“, „vybydlené ghetto“ či „lokalita určená k definitivní demolici“ (přirovnání pocházejí z autentických hodnocení vyslechnutých respondentů). Nabízí se zde mnoho negativních přirovnání, výběr je pouze na Vás. Dojem z prostého pozorování je velice silný a naléhavý. Delší pobyt v terénu postupně podhaluje více a více nedostatků, pocity skepse a zmaru se v čase prohlubují.

Přítomnost druhých osob

Jak již bylo výše konstatováno, celkový, velmi neutěšený dojem z pozorování lokality třídy Edvarda Beneše umocňují navíc i další nepříznivé podmínky, tj. špatné počasí a noční hodiny. V samotném úvodu tohoto pododdílu výsledků byla naznačena výrazná proměna charakteru celé lokality během denního cyklu. O rytmicitě lokality pojednává samostatná kapitola výsledků, která se zaměřuje na pozorování výskytu osob a interakcí v lokalitě sídliště. Přítomnost osob má však, stejně jako právě např. fyzický stav lokality, výrazný vliv i na celkový pocit bezpečí. Denzita procházejících i přebývajících osob a zejména pak jejich povaha se ukazují jako významné faktory, které společně konstituují subjektivní pocit bezpečí. Z tohoto důvodu je třeba těmto proměnným věnovat náležitý prostor.

Mnohé lokality nejen Moravského předměstí, ale i specificky třídy Edvarda Beneše jsou spojeny s relativně trvalou přítomností různých skupin lidí. Již popisované, volně rostoucí vegetací jen velmi těžko prostupné oblasti, na jižním a severním okraji severní části předměstí, jsou trvale obydleny skupinami osob bez domova. Improvizované příbytky, zbudovaná ohniště, volně se v prostoru vyskytující matrace, stany, odpadky i další předměty indikují přítomnost těchto lidí. Kromě zmiňovaných, dvou hlavních oblastí, které slouží jako útočiště pro lidi bez domova, je však bezdomovectví nedílnou součástí i hlavní třídy. Lidé bez domova spíše dočasně obydíjí přízemní prostory vyskytující se v bezprostředním okolí jednotlivých domů na bulváru. Na bezdomovce je tak možné narazit v okolí garážových stání, nákladních ploch pro zásobování (viz např. obr. příloha str. 25) i v nejrůznějších, z pohledu pozorovatele izolovaných zákoutích. Společným rysem všech lidí bez domova je snaha se vyhnout kontaktu s místními obyvateli. Tito lidé se záměrně straní a jejich občasný přesun v prostoru je jen velmi málo, pro pozorovatele, zachytitelný. Případná přítomnost osoby pozorovatele, řešitele výzkumu, se za celou dobu probíhajícího šetření nesešla s jakoukoliv výrazně negativní reakcí ze strany této skupiny lidí. Lidé bez domova se na rušnějších místech třídy i v hlavních ulicích téměř nevyskytují, jedinou výjimku tvoří okolí nákupního domu Albert a prostory určené pro sběr odpadů. Tato místa, vždy se nacházející v okolí domů, jsou jimi pravidelně vyhledávána. Vyjma těchto výskytů tak lidé bez domova téměř nijak nepřispívají k poklesu pocitu bezpečí. Případné, náhodné setkání v některých izolovanějších částech bulváru však může být o to více překvapující a potencionálně nepříjemné.

Mnohem závažnější je z hlediska pocitu bezpečí, dle výpovědi některých respondentů v čase narůstající, počet osob ve stavu opilosti či užívajících návykové látky. Narkomanie je bohužel nedílnou součástí třídy Edvarda Beneše i celého Moravského předměstí. O její přítomnosti opět svědčí řada poměrně izolovaných lokalit, které se stávají útočišti těchto skupin. V první řadě se jedná zejména o již několikrát jmenované okraje severní a jižní hranice severní části Moravského předměstí. Další velmi problematickou lokalitou je nezastavěná, zelená plocha nacházející se v blízkosti samotného jádra jižní části předměstí, oddělená od okolí protékající stokou a po delší část roku i vegetací (v blízkosti zastávky MHD „Hvězda“, viz obr. příloha str. 89). Výskyt narkomanů je také spojen v širším okolí nízkoprahového centra v jižní části předměstí, další osoby užívající návykové látky se vyskytují při východním okraji předměstí na pomyslné hranici s další městskou částí Malšovice (rozhraní ulic Pod Zámečkem a Na Brně v okolí továrny Petrof) a také v okolí Základní školy Milady Horákové nebo oblasti ulice Durychova (tato lokalita volně přechází západním směrem do zmiňovaného, problematického severního okraje předměstí). O výskytu narkomanů informuje nejen přítomnost řady volně se v prostoru vyskytujících předmětů, které jsou nezbytné k užívání některých typů návykových látek (injekční stříkačky, hořáky, lžice aj.), ale i fyzická přítomnost samotných osob. Tyto osoby je možno nejnáze naleznout především v letních měsících a podvečerních až nočních hodinách. Mnohé se potencionálněmu kontaktu s jinými osobami zjevně brání, jiné se pro svůj stav takřkajíc nezmohou vůbec na žádné jednání. Někteří narkomani však byli při náhodném zastižení natolik agresivní, že celá situace při průchodu terénem byla vyhodnocena jako život ohrožující a ze strany řešitele výzkumu následoval okamžitý útěk do bezpečí. Ačkoliv se narkomani stejně jako lidé bez domova izolují od kontaktu s obyvateli předměstí, jejich případný přesun, především v nočních hodinách, je mnohem patrnější. Zejména pak v podvečerních a nočních hodinách se tak některé části předměstí stávají potencionálně nebezpečnými (např. systém podchodů nacházející se pod úrovní kruhového objezdu na jižním okraji třídy, který je v bezprostředním styku s jednou z velmi problematických lokalit narkomanie - viz obr. příloha str. 57).

Relativně novým fenoménem, který je podle mnohých respondentů charakteristickým rysem třídy již několik let a byl souběžně zaznamenán i během procesu pozorování, je hojné užívání marihuany ze strany nejrůznějších skupin obyvatelstva. Pravděpodobně nejvíce populární je ve sledované lokalitě tato droga u mládeže a skupiny mladých lidí, zejména mužů. Různě velké hloučky postávající zpravidla v podvečerních a

nočních hodinách v blízkosti místních putyk a heren jsou charakteristickým rysem bulváru po celou roční dobu. Nejvíce patrný je však výskyt tohoto fenoménu v letních měsících. Specifický zápach kouře marihuany jasně indikuje přítomnost této látky a svým výskytem se neomezuje jen na okolí místních barů. Nejrůznější skupinky pokuřují i na místních sportovištích (např. na v noci uzavřené ploše sportoviště ZŠ Mandysova), dětských hřištích, v lesoparku či přímo na lavičkách umístěných na hlavní třídě. Přítomnost druhých osob tyto skupiny nijak nevyrušuje v jejich činnosti. Charakteristická je zpravidla současná konzumace alkoholu, stavy opilosti, velice hlučné projevy, ale výjimkou dokonce není i následný vandalismus, který byl během průchodu terénem několikrát zaznamenán. Zdemolované odpadkové koše, převrácené či zapálené kontejnery odpadu nebo i pomočené, pozvrácené a pokálené chodníky, stěny budov i výlohy obchodů nejsou na třídě ničím příliš výjimečným. Ostatně velké kaluže moči a její zápach jsou bohužel nedílnou charakteristikou řady míst na třídě (zejména podchody a různě zastřešené plochy - viz např. obr. příloha str. 56). Např. v minulosti na bulváru volně v prostoru umístěné lavice již nejsou nadále téměř přítomny. Důvodem není potencionální možnost zcizení, nýbrž nevhodná manipulace právě ze strany popisovaných skupin. Volně umístění lavice se v minulosti stávaly předmětem zájmu nejen opilců, ale i četných skupin popíjející mládeže, která se dříve hojně vyskytovala v bezprostřední blízkosti vchodů jednotlivých domů na hlavní třídě. Mládež i skupiny opilců přemísťovaly lavičky i několik desítek metrů dále od jejich původního umístění, mnohdy nikoliv za jakýmkoliv racionálním účelem, ale pouze pro svoje pobavení. Lavice se tak často vyskytovaly zahozené na místních schodištích, v místech určených pro parkování vozů nebo na plochách určených k zásobování. Dočasným řešením, které vydrželo několik měsíců, bylo upevnění lavic s pomocí řetězu ke sloupoví, později však byly lavice téměř na celé třídě odstraněny a dnes již nejsou přítomny. Možnost sezení v blízkosti místních obchodů je tak dostupná téměř výlučně pouze v těch částech třídy, které prošly procesem revitalizace.

Stejně jako přítomnost lidí bez domova a osob užívajících návykové látky je charakteristickým rysem třídy i hojný výskyt opilectví. Mnozí vyslechnutí respondenti tento problém ve svých reflexích zmiňují a dávají za vinu značnému výskytu nejrůznějších putyk, barů a především heren na hlavním bulváru. V souladu s poznatky nabytými skrze individuální reflexe pozorování potvrdilo závažnost tohoto fenoménu. Zejména znečištění močí a zvratky, indikované výrazným zápachem, ale i značný hluk a zdemolované okolí jsou pevně spjaty s místy, kde se výše uváděné typy podniků vyskytují. Především nejvíce

patrný hluk je obzvláště zaznamenatelný v nočních hodinách letních měsíců až téměř do ranních hodin. Na třídě lze vysledovat hned několik míst, kde dochází s vysokou frekvencí k výskytu těchto jevů. Kromě okolí místních barů a heren je poměrně problematickou oblastí i jižní okraj severní části Moravského předměstí, nacházející se v místě plynulého přechodu k hranici jižní části předměstí. Konkrétně se jedná okolí místních vysokoškolských kolejí, pro které je především od jara do podzimu charakteristický hluk vyluzovaný mnohdy bouřlivě se projevujícími studenty. Oproti minulosti došlo v tomto ohledu částečně ke zlepšení díky přesunu baru umístěného přímo v budově kolejí. Ten se nyní nachází na hlavní třídě, bohužel často zjevná hluková kulisa se přesunula i s ním. Jako poměrně palčivý problém, který je explicitně zmiňován některými respondenty, je i přítomnost venkovních zahrádek při restauračních zařízeních. Ta se v letních měsících pro svoje umístění, bezprostředně pod okny domů na hlavní třídě, stávají zdrojem nemalého hluku. Především pak v letních měsících, kdy v důsledku vysokých teplot je otevření oken domů nezbytností, se hluk stává obzvláště obtěžujícím.

V závěru této podkapitoly je nutné dodat, že obecně místním obyvatelstvem negativně vnímaný výskyt heren a putyk nízké úrovně je charakteristickým znakem celého Moravského předměstí. Podniky tohoto typu se vyskytují nejen na hlavním bulváru, třídě Edvarda Beneše, ale také v jednotlivých prostorách výměníků tepla, které lze nalézt po celé městské oblasti. Nejvíce problematicky vnímaných podniků se mimo třídu Edvarda Beneše koncentruje ve středisku obchodů a služeb „Hvězda“ v jižní části předměstí, další lze nalézt zase v pomyslné jádrové oblasti východní části předměstí, tj. ve středisku „Pod Strání“. Pro úplnost považuje autor za vhodné dodat, že zmiňované dvě oblasti sužují obdobné problémy jako v případě studované lokality. Dezolátní stav komunikací a zdemolované prvky nerezidenční zástavby, všudypřítomné graffiti (viz např. obr. příloha str. 76), nízká úroveň osvětlení. Řada trvale zastíněných míst, prázdnou zející výlohy nebo moči a výkaly znečištěná zákoutí. K největší kumulaci zmiňovaných problematických charakteristik dochází, dle poznatků nabytých z pozorování, především v již výše uváděné oblasti střediska „Hvězda“. To i v denních hodinách působí velice neutěšeným dojmem opuštěného a zapomenutého místa, které již dávno neplní svou úlohu (tento dojem je patrný především při průchodu částí nacházející se v patře nad přízemní úrovní střediska - viz např. obr. příloha str. 80).

Vliv dalších specifických vjemů

Specifický vliv řady dalších faktorů, které se synergicky podílejí na utvoření celkového dojmu z průchodu terénem, byl již parciálně naznačen. Některé prvky však pro svou přítomnost ve sledované lokalitě lze považovat za zcela zásadní při subjektivní reflexi pocitu bezpečí. Není to jen přehlednost terénu, přítomnost dalších osob, míra osvětlení ulic či naléhavý a neutěšený dojem z doslova před očima se rozpadajícího předměstí. Mnohé detaily se během procesu pozorování veřejných prostor, z hlediska pocitu bezpečí, ukazují jako významné a relevantní. Právě z tohoto důvodu budou předmětem následující podkapitoly.

Kromě již popisovaných, vyprázdňených výloh řady místních prostor určených pro prodej a služby se jako velmi naléhavé jeví i množství míst, která doslova zejí prázdnotou. Na celé třídě jich můžeme s trochou snahy (a odvahy) nalézt hned několik. Daná zákoutí zejí prázdnotou v kteroukoliv denní dobu během celého roku. Jeví se jako bezúčelná a postrádající jakýkoliv význam. Příkladem mohou být v dezolátním stavu se nacházející schodiště spojující úroveň pěších komunikací hlavní třídy s přízemní úrovní tvořenou garážovým stáním. Mnohá místa a také uličky nevedou vůbec nikam, chybí jakékoliv napojení na okolí (viz např. obr. příloha str. 29). Řada esteticky funkčních prvků, sloužících zároveň pro usnadnění orientace a pro děti k tolik potřebnému rozrůznění prostoru, zcela absentuje. Mnohé plochy, pravděpodobně původně určené k poskytnutí prostoru právě těmto prvkům, jsou zcela prázdné a neudržované. Svými nemalými rozměry (v rozsahu i řádu stovek metrů čtverečných) pak o to více kontrastují se zastavěným okolím.

Dalšími prvky snižujícími přehlednost terénu i míru schopnosti orientovat se v prostoru jsou osobní automobily, které lze nalézt svévolně zaparkované na celém studovaném území. Přes pro parkování vymezené plochy jsou osobní automobily takřikajíc bez jakéhokoliv ladu a skladu umístovány téměř kdekoliv. Ať už se jedná o chodníky, podchody, plochy pro zásobování, travnaté plochy nebo dokonce i lesoparky, automobily jsou bez nadsázky odhazovány téměř kdekoliv. Jejich přítomnost v této podobě pak jen umocňuje neutěšený dojem plynoucí z prostého pozorování a průchodu prostorem.

Jako zcela zásadní se pro pocit bezpečí ve studované lokalitě jeví všudypřítomné graffiti. Výtvořky sprejerů jsou zcela charakteristickým rysem celého území Moravského předměstí, nelze ale s uspokojivou mírou jistoty jednoznačně konstatovat, kde se těchto

prvků nachází nejvíce. Pravděpodobně k největšímu výskytu dochází současně ve třech oblastech. Tou první je nikoliv překvapivě celá třída Edvarda Beneše, která k této činnosti poskytuje i mimo jiné značné množství takových ploch, které jsou povětšinou dne skryty běžnému pozorovateli (viz např. obr. příloha str. 28–30). Druhou oblastí s největším výskytem je pak pomyslné jádro jižní části Moravského předměstí (oblast střediska „Hvězda“ - viz obr. příloha str. 82–83). Třetí lokalitou je nakonec střed východní části předměstí, tj. středisko obchodů a služeb „Pod Strání“. Graffiti se však vyskytují na území předměstí téměř všude, kde se jen naskytne sebemenší plocha vhodná k posprejování. Pomalovány tak jsou i např. některé výměníky tepla, které se již nacházejí i poměrně daleko od nejbližší rezidenční zástavby. Sprejery však neodradí i potencionálně bezprostřední viditelnost. Posprejovány jsou kupříkladu i plochy nacházející se přímo na hlavní třídě studované lokality, v bezprostřední blízkosti hlavní cesty (viz např. obr. příloha str. 55).

Graffiti svou přítomností jen umocňují dojem z dezolátního stavu studované lokality. K jejich největší kumulaci navíc dochází právě v problematických místech, tj. zpravidla v různých tunelech a podchodech či schodištích, které trpí již popisovanou, nízkou mírou osvětlení a značným znečištěním močí, výkaly apod. (viz např. obr. příloha str. 51–53). Z hlediska pocitu bezpečí tak intuitivně vyvstává otázka, do jaké míry tak jsou přítomny jakékoliv formy dohledu nad veřejným prostorem, který je v natolik zpustošeném stavu. Snahy o napravení stávajícího stavu byly během období vyčleněného pro pozorování zaznamenány pouze jedenkrát, konkrétně v podchodu nacházejícím v již zmiňovaném rozhraní ulic Pod Zámečkem a Na Brně, v okolí továrny Petrof. Během několika dnů však byl nově vymalovaný prostor podchodu opět bezostyšně zpustošen neznámými sprejery.

Fenomén graffiti byl v rámci provedeného pozorování pro svou všudypřítomnost studován ve značné míře systematicky. Výskyt graffiti byl dokumentován fotograficky, v případě potřeby zaznamenáván do mapových podkladů a současně podrobněji poznámkován. Na základě dlouhodobého sledování výskytu těchto prvků lze nalézt opakující se motivy, provedení i stylizace a dle jejich umístění (jen velmi) parciálně odhadovat i realizované trasy neznámých autorů. Drtivou většinu vyskytujících se graffiti lze z hlediska úrovně provedení hodnotit jako pouhé projevy vandalismu bez špetky estetického a výtvarného citu, které svou žalostnou úrovní zpracování a často i výběrem motivu nesplňují žádné z potencionálních kritérií, na základě kterých by se následně dalo hovořit o graffiti ve výtvarném slova smyslu (z hlediska techniky, stylizace, motivu aj.).

Valná většina sprejerských kreací se omezuje na nesmyslné, v různé míře abstraktní a „stylizované“ motivy nejčastěji evokující soubor písmen, krátké sdělení nebo formu zprávy v grafickém symbolu. Pro svoji nesrozumitelnost se tak lze jen těžko domnívat, jakého účelu měla kresba nabývat. Při výše naznačeném posuzování povahy nalezených graffiti osoba tazatele vycházela převážně ze souborných kritérií hodnocení a klasifikace graffiti, které uvádí před započítáním pozorování prostudovaná literatura [zejména Gottlieb, 2008].

Velkou skupinu specifických motivů tvoří v různé míře stylizované nápisy - nejčastěji se jedná o jména různých zahraničních interpretů. Tyto odkazy, především na severoamerické reálie populární kultury (konkrétně hudby), jasně odkazují i na dobu svého vzniku, tj. na počátek let devadesátých (ostatně vyobrazená jména přísluší těm interpretům, kteří byli v tomto období na vrcholu své popularity – např. hudební kapely N. W. A., Public Enemy nebo muzikant Ice-T). Tento poznatek současně koresponduje i s individuálními reflexemi respondentů, neboť bouřlivý nárůst výskytu graffiti v lokalitě je spojován s první polovinou let devadesátých, především pak v raném porevolučním období. Na rozdíl od některých graffiti, která se vyskytují v městském prostředí jiných zemí světa, je ve studovaném případě zřejmé, že sprejerské značky ve sledovaném prostoru neplní žádnou specifickou funkci (oproti např. tzv. sprejerským značkám, tzv. „taggům“, které slouží např. v severoamerických velkoměstech k územnímu vymezení teritorií gangů aj. [Peterson; Krivo; Hagan, 2006]).

Kromě velmi specifického vlivu výše popisovaných, všudypřítomných graffiti je při průchodu terénem velmi patrné množství řady zvukových vjemů, které negativně ovlivňují celkový pocit bezpečí. Jedná se především o nejrůznější zvukové projevy ze strany osob v podnapilém stavu. Jev typický pro celé území Moravského předměstí je nejvíce patrný v letních měsících a koncentruje se především v okolí místních restauračních zařízení. Dalším velice častým zvukovým ruchem jsou rozeznívající se alarmy instalované v zaparkovaných automobilech a také různě se ozývající zvuky petard, které s oblibou pro zkrácení volné chvíle odpalují hloučky místní mládeže (několikrát zpozorováno v blízkosti autobusové zastávky Benešova a v jádrové oblasti jižní části Moravského předměstí). Kromě výše popisovaných projevů osob ve stavu opilosti je celá percepce těchto vjemů v nočních hodinách ještě o to více umocněna také často se vyskytujícím zápachem moči, zvratků a výkalů. Velmi palčivým problémem, který je s vysokou četností zmiňován i řadou vyslechnutých respondentů, je absence systematické přítomnosti policie. Ačkoliv světla majáků policejních vozů, často se odrážející na výlohách místních obchodů a

stěnách domů, nejsou nijak ojedinělým jevem (zejména v nočních hodinách), jedná se o jednorázové a krátkodobé jevy. Policejní hlídky se v ulicích předměstí objevují výlučně v případě náhlé potřeby, jedinou dokumentovanou výjimkou v rámci realizovaného pozorování je pravidelný dohled nad přechodem školáků přes hlavní cestu u střediska Hvězda (jižní část Moravského předměstí - viz obr. příloha str. 84). Přes přítomnost služebních prostor městské policie přímo na Benešově třídě nebyla za dobu provedeného pozorování registrována žádná pěší hlídka, která by byť jen nahodile, nikoliv systematicky, procházela ulicemi a dohlížela nad děním ve veřejném prostoru. Zcela identický problém zaznívá z výpovědí řady vyslechnutých obyvatel (např. respondent č. 11) a je explicitně hodnocen jako velice závažný problém.

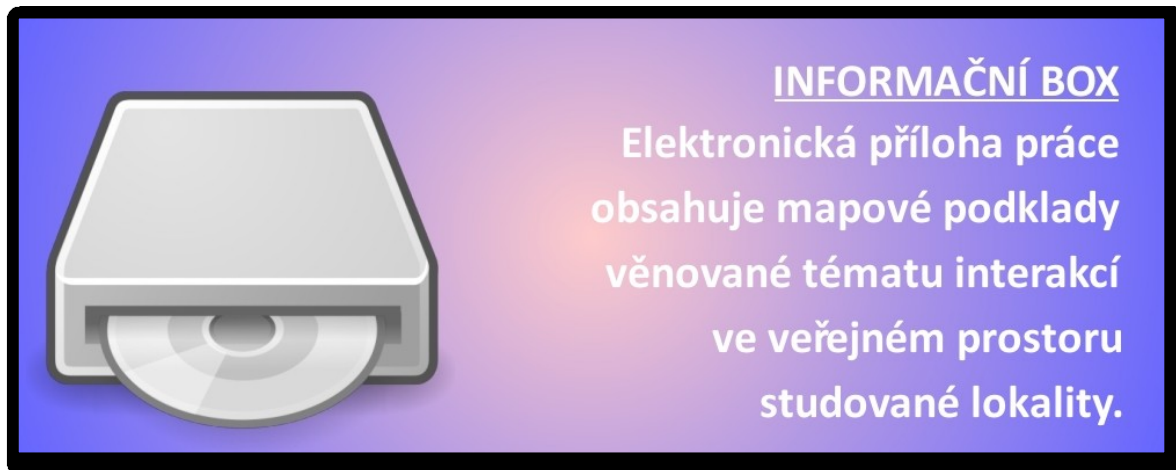
Interakce a užívání veřejného prostoru

Následující oddíl výsledků pozorování podrobně seznamuje s interakcemi a způsoby užívání veřejného prostoru ve zkoumané lokalitě. V samotném úvodu je nutné říci, že výskyt i míra koncentrace osob v jednotlivých lokacích výrazně variuje v závislosti na třech základních proměnných: denní době, aktuálním počasí a ročním obdobím. Současně je nutné upozornit na následující skutečnost. Zachycení interakcí s pomocí záznamového zařízení, zde fotoaparátu, se ukázalo být v rámci procesu záznamu pozorování jako jeden z nejobtížnějších úkolů vůbec. Na jedné straně bylo snahou řešitele výzkumu autenticky zachytit přirozenou rytmicitu i povahu interakcí ve veřejném prostoru, bez nežádoucího narušení ze strany pozorovatele, na straně druhé byl výzkumník dlouhodobě konfrontován s převážně negativními reakcemi ze strany procházejících, pokud fotografická činnost byla bezprostředně zjevná.

I z tohoto důvodu je tak sledovaná rovina dokumentována převážně popisem v psané formě. Je však více než důležité zároveň zdůraznit, že přestože sledovaná lokalita, třída Edvarda Beneše, je nejlidnatější ulicí města i celého kraje, mnohé její části zejí téměř neustále prázdnotou (bez ohledu na tři výše uváděné proměnné). Nejinak je tomu i v případě dalších částí Moravského předměstí, např. ve středisku obchodů a služeb Hvězda, kde vyjma kritických hodin všedních dnů působí lokace zcela opuštěným dojmem. Fotografie obsažené v samotné práci i v rámci obrazové přílohy v elektronické podobě tak zobrazují, přes výše uvedené obtíže, v maximální možné míře skutečnou povahu dokumentovaných míst. Zejména pak fotografie pořízené v nočních mohou

působit, pro liduprázdnost zobrazených míst, obzvláště neutěšeným dojmem, nicméně reflektují pouze reálnou situaci.

Obr. č. 5: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.

Zdroj: Vlastní.

Interakce na hlavní třídě

Vzhledem k největší koncentraci obchodů a služeb v pomyslné jádrové oblasti třídy, tj. jižní a středové části, nepřekvapí nejvyšší denzita chodců i dopravy právě zde. Jako nejvíce vytížené se pak obchody a služby jeví v ranních (od zhruba 08:00 do 10:00) a odpoledních až podvečerních hodinách (od zhruba 16:00 do 18:00). Největší koncentraci chodců lze pozorovat v místech prodejen potravin (prodejny *Billa*, *Hruška* a *Albert*) a u místní pobočky pošty. Taktéž obdobně vytížené jsou i lokace místní polikliniky a lékáren. Na těchto místech tak lze téměř trvale, v uvedených hodinách, pozorovat procházející a dočasně se zdržující po celý rok. Dalšími místy, která jsou spojena s hojnou přítomností lidí, jsou místní restaurační zařízení. Zejména pivnice *Kozlovna*, vyskytující se na třídě od jejího počátku, je dle slov obsluhy tradičně vyhledávaným a oblíbeným místem, které nemá nouzi o zákazníky po celý rok. O této skutečnosti pak svědčí, mimo jiné, i plná venkovní sezení, která jsou otevřena během letních měsíců. Obdobně oblíbené se těší i ve středové části se nacházející a již dlouhodobě zavedený *Billiard & Bowling Club*, bar, který poskytuje mimo jiné i služby v podobě bowlingu a kulečnicku. Tento podnik však po většinu roku vítá své zákazníky, zejména mladší věkové skupiny, ve večerních a nočních hodinách. Jedná se o místo s nepřetržitým provozem. Výjimku tvoří letní měsíce, kdy je otevřeno venkovní posezení, které je vyhledáváno i v hodinách odpoledních. Stejná situace ve smyslu hlavní vytíženosti v nočních hodinách se týká i zbylých tří podniků částečně

obdobného typu, tj. barů *U Kozlovny*, *Crijcos a Galaxy*. Vzhledem k povaze jednání ze strany personálu však nebylo v případě těchto dvou podniků možno získat dodatečné informace o jejich vytíženosti, popř. typické klientele aj. Nutné je dodat, že v případě všech tří zmiňovaných podniků, které takřkají žijí v nočních hodinách, je s jejich přítomností spojen i v okolí častý výskyt osob hlučných, ve stavů opilosti a užívajících návykových látek. Více o těchto fenoménech pak pojednávají samostatné části oddílu *Pocit bezpečí*. Posledním podnikem, který je vytížen zejména ve večerních až nočních hodinách, je *Matys Pub n' Bar*, který vítá především místní studentstvo, neboť se jedná o podnik, který se původně nalézal přímo v budově univerzitních kolejí na nedaleké Palachově ulici. Dle výpovědí obsluhy je však podnik vyhledáván téměř všemi věkovými kategoriemi v závislosti na konaných akcích a představeních.

Další podniky, které lze nalézt na hlavní třídě, se již pravděpodobně netěší takové oblibě mezi místními. Sezónně lze pozorovat obsazené venkovní posezení u *Vinárny u Jindřicha*, podobná situace panuje i v případě pivnice *Doors*, která je však ve svých interiérech ve večerních hodinách často hojně obsazena. Posledním podnikem je spíše improvizovaný, z etických důvodů konkrétně nejmenovaný výčep, který se nachází v blízkosti místní polikliniky. Jedná se o podnik, který dává o své přítomnosti vědět téměř výlučně pouze v letních měsících skrze venkovní posezení. To je zpravidla obsazováno pijany, kteří jeví nejen výraznou hlučností zjevné známky opilosti již v brzkých odpoledních hodinách. Na pomyslné stupnici úrovní restauračních zařízení lze tento podnik pomyslně umístit na zřejmě samotné dno. Venkovní posezení výše popisovaných podniků, s výjimkou posledního uváděného případu, však výrazně přispívají k oživení jinak poněkud strohých a opuštěným dojmem působících ulic hlavní třídy. Ta působí velice neutěšeným dojmem pro svůj převážně dezolátní stav. A jak obsluha některých podniků prozradila, je velice těžké v takovém prostředí vytvořit místo přívětivé pro potencionální zákazníky. Ostatně obdobné reflexe zaznívají i z řad některých vyslechnutých respondentů, kteří shodně poukazují na tento výrazně omezující faktor (jak pro podniky, tak i jejich zákazníky).

Vyjma výše popsanych lokací restauračních zařízení už lze nalézt na ulicích hlavní třídy pouze několik míst, které jsou spojeny s trvalejší koncentrací osob. V rámci revitalizované části třídy je patrný výskyt zejména mládeže u malé, místní asijské prodejny potravin. Pochutiny konzumující skupiny mladých lidí zde hojně využívají vybudovaného venkovního posezení, které je vytížené převážně v letních měsících. Obdobná situace

panuje i na druhé straně dané části, v blízkosti místní pobočky pošty u prodejny Billa. I zde je ve vysoké míře využíváno posezení v odpočinkové části, charakteristická je však převážně přítomnost osob důchodového věku, které mnohdy spojují svou cestu na poštu s krátkým posezením a hovory s dalšími lidmi obdobného věku. Bohužel, z hlediska míst k odpočinku nenabízí ulice hlavní třídy, vyjma revitalizované části, další takto příhodná místa. V pořadí předposledním místem s trvalejším výskytem osob po převážnou část roku je místní trafika, prodejna denního tisku a tabáku, která se nachází v blízkosti již zmiňovaného baru *Billiard & Bowling Club*. Během období stanoveného pro pozorování bylo před prodejnou vybudováno velmi improvizované posezení, které bylo následně obýváno zákazníky, v tomto případě však lidmi bez domova, kteří se zde oddávali konzumaci levného alkoholu. Spolu s přilehlým okolím také již uváděné prodejny Albert se jedná o jediná dvě místa na třídě, kde lze pozorovat dlouhodobě a na hlavních ulicích výskyt lidí bez domova. Tím výčet míst s trvaleji zvýšenou koncentrací osob na hlavní třídě definitivně končí. Po celém bulváru lze během období zejména od jara do podzimu nalézt mnohá místa dočasně obývaná skupinami převážně mládeže. Zpravidla se jedná o hloučky, které si krátí chvíle nejčastěji konzumací alkoholu, nejrůznějších pochutin a také cigaret. Jedná se o hojné, avšak epizodicky, nahodile a krátce se vyskytující jevy.

Pro úplnost, za účelem podání vyčerpávajícího popisu, je nutné se pozastavit i u dalších činitelů, kteří dotváří celkový, specifický dojem živosti lokality. K pomyslné rušnosti ulic hlavní třídy (jejích vnitřních prostor) přispívá obecně vysokou měrou doprava, která nabývá největší denzity v ranních (od cca 06:30 do 09:00) a následně pozdních odpoledních až večerních hodinách (od zhruba 16:00 do 19:00). Místní silnice zaplňují především osobní automobily obyvatel, kteří putují dále do zaměstnání. Velice frekventovaný je také výskyt vozů zásobování a nejrůznějších doručovacích společností včetně pošty. Čas mezi sedmou a osmou hodinou ranní je také specifický přítomností dětí a mládeže, která se v hojných počtech zdržuje na místních stanicích MHD, aby se následně dopravila do škol. Kolem cca deváté hodiny ranní největší ruch během dne obvykle ustává, aby se následně zopakoval v již uvedených odpoledních až večerních hodinách. Po zbytek dne pak sídliště působí velice vyprázdněným, leckdy až opuštěným místem, zejména pak během víkendů. Tento stav je během letních měsíců ještě více umocněn probíhajícími letními prázdninami, kdy je celé území sledované lokality, až na drobné výjimky, takřikajíc nehybné. Jedinou výraznější výjimkou ve vnitřním prostoru třídy jsou dvě lokality – okolí místní pobočky pošty a domu sociálního bydlení „*Harmonie*“. Tato dvě

místa jsou spojena s relativně trvalou přítomností osob důchodového věku, zpravidla od jara do podzimu. Jako klíčová se v tomto ohledu jeví v bezprostřední blízkosti se nacházející možnost posezení, které je v případě domu sociálního bydlení obzvláště přívětivé i stavem obklopujících, byť malých zelených ploch. V samotném závěru této části výsledků pozorování je nutné dodat, že vnitřní prostor třídy Edvarda Beneše ožívá především v podvečerních, večerních až nočních hodinách během letních měsíců. Po zbytek roku se až na výjimky souhrnný dojem rušnosti přesouvá do interiérů a místo působí velmi izolovaným, prázdným a opuštěným dojmem.

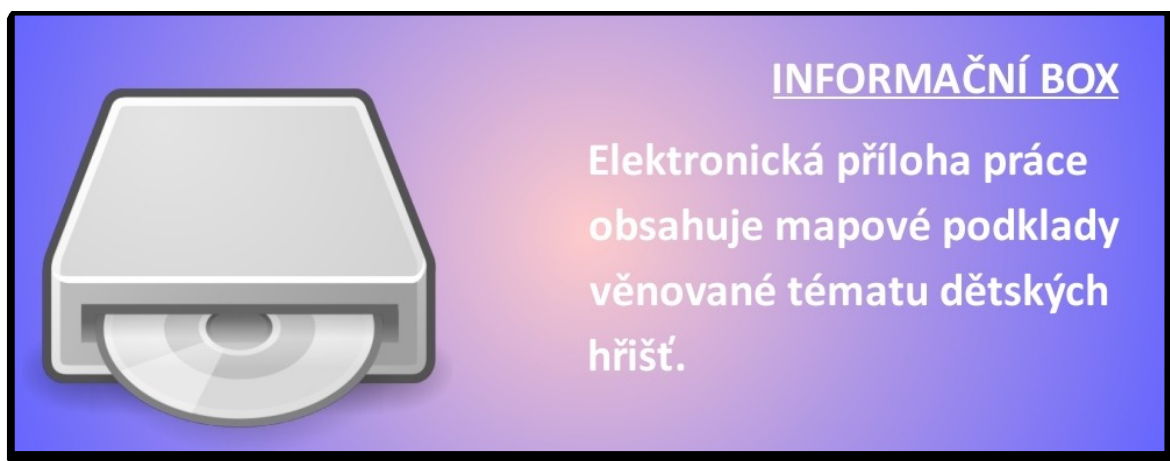
Hřiště, sportoviště a místní park

Částečnými výjimkami ve výše popisovaném dojmu vyprázdněnosti jsou některá místní dětská hřiště a sportoviště, která vykazují přítomnost zejména dětí a mládeže především v období od jara do podzimu (vždy v závislosti na aktuálním počasí). V úvodu této části oddílu výsledků je nutné dodat, že dětská hřiště se nalézají ve sledované lokalitě výhradně na jejím vnějším obvodu, tzn. v místech za jednotlivými domy, nikoliv ve vnitřním prostoru výše popisovaných ulic. Současně je třeba poukázat na výrazný nedostatek ve výskytu dětských hřišť [více viz např. Rambousková, 2010]. Hlavním problémem snad není jejich absolutní počet, ale dle výsledků z průchodu terénem spíše jejich velmi nerovnoměrné rozmístění. Ostatně na tento problém poukazují i někteří vyslechnutí respondenti (zejména matky, které jsou pravděpodobně k tomuto aspektu stále obzvláště vnímavé). Některé domy totiž ve svém okolí hřišti disponují, jiné nikoliv. Výjimkou pak není jen absence hřišť, ale i jakékoliv možnosti posezení v blízkosti domu (viz např. obr. příloha str. 44). Mnohé zelené plochy obklopující místní panelové domy tak zcela pozbývají významu, neboť se jedná o zcela prázdné a neudržované plochy, které mohou s největší pravděpodobností posloužit pouze lidem venčícím svá domácí zvířata (v případě, že se nejedná o plochy vybetonované, které jsou taktéž častým jevem). Nerovnoměrný výskyt hřišť má pak za následek nežádoucí přeplnění některých těchto míst. Tento úkaz je pak nejvíce zjevný u jednoho z největších hřišť na třídě, které se nachází na samotném jižním okraji v západní polovině sledované lokality.

Výskyt dětí a mládeže na místních hřištích má přesto svá místní specifika. Výsledky pozorování a z nich následně vycházející hypotézy pak potvrzují i výpovědi některých vyslechnutých respondentů. Ti poukazují na nutnost výskytu dětských hřišť v bezprostředním okolí domů. Jedná se především o důležitý předpoklad bezpečnosti a

možnosti dohledu nad dětmi. Dalším důvodem je pak zvýšení dosažitelnosti pro méně mobilní obyvatelstvo, zejména maminky s kočárky. O nedostatku dostupných hřišť pak svědčí nejen výpovědi některých respondentů, ale i řady náhodně dotázaných matek, které byly během průchodu terénem osloveny. Během průchodu studovanou lokalitou se mimo jiné maminky s dětmi, spolu s lidmi důchodového věku, ukázaly být nejen těmi nejbezpečnějšími, ale současně i následně nejochotnějšími ad hoc informanty z řad náhodně oslovené veřejnosti.

Obr. č. 6: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.

Zdroj: Vlastní.

Cenné poznatky v tomto ohledu dále přinášejí retrospektivní reflexe ze strany ženské části vyslechnutých respondentů. Ta poukazuje na značný úbytek dětských hřišť v minulosti, především v období krátce po vstupu České republiky do Evropské unie. Důvodem se pravděpodobně stal původní stav hřišť nevyhovující zřejmě postupně se objevujícím novým standardům. O překotné redukci dětských hřišť na třídě pak dodnes informují i zbytky např. původních konstrukcí, které lze stále ve sledované lokalitě nalézt. Původní hřiště, která se podle slov některých respondentek nacházela už tehdy ve velmi špatném stavu, však nebyla vždy nahrazena novými zařízeními. Kromě řady makrostrukturálních procesů (např. nárůst kriminality, změny ve způsobu trávení volného času aj.), jejichž povahu i význam nemůže z pochopitelných důvodů realizovaný výzkum plně obsáhnout a náležitě reflektovat, se jako významný faktor v úbytku přítomností dětí na místních hřištích jeví i hřiště a sportoviště nacházející se při místních základních školách (o jejich úloze více viz níže).

Každá část Moravského předměstí disponuje vlastní základní školou (východ – ZŠ *Milady Horákové*, jih – ZŠ *Štefánikova* a sever – ZŠ *Mandysova*). V případě sledované lokality se část jejího východního okraje bezprostředně stýská s rozsáhlým areálem Základní školy Mandysova, při které působí i místní mateřská škola (*MŠ Pohádka*). Kromě rozsáhlého dětského hřiště lze nalézt v areálu základní školy i řadu dalších ploch, v různé míře doplněných udržovanou zelení, které nabízejí místa k odpočinku. Nejvíce vytižená je pak druhá část školního areálu v podobě rozsáhlé běžecké dráhy (oválu), při které lze nalézt i tenisový kurt nebo dráhu pro skok do dálky. Mateřská škola disponuje velice rozsáhlým dětským hřištěm, které svými rozměry, stavem i možnostmi využití daleko převyšuje jakákoliv jiná hřiště v celé severní části předměstí. Jak v případě hřiště mateřské školy, tak i hřiště a sportoviště základní školy jsou obě zařízení přístupná veřejnosti po část roku, ve stanovených měsících, dle provozního řádu. Důvodem přítomnosti popisu těchto dvou zařízení je však především jejich pravděpodobně významná role ve vztahu k volně přístupným, v předchozí části popisovaným hřištím, které jsou součástí veřejného prostoru sledované lokality. Na rozdíl od zařízení při mateřské a základní škole totiž nebyla téměř zaznamenána, v rámci veřejných hřišť, přítomnost dětí bez doprovodu rodičů. Typickými uživateli místních hřišť jsou děti především předškolního věku, které doprovázejí dospělí. Zejména maminky pak míří do sledovaných míst zpravidla ve dvou až tříčlenných skupinách. Charakteristickým jevem je pak následné stmelení všech dospělých v místě hřiště. Bez doprovodu rodičů lze hrající si děti popisované věkové kategorie sledovat pouze ve výše popisovaných zařízeních při základní a mateřské škole. Současně je však nutné dodat, že i děti a mládež všech dalších věkových kategorií (od cca věku povinné školní docházky) lze nalézt na místních, volně přístupných hřištích jen těžko. Mnohá hřiště ve sledované lokalitě pak zejí téměř neustále prázdnotou i po celý rok (viz např. obr. příloha str. 37). Ostatně přítomnost samostatně se pohybujících dětí ve veřejném prostoru celé lokality je obecně velmi sporadická (kromě ranních hodin, kdy děti již vyšších věkových skupin docházejí do školy samy). Mládež se pak, v rámci hřišť a sportovišť, pohybuje téměř výhradně v prostoru popisovaného běžeckého areálu, popř. v areálu přilehlé *Sportovní haly Třebeš*. Jedinou zjevně viditelnou výjimku tvoří na sídlišti se hojně vyskytující skupinky mládeže, která si krátí čas popíjením alkoholu a konzumací dalších látek (zejména cigaret a marihuany). Jediným místem v rámci veřejného prostoru studované lokality, kde byl zaznamenán dlouhodobý výskyt dětí (zpravidla opět za doprovodu rodičů), bylo okolí nově vybudovaných fontán v revitalizované části sídliště. Jedná se tak o jediný segment veřejného prostoru, mimo lokality hřišť, kde byly hrající si

děti pozorovány. Tento úkaz se však omezuje pouze na letní měsíce, kdy plochy fontán dětem posloužily jako improvizovaná brouzdaliště.

Jako velmi cenné se pak jeví, s výsledky pozorování konfrontované, výpovědi řady vyslechnutých respondentů. Především ženská část výzkumného vzorku z velké části poukazuje na více než značný úbytek volně se pohybujících dětí a mládeže ve veřejném prostoru sídliště a současně však klade důraz i na velmi neblahý trend v podobě již výše popisované výjimky, tj. hojného výskytu mládeže, která se však neoddává hře ani sportu, ale na řadě míst již obvyklých míst konzumaci (pro ně) zakázaných látek. Respondentky ve svých reflexích popisují ještě na konci devadesátých let běžný výskyt samostatně hrajících si dětí v okolí místa bydliště. Dále potvrzují, že části veřejného prostoru v podobě hřišť se v současnosti již výlučně spojují právě pouze s přítomností maminek s malými dětmi. Tento trend je podle některých výpovědí zejména viditelný posledních cca patnáct let. Výzkum realizovaný v rámci diplomové práce nemůže ze své povahy zohlednit při reflexi možných relevantních faktorů i mnohé, již výše naznačené makrostrukturální procesy, které by mohly mít za následek popisované vymizení samostatně a volně si hrajících dětí v prostoru sídliště. Je však možné, byť pravděpodobně jen parciálně, poukázat alespoň na několik místních specifík. Jedná se především o zmiňovaný, velmi nerovnoměrný výskyt hřišť po celé třídě. Jako další faktor se jeví velmi různorodý stav i okolního prostředí hřišť, kdy některá místa nelze vyhodnotit jako jinak než velmi nepřívětivá a neutěšená. Pokud pak k těmto faktorům přičteme i např. některé další problémy popisované v rámci ostatních kapitol výsledků pozorování (např. snížený pocit bezpečí na řadě míst, v důsledku dezolátního stavu nutnost komplikovaného přesunu umocněného i např. nebezpečím odvislým od dopravy aj.), popisovaný trend (bohužel) zřejmě nepřekvapí.

Vyjma v úvodu popisovaných rušných míst ve vnitřním prostoru (ulicích) hlavní třídy lze po obvodu sledované lokality nalézt již pouze jednu část veřejného prostoru, kde dochází k jeho častějšímu využívání a současně výraznější koncentraci sociálních interakcí. Tímto posledním místem je oblast místního (leso)parku, který byl před několika lety vybudován v okolí místní polikliniky. Lesopark se od svého vzniku po celý kalendářní rok těší veliké oblibě, která bezesporu nemá v rámci užívání veřejného prostoru sídliště obdoby. Jelikož se ale jedná o zelenou plochu, detailnější popis podoby lokality i jejího užívání je zařazen do části samostatné kapitoly pojednávající o zeleni a zelených plochách ve studované lokalitě.

PŘÍLOHA P2: Rámcový scénář rozhovoru

Sousedství – rámcová dimenzionalizace včetně dílčích komponent a indikátorů

1. Segment sociální a emocionální

1.1 Dimenze sousedské sítě: *Popište, prosím, jaké podoby nabývá sousedství v místě Vašeho bydliště. / Charakterizujte, prosím, sousedství v místě Vašeho bydliště.*

1.1.1 kolik sousedů respondent zná a do jaké míry: *Jaká je Vaše obeznámenost s členy tohoto sousedství? (Kolik sousedů zde znáte? Kolik nikoliv? Do jaké míry své sousedy znáte?)*

1.1.2 přítomnost členů sousedství v nejbližším okruhu sociální sítě: *Jakou úlohu sehrává sousedství (jehož jste členem) napříč vazbami, které chováte k druhým? Např. v porovnání s rodinou, přáteli, kolegy apod. / V jaké pozici se nacházejí Vaši sousedé v porovnání s např. rodinou, přáteli, kolegy apod.?*

1.1.3 míra důvěry vůči sousedům: *Do jaké míry svým sousedům důvěřujete?*

1.1.4 možnost potencionální pomoci ze strany sousedů včetně jejího rozsahu: *Je předpokládán možný překryv s pododdílem 1.1.3. V rámci Vašeho sousedství, pomáhají si lidé nějakým způsobem? Pokud ano, jakým? Využíváte této možnosti? Obrací se také na Vás sousedé s prosbou o pomoc? (Jaké podoby / Jakého rozsahu pomoc nabývá? Jaká je její četnost / povaha / významnost? Čím je tato pomoc podmíněna? Je opětována?)*

1.1.5 další funkce plynoucí z přítomnosti sousedských vazeb: *Plní sousedství, jehož jste členem, nějaké funkce? Pokud ano, jaké? (Např. ochrana majetku, péče o dům a jeho okolí, výměna informací aj.) / Plynou z existence sousedských vazeb nějaké klady / přínosy / výhody?*

1.1.6 Souborné hodnocení celkové atraktivnosti sousedství: *Jakým způsobem celkově hodnotíte sousedství, v němž žijete? (Prostor pro případné, shrnující hodnocení oddílu 1.1)*

1.2 Míra sdružování se: *Setkáváte se s členy Vašeho sousedství? Při jakých příležitostech se setkáváte se svými sousedy?(Jaké povahy taková setkání nabývají? Jaká je jejich frekvence / význam / funkce?)*

1.2.1 interakce převážně formální a instrumentální povahy (vzájemné se zdravení, účast na domovních schůzích, členství v nejrůznějších spolcích účelového charakteru atd.)

1.2.2 interakce převážně neformální a neinstrumentální povahy (návštěvy, společné trávení volného času, zájmová sdružení, kluby, spolky apod.)

1.3 Participace (členství v organizacích, angažování se a zájem o věci veřejné především ve vztahu k lokalitě bydliště až po širší okolí): *Jakým způsobem se zajímáte o místo Vašeho bydliště?*

1.3.1 participace nejrůznější podoby na úrovni domu (v rámci družstevní správy): *Jak se podílíte na správě domu?(Jaký průběh vykazují domovní schůze? Jaký je jejich význam / výsledek / přínos?)*

1.3.2 participace nejrůznější podoby na úrovni lokality bydliště a jeho okolí (s přesahem např. do místní samosprávy aj.): *Účastníte se, kromě např. domovních schůzí, i dalších událostí spojených s lokalitou Vašeho bydliště?*

1.4 Solidarita (neinstrumentální zájem o druhé v rámci sousedství, zahrnuje především reciprocitu interakcí, míru závaznosti plynoucí z členství, naplnění potřeb fyzických i psychologických): *Jeví členové Vašeho sousedství zájem o druhé? (Jak se takový zájem projevuje? Jaké je povahy? Je opětován? Přispívá nějakým způsobem k udržování „dobrých vazeb“? Jaké pocity ve Vás vyvolává domovní společenství, jehož jste členem?)*

1.5 Pocit sounáležitosti (především pocity přináležitosti ke společenství, osobní spřízněnosti, identifikace a emocionálního bezpečí, sdílené emocionální spojení): *Je apriori předpokládán překryv s oddílem 1.4. Jaké pocity ve Vás vyvolává domovní společenství, jehož jste členem? Jak jej vnímáte / hodnotíte? Cítíte se být jeho součástí? Jaký vztah k němu chováte / cítíte?*

1.6 Reflexe významu sousedství v neúčelové rovině (subjektivní, neinstrumentální hodnocení existence společenství): *Je apriori předpokládán překryv s předcházejícími*

oddíly, popř. implicitní obsažení v jiných částech. Závěr prvního segmentu je tvořen prostorem pro dodatečné zhodnocení sledované roviny, a to také položením otázky: *Pokuste se, prosím, pouze jedním slovem charakterizovat susedství v místě Vašeho bydliště.*

2. Segment fyzického (prostoru/lokality)

2.1. Dimenze reflexe instrumentální povahy

2.1.1 Hodnocení lokality bydliště z hlediska její funkčnosti na úrovni domu (zejména komfort bydlení): *Jak jste spokojen s lokalitou bydliště, pokud jde o samotný komfort bydlení na úrovni bytu? (Zde je předpokládán pravděpodobný překryv s hodnocením i na úrovni domu.)*

2.1.2 Hodnocení lokality bydliště z hlediska její funkčnosti na úrovni širšího okolí (zejména úroveň občanské vybavenosti) včetně environmentálních charakteristik: *Možný překryv s 2.1.1. Pokud se přesuneme od samotného bytu a domu k jeho okolí, jak to hodnotíte? (Disponuje lokalita Vašeho bydliště nějakými přednostmi? Nebo naopak nedostatky? Co Vám zde schází?)*

2.1.3 Hodnocení procesů správy domu a širšího okolí včetně možnosti participace (bytová družstva a samosprávné celky v rámci městských částí): *Je předpokládán možný překryv s oddílem 1.3 Participace. Jak celkově hodnotíte samotnou správu domu? (Tedy činnost bytového družstva / města? Existují zde domovní výbory? Pokud ano, jak hodnotíte jejich činnost?)*

2.1.4 Hodnocení pocitu bezpečí v místě bydliště a jeho okolí: *Je předpokládán možný překryv s pododdílem 2.1.2. Do jaké míry se cítíte bezpečně v místě Vašeho bydliště? (A jeho okolí?)*

2.1.5 Souborné hodnocení celkové atraktivnosti susedství (zde susedství ve smyslu lokality, územní jednotky): *Jakým způsobem celkově hodnotíte lokalitu Vašeho bydliště?(Prostor pro případné, shrnující hodnocení oddílu 2.1)*

2.2. Dimenze reflexe emocionální povahy / Sentimentální charakteristiky: *Je předpokládán možný překryv zejména s oddíly 1.4 a 1.5.*

2.2.1. Osobní ztotožnění se (identifikace) respondenta s lokalitou: *Do jaké míry se ztotožňujete s lokalitou Vašeho bydliště?*

2.2.2. Hodnocení lokality bydliště z hlediska estetického: *Jakým způsobem hodnotíte lokalitu Vašeho bydliště, pokud jde o stránku estetickou?*

2.2.3. Zvláštní, emocionální význam lokality (především pocit domova): *Chováte k místu Vašeho bydliště nějaký vztah? Pokud ano, jaký? (Cítíte k místu Vašeho bydliště nějakou vazbu? Jaké povahy nabývá? Máte s místem bydliště spojeny nějaké vzpomínky / životní události (etapy) apod.?*

Závěr druhého segmentu je tvořen prostorem pro dodatečné zhodnocení sledované roviny také položením otázky: *Pokuste se, prosím, pouze jedním slovem charakterizovat lokalitu Vašeho bydliště.*

3. Segment vývoje v čase: Je předpokládán překryv s předchozími oddíly či zahrnutí tohoto segmentu v předešlých hodnoceních.

Prošlo susedství v místě Vašeho bydliště nějakými změnami / vývojem? Pokud ano, jakým? (Jak tyto změny vnímáte / hodnotíte? Co je podle Vás důvodem těchto změn? Pokuste se, prosím, o srovnání současného stavu susedských vazeb kupříkladu se stavem v jeho počátcích.)

Prošla nějakými změnami / vývojem i lokalita Vašeho bydliště? Pokud ano, jakými?(Jak tyto změny vnímáte / hodnotíte? Co je podle Vás důvodem těchto změn? Pokuste se, prosím, o srovnání současného stavu lokality Vašeho bydliště kupříkladu se stavem v jeho počátcích.)

PŘÍLOHA P3: Kompletní přehled údajů, které o sobě poskytli vyslechnutí respondenti

Z důvodu zachování celkové přehlednosti (velikosti) předkládané tabulky je zachována i její orientace. Proto je tabulka umístěna na následující straně.

Tabulka č. 3: Kompletní přehled údajů, které o sobě poskytli vyslechnutí respondenti.

	pohlaví	věk	vzdělání	zaměstnání	rodinný stav	děti	bydlí sám (sama) / s	doba trvání pobytu
Respondent #01	žena	47	VOŠ	ano	vdaná	ano	s manželem	více než 25 let
Respondent #02	muž	55-60	VŠ	v penzi	ženatý	ano	s ženou	více než 30 let
Respondent #03	žena	54	SOŠ	ano	vdaná	ano	s manželem	více než 25 let
Respondent #04	žena	49	SOŠ	ano	vdaná	ano	s manželem	více než 25 let
Respondent #05	muž	62	SOŠ	ano	svobodný	ne	s partnerkou	více než 30 let
Respondent #06	muž	50	SOŠ	ano	ženatý	ano	s ženou	více než 25 let
Respondent #07	muž	63	VŠ	ano	ženatý	ano	s ženou	více než 25 let
Respondent #08	žena	52	SOŠ	ano	vdaná	ano	s manželem a dětmi	více než 25 let
Respondent #09	muž	62	SOŠ	v důchodu	ženatý	ano	s ženou	více než 30 let
Respondent #10	muž	50-60	?	ano	ženatý	ano	s ženou	více než 25 let
Respondent #11	muž	45-50	VŠ	ano	ženatý	ano	s ženou	více než 25 let
Respondent #12	žena	49	SOŠ	ano	vdaná	ano	s mužem	více než 25 let

Zdroj: Vlastní.

PŘÍLOHA P4: Interpretace výsledků analýzy získaných reflexí

Respondentka č. 1

Identifikační údaje

katalogizační jméno	: Respondent #01
pohlaví	: žena
věk	: 47 let
nejvyšší dosažené vzdělání	: vyšší odborné
zaměstnání	: zaměstnaná, administrativní pracovnice
rodinný stav	: vdaná
děti	: ano (dvě)
bydlí sám (sama) / s	: s manželem

Údaje o bydlišti

doba trvání pobytu	: více než 25 let
hodnocení rezidenční stability	: vysoká (4/5)

Základní informace o průběhu rozhovoru

Datum pořízení	: 22. 10. 2016
Místo pořízení	: bydliště respondenta
Předpokládaná délka rozhovoru	: 45–60 minut
Celková délka výsledného záznamu	: cca 50 minut
Celková délka interakce (setkání)	: cca 95 minut

Způsob záznamu rozhovoru : zvukový záznam, nahrávací zařízení *Sony IC Recorder*, modelový typ *ICD-PX 312*

Dodatečné poznámkování (do bloku): ano

Výsledky analýzy získané reflexe

V pořadí první dotazovaná respondentka hodnotí podobu susedství i stav susedské soudržnosti veskrze pozitivně. Jistou roli v tomto ohledu může hrát i zjevná, výlučně komplementární povaha susedství. Místní susedské vazby zastupují v rámci sociální sítě respondentky aktuálně spíše roli příležitostného doplňku stojícího na pomyslné periferii mezilidských vazeb. Tato součást sociální sítě, přes svou okrajovou a příležitostnou (emergentní) povahu, však plní řadu rozličných funkcí.

Respondentka je dle svých slov velice dobře obeznámena se skladbou obyvatel domu, připouští však, že epizodicky v minulosti registrovala nově přistěhovalé i po několikaměsíčním odstupu. V současnosti je však rezidenční stabilita domu (vchodu) neobvykle a velice vysoká (oproti minulosti), téměř v setrvalém stavu. Obeznámenost se skladbou obyvatel domu je tedy vysoká, počet osob, kterým však respondentka důvěřuje, je velice nízký. Omezuje se pouze na několik osob, které shodně sdílí v tomto ohledu jednu klíčovou charakteristiku. Tou je dlouhodobý pobyt v domu v řádu již desítek let. Věkové rozdíly jsou v této malé skupině obyvatel domu přítomny, nicméně nejsou výrazné a nepůsobí v tomto ohledu jakkoliv negativně. V rámci úzké skupiny těchto starousedlíků je míra vzájemné důvěry, v porovnání se zbytkem obyvatel domu, velice vysoká. Projevuje se např. sdělováním informací i velmi citlivé povahy, konzultacemi závažnějších problémů i vzájemnou, byť převážně příležitostnou pomocí (zejména v případě osob svým věkem spadajících již do kategorie seniorů). Ta nabývá veskrze podoby pomoci s nákupy, s úklidem společných prostor i drobnou asistencí v péči o domácnost.

Klíčovým faktorem pro vysokou míru důvěry je zde zcela jednoznačně dlouhodobý pobyt. Vzájemná důvěra se pak projevuje i občasným dohledem nad domácími zvířaty a v minulosti praktikovaným hlídáním malých dětí během krátkodobé nepřítomnosti rodičů. Jako další funkce plynoucí z fungujících susedských vazeb v rámci skupiny starousedlíků lze jmenovat zejména vysokou míru sociální kontroly (zájem o bezpečnost obyvatel i jejich majetku) prováděnou ze strany starších obyvatel domu či emocionální naplnění. To je

v očích respondentky významné především právě pro skupinu seniorů, kteří cíleně vyhledávají příležitosti ke vzájemným interakcím. Mezi situace, které je umožňují a iniciují, patří pravidelné venčení psů v bezprostředním okolí domu (v ranních a podvečerních hodinách), vybírání obsahu poštovních schránek v dopoledních hodinách či pravidelné domovní schůze. Dle výpovědi respondentky je v tomto ohledu klíčový důchodový věk, který umožňuje udržování rutinního denního režimu, který je pro místní seniory a jejich celkovou duševní pohodu zcela zásadní. Na rozdíl od malé skupiny starousedlíků sestávající již převážně z lidí důchodového věku se respondentka necítí být na místní společenství jakkoliv fixována, a to jak v rovině instrumentální, tak i v dimenzi zcela neúčelové. Zásadní roli v tomto ohledu pravděpodobně zastává široká sociální síť respondentky. Ta implicitně naznačuje vysokou oblíbenost své osoby v rámci svých širokých přátelských vazeb. Další roli může hrát vysoká mobilita domácnosti, která zde disponuje trvale celkem třemi osobními automobily a také dvěma jízdními koly. Dopravní prostředky jsou dle slov respondentky využívány vysokou měrou každý den a jejich servis a provoz není z finančního hlediska jakkoliv zatěžující. Dalším, pravděpodobně relevantním faktorem, který je současně zodpovědný i za širokou síť přátel, je místo narození a celoživotní pobyt právě ve městě současného bydliště. Sociální síť je v případě dotazované respondentky velice široká, rozprostírá se po celém území města a je také časově velice dostupná. Není tak velkým překvapením, když celkové hodnocení atraktivnosti sousedství (ve smyslu sociálním) zde pomyslně nedosahuje vysokých hodnot. Je hodnoceno veskrze kladně, avšak spíše jako příjemný, doplňující prvek zpestřující již tak vyhovující způsob bydlení. Pokud by však výše popsaná, úzká skupina původních obyvatel absentovala, je velice pravděpodobné, že by se celkové hodnocení atraktivnosti místa bydliště příliš nezhoršilo.

Z hlediska míry sdružování se již byly výše popsány interakce neformální povahy, zde charakteristické a významné především pro obyvatele důchodového věku. Respondentka si dle svých slov není vědoma existence jakkoliv institucionalizovaných, dalších příležitostí k setkávání. Výše popsané interakce tak lze pravděpodobně v očích tamějších obyvatel hodnotit jako dostatečné a uspokojující (např. i proto, že část starousedlíků již žije sama bez partnera). V rámci zbylého obyvatelstva domu, později či relativně nově příchozích, lze vysledovat interakce výlučně neformální povahy v podobě vzájemných pozdravů při náhodném setkání v okolí domu či ve společných prostorách. V očích respondentky zde klíčovou roli sehrává absence společných zájmů, které by

plynuly např. ze sdílených, dílčích charakteristik. Zbylé obyvatelstvo je totiž velice heterogenní, především věkově, a celkově je tak příležitostí ke vzájemnému se sblížení jen velice málo. Výjimku v tomto ohledu zastupují relativně dobře fungující, pravidelně se konající domovní schůze. Účast obyvatel domu je v očích respondentky vždy dostačující a průběh schůzí uspokojující. Dosažení vzájemného konsenzu či různých kompromisů zde nečiní problém. Příležitostné opravy či úpravy domu přímo iniciují vzájemné diskuze, debaty a snahu o nalezení společné shody. Důležité je však dodat, že podle výpovědi respondentky se domovních schůzí z převážné části účastní pouze lidé, kteří zde žijí alespoň několik let. Zájem o věci společné ve smyslu domu a bydlení je patrný pouze ze strany těchto obyvatel. Skupina nedávno příchozích je v tomto neaktivní, neprojevuje zájem a zřejmě tak činí z důvodu absence hlubší vazby k místu bydliště. Chod domovního výboru a celkovou správu ze strany bytového družstva hodnotí respondentka jako převážně dostačující, velkým, pomyslným trnem v oku je však realizace nového činžovního domu v bezprostředním okolí základní školy Mandysova. Stavba dalšího domu se pro své umístění setkala se značným odporem ze strany okolních obyvatel, iniciovala petici, zájem médií i orgánů města [více viz např. Rambousková 2015b nebo Záleský 2015b]. Tato událost je vhodným příkladem, který zde ilustruje zájem o místo bydliště i místní dění ze strany respondentky. Ta jeví zájem nejen o věci týkající se domu, ale i širšího okolí i městské části (sídliště). Zájem nabývá podoby pravidelné účasti na domovních schůzích a četby místních médií v tištěné (zejména novin „Radnice“ vydávaných městem) i elektronické podobě (regionální zpravodajství vybraných serverů).

Dimenze solidarity je v případě sledovaného sousedství obsažena, s nejvyšší pravděpodobností, výlučně v rámci úzké skupiny původních obyvatel domu. Dle slov respondentky k sobě přistupují jednotliví členové skupiny starousedlíků ve vzájemné úctě a respektu. Autorita zde přirozeně vyvstává jednak z vyššího věku, na straně druhé plyne zejména z dlouhodobého pobytu od samotných počátků existence domu a celé třídy. Drobná výpomoc je opětována a svou povahou ji lze hodnotit jako závaznou, zde však v nejlepší slova smyslu. O naplnění potřeb fyzických i psychologických lze ve sledovaném případě hovořit opět pouze v případě malé skupiny seniorů. Pro samotnou respondentku, z mnoha již výše popsaných důvodů, nejsou tyto funkce příliš relevantní. Současně však respondentka, v celém rozsahu své výpovědi, implicitně přiznává jistý význam fungujícího sousedství ve dvou rovinách. Jednak jej chápe jako nosný předpoklad dobrého (a udržitelného) bydlení, na straně druhé skupinu starousedlíků vnímá jako

záchytný bod v podobě jistoty a opozice vůči nově příchozím obyvatelům. Díky v současné době relativně vysoké rezidenční stabilitě nepůsobí z výpovědí respondentky domovní společenství příliš fragmentovaně, je však současně patrné rozdělení na vysoce homogenní skupinu starousedlíků a zbytek obyvatel, kteří se přes vzájemnou odlišnost „slévají“ do poněkud těžko uchopitelné jednolitě skupiny, která tvoří pomyslnou kulisu celého prostředí. Celkově tak lze hovořit o pocitu sounáležitosti, ze strany respondentky, jen velice okrajově a výlučně ve vztahu ke skupině původních obyvatel domu. V obecné rovině však respondentka vnímá sousedství jako důležitý aspekt v každodenním životě a zásadní předpoklad udržitelného a komfortního bydlení. Je však nutné podotknout, že z převážné části je zde sousedství vnímáno a hodnoceno spíše instrumentálně.

Pokud jde o reflexi komfortu bydlení na úrovni bytové jednotky a domu, respondentka vykazuje vysokou míru spokojenosti. Vyzdvihuje dostatečnou velikost bytové jednotky i prostorové dispozice interiérů. Je spokojena s umístěním domu ve vztahu k okolní zástavbě i celkové situovanosti ulice a jejího okolí. Na úrovni širšího okolí si respondentka pochvaluje přítomnost a množství zeleně, jako závažný nedostatek uvádí nedostatečné množství parkovacích míst, nízkou míru pouličního osvětlení v ulici a zejména hlukové znečištění přicházející ve všedních dnech od hlavní dopravní tepny, silnice brněnské. Třidu Edvarda Beneše pokládá respondentka za vysoce nepřehlednou, nebudící dobrý dojem především ve smyslu pocitu bezpečí. Jako hlavní příčinu reflektovaného úpadku celé lokality uvádí respondentka retrospektivně jednak výstavbu obchodního centra Futurum, které zapříčinilo zkrachování tradičních malých podniků na třídě, jako druhý hlavní důvod respondentka uvádí absenci jakékoliv dlouhodobější péče o nerezidenční zástavbu ze strany města. Ta podle ní současně zapříčinila i vysokou fluktuaci obyvatelstva, odchod původních obyvatel a následný vznik velkého počtu krátkodobých, zde negativně reflektovaných podnájmů. Celkově respondentka hodnotí místo svého bydliště pozitivně, současně však poukazuje na řadu nedostatků zejména ve smyslu chátrajícího stavu, který by i ve své původní podobě byl býval zcela dostačující. Provedenou část revitalizace třídy nereflektuje respondentka jako příliš zdařilou, zmiňuje především absenci zeleně (zde je patrný veliký důraz) a nijak nezlepšenou dopravní situaci. Negativa v tomto ohledu vyváží vysoká míra mobility ze strany domácnosti, spokojenost s bydlením na úrovni bytové jednotky a domu a celková, vhodná situovanost lokality třídy vzhledem ke zbylému území města (dosažitelnost zaměstnání, přátel i rekreace v lesích obklopujících již samotný okraj města). Celkově lze reflexi hodnotit jako implicitně velice

ambivalentní, explicitní příklon k pozitivnímu je možno vnímat spíše jako ryze pragmatickou evaluaci plynoucí z porovnání všech existujících kladů a záporů. Ze získaných dat nelze v daném případě vysledovat jakýkoliv zvláštní, emocionální význam lokality bydliště ani osobní ztotožnění se (identifikaci). Zvláštní, emocionální význam ve smyslu subjektivního pocitu domova je v převážně neinstrumentálním hodnocení implicitně obsažen jen okrajově a to na úrovni bytové jednotky, domu a jeho bezprostředního okolí. Jako relevantní faktor se v této rovině jeví v minulosti přítomnost dvou dcer, které zde až do dospělosti vyrůstaly a zapříčinily tak pravděpodobně v jisté míře určitou stylizaci a idealizaci vnímání lokality, obzvláště pak v rámci retrospektivní reflexe lokality, která svou sentimentální povahou ostře kontrastuje s jinak převážně věcným popisem a hodnocením (tato skutečnost však příliš nepřekvapí, přihlédneme-li k faktu, že respondentka je hrdou matkou chovající velice vřelý vztah ke svým dcerám i manželovi).

Segment vývoje sousedství v čase je implicitně i explicitně obsažen v různé míře v celém rozsahu výpovědi respondentky. Epizodické retrospektivní odbočky, nejčastěji v podobě porovnání, poukazují na řadu skutečností, které se vyskytují převážně ve shodě s teoretickým očekáváním. V reflexi sousedství je patrný vývoj směrem k fragmentaci a vyčlenění úzké skupiny starousedlíků v důsledku narůstající fluktuace obyvatelstva domu. Sousedství zastává v očích respondentky aktuálně spíše komplementární úlohu, jako nejdůležitější relevantní faktory zodpovědné za tento stav se jeví věk, aktuální životní situace (děti již bydlí samy ve svých domácnostech) a vysoká míra mobility. Reflexe poukazuje také na v čase klesající subjektivní pocit komunity a narůstající příklon k instrumentálnímu přístupu k sousedství. Současně je patrný zvýšený význam sousedských vazeb pro místní skupinu seniorů ve smyslu naplnění potřeby mezilidského kontaktu. Klesající vazba k místu bydliště je pravděpodobně dána odchodem dětí, současně také postupným úpadkem třídy a orientací na širší přátelskou síť i rekreaci v širším okolí, tzn. zde ve zbylém území celého města.

Obr. č. 7: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 1.

– INFORMAČNÍ BOX –

ÚSTŘEDNÍ MOTIVY INTERPRETACE #01

(NALEZENÁ SPECIFIKA V BODECH):

- **Převážně komplementární úloha sousedské sítě**
- **Významným faktorem velmi široká sociální síť respondentky**
- **Význam lokální sítě sousedských vazeb především pro skupinu zde žijících seniorů**
- **Vysoká míra sociální kontroly ze strany nejstarších členů sousedství**

Zdroj: Vlastní.

Respondent č. 2

Identifikační údaje

katalogizační jméno	: Respondent #02
pohlaví	: muž
věk	: 55–60 let
nejvyšší dosažené vzdělání	: vysokoškolské (titul ani obor dále nespecifikovány)
zaměstnání	: v penzi (po celý život policista, kriminalista)
rodinný stav	: ženatý
děti	: ano
bydlí sám (sama) / s	: s ženou

Údaje o bydlišti

doba trvání pobytu	: více než 30 let
hodnocení rezidenční stability	: střední hodnota (3/5)

Základní informace o průběhu rozhovoru

Datum pořízení	: 30. 10. 2016
Místo pořízení	: bydliště respondenta
Předpokládaná délka rozhovoru	: 45–60 minut
Celková délka výsledného záznamu	: cca 60 minut
Celková délka interakce (setkání)	: cca 120 minut
Způsob záznamu rozhovoru	: zvukový záznam, nahrávací zařízení <i>Sony IC Recorder</i> , modelový typ <i>ICD-PX 312</i>
Dodatečné poznámkování (do bloku):	ano

Výsledky analýzy získané reflexe

Výpověď respondenta č. 2 je možno označit za velice ambivalentní. Ačkoliv je celková reflexe stavu susedství, místní soudržnosti i komunitního života veskrze pozitivní (obzvláště v porovnání v rámci celého výzkumného vzorku), především následná komparace se stavem v minulosti, přirozeně a epizodicky vyvstávající, odhaluje postupně nepopíratelný vývoj směrem k horšímu v rovině fyzické (hodnocení prostoru/lokality). Velice důležitým faktorem, který prostupuje tuto konkrétní reflexi, je nezanedbatelná míra nostalgického, implicitně obsaženého volání po minulých dobách a také určitá míra patriotismu ve vztahu k výzkumné lokalitě i městu jako celku. Tyto faktory byly při analýze dat brány v potaz a jejich role ve vztahu k výsledné podobě reflexe bude i popsána níže.

Respondent č. 2 vykazuje velmi vysokou míru obeznámenosti se skladbou místní susedské komunity. Současně je kladen důraz na důvěrnou znalost velké části této sociální sítě, která v sociálních vazbách respondenta zcela nepochybně hraje významnou roli. Na rozdíl od jiných dotazovaných osob zde susedství totiž nezastává pouze komplementární úlohu. Susedství je v očích respondenta nedílnou součástí celé jeho sociální sítě, která by jednoduše nebyla bez této komponenty úplná. Susedé nestojí na pozadí, jejich pomoc není výlučně emergentního charakteru. Ve skutečnosti se tito lidé podílejí na celkové konstrukci, představě i vnímání zkoumané lokality. Místní obyvatelé nejsou její součástí, toto místo v očích respondenta spoluutvářejí. Jedná se o velice reciproký vztah. Respondent se cítí být nedílnou součástí této sítě včetně místa svého bydliště, které lze ve studovaném případě interpretovat i jako domov. Vnímání fyzického prostoru jako domova je však odvislé opět od osob, které zde trvale setrvávají. Konstrukci domova však v tomto případě nelze jasně prostorově vymezit. Hranice jsou poněkud nejasné a přesahují vymezenou výzkumnou oblast, tzn. bydliště a jeho širší okolí (třidu). Je pravděpodobné, že subjektivní vnímání domova zde v nejasných obrysech přechází i na zbylé území města, vzhledem k získaným datům se lze však pouze domnívat, v jakém rozsahu a do jaké míry.

Jak již bylo řečeno, v případě dotazovaného respondenta nezastává susedská síť pouze doplňkovou úlohu. Značnou část susedské komunity respondent velmi důvěrně zná a explicitně ji zařazuje dokonce i do okruhu svých opravdu nejbližších přátel. Významným faktorem se v tomto ohledu jeví spřízněnost věková, třídní i profesní. Mnoho respondentových blízkých přátel v rámci susedské sítě je totiž současně i jeho bývalými

pracovními kolegy, popř. tito členové sousedství v současnosti vykonávají stejnou profesi, jakou v minulosti vykonával respondent (policista – kriminalista). Díky vysoké míře důvěry, na základě které značná část sousedů stojí v pomyslném pořadí ihned za okruhem nejbližších (tj. rodinou), není překvapivá ani vysoká míra potencionální pomoci včetně dalších funkcí, které z existence fungující susedské sítě plynou. Sousedství je ve studovaném případě především zdrojem značné sociální kontroly, která se zde neomezuje výhradně na konkrétní vchod (číslo popisné), ale i celý dům a jeho přilehlé okolí (blok). Je pravděpodobné, že v tomto ohledu sehrává určitou roli i v minulosti vykonává, již uváděná profese policisty – kriminalisty, která se i nyní, po letech ve výslužbě, projevuje v každodenním životě zvýšenou bdělostí a zájmem o udržování dobrých mravů a obecně veřejného pořádku především. Jako další popsané funkce, plynoucí ze susedské soudržnosti, je kromě každodenní (zde samozřejmě) drobné výpomoci nutné uvést i v minulosti běžně praktikovaný vzájemný dohled nad dětmi a domácími zvířaty a dodnes trvající dohled nad majetkem v době delší nepřítomnosti některého z členů sousedství. Dohled nabývá podoby kontroly automobilů v garážích, jízdních kol v kolárně nebo např. výběru obsahu poštovní schránky. V některých případech kontroly zahrnují i zběžné překontrolování bytových jednotek, které je podmíněno umožněním vstupu skrze zapůjčení klíčů. Souborné hodnocení atraktivnosti susedství v rovině sociální lze v popisovaném případě klasifikovat jako velice pozitivní. Současně je však nutné dodat, že na pozadí této reflexe stojí hned několik velice negativních, zároveň však klíčových faktorů, které budou podrobněji rozvedeny níže.

V rámci zkoumaného susedství se popisované interakce neomezuje pouze na vzájemné se pozdravení či náhodná setkání. Náhodná setkání nejen iniciují delší promluvy, ale především i naplánování dalších setkání. Sousedé se cíleně a téměř pravidelně navštěvují nejen v rámci svých domácností, ale především v místních restauračních zařízeních. Obvyklá setkání čítají zpravidla čtyři až šest osob, frekvence těchto interakcí je zhruba jedenkrát až dvakrát v týdnu. Hojně je též zastoupení susedské komunity na pravidelných domovních schůzích, které vykazují zcela bezproblémový průběh a jejich konání lze hodnotit jako velice produktivní. Výjimečné nejsou ad hoc neformální schůze, které se konají neprodleně v případě potřeby. Komunikace je i díky „institucionalizaci“ domovního společenství skrze web a elektronickou korespondenci bezproblémová. Vysoká míra koheze napříč susedskou komunitou je projevuje i např. trávením volného času v delších časových úsecích. Nežádka kdy se susedé vydávají i na společné, celodenní

výlety i několikadenní dovolené především v letních měsících. Důležitým faktorem je zde společný zájem o obdobný způsob trávení volného času a především o totožnou sportovní aktivitu, jízdu na kole, kterou po celý rok umožňuje vhodné, přilehlé okolí sídliště v podobě rozsáhlých lesních cest.

Participace na úrovni domu již byla výše popsána v podobě účasti na domovních schůzích. Dalším projevem je členství přímo v domovních výborech nebo pravidelná komunikace, zpětná vazba, s bytovým družstvem. Participace na širší úrovni se ve studovaném případě projevuje nejen obecným zájmem o dění v komunitě i celém městě, ale i aktivním zájmem o především probíhající revitalizaci třídy. Zájem se zde projevuje pravidelným sledováním zpráv a vyjádření ze strany města (úřední desky, webu aj.), taktéž ale i v minulosti realizovanou účastí na některých veřejných projednáváních, ke kterým bylo přizváno zejména místní obyvatelstvo. Problematika realizované a budoucí revitalizace třídy však bude detailně popsána v níže uvedeném, příslušném oddílu.

Ve vymezeném pojetí vykazuje sledované sousedství i vysokou míru solidarity. Jednotliví členové komunity jeví přirozený (nezištný) zájem o druhé, interagují recipročně a jejich potřeby jsou v rovině materiální i duševní naplněny. Míra závaznosti plynoucí z členství v domovním společenství je vysoká, avšak ze získaných dat nelze tento poznatek interpretovat negativně, neboť daná skutečnost je brána za takřikající samozřejmou a přirozenou. Není vnímána jako svazující nebo obtěžující. Naopak je zdrojem určitého, žádoucího stavu vzájemné, implicitně přítomné odpovědnosti a ohleduplnosti. Z hlediska pocitu sounáležitosti hraje sousedská komunita významnou roli i ve vztahu k lokalitě a vnímání domova. Respondent se cítí být nedílnou součástí nejen popisovaného společenství, ale i místa a širší lokality. Především již v řádu desítek let trvajícím pobyt v místě bydliště a také celoživotní pobyt ve městě jsou velmi pravděpodobně odpovědné za silný vztah k místu nejen jako prostoru, který se projevuje i silným pocitem odpovědnosti za osud celé lokality (třídy). Respondent se zde cítí být přímo zavázán svým dlouhotrvajícím pobytem a sebe vnímá jako spoluautora odpovědného za podobu místa i soužití zdejších obyvatel. Do jisté míry se zde pravděpodobně opět projevuje již zmiňovaný faktor, a sice v minulosti vykonávaná profese policisty.

Souhrnně hodnotí respondent význam místní sousedské komunity jako vysoký. Z výpovědí respondenta je patrné, že dobrému a bezproblémovému soužití je přikládána vysoká důležitost (i v obecné rovině). Respondentova reflexe je v tomto ohledu implicitně

velice komplexní. Úvaha v sobě zahrnuje jak rovinu čistě instrumentální, tak i vnímání dimenze zcela neúčelové. Sousedství a jeho žádoucí podoba jsou zde interpretovány jako významný faktor zodpovědný za celkovou spokojenost v každodenním životě i jako prekurzor udržitelného a komfortního bydlení. Nikoliv jen na úrovni bytové jednotky a domu, ale i zejména na úrovni širšího okolí – sousedství (zde ve smyslu fyzickém – prostoru). V samotném závěru reflexe sousedství v segmentu sociálním a emocionálním je nutné poukázat na zcela zásadní skutečnost. Ačkoliv na ni respondent v průběhu rozhovoru poukazuje pouze implicitně a velmi příležitostně, je nutné uvést, že veškeré výše popsané charakteristiky sousedských vazeb se vztahují téměř výlučně na původní skupinu starousedlíků, popř. dlouhodobých obyvatel domu. Na rozdíl od jiných nalezených podob sousedství je výše zmiňovaná skupina původních obyvatel poměrně rozsáhlá. Přestože ve vztahu k zbylému, opět pravděpodobně velmi heterogennímu a fragmentovanému zbytku nově příchozích obyvatel, se jedná o početně malou skupinu, z hlediska místních sousedských vazeb a v rámci výzkumného vzorku je rozsah komunity relativně velký a přesahuje hranice jednoho vchodu domu. Síť v sobě zahrnuje obyvatele nejen z celého domu, ale dokonce i z domů okolních, nacházejících se v bezprostřední blízkosti.

Výpověď respondenta je v předkládaném případě velice komplexní, z hlediska studovaného tématu bohatá, rozmanitá a popisná. Přináší cenné poznatky nejen v dimenzi sociální, ale obzvláště (a na rozdíl od ostatních respondentů v rámci výzkumného vzorku) v dimenzi prostoru/lokality. I proto je nutné ve sledovaném případě věnovat tomuto segmentu zvýšenou pozornost a patřičný, odpovídající prostor.

Z hlediska hodnocení funkčnosti lokality bydliště na úrovni domu vyzdvihuje respondent především komfort bydlení. Zdůrazňuje zcela dostatečnou výměru bytové jednotky, vnitřní segmentaci prostoru a výhled do všech světových stran. Poukazuje i na přítomnost dalších prvků, které v jeho očích výrazně zvyšují celkový komfort bydlení (dva různě velké výtahy, celkem čtyři prostorné lodžie, prádelnu, kolárnu, sklep, možnost garážového stání pro automobil i bezbariérový přístup v zadní části domu přímo z ulice). Respondent se současně a velice objektivně pozastavuje i při výčtu negativ, která zahrnují především podobu vnitřního vybavení bytových jednotek v původním stavu. Respondent totiž přiznává kompletní rekonstrukci svého bytu, který byl dle jeho hodnocení v původní podobě sice dostačující, nicméně neporovnatelně méně komfortní. Totéž hodnocení se vztahuje i ke garážovému stání pro osobní automobily, které bylo v rámci realizované části revitalizace kompletně přebudováno (v případě tohoto konkrétního domu). Rekonstrukce

bytové jednotky i celého panelového domu v rámci revitalizace sídliště tak odstranily řadu nedostatků, které nebyly sice kritické, nicméně reflektované (snížená míra soukromí daná malým odhlučněním bytového jádra před jeho vyzdáním, hlukové znečištění přicházející z ulic před instalací prosklení u nově rekonstruovaných lodžii aj.).

Pokud jde o hodnocení širšího okolí (lokality bydliště), respondent se již explicitně ve svých výpovědích obrací často do minulosti a porovnává (na rozdíl od komparace stavu sousedství v rovině sociální, která je z velké části reflektována implicitně). Poukazuje nejen na rozsáhlý úpadek především stavu nerezidenční zástavby, současně klade velký důraz na proměnu úrovně občanské vybavenosti v čase (zde zejména obchodů a služeb). Tou je zde myšlena především v současnosti charakteristická, vysoká fluktuace obchodů nevalné úrovně. Kromě malého souboru stálých obchodů a služeb (pošta, lékárna aj.) se dle výpovědí respondenta na třídě žádná živnost příliš dlouho neudrží. Jako důvod je zde opět uváděna výstavba obchodního domu Futurum v blízkosti třídy. Ačkoliv respondent objektivně jmenuje řadu proměn k lepšímu, kterých sídliště doznalo (poměrně nedávna revitalizace Základní školy Mandysova a v minulosti vybudování jejího sportovního oválu a hřiště, realizace sportovní haly v západní části Moravského předměstí, vznik některých obchodů řetězců Lidl, Penny a Billa aj.), z jeho celkové reflexe je patrné velké zklamání, které se snaží skrýt zřejmě opět z důvodů ryze nostalgických. Skrývání zklamání se však postupně vytrácí při hodnocení části již realizované části revitalizace třídy. Důvodem jsou v tomto ohledu i zřejmě velká očekávání, která však nebyla naplněna. Respondent si zejména pochvaluje rekonstrukci samotného domu, tj. exteriéru, balkonových prostor a interiérů společných prostor domu. Pochvaly jsou taktéž směřovány k vybudování zcela nových garážových stání a bezbariérových přístupů do domu v jeho zadní části. Tím však výčet pozitiv končí. Respondent je velice zklamán množstvím betonové plochy, která je v jeho očích ve výrazném nepoměru vůči plochám se zelení. Již tak velká plocha je pak využita velice nevhodně. Množství parkovacích míst před obchody je považováno za zbytečně velké, na jejich místě pak respondent navrhuje vybudování např. více míst k sezení nebo dětského hřiště. Kritika je také směřována vůči některým ozdobným prvkům, které se jeví jako velice neúčelové a velmi zbytečné (fontány ve vnitřním prostoru nového kruhového objezdu, zastřešení hlavního přechodu přes hlavní třídu aj.). Velká kritika se také týká části (rozsahu), z jaké byla revitalizace nakonec realizována. Respondent tak celkově nehodnotí nový stav jako jednoznačně lepší. Jeho stanovisko je poněkud rozpačité. Velmi důrazně vyzdvihuje skutečnost, a sice že původní podoba třídy byla po všech

stránkách vzhledem k době, pro kterou byla koncipována, naprosto dostačující a velmi komfortní a promyšlená. Některé prvky zástavby se sice ukázaly být po změně státního režimu jako nekompatibilní (např. množství neosvětlených míst vzhledem k narůstající kriminalitě), celkově je však původní podoba třídy hodnocena velmi kladně. I proto respondent vyjadřuje značné zklamání nad absencí dlouhodobé a systematické údržby sídliště ze strany města. Tato skepse je pak o to více umocněna jinak bezproblémovou správou domu.

V případě pocitu bezpečí poskytuje daný respondent velmi cenné a rozsáhlé informace. Je nutné zdůraznit, že v tomto ohledu se více než vysokou měrou projevuje respondentovo bývalé zaměstnání policisty. Dle výpovědi respondenta není v otázce bezpečnosti špatná reputace Moravského předměstí i třídy Edvarda Beneše zcela bezdůvodná. Dle jeho reflexe bylo místo v minulosti, zejména v letech devadesátých, skutečně lokalitou s vysokou mírou kriminality (v porovnání s ostatními městskými částmi). Z velké části je toto tvrzení pravdivé i dodnes (tuto konkrétní informaci, vzhledem k respondentově výslužbě, je nutné chápat již jako výlučně dále zprostředkovanou). Nevalné pověsti napříč veřejností se pak zejména třídě Edvarda Beneše dostávalo pro její nepřehlednost, špatné osvětlení, řadu temných podchodů a uliček a v neposlední řadě také pro značné množství podniků nevalné úrovně (různé putyky a zejména herny). V očích veřejnosti pochybné podniky na třídě setrvávají dodnes a podle respondenta je úkolem prováděné revitalizace právě i eliminace těchto živností a zejména pak výše zmiňovaných, nepřehledných a temných míst daných původní zástavbou ve špatném stavu. Bohužel se tak podle získané reflexe příliš neděje.

Souborně však hodnotí respondent lokalitu svého bydliště jako velmi atraktivní místo vhodné pro život ve městě. Vyzdvihuje především příhodnou polohu vzhledem ke zbylému území města a komfort bydlení na úrovni bytové jednotky a domu. Nedostatky, které vykazuje přílehlá nerezidenční zástavba, budou pak v očích respondenta kompenzovány, byť parciálně, budoucím pokračováním procesu revitalizace. Veliký podíl na souhrnně pozitivním hodnocení života v lokalitě má zcela jistě i rovina sociální. Ve sledovaném případě vřelé a dobře fungující sousedství hraje pravděpodobně ještě větší roli, než která mu je ve skutečnosti explicitně přisuzována. Být se jedná o susedské vazby téměř výhradně ve skupině starousedlíků, původních obyvatel domu, především rozsah a povaha této sociální sítě jsou zcela zásadní. V neposlední řadě je nutné skupinu dlouhodobých

obyvatel domu vnímat i jako potřebnou protiváhu vůči nově příchozím. Funkce regulační a vyrovnávací je zde zcela nepochybně přítomna.

Obr. č. 8: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 2.

– INFORMAČNÍ BOX –

ÚSTŘEDNÍ MOTIVY INTERPRETACE #02

(NALEZENÁ SPECIFIKA V BODECH):

- **Hluboký vztah k místu bydliště (silný motiv patriotismu)**
- **Z toho plynoucí pocit odpovědnosti za osud lokality ve fyzické i sociální rovině**
- **Významná úloha shodné profesní příslušnosti a z toho plynoucích sdílených zájmů napříč členy sousedské komunity**
- **Reflexí prostupující profesní příslušnost nejvíce vyjádřená vysokou mírou vykonávané sociální kontroly v místě bydliště i jeho okolí**

Zdroj: Vlastní.

Respondentka č. 3

Identifikační údaje

katalogizační jméno : Respondent #03
pohlaví : žena
věk : 54 let
nejvyšší dosažené vzdělání : střední odborné s maturitou
zaměstnání : zaměstnaná
rodinný stav : vdaná
děti : ano
bydlí sám (sama) / s : s manželem

Údaje o bydlišti

doba trvání pobytu : více než 25 let
hodnocení rezidenční stability : nízká (2/5)

Základní informace o průběhu rozhovoru

Datum pořízení : 7. 11. 2016
Místo pořízení : bydliště respondenta
Předpokládaná délka rozhovoru : 45–60 minut
Celková délka výsledného záznamu : cca 40 minut
Celková délka interakce (setkání) : cca 65 minut
Způsob záznamu rozhovoru : zvukový záznam, nahrávací zařízení *Sony IC Recorder*, modelový typ *ICD-PX 312*
Dodatečné poznámkování (do bloku): ano

Výsledky analýzy získané reflexe

Reflexi sousedství ze strany respondentky č. 3 můžeme v rámci výzkumného vzorku považovat za reprezentativní případ ilustrující proces periferizace sousedských vazeb v rámci sociální sítě jedince. Níže předkládaná interpretace reflexe respondentky č. 3 je také svým rozsahem, ale i obsahem abnormálně stručná, věcná a v porovnání s ostatními výpověďmi v rámci výzkumného vzorku i relativně jednorozměrná (ve vztahu ke stanovené, rámcové dimenzionalizaci studovaného fenoménu).

Respondentka v rámci své subjektivní percepce sousedství explicitně přiznává pouze velmi malý počet členů komunity, které zná. Počet osob, které respondentka zná relativně důvěrně, dokonce čítá pouhé dvě osoby, a to výlučně v rámci domácností nacházejících se na totožném patře domu. Ani tyto dvě osoby pak ale nefigurují v okruhu nejbližších vazeb v existujících sociálních sítích respondentky. Míra důvěry vůči dvěma výše uvedeným osobám je ale v současně relativně spíše nízká, vyjádřená pouze skrze potencionální pomoc výlučně s drobnými, každodenními úkony (úklid společných prostor, pomoc s nákupy aj.) a skrze příležitostné promluvy. Jedinou reflektovanou, v současnosti trvající funkcí, která plyne z těchto vazeb, je sociální kontrola. Ta je umožněna především věkovou příslušností sousedů, kteří jsou v případě obou domácností již seniory. Většina dne tráveného doma tak umožňuje zvýšenou bdělost nad pohybem osob v domě i jeho okolí. Jedinou další reflektovanou funkcí zdejšího sousedství, vykonávanou však pouze v minulosti, bylo příležitostné pohlídání (a parciální socializace) dětí v době občasné nepřítomnosti vyslechnuté respondentky (až do předškolního věku dětí). Ta jako matka této pomoci občasně využívala, obě její děti jsou však již dospělé a v domácnosti nežijí. Tato skutečnost indikuje v minulosti relativně vysokou míru důvěry napříč domácnostmi, jak ale tato potřeba v čase ustala, pravděpodobně došlo postupně i k ochabování důvěry, která nebyla již nadále jakkoliv utužována.

Postupné oslabování sousedských vazeb v čase je respondentkou přirozeně, explicitně a opakovaně zdůrazňováno již od samotného počátku celého rozhovoru. Respondentka je však ve svých retrospekcích velmi strohá a její vyprávění se omezují pouze na důraz na lepší stav v minulosti. Ten pravděpodobně nezahrnuje v daném případě takřikající idylické, vřelé a v čase prosperující sousedství. Dle slov respondentky nebyly vazby v domě nikdy příliš intimní. Co však bylo diametrálně jiné, to byla celková atmosféra bydlení. Ta byla dle získaných výpovědí v minulosti mnohem přívětivější a

nebyla ani dána shodnými charakteristikami obyvatel domu. Dnes je celkový pocit ze „sociálního ovzduší“ v domě velmi negativní. K neporovnatelně lepšímu pocitu v minulosti však stačilo, v očích respondentky, i pouhé, tehdy ale samozřejmě pozdravení a prostý oční kontakt. Dnes se interakce napříč drtivou většinou obyvatel domu neomezují ani na letmé pohledy, natož pouhé pozdravení, podržení dveří apod. Na první pohled zřejmě zklamání z neudržitelného vývoje však přechází do určité skepse, rezignace a nedobrovolného se smíření se stavem, který je vnímán jako nepřekročitelná danost. Je s ním však zacházeno zřejmě tak, aby byl v každodenní rutině, byť vědomě, co nejvíce upozaděn. Pokud jde o zbylou část obyvatel domu, tedy v daném případě o všechny ostatní domácnosti na zbylých poschodích, v očích respondentky si je tato neosobní „masa“, navzájem napříč svými členy, velmi neosobní, lhostejná a svým nezájem o jakékoliv dění v domě až vulgární. I proto se respondentka nijak nezajímá o věci spojené s domem, neúčastní se domovních schůzí, neboť ty jsou podle jejích slov neproduktivní, zbytečné a pouze zdrojem případných neshod, hádek a přetrvávajících konfliktů, které následně negativně narušují i každodenní soužití v domě. Absence participace ze strany respondentky zde nepramení z jejího osobního nezájmu, je spíše výsledkem nedobrovolné rezignace nad daným stavem.

Respondentka tak dokonce sousedství ani jakkoliv příliš nehodnotí. V jejích očích totiž pravděpodobně o susedství nelze hovořit vůbec. Anonymní atmosféra sestávající z všudypřítomné lhostejnosti, přicházející po změně státního režimu během devadesátých let a trvajících doposud, odsunuje téměř zcela do pomyslného pozadí i výše zmiňovaný, byť opravdu malý, ale relativně fungující mikrosvět tří domácností na tomtéž patře domu. Souborné hodnocení atraktivnosti susedství se tak ve výsledku omezuje výlučně na hodnocení dimenze fyzické, tj. ve smyslu komfortu bydlení a hodnocení okolí domu a přílehlé třídy. Není proto na místě ani věnovat prostor dimenzím solidarity nebo pocitu sounáležitosti, neboť vzhledem k poskytnutým datům tyto roviny téměř zcela absentují. Parciálně lze jejich přítomnost sledovat v popisu malého okruhu zmiňovaných tří domácností, avšak současná životní etapa respondentky se bez této kohabítace pravděpodobně (i vědomě) obejde. V závěru interpretace segmentu sociálního a emocionálního je vhodné dodat, že přes výše uvedené skutečnosti respondentka explicitně přikládá susedství, v obecné rovině, jistý význam. Ačkoliv ona sama nejeví zájem o druhé obyvatele domu a necítí se být součástí určitého společenství, zdůrazňuje, že být i sebevíc povrchní, za to ale bezproblémové soužití v domě zkoumaného typu je velmi důležité a

člověka zcela jistě, v určité míře, každodenně ovlivňuje. Ten si to samozřejmě nemusí nakonec příliš připouštět, stejně jako v případě vyslechnuté respondentky.

Reflexe v rámci segmentu prostoru/lokality je strany respondentky č. 3, v porovnání s ostatními získanými daty ve výzkumném vzorku, poměrně strohá. Respondentka obdobně jako v případě hodnocení sousedství i zde vykazuje značnou věcnost a stručnost. Pokud jde o hodnocení komfortu bydlení na úrovni bytové jednotky a domu, respondentka se zdá být zcela spokojena se svým bytem. Detailněji rozvádí pouze nedostatky nacházející se ve společných prostorách domu. V první řadě zmiňuje znečištění v důsledku absence úklidu ze strany ostatních obyvatel domu, na straně druhé ihned poukazuje na trvale přítomné znečištění v přilehlém okolí domu, které je způsobeno jednak opět obyvateli domu, ale také činností lidí bez domova. Ti sem pravidelně přicházejí, prohledávají odpadové kontejnery a způsobují při svém počínání značný nepořádek. Jako další negativa vyskytující se v bezprostřední blízkosti domu respondentka jmenuje značnou hlučnost ze strany posedávající mládeže, kolemjdoucích opilců a dalších obyvatel domu (především v letních měsících). Další výrazná kritika je směřována vůči nepřehledné a velmi nebezpečné dopravní komunikaci obíhající celou délku domu, nedostatku vhodných parkovacích míst a také přítomné zeleni v podobě řady letitých, vzrostlých topolů, které jsou po velkou část roku zdrojem nemalého pylového znečištění. Taktéž tyto stromy, v očích respondentky, svým spontánním růstem a také vzrůstem způsobily postupnou degradaci výhledu a celkového pocitu velmi žádoucí prostornosti celé lokality bydliště.

Hodnocení stavu třídy Edvarda Beneše stojí v analyzované reflexi poněkud na pozadí. Tato skutečnost může současně hodnocena jako překvapující i jako předvídatelná. Přestože respondentka se svým bydlištěm nachází ve relativně těsné blízkosti pomyslného centra třídy, její bydliště se přesto nachází na samotném okraji severní části Moravského předměstí, kde již nerezidenční zástavba třídy není téměř přítomna (v porovnání s podobou sídliště dále směrem na jih). Tato skutečnost se pak projevuje v celkovém hodnocení. Ačkoliv je úpadek třídy reflektován a srovnání se záhodnějším stavem v minulosti přítomné, není současný stav vnímán příliš negativně. Ačkoliv respondentka nedisponuje řidičským průkazem, je dle svých slov velice mobilní díky přítomnosti dobré sítě hromadné dopravy a taktéž díky krátkým fyzickým vzdálenostem do samotného centra města. Respondentka tak přiznává, že v lokalitě bydliště se zdržuje ve všedních dnech převážně pouze v podvečerních nebo večerních hodinách, o víkendech pak téměř vůbec. Tento fakt, spolu s absencí vřelé sociální atmosféry v domě, způsobují, že zde není

přítomen ani žádný hlubší vztah k místu bydliště nebo přilehlé lokalitě. O pocitu domova pak nelze hovořit vůbec. V jakých poměrech pak navzájem a synergicky působí jednotlivé proměnné, tedy stav sousedství a celkový denní režim, však nelze ze získaných dat jednoznačně vyvozovat. O problematice správy domu již zaznělo veskrze negativní hodnocení, to však zde nepramení ze samotného vedení ze strany bytového družstva, ale příčinu lze hledat v neschopnosti lhostejného obyvatelstva domu dosáhnout jakýchkoliv dohod či kompromisů. Pozornosti nesmí uniknout ani velmi zajímavý poznatek týkající se pocitu bezpečnosti v místě bydliště. Ačkoliv celkově respondentka nehodnotí v tomto ohledu místo bydliště příznivým způsobem, je zde velmi patrný posun k pozitivnějšímu hodnocení díky poloze bydliště. Ačkoliv se fyzicky jedná o velmi malou vzdálenost, respondentka explicitně komparuje se samotným jádrem třídy a své místo bydliště vyhodnocuje jako značně příznivější. Důvodem je patrně absence nerezidenční zástavby, která v samotném okraji severní části předměstí nezpůsobuje onu nepřehlednost a také vznik řady temných, neosvětlených míst. Celkové hodnocení atraktivnosti sousedství zde pozbývá na významu, neboť jak již bylo řečeno v samotném úvodu, veškerá reflexe je převážně instrumentální povahy, jakýkoliv vztah k místu a prostoru zde absentuje a pomyslný „domov“ nabývá výlučně podoby takřikajíc pouhé adresy, čísla popisného, kde respondentka pouze přenocuje.

Obr. č. 9: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 3.

– INFORMAČNÍ BOX –

ÚSTŘEDNÍ MOTIVY INTERPRETACE #03

(NALEZENÁ SPECIFIKA V BODECH):

- **Sousedství stojící na pomyslné periférii sociální sítě**
- **Rozsahem nejmenší sousedská síť vůbec (pouze tři partaje)**
- **Proces silného odcizení se místu, ztráta pocitu domova a jeho vyprázdnění**
- **Situovanost bydliště v severní části studované lokality způsobuje posun k pozitivnějšímu hodnocení místa díky absenci nerezidenční zástavby a dalších problematických prvků veřejného prostoru**

Zdroj: Vlastní.

Respondentka č. 4

Identifikační údaje

katalogizační jméno : Respondent #04
pohlaví : žena
věk : 49 let
nejvyšší dosažené vzdělání : střední odborné s maturitou
zaměstnání : zaměstnaná
rodinný stav : vdaná
děti : ano (dcera a syn)
bydlí sám (sama) / s : s manželem

Údaje o bydlišti

doba trvání pobytu : více než 25 let
hodnocení rezidenční stability : velmi nízká (1/5)

Základní informace o průběhu rozhovoru

Datum pořízení : 20. 11. 2016
Místo pořízení : bydliště respondenta
Předpokládaná délka rozhovoru : 45–60 minut
Celková délka výsledného záznamu : cca 50 minut
Celková délka interakce (setkání) : cca 85 minut
Způsob záznamu rozhovoru : zvukový záznam, nahrávací zařízení *Sony IC Recorder*, modelový typ *ICD-PX 312*
Dodatečné poznámkování (do bloku): ano

Výsledky analýzy získané reflexe

Interpretace reflexe respondentky č. 4 velmi příznačným způsobem ilustruje fragmentaci sousedských vazeb v čase včetně poklesu jejich významu. Ačkoliv nízká rezidenční stabilita a vysoká fluktuace nově přichozích obyvatel způsobily značnou heterogenitu současné skladby studovaného sousedství, přes výrazně anonymní, odosobněnou a individualizovanou (v pejorativním slova smyslu) atmosféru lze nalézt ve studované oblasti pevné a přetrvávající vazby, které byly početným sledem nepříznivých událostí o to více následně utuženy.

Respondentka při své charakteristice sousedské sítě zcela spontánně přechází, již od samotného počátku reflexe, do retrospektivní narace. Téměř veškerá hodnocení tak nabývají převážně formy porovnání současného stavu s minulostí. V samotných počátcích vzniku domovního společenství respondentka poukazuje na řadu dílčích faktorů, které se jeví jako klíčové ve vztahu ke kohezi napříč sousedstvím. Kromě obdobných věkových a třídních charakteristik se jako nejvíce společenství budující jeví přítomnost malých dětí v rodinách. Výchova dětí byla dle respondentky zcela zásadní pro následnou podobu denního režimu i rutiny všedního dne domácností. Tento trend byl patrný až zhruba do konce předškolního věku dětí, následně docházelo k jeho slábnutí až do úplného vymizení. Především díky této obdobné situaci napříč rodinami byla obeznámenost se skladbou domovního společenství vysoká. Lidé se vzájemně znali, spontánně dávali do hovorů i občasně, již cíleně setkávali. Matky s dětmi se pak přirozeným způsobem setkávali v okolí domu a navštěvovali. V pozdějších etapách docházelo k setkávání např. skrze třídní schůzky, zájmové kroužky dětí aj. Do zhruba konce devadesátých let byl tento trend přirozeným životním rytmem zejména matek tamějších domácností. Současně však od přelomu nového tisíciletí dochází k obratu v podobě nového trendu, tj. postupné obměny obyvatel domu.

V očích respondentky tak dochází nejen v důsledku řady strukturálních změn (zejména potřeby hledat zaměstnání včetně jeho příznivější podoby), explicitně je jako jeden z hlavních důvodů jmenován postupující proces periferizace předměstí (bude rozvedeno více do detailu níže). Ten je navíc umocněn i zlepšením životní úrovně některých domácností, které následně odcházejí za komfortnějším bydlením. Při tomto trendu dochází i ke vzniku nového fenoménu, a sice existenci podnájmů. Pronajímání bytových jednotek v osobním vlastnictví, které bylo umožněno s porevolučním vznikem

bytových družstev, způsobuje vysokou fluktuaci nově příchozích, kteří zde zpravidla setrvávají jen dočasně (obvykle v rozmezí jednoho až dvou let). Podle výpovědi respondentky pak v důsledku krátkého setrvání dochází k úplnému vymizení jakéhokoliv vztahu k místu i zdejším, původním obyvatelům. Velmi instrumentální pojetí bydlení ze strany nájemníků pak přechází až dokonce v lhostejnost a absenci jakéhokoliv zájmu o druhé i širší okolí (zejména o dům). Anonymní atmosféra prostupuje postupně celý blok a již výlučně náhodně iniciované interakce se neomezují dokonce ani na oční kontakt či zběžné, elementární pozdravení či pokynutí.

V současnosti tak téměř nulová obeznámenost se skladbou obyvatelstva domu a z toho plynoucí absence jakéhokoliv důvěry izoluje malou část zbylého, původního obyvatelstva domu. Respondentka explicitně uvádí celkem čtyři domácnosti (včetně své vlastní), které zde od samotných počátků vybudování domu setrvaly. Tato skupina starousedlíků byla postupně izolována od zbylého obyvatelstva. Současně však došlo, nejen z ryze instrumentálních potřeb, k výraznému utužení původně velmi silných vazeb, které však začaly v minulosti s postupem času ochabovat. Nepříznivá situace v domě způsobila prohloubení a utužení vztahů napříč skupinou starousedlíků. Lidé těchto domácností znovu obnovili původně velmi vřelé a intimní vztahy. Ty se projevují, ve vymezeném pojetí, nejen vysokou mírou solidarity a obzvláště silným pocitem sounáležitosti (ve studovaném vzorku se jedná pravděpodobně o nejvýraznější vyjádření pocitu komunity), ale také společným trávením volného času během celého roku. Malá a semknutá skupina původních obyvatel přináší svým členům, skrze pevné svazky, potřebný pocit důvěry, jistoty, bezpečí i jisté protiváhy (byť v omezeném rozsahu) vůči zbylé, majoritní skupině dočasně přebývajících obyvatel. Jako klíčové faktory se při znovuvybudování těchto vazeb nejeví jen obdobné socio-demografické charakteristiky a sled nepříznivých událostí pramenících v současný stav, ale také sdílená zkušenost a minulost. Právě ona životní etapa, trvající především do konce předškolního věku, položila do budoucna onen pomyslný základ, díky kterému byly vztahy následně obnoveny a utuženy. Rodiny čtyř představených domácností tak dnes spolu tráví především letní dovolené a velkou část svého naspořené volného času tráví společně nejrůznějším způsobem. Nejčastěji se jedná o rozličné volnočasové aktivity nejrůznějšího typu, zejména pak sport v rekreační podobě.

Participace nejrůznější podoby na úrovni domu i širší lokality bydliště se výlučně omezuje pouze na onu skupinu původních obyvatel domu, tzn. čtyř pevně semknutých

domácností. Dle slov respondentky je vzhledem k převaze podnájmů velice těžké spoluvykonávat správu domu uspokojivým způsobem. Důvodem je jednak nezáměr a neúčast dočasných příchozích na domovních schůzích, ale také absence zájmu ze strany samotných vlastníků bytových jednotek, které jsou pronajímány. Majitelé se neúčastní domovních schůzí a dokonce neřeší náležitým způsobem ani případné problémy spojené s provozem svých bytových jednotek. Od problémových podnájemníků se silně distancují, ignorují výzvy ze strany obyvatel domu i bytového družstva a spoléhají na absenci komunikace ze své strany. V očích respondentky se toto hrubé a bezohledné jednání stává bohužel standardem, pronajímané byty se mění v rukou nových podnájemníků ve „vybydlené holobyty“ a případné zásahy ze strany bytového družstva vedoucí k řešení jsou formálně velmi omezené a především zdlouhavé. Situace je v tomto ohledu velice nešťastná.

Výše popsanými problémy se tak nepřímou dostáváme i k hodnocení samotného komfortu bydlení. Zde je opět nutné rozlišit hodnocení současného stavu oproti tomu v minulosti. V očích respondentky bylo v samotném počátku bydlení ve studovaném sousedství na velice nízké úrovni. Bytové jednotky trpěly řadou vad a nepřesností, kvalita zpracování i použitých materiálů byla na velmi nízké úrovni. Přes všechny nedostatky bylo zdejší bydlení považováno za zcela dostačující a uspokojivé díky celkové poloze lokality bydliště vzhledem ke zbylému území města. Dílčí nedostatky na úrovni bytových jednotek i domu byly s postupem času opraveny svépomocí či za asistence bytového družstva a výhodná poloha vše kompenzovala. S postupem času však dochází k výraznému obratu. Respondentka poukazuje na výraznou periferizaci celého předměstí, přičemž příčinu spatřuje ve dvou klíčových faktorech. Tím prvním je postupný úpadek třídy Edvarda Beneše v porevolučním období, kdy dříve velká chloub a pomyslná dominantna předměstí lákala k návštěvě i obyvatele zbylých částí města. Druhým faktorem, který současně zavinil právě i úpadek hlavní třídy, byla výstavba nedalekého obchodního centra, kterému nemohla drtivá většina malých obchodů konkurovat. A ačkoliv se v současnosti stav obchodů a služeb na třídě zlepšuje, především v porovnání s obdobím v závěru devadesátých let, kdy sídliště působilo jako „město duchů“, úroveň obchodů je oproti minulosti nevalná. Respondentka dále poukazuje na zlepšení situace ve věci škol, sportovišť a hřišť, tato skutečnost však již není pro danou domácnost aktuální, neboť obě děti z rodiny jsou již dospělé a v lokalitě předměstí nežijí. Jako nejvýraznější nedostatky v rámci okolí domu i celé lokality sídliště respondentka jmenuje značný nepořádek na

celém území a především v okolí míst s kontejnery odpadu. Dalším negativem je nedostatečná péče o zeleň, nedostatek vhodných parkovacích míst a velmi neuspokojivý stav hlavní třídy, který se spolu s přítomností řady putyk a heren stává příčinou absence pocitu bezpečí. Jako veliký nedostatek se pak jeví přítomnost městského okruhu, který se pro svou blízkou polohu vzhledem k severnímu okraji předměstí stává výrazným zdrojem světelného, ale především hlukového znečištění včetně znečištění ovzduší a přilehlé zástavby. Velmi negativně je pak vnímána také stálá přítomnost lidí bez domova (na celém území sídliště), všudypřítomné graffiti a hluk generovaný nepřizpůsobivými obyvateli bytových jednotek v okolních domech. V závěru hodnocení celkové atraktivnosti sousedství, které je zde na velice nízké úrovni, je nutné poukázat na vliv vysoké míry heterogenity současné skladby obyvatelstva. V celém rozsahu výpovědi respondentky je patrný, ač implicitně obsažený, důraz na negativní působení této skutečnosti. Velmi různorodá skladba obyvatel celého předměstí oproti minulosti generuje nejen pocity nejistoty a nebezpečí, ale také postupnou ztrátu vztahu k místu bydliště. Lokalita kdysi dříve domova se stává v očích respondentky nesrozumitelnou a jen velmi těžko uchopitelnou. Jak v rovině sociální (rozpad původních vazeb), tak v rovině fyzické (úpadek lokality) dochází synergicky k procesu odcizení, který pramení v ryze instrumentální vztah k místu bydliště. Jediným, pomyslným světlým bodem, který činí v životech rodiny popsanou podobu bydlení udržitelnou, jsou pevné svazky napříč malou skupinou původních obyvatel sousedství.

Obr. č. 10: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 4.

– INFORMAČNÍ BOX –

ÚSTŘEDNÍ MOTIVY INTERPRETACE #04

(NALEZENÁ SPECIFIKA V BODECH):

- **Znovuobnovení sousedských vazeb v důsledku nepříznivého vývoje**
- **Pravidelné trávení volného času s členy sousedské sítě po celý rok**
- **Pravděpodobně nejvýraznější vyjádření pocitu komunity**
- **Specifická a naprosto zásadní úloha dětí v procesu vzniku i následného vývoje tamní sousedské sítě**

Zdroj: Vlastní.

Respondent č. 5

Identifikační údaje

katalogizační jméno : Respondent #05
pohlaví : muž
věk : 62 let
nejvyšší dosažené vzdělání : střední odborné s maturitou
zaměstnání : zaměstnaný
rodinný stav : svobodný
děti : ne
bydlí sám (sama) / s : s partnerkou

Údaje o bydlišti

doba trvání pobytu : více než 30 let
hodnocení rezidenční stability : velmi nízká (1/5)

Základní informace o průběhu rozhovoru

Datum pořízení : 23. 11. 2016
Místo pořízení : bydliště respondenta
Předpokládaná délka rozhovoru : 45–60 minut
Celková délka výsledného záznamu : cca 55 minut
Celková délka interakce (setkání) : cca 80 minut
Způsob záznamu rozhovoru : zvukový záznam, nahrávací zařízení *Sony IC Recorder*, modelový typ *ICD-PX 312*
Dodatečné poznámkování (do bloku): ne

Výsledky analýzy získané reflexe

V rámci výzkumného vzorku lze reflexi respondenta č. 5 klasifikovat jako vůbec rozsahově nejstručnější výpověď ze strany mužského pohlaví. Na první pohled velmi strohé výpovědi však implicitně zprostředkovávají velmi cenné, informačně bohaté a rozmanité informace především o vývoji susedství v čase. Předkládaná interpretace reflexe č. 5 současně reprezentuje zcela jednoznačně ojediněle silný motiv nostalgického volání po dobách minulých a velmi znepokojující, nedobrovolnou rezignaci způsobenou neutěšeným, současným stavem susedství v rovině sociální.

Respondentova obeznámenost se současnou skladbou obyvatelstva domu je na velmi nízké úrovni. Z celého domu respondent jmenuje pouze několik obyvatel různých domácností, které důvěrněji zná. Napříč touto malou skupina je míra důvěry, reciprocity i solidarity ve sledovaném pojetí mezi sousedy vysoká, nicméně z této skutečnosti neplynou žádné další, v každodenním životě se vyskytující konsekvence. Možnost potencionální pomoci v případě potřeby je možná, nicméně není jí nijak využíváno. Taktéž další funkce, plynoucí z povahy fungujícího susedství, zde nejsou ve skutečnosti realizovány. Důvody, proč se tak v současnosti děje, byly naznačeny v samotném úvodu a je nyní je na místě je náležitě osvětlit.

Sousedství ve studovaném případě prošlo bez nadsázky, dle respondentovy reflexe, velmi dramatickým vývojem. V samotném počátku postavení domu se nově příchozí rodiny velmi družily. V souladu s teoretickým očekáváním jsou i v tomto případě za daný stav zodpovědné shodné, nejdůležitější socio-demografické charakteristiky. Kromě obdobného věku, třídní příslušnosti a také úrovni vzdělání se znovu jako klíčová proměnná opět jeví přítomnost dětí. A přestože je respondent bezdětný a po dlouhou dobu žil v místě lokality bydliště sám, byl do společenství obyvatel domu zcela spontánně a přirozeně integrován. Vysoká míra sociální koheze napříč susedstvím byla zpočátku iniciována obdobnou životní situací a společnými problémy porevolučního období. Později byly značně silné vazby posilovány a udržovány společným trávením času, které iniciovali někteří členové susedské sítě. Tyto osoby se tak jeví jako klíčoví, sociální skupinu i její identitu budující hráči. Dominantní, charismatičtí a přirozeně autoritativní členové susedství mohou být v pojmosloví sociometrie označeni v tomto případě za pomyslné sociometrické hvězdy. Díky těmto členům tak susedé trávili společně mnoho volného času, převážně různými výlety po České republice, ale i do zahraničí. Letní dovolené

strávené se sousedy byly tradicí a samozřejmostí. V rámci všedních dnů během pracovního týdne pak byly nedílnou součástí společně tráveného času pravidelné večerní sešlosti. Náhradou za nevyhovující, místní restaurační zařízení se staly improvizované klubovny umístěné v prostorách domovní prádelny.

Klíčovní členové sousedské komunity nedávali podněty jen k interakcím neformální povahy. Díky své iniciativnosti pomohly tyto důležité osoby v počátku zrodu bytových družstev konstituovat i domovní výbory, pravidla pro jejich fungování a také v neposlední řadě programově formulovat, ve spolupráci s bytovým družstvem, i pravidelně se konající domovní schůze. Participace ze strany obyvatel byla v tomto ohledu, díky popisované skutečnosti, brána za nepsanou a přirozenou povinnost. Účast na domovních schůzích tak byla velice hojná, neboť schůze nebyly díky své produktivnosti a bezproblémovým průběhům chápány jako jakkoliv zatěžující. V období devadesátých let tak panovala napříč studovaným domovním společenstvím velmi vřelá a přátelská atmosféra. Pokud lze někde s jistotou, v rámci realizovaného výzkumu, nalézt opravdový pocit sounáležitosti, spřízněnosti i potřebných jistot v místě bydliště, pak je nutné o tzv. komunitním duchu hovořit právě zde. K naplnění fyzických i duševních potřeb všech členů tu docházelo zcela spontánně, přirozeně a recipročně. Bohužel, tento stav je dnes již pouze minulostí.

Zhruba v samotném závěru let devadesátých a také na přelomu tisíciletí dochází ke zcela zásadním událostem, které navždy zcela promění tamější soužití obyvatel. Někteří ze zmiňovaných klíčových aktérů, z dále nespecifikovaných důvodů, odcházejí. Další domácnosti se stěhují jednak za lepším bydlením do příznivějších lokalit, na straně druhé také kvůli zaměstnání. Jako další a významný důvod odchodu některých původních obyvatel je explicitně uváděn zhoršující se stav i pověst třídy. Dochází tak k výrazné fragmentaci původního společenství. Odešlé členy nahrazují v mnoha případech, pro třídu tolik charakteristické, podnájemci. Nově příchozí obyvatelé, v popisovaném případě relativně již dnes stálí, se však již do torza původního složení domu neintegrovali. A ačkoliv respondent v tomto ohledu popisuje snahu některých starousedlíků o přijetí nově příchozích, ti neopětují. Kromě rostoucí anonymity se zvyšuje i heterogenita obyvatel domu, především pokud jde o věk a místo původu (mnoho nových obyvatel přichází, na rozdíl od starousedlíků, pravděpodobně z přilehlých obcí okolního venkova). Vazby uvnitř skupiny původních obyvatel domu nadále udržuje společný zájem o dům a jeho provoz, neformální interakce se však postupně a nenávratně vytrácejí. Dnes se tak omezují výhradně na náhodná setkání ve společných prostorách domu či v jeho okolí. Dle výpovědí

se však v důsledku ztráty společných zájmů veškeré hovory omezují na velice mělké a povrchní promluvy, které jsou realizovány spíše ze slušnosti a očekávání. Zpětně tak respondent přiznává a explicitně docenuje úlohu popisovaných, charismatických osobností, jejichž iniciativa byla pro existenci komunity zcela klíčová. Nemalou měrou přispělo k úpadku sousedských vazeb i zhoršující se správa ze strany bytového družstva. To přestalo být oproti minulosti tolik aktivní, snížila se také míra komunikace s obyvateli domu a některé nové problémy, spojené s nově existujícími podnájemy, nebyly uspokojivě vyřešeny. Celá situace pak byla umocněna dodnes trvající, velikou absencí na domovních schůzích (především ze strany majitelů pronajímaných bytů). Mnohá hlasování, i o zcela zásadních věcech spojených s provozem a údržbou domu, tak byla vyhodnocena jako usnášení neschopná. Četná zklamání ze strany skupiny starousedlíků, kteří jevíli zájem o dům, ke kterému si vybudovali v průběhu života jistý vztah, vyústila v dlouhodobou frustraci a nedobrovolnou rezignaci, která se dodnes projevuje především pasivitou a nezájmem o život v lokalitě (konkrétně vyjádřeno např. nezájmem o probíhající revitalizaci třídy).

V současné době tak lze ve studovaném případě, dle vymezeného pojetí, jen velmi těžko hovořit o sousedství či sousedské soudržnosti. Stávající podoba těchto vazeb je velice vyprázdněná, mělká, ve vysoké míře fragmentovaná. Sousedství dnes již zastává výlučně pouze funkci sociální kontroly, avšak je velmi diskutabilní do jaké míry. Ostatní funkce se nenávratně vytratily a veškeré interakce napříč původními členy společenství jsou pouze náhodné, jejich průběh pak spíše vynucený. Ačkoliv se respondent explicitně nevyjadřuje k významu sousedství, a to jak v rovině obecné, tak i v tomto konkrétním případě, z jeho výpovědí je zřejmé, že v minulosti fungující komunitu velmi postrádá. Toto zklamání a skepse se pak jistým způsobem promítají i do reflexe fyzického segmentu (prostoru/lokality).

Respondent se při své reflexi obrací k současnému stavu pouze v rámci hodnocení lokality bydliště na úrovni bytové jednotky. Se svým bytem se zdá být velmi spokojen, míře komfortu bydlení nic nevytýká. Velmi si pochvaluje navíc prostornost bytu, lodžie i výhled do všech světových stran. Současně velmi vyzdvihuje dostatečnou míru soukromí, která plyne ze vzájemného prostorového uspořádání jednotlivých domů na třídě. Při hodnocení na úrovni širšího okolí se respondent spontánně obrací ihned do minulosti a reflexe tak nabývá formy porovnávání se stavem v minulosti. Respondent ihned poukazuje na pokračující úpadek třídy daný jednak postupným zkrachováním dříve tradičních a

zavedených podniků, na straně druhé další hlavní příčinu periferizace předměstí spatřuje respondent v dlouhodobém chátrání nerezidenční zástavby na hlavní třídě. Ve shodě s ostatními respondenty je jako hlavní příčina úpadku původních obchodů a služeb jmenována opět realizace výstavby nedalekého obchodního centra. Současně je však jako další důvod označována právě i absence dlouhodobé a systematické péče o nerezidenční zástavbu třídy. Chátrající stav, mnohdy i ohrožující život procházejících, v očích respondenta donutil některé podniky k nedobrovolnému přesunu nebo dokonce ukončení činnosti. Reputace třídy je tak dle analyzované reflexe velmi špatná a tento stav i přes probíhající revitalizaci trvá. Ve sledovaném případě je v tomto ohledu velmi těžké jednoznačně rozhodnout, zda se za negativním hodnocením revitalizace neskrývá pouze její parciálnost. Hlavní třída byla totiž doposud opravena pouze z části. Respondent se k uskutečněné revitalizaci téměř nevyjadřuje, dle jeho slov nestojí za zmínku. Z celkového kontextu se jako nejpravděpodobnější vysvětlení jeví souhrnně zklamání. Od obnovy si zřejmě respondent sliboval mnohem více. Úpadek třídy respondent explicitně spojuje také s kriminalitou a v čase klesajícím pocitem bezpečí. Respondent současný stav hodnotí z hlediska pocitu bezpečí jako velmi neutěšený a ačkoliv přiznává v nedávné době mírné zlepšení, oproti zbylým městským částem je na tom třída stále špatně. Porevoluční nárůst kriminality, respondentem spojovaný také s přítomností řady podniků nevalné pověsti (různé bary a herny), zapříčinil později nedobrovolný odchod původních obyvatel třídy. Odliv velkého množství domácností z řad starousedlíků zároveň poskytl prostor pro vznik dalšího negativního jevu, tj. nárůstu podnájmů. Především od přelomu tisíciletí respondent reflektuje významný nárůst počtu dočasně příchozích, kteří vykazují absenci jakéhokoliv zájmu o dům, lokalitu bydliště i její obyvatele. Narůstá také počet v lokalitě se vyskytujících cizinců, kteří neovládají český jazyk. V současnosti je patrný nárůst počtu obyvatel přicházejících z Asie, v minulosti se na sídliště přestěhovalo především dělnictvo putující z regionu východní Evropy.

Souborně pak respondent hodnotí atraktivnost lokality bydliště jakou velice nízkou. Toto hodnocení se však váže ke stavu, který trvá zhruba od sklonku let devadesátých až do současnosti. Po relativně krátkou dobu v minulosti, po samotném zrodu hlavní třídy Moravského předměstí, byla situace po několik let zcela opačná. V očích respondenta se třída Edvarda Beneše, dříve Marxova třída, těšila velkému obdivu a dobré pověsti. Dle jeho slov byla lokalita vyhledávána a navštěvována denně i obyvateli jiných městských částí. Ze získaných dat je velmi obtížné zcela jednoznačně rozhodnout, do jaké míry se do

velmi kladného hodnocení minulého stavu promítá i dnes již absentující, příznivý stav sousedských vazeb. Určitá míra idealizace při retrospektivní naraci je přítomná, její rozsah však nelze jasně vymezit. Vzhledem však k obdobným reflexím v rámci výzkumného vzorku nelze těmto poznatkům ubírat na důležitosti.

Obr. č. 11: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 5.

– INFORMAČNÍ BOX –

ÚSTŘEDNÍ MOTIVY INTERPRETACE #05

(NALEZENÁ SPECIFIKA V BODECH):

- **Silný motiv až nostalgického volání po stavu v minulosti**
- **Významná úloha klíčových aktérů, charismatických a přirozeně autoritativních obyvatel budujících sousedskou komunitu**
- **Téměř úplné vymizení jakýchkoliv sousedských vazeb v čase**
- **Zjevná idealizace původního stavu lokality při retrospektivních naracích**

Zdroj: Vlastní.

Respondent č. 6

Identifikační údaje

katalogizační jméno : Respondent #06
pohlaví : muž
věk : 50 let
nejvyšší dosažené vzdělání : střední odborné s maturitou
zaměstnání : zaměstnaný
rodinný stav : ženatý
děti : ano
bydlí sám (sama) / s : s ženou

Údaje o bydlišti

doba trvání pobytu : více než 25 let
hodnocení rezidenční stability : nízká (2/5)

Základní informace o průběhu rozhovoru

Datum pořízení : 26. 11. 2016
Místo pořízení : bydliště respondenta
Předpokládaná délka rozhovoru : 45–60 minut
Celková délka výsledného záznamu : cca 45 minut
Celková délka interakce (setkání) : cca 70 minut
Způsob záznamu rozhovoru : zvukový záznam, nahrávací zařízení *Sony IC Recorder*, modelový typ *ICD-PX 312*
Dodatečné poznámkování (do bloku): ano

Výsledky analýzy získané reflexe

Interpretace reflexe respondenta č. 6 názorným způsobem ilustruje velmi neblahý vliv stavu lokality bydliště na soužití tamějších obyvatel. V předkládaném případě sice analyzované sousedské vazby vykazují, v porovnání s ostatními příklady v rámci výzkumného vzorku, relativně obvyklé a nikoliv překvapivé nedostatky či problémové charakteristiky, přes tuto skutečnost však dochází k velmi silnému odcizení vůči lokalitě bydliště. V žádném ze studovaných případů není tento proces natolik přítomen jako právě zde. Děje se tak především postupujícím úpadkem hlavní třídy, jehož řešení je v očích respondenta i dalších obyvatel domu bohužel v nedohlednu. Tento aspekt má pak ve skutečnosti velký vliv nejen na samotné hodnocení a percepci lokality bydliště, ale prostupuje i do každodenního života skrze následné jednání a interakce. Nejen o tomto fenoménu pojednává následující oddíl dílčích výsledků výzkumu.

Respondent č. 6 vykazuje vysokou míru obeznámenosti se skladbou obyvatelstva v domě, ve kterém žije. Ačkoliv i zde se hojně vyskytuje fenomén pronajímání bytových jednotek v osobním vlastnictví, skupina původních obyvatel domu ve sledovaném případě registruje valnou většinu nově příchozích. A přestože analyzovaný příklad sousedství zastává v rámci sociální sítě respondenta výlučně komplementární úlohu a sousedé ani nefigurují v okruhu nejbližších přátel, je možné reflektované vztahy hodnotit jako vřelé, vykazující vzájemnou úctu, respekt i značnou míru důvěry založenou na dlouhodobém obývání společného prostoru. Vzájemná důvěra se projevuje v samozřejmé, příležitostné pomoci nejrůznější podoby, především v minulosti jí bylo hojně využíváno během stěhování, rekonstrukcí bytových jednotek i oprav nejrůznějších závad v domě svépomocí. Za nejdůležitější funkci plynoucí z fungujících sousedských vazeb označuje respondent jednoznačně důslednou sociální kontrolu. Té je v popisovaném případě příkládán obzvláště velký význam, jedním z hlavních důvodů je pak pravděpodobně značně negativní hodnocení lokality bydliště z hlediska pocitu bezpečí.

Veškeré interakce se napříč obyvateli domu omezují vyjma domovních schůzí jen na náhodná setkání. Důležitou roli však hraje doba setrvání v domě. Je zřejmé, že klíčovým faktorem je zde nastěhování se během období v samotném počátku vybudování domu i sídliště. Skupina starousedlíků, původních obyvatel domu, kteří již tvoří pouze část obyvatel, je navzájem silně integrována především sdíleným zájmem o dům i jeho přilehlé okolí. Členové této skupiny cítí jistou míru odpovědnosti za bezproblémovou správu domu

i chod domovního výboru včetně stavu okolí domu. A přestože později příchozí obyvatelé či jen dočasně přebývající v podnájmech převážně nijak nenarušují zdejší soužití, jsou v očích zmiňované skupiny vnímáni jako lidé pasivní, bez zájmu a bez vztahu a odpovědnosti ke společnému. Tato dimenze ve studovaném případě je pravděpodobně nejvíce zodpovědná za budování společné, skupinové identity a jasného odlišení se od zbytku obyvatel domu (fenomén tzv. „*sense of we-ness*“, tedy volně přeloženo jako „*my vs. oni*“). Při interpretaci získaných dat se také nelze ubránit pocitu jisté „morální nadřazenosti“, která je v reflexi respondenta implicitně obsažena a plyne pravděpodobně z pocitu vyšší zodpovědnosti vůči celku (tj. správě domu a jeho okolí). Tento fakt následně jen umocňuje ono vyčlenění starousedlíků vůči zbylým obyvatelům v psychologické rovině. Do jaké míry pak vstupuje do celého procesu odlišení se také proměnná v podobě sdílené minulosti a zkušenosti, nelze ze získaných dat uspokojivě vyvozovat. Dále nelze ani přehlédnout skutečnost, a sice že malou část nově příchozích obyvatel tvoří také cizinci, u nichž absentuje znalost českého jazyka. Tato bariéra se ukazuje jako krucióální především v procesu fungování domovních schůzí (bude detailněji rozvedeno níže).

Nejviditelnějším vyjádřením skupinové identity a také v různé míře se epizodicky projevujícího napětí mezi skupinami původních obyvatel a nově příchozích jsou průběhy domovních schůzí. Ze získaných dat je zřejmé, že v minulosti vykazovala skupina původních obyvatel domu vysokou míru participace právě v podobě pravidelné účasti na domovních schůzích včetně členství v domovních výborech, dále ve formě pravidelné korespondence s bytovým družstvem, popř. i úřady města v případě potřeby. Ačkoliv respondentovo pojetí jeho sousedských vazeb je převážně instrumentální povahy, nelze přehlížet značný význam přisuzovaný právě schopnosti kooperace a dosažení konsensu či kompromisů. To vše za účelem zachování potřebného komfortu a udržitelné podoby bydlení v domě. Pasivita a neúčast nově příchozích obyvatel na domovních schůzích nebyla zpočátku reflektována jako závažná (pozn.: skupiny nově příchozích obyvatel a majitelů bytových jednotek v osobním vlastnictví, které jsou pronajímány, zde splývají a nejsou dále rozlišovány). Podíl nově příchozích obyvatel nebyl do zhruba poloviny minulého desetiletí natolik velký, aby např. činil hlasování na domovních schůzích usnášení neschopné apod. S postupem času však s narůstajícím počtem nových obyvatel a setrvávajícím nezájmem ze strany majitelů, dříve také původních obyvatel domu, kteří své byty pronajímají, dochází k nepříznivému snižování schopnosti skupiny starousedlíků

rozhodovat o dění v domě. A to přestože právě tato skupina obyvatel má dle analyzované reflexe na rozhodování největší zájem.

Domovní schůze tak jsou pro nízkou účast ze strany obyvatel domu neproduktivní a pozbývají na významu. Stávají se v očích skupiny původních obyvatel zbytečnými a pouze zdrojem dalších možných konfliktů. Jakákoliv spolupráce, diskuze či snaha o dosažení společných cílů je v nedohlednu. Ostatně zde nelze ani o společných cílech již hovořit, neboť není ani snahy je formulovat, artikulovat, natož pak reálně prosadit. Pomyslným vyvrcholením velmi neutěšené situace pak byla velmi dramatická projednávání spojená s realizací první etapy revitalizace třídy Edvarda Beneše. Studované sousedství se totiž nachází v jednom z několika již opravených domů, které byly zrekonstruovány díky zmiňované revitalizaci. A ačkoliv byl v tomto procesu ponechán dle slov respondenta patřičný prostor pro zpětnou vazbu a vyjádření přání ze strany obyvatel domu, stalo se tak nakonec jen v míře velmi neuspokojivé. Velmi očekávaná, zcela zásadní událost, od které si především původní obyvatelé domu velmi slibovali zvýšení komfortu bydlení i zlepšení reputace celé lokality bydliště (včetně nárůstu cen bytových jednotek na trhu s nemovitostmi), se stala nakonec zdrojem tak velkého množství konfliktů a velmi vyčerpávajících jednání bez výsledků, že veškeré klady plynoucí z nového stavu byly v myslích starousedlíků přesunuty do pozadí. Veškerá radost se tak bez nadsázky, dle získaných dat, vytratila.

Přetrvávající skepse plynoucí z výše popsaných událostí se pak projevuje ve dvou rovinách. Na jedné straně v hodnocení lokality bydliště, na straně druhé v interakcích napříč sousedskou sítí. V prvním případě je vyjádřením respondentova značného zklamání velice negativní hodnocení vztahující se nejen na celou třídu, ale i celé Moravské předměstí. Veškeré vyjádřené klady se omezují pouze na úroveň bytové jednotky. Díky dostatečnému komfortu bydlení (avšak díky realizované rekonstrukci svépomocí) a relativně bezproblémovému soužití s ostatními na tomtéž podlaží je zdejší bydlení považováno za vcelku udržitelné. Tím však výčet pozitiv končí. Reflektovaný úpadek a periferizace sídliště způsobují vznik vážných úvah o změně bydliště. Spolu s velmi nízkým pocitem bezpečí a zklamáním nad rozsahem i podobou provedené části revitalizace je hodnocení celkové atraktivnosti sousedství na nejnižší úrovni v rámci výzkumného vzorku. Kromě výčtu řady konkrétních negativ (špatná dopravní situace, stav nerezidenční zástavby a pěších komunikací, malé množství zeleně či vhodných restauračních zařízení aj.) pak respondent explicitně srovnává lokalitu třídy s ostatními částmi města. Dochází

k závěru, že oproti minulosti nemá třída Edvarda Beneše přes svou výhodnou polohu co nabídnout. Zároveň je vhodné dodat, že v očích respondenta není stejně tak atraktivní např. ani samotné centrum města, ovšem pokud přihlédneme k řadě nedostatků a také poměru nákladů na bydlení vůči jeho komfortu, nelze hodnotit ve prospěch předměstí. Jistě pak ani nepřekvapí, když u respondenta absentuje jakýkoliv vztah k místu bydliště (natož pak pocit domova).

Druhým vyjádřením přetrvávajícího zklamání a skepse je úpadek sousedských vazeb napříč skupinou původních obyvatel domu. Ačkoliv dle získaných dat se jednotliví členové i nadále vzájemně vnímají, do jisté míry, jako lidé se společnou minulostí, zkušeností, zájmy i cíli, již nejeví snahu o jejich dosažení. Natolik zklamání a vyčerpání již jakkoliv neparticipují a pouze apriori rezignují. Dlouhodobý stav myslí v podobě přináležitosti k poražené straně pak ústí i v absenci interakcí. Jak již bylo uvedeno, ty jsou dnes již výlučně náhodně iniciované a omezují se pouze na relativně krátké promluvy v podobě vzájemného si postěžování nad současným stavem. A přestože možnost potencionální pomoci i existence solidarity (ve sledovaném pojetí) jsou latentně přítomny pro případné zmobilizování, neděje se tak. Přes, ve studovaném případě, velký význam prisuzovaný sousedství v obecné rovině nelze pak hovořit uspokojivě o jakémkoliv významu v jeho konkrétní, zde popsané podobě.

Obr. č. 12: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 6.

– INFORMAČNÍ BOX –

ÚSTŘEDNÍ MOTIVY INTERPRETACE #06

(NALEZENÁ SPECIFIKA V BODECH):

- **Silné odcizení se místu bydliště v důsledku neschopnosti adekvátně spravovat dům a jeho okolí i věci společné**
- **Značná míra skepse, frustrace a rezignace nad současným stavem**
- **Pravděpodobně nejsilnější antagonismus mezi skupinami původních obyvatel a později příchozími (či dočasně přebývajícími)**
- **Explicitně vyjádřené zklamání nad procesem revitalizace, kterému není vkládána jakákoliv důvěra ve smyslu zlepšení stávající situace**

Zdroj: Vlastní.

Respondent č. 7

Identifikační údaje

katalogizační jméno : Respondent #07

pohlaví : muž

věk : 63 let

nejvyšší dosažené vzdělání : vysokoškolské (titul ani obor dále nespecifikovány)

zaměstnání : zaměstnaný

rodinný stav : ženatý

děti : ano

bydlí sám (sama) / s : s ženou

náboženská víra : církev římskokatolická

Údaje o bydlišti

doba trvání pobytu : více než 25 let

hodnocení rezidenční stability : velmi nízká (1/5)

Základní informace o průběhu rozhovoru

Datum pořízení : 1. 12. 2016

Místo pořízení : bydliště respondenta

Předpokládaná délka rozhovoru : 45–60 minut

Celková délka výsledného záznamu : cca 65 minut

Celková délka interakce (setkání) : cca 125 minut

Způsob záznamu rozhovoru : zvukový záznam, nahrávací zařízení *Sony IC Recorder*, modelový typ *ICD-PX 312*

Dodatečné poznámkování (do bloku): ano

Výsledky analýzy získané reflexe

Respondent č. 7 se jakožto praktikující křesťan považuje a explicitně označuje za člověka velmi vnímavého vůči řadě nejen sociálních jevů, které mohou mnozí považovat za nehodné jejich pozornosti. Respondent se však skrze svou výpověď jeví jako velice pokorný a (nejen názorově) otevřený jedinec, který usiluje o objektivní a nehodnotící popis. Zároveň však v reflexi pravděpodobně nedochází k žádné nežádoucí, vědomé a účelné stylizaci. A přestože velmi často a přiznaně respondent hodnotí, nenárokují si takřkajíc absolutní pravdu. Pouze vyjadřuje názorový příklon. V rámci výzkumného vzorku je respondent jediným členem souboru, který přiznává víru a současně i udává náboženskou příslušnost. Zejména však značná pokora, ochota a otevřenost od samotného úvodu setkání až po celou dobu trvání rozhovoru činí z tohoto člena výzkumného vzorku výjimečný a zvýšené pozornosti hodný příklad poskytující řadu cenných poznatků.

Za nejvíce přínosnou část, z poznatků získaných skrze předkládanou interpretaci reflexe respondenta č. 7, můžeme považovat velmi ilustrující a informačně bohatý popis vývoje sousedství v čase. Respondent ojedinělým způsobem reflektuje nejprve porevoluční vývoj lokality bydliště a následně i tamějších sousedských vazeb a současně předkládá i možné, za negativní vývoj zodpovědné faktory (byť zpočátku v relativně obecné rovině). Ve shodě s řadou jiných respondentů je velký prostor věnován postupující periferizaci a úpadku třídy Edvarda Beneše, které byly v současné době pouze zdánlivě pozastaveny probíhajícím procesem revitalizace. Dle respondenta ve své původní podobě velmi zdařilá a ve všech myslitelných ohledech postačující architektonická koncepce třídy utrpěla nejvíce změnou státního režimu. Na jedné straně z důvodu absence dlouhodobé a systematické péče o zástavbu ze strany města, na straně druhé vznikem vlastnictví domů v rukou bytových družstev a vlastnictvím některých nerezidenčních budov ze strany města. Z odlivu dobrých obchodů a služeb viní respondent nejen přespříliš vysoké nájmy, ale také zanedbání péče o jednotlivé prostory i lokalitu jako celek. Jako konkrétní příklad uvádí v minulosti a dodnes mnohdy velmi prázdnou zející garážová stání, která nebyla pro vysokou cenu využívána a pozbývala tak na významu, když stála takřkajíc ladem. Tento konkrétní problém hodnotí respondent jen jako jeden z mnoha projevů neschopnosti činit kompromis v podobě snižování cen za účelem zvýšení poptávky. Důvodem je podle něj

iracionální vidina instantního zisku a absence dlouhodobé perspektivy. Respondent taktéž velmi negativně hodnotí způsoby výběrových řízení a dalších procesualit ze strany Správy nemovitostí města Hradce Králové. Kromě těchto skutečností respondent přičítá vinu za úpadek místních obchodů také již mnohokrát uváděnému, nedalekému obchodnímu centru v těsné blízkosti předměstí.

V očích respondenta není původní koncepce třídy taktéž kompatibilní s charakteristikami doby, která následovala po změně státního režimu. Jedním z nejviditelnějších projevů je pak žalostná dopravní situace v důsledku nedostatku parkovacích míst. Všudypřítomná a improvizovaná stání činí dopravní situaci v celé lokalitě velmi nepřehlednou a nebezpečnou. A přestože již zmiňovaná parkovací stání jsou v některých částech předměstí fyzicky přítomna v pravděpodobně dostatečném počtu, pro svůj stav a především cenu nejsou využívána. Dalším projevem je podle respondenta tristní stav přítomné zeleně a zelených ploch, které se již nacházejí pouze ve stavu fragmentů. Nedostatečná péče ze strany města pak nemůže být v tomto ohledu kompenzována dobrovolnou svépomocí ze strany obyvatel, neboť dříve institucionalizované víkendové úklidy a péče o dům a jeho okolí již neexistují. Nejviditelnějším projevem neschopnosti návrhu třídy vyhovět dnešním potřebám doby je pak v očích respondenta značná nepřehlednost v podobě velkého počtu relativně velmi uzavřených míst. Těmi jsou v popisovaném případě myšleny nejrůznější podchody, schodiště, tunely a uličky, které lze nalézt na celém území Moravského předměstí, nejvíce však právě v lokalitě studované třídy. Velmi špatná úroveň osvětlení těchto míst pak způsobuje výrazný pokles pocitu bezpečí a dává potencionální prostor k trestné činnosti (loupeže, vandalismus aj.). Podle reflexe respondenta je v celkové podobě předkládaný obraz třídy částečně pomyslným odrazem překotného porevolučního vývoje s jeho mnohými negativy. Analogicky pak dochází i k úpadku mezilidských vztahů. V reflexi respondenta je zahrnut velmi naléhavý popis oslabování právě sousedských vazeb jako jednoho z projevů celkového morálního úpadku, jenž postupuje a prostupuje naší společností. A ačkoliv respondent následně jmenuje řadu makrosociálních jevů, které jsou podle něj zodpovědné za tento neutěšený stav, dochází i k výčtu konkrétních příčin problémů. Právě ty realizované šetření zajímají a budou předmětem následujících řádků.

Jak již bylo nastíněno výše, respondent ve své velké snaze předložit vyčerpávající a současně věcný popis dochází k implicitně naznačené analogii, která se nachází mezi dvěma pomyslnými osami. Jednou je úpadek fyzické dimenze, studované lokality, tou

druhou zase nežádoucí vývoj dimenze sociální, tj. mezilidských vztahů – zde sousedských vazeb. Ačkoliv tento analogický vývoj, vykazující v řadě svých prvků pozoruhodnou reciprocitu a pravděpodobně i nemalé množství kauzálních vztahů, je načrtnut v řadě získaných výpovědí a napříč získanými daty výzkumného vzorku prostupuje, v tomto konkrétním případě je zdaleka nejvíce patrný. Respondent tak ve své druhé polovině reflexe spontánně a plynule přechází k deskripci sociální dimenze. Dimenzi sousedské sítě respondent reflektuje pomocí epizodicky retrospektivní narace, dle potřeby přechází z minulosti ke stavu v přítomnosti, přesto jeho vyprávění neztrácí na logické konzistenci a je z pozice posluchače, zde v roli tazatele, ojediněle poutavé. Druhá část rozhovoru tak nabývá spíše biografického narativního interview, respondent intuitivně předpokládá další subtémata rozhovoru, což jednak v důsledku absence potřeby zasahovat posiluje přirozenost procesu výpovědi, na straně druhé výrazně usnadňuje práci tazateli, který může ve zvýšené míře pozornosti a vnímavosti poznámkovat.

Respondent se při svém popisu soustřeďuje nejprve na situaci v samotném vzniku domovního společenství po vybudování konkrétního domu. Ve stručnosti popisuje některá úskalí a nedostatky bydlení pramenící z ledabylého provedení i nevhodnosti některých stavebních materiálů. Tyto zpravidla drobné obtíže však nenarušují zdejší soužití, naopak jsou zdrojem stmelování. Dochází ke spontánní integraci obyvatel domu a prohlubování vztahů. Ve shodě s řadou jiných respondentů je v analyzované výpovědi explicitně zahrnut význam některých socio-demografických charakteristik, zejména významná se zde jeví shodná třídní příslušnost a věková spřízněnost velké části obyvatel domu. Velmi důležitým faktorem je opět přítomnost malých dětí. Rodiny s dětmi jsou výrazně integrovány, pro matky s dětmi je charakteristické společné trávení volného času až do pozdních odpoledních hodin a specifický denní rytmus. Zde poměrně malá skupina obyvatel důchodového věku taktéž vykazuje jistou míru sociability. Spontánně se tato skupina příležitostně druží s kolektivem matek, zpravidla v okolí domu v důsledku snížené mobility. Matky naopak hojně využívají přilehlého okolí a ve svých vycházkách se neomezují jen na třídu Edvarda Beneše, ale pravidelně zavítají i do okolních městských částí – Třebše nebo např. Malšovic. S postupujícím věkem dětí se podle respondenta četnost interakcí postupně snižuje. Napříč ostatními obyvateli domu dochází ke stejnému fenoménu, pravděpodobně v důsledku zvyšující se pracovní vytíženosti a také nárůstu mobility, ze které plyne i trávení volného času mimo lokalitu bydliště (řada rodin pořizuje chaty v městských zahrádkářských koloniích či chalupy v oblasti Orlických hor nebo např.

Krkonoš). Přes tyto popsané procesy však zpravidla náhodně iniciované interakce a nejrůznější spontánní promluvy přetrvávají. Přestože již nejsou vzájemné návštěvy realizovány, stále lze považovat domovní společenství za relativně integrované.

K zásadnímu zlomu však dochází zhruba na přelomu tisíciletí a v první polovině jeho první dekády. Poprvé dochází k významným změnám ve složení obyvatelstva domu. Někteří lidé důchodového věku již nežijí, současně několik rodin odchází za lepším bydlením či z důvodu profesních. Několik partají se zároveň nově ocitá v osobním vlastnictví a slouží výlučně účelům pronájmu. Především v důsledku tohoto fenoménu dochází k nárůstu anonymity napříč obyvateli domu, nově příchozí lidé se již neintegrují do skupiny původních obyvatel domu. S příchodem nových obyvatel také dochází k rozrůznění především v oblasti věku, současně začíná převažovat přítomnost takových domácností, které lze zařadit do velmi nízkých příjmových skupin. Nelze také opomenout pokles v úrovni dosaženého vzdělání (od převážně středoškolského s maturitou směrem k vyučení) a odlišné prostředí původu (původně výlučně obyvatelé města jsou vystřídáni lidmi přicházejícími z venkova). Především snižující se úrovni dosaženého vzdělání přičítá respondent velký význam. V jeho očích je pak tato skutečnost, v případě dočasně příchozích, především zdrojem nezájmu, nezodpovědnosti a bezohlednosti vůči skupině trvale přítomných obyvatel.

Dochází tak k výrazné fragmentaci původního společenství, postupující proces anonymizace v důsledku nárůstu počtu podnájmů má však další závažné konsekvence. Kromě zvyšujícího se počtu různých problémů (hluk, nepořádek aj.), které způsobují nově příchozí, se také narušuje velmi významným způsobem proces správy domu. Nezájem a bezohlednost ze strany nových majitelů pronajímaných bytů se projevují také absencí jakékoliv komunikace s bytovým družstvem v případě výskytu problémů s podnájemníky. Stejně tak závažným problémem je i absence na domovních schůzích. Nejrůznější jednání a hlasování se stávají usnášení neschopnými a tento fakt pak velmi demotivuje skupinu původních obyvatel domu, kterým není lhostejný osud jak obývaného domu, tak i přílehlého okolí v podobě třídy. V souvislosti s problémovými podnájmy pak respondent vyjadřuje nespokojenost s přístupem ze strany bytového družstva. V případě výskytu problémů (v minulosti např. přítomnost drogově závislých či kriminální činnost páchajících osob) hodnotí celý proces jejich řešení jako velmi ledabylý, zdlouhavý a přístup bytového družstva jako velice laxní. Za vinu dává respondent opět přespřílišně ziskuchtivosti a vidině bezstarostného příjmu. Především pak neproduktivní jednání

domovních schůzí a neschopnost uspokojivým způsobem spravovat dům mají za příčinu nedobrovolnou rezignaci většiny původních obyvatel domu. Jednotlivé domácnosti skupiny starousedlíků se tak uzavírají vůči svému okolí a navzájem nadále neinteragují. Ačkoliv i zde se najdou výjimky, např. v podobě vstupu některých původních obyvatel domu do domovního výboru za účelem zlepšení situace, jejich počet je vůči převládající většině zanedbatelný. Dle respondenta tak ani jinak dále nespecifikovaná osoba, ve své vytrvalé snaze o znovuoobnovení správy i kolektivního ducha, nezmůže v současnosti zhola nic, pokud bude i nadále přetrvávat skepse, pasivita a rezignace ostatních, kteří se k tomuto jednání nedobrovolně uchýlili díky sledu nepříznivých, přetrvávajících okolností. Na straně druhé však respondent současně a velmi prozíravě dodává, že nelze takto zcela absolutně paušalizovat. Mnozí i ze skupiny původních obyvatel domu se po čase, bez ohledu na nepříznivý stav, který následoval, uchýlili k pasivitě a někteří jednoduše možná jen hledali příležitost, jak takřikajíc ospravedlnit svůj nezáměr a lenost v případě nepříznivých situací.

V důsledku výše popsaných událostí tak respondent hodnotí podobu současné sousedské komunity za značně neuspokojivou v téměř všech myslitelných oblastech. Jeho znalost ostatních členů sousedství se omezuje, vzhledem k výše popsanému nikoliv překvapivě, výlučně na členy skupiny původních obyvatel domu. A přestože nikdy žádný z členů skupiny starousedlíků nefiguroval v respondentově okruhu nejbližších kontaktů, respondent hodnotí stav v minulosti jako velice přínosný zejména ve smyslu existence elementární důvěry, která byla zdrojem pocitu jistoty a bezpečí v místě bydliště. Toto vědomí již nadále nepřetrvává a je vnímáno jako velký nedostatek. Ačkoliv respondent pomoci ze strany ostatních obyvatel nikdy nevyužíval, ze své strany by pomoc původním obyvatelům domu bral jako samozřejmou. Dnes je situace zcela opačná, právě v důsledku oné pasivity a rezignace, která je pro respondenta nepřekročitelným zdrojem značného rozhořčení. Tato již výše popisovaná pasivita obyvatel se také projevuje v přetrvávající absenci funkcí, které jinak v minulosti z existence sousedské sítě plynuly. Sociální kontrola, předávání informací či občasná výpomoc již nejsou přítomny. Celkově tak v očích respondenta nelze zdejší sousedství hodnotit jako jakkoliv atraktivní. I kdyby se potencionální, nově příchozí spokojil i s čistě jen instrumentální, formální povahou místních vztahů, byl by podle získané výpovědi pravděpodobně velmi zklamán. Jakákoliv další hodnocení, např. z hlediska dimenzí participace, solidarity, pocitu sounáležitosti či emocionální povahy reflexe lokality ve vymezených pojetích, tak pozbývají na významu.

Obr. č. 13: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 7.

– INFORMAČNÍ BOX –

ÚSTŘEDNÍ MOTIVY INTERPRETACE #07

(NALEZENÁ SPECIFIKA V BODECH):

- **Reflexe úpadku sousedství jakožto jednoho z projevů celkového morálního úpadku společnosti**
- **Příčinou úpadku studované lokality překotný a přespříliš samovolný porevoluční vývoj**
- **Velice vyčerpávající a intuitivní, explicitní zohlednění faktorů jak lokálních, tak i makrostrukturálních**

Zdroj: Vlastní.

Respondentka č. 8

Identifikační údaje

katalogizační jméno : Respondent #08
pohlaví : žena
věk : 52 let
nejvyšší dosažené vzdělání : střední odborné s maturitou
zaměstnání : zaměstnaná
rodinný stav : vdaná
děti : ano
bydlí sám (sama) / s : s manželem a dětmi

Údaje o bydlišti

doba trvání pobytu : více než 25 let
hodnocení rezidenční stability : velmi nízká (1/5)

Základní informace o průběhu rozhovoru

Datum pořízení : 11. 12. 2016
Místo pořízení : bydliště respondenta
Předpokládaná délka rozhovoru : 45–60 minut
Celková délka výsledného záznamu : cca 45 minut
Celková délka interakce (setkání) : cca 65 minut
Způsob záznamu rozhovoru : zvukový záznam, nahrávací zařízení *Sony IC Recorder*, modelový typ *ICD-PX 312*
Dodatečné poznámkování (do bloku): ano

Výsledky analýzy získané reflexe

Získání výpovědi ze strany respondentky č. 8 je z perspektivy řešitele výzkumu (a jeho reflexe sběru dat) velmi cennou empirií. Samotný průběh sběru dat, tj. zde provedení rozhovoru, může v tomto konkrétním případě velice názorným způsobem ilustrovat to, co lze s největší pravděpodobností nazvat postupným rozvinutím vztahu a důvěry mezi tazatelem a respondentem. Zprvu poněkud zdrženlivá respondentka totiž s postupujícím nárůstem důvěry, jistoty a také zaujetí zprvu velmi obezřetně, následně však o to více systematicky podhaluje pro výzkum velmi cenné informace. V tomto předkládaném případě se jedná především o specificky konstituovanou ztrátu vztahu k místu jako domovu a útočisti právě v důsledku oslabování sousedských vazeb. Nejen o tomto procesu tak pojednává následující interpretace výsledků analýzy reflexe respondentky č. 8.

Jak již bylo v samotném úvodu nastíněno, respondentka, která poskytla nakonec po velkém váhání velice cennou výpověď, byla zpočátku velmi zdrženlivá. Oproti ostatním interview provedeným v rámci výzkumného vzorku si tak celá interakce žádala od tazatele velice obezřetný, citlivý a empatický přístup. I z tohoto důvodu tak byla aktuálním potřebám ad hoc uzpůsobena celá struktura rozhovoru, a to jak v rovině tematické, tak v rovině míry formálnosti (zde směrem k velmi neformální povaze). Jako klíčové se v samotném úvodu ukázalo využití podnětů, které by vybídly respondentku k prostému popisu a získání tolik potřebné jistoty pro další výpovědi. Nejen z tohoto důvodu tak předkládaná interpretace, na rozdíl od těch předešlých, nekopíruje zpravidla zavedenou strukturu, která primárně vychází z rámcové konceptualizace sousedství. Zprvu předkládaný popis prostředí, jehož hodnotu lze v porovnání s dalšími daty v rámci vzorku hodnotit jako spíše podružnou, tak není zejména z důvodu rozsahu uváděn. O to cennější je pak velmi detailní reflexe problematického soužití napříč obyvateli studovaného sousedství. Tato velice negativně hodnocená situace pak svou povahou ústí do vzniku dalšího specifického fenoménu, ztráty vztahu k místu jako domovu. Tyto dvě stěžejní pasáže, zásadní pro otázky, které si výzkumné šetření klade, tedy budou předmětem následujících řádků.

Respondentka se ve své reflexi, za pomoci ze strany tazatele, intuitivně přesouvá od popisu fyzické dimenze k rovině sociální. Svou obeznámenost se skladbou obyvatel domu hodnotí žena jako velmi podprůměrnou. Explicitně přiznává, že zná pouze několik rodin, které se řadí do skupiny původních obyvatel domu. A ačkoliv i tyto vazby vždy nabývaly

v daném případě převážně komplementární povahy a veškeré interakce se omezovaly na náhodné promluvy a setkání, míra byť jen „zběžné“ důvěry postačovala k tomu, aby sousedé jako pomyslná kulisa místa bydliště zajistili onen „elementární pocit bezpečí a jistot“, které by měly být (v očích respondentky) s domovem spojeny. Reflektovanými funkcemi místního sousedství jsou tak především sociální kontrola, výměna důležitých informací týkajících místa bydliště a pocit bezpečí. Současně je však zcela nutné dodat, že tyto funkce byly přítomny pouze v minulosti a s postupem času se nenávratně vytratily. Dle respondentky si totiž v původní podobě relativně poklidné a bezproblémové sousedství prošlo velice bouřlivým vývojem, a to zejména v letech devadesátých. Dle respondentky se řada rodin začala s postupujícím úpadkem třídy poohlížet po lepší lokalitě potencionálního bydliště. Netrvalo dlouho a mnoho rodin se jen velmi nedobrovolně odstěhovalo. Lokalitu v její původní, předrevoluční podobě totiž považovali za velice příznivou. Nárůst kriminality a dezolátní stav nerezidenční zástavby si však vybraly svou pomyslnou daň. Zpravidla rodiny s dětmi tak vystřídalý, pro zbylou skupinu starousedlíků anonymní, noví majitelé, kteří se obvykle ve studované lokalitě téměř nikdy fyzicky nevyskytovali. Bytové jednotky totiž začaly být pronajímány.

Se vznikem podnájmu a příchodem pouze dočasně přebývajících respondentka spojuje i počátek samotného úpadku sousedství, které se dodnes nedokázalo sledem těchto událostí takřkajíc zotavit do své původní podoby z dob počátků sídliště. Nově přichozí nájemníky respondentka charakterizuje jako obyvatele domu bez zájmu o jakoukoliv integraci do původního společenství. Veškeré interakce mezi původními členy sousedství a dočasně přichozími se tak omezují výlučně na náhodná setkání v domě a jeho okolí. Často však nedochází nejen k verbální komunikaci, ale dokonce ani k zběžným pohledům, pokynutím apod. Z reflexe respondentky je patrné, že anonymita napříč domem je již mnoho let vskutku vysoká a má velmi neblahé důsledky pro onu skupinu starousedlíků. Velmi nevraživá atmosféra totiž v očích respondentky poskytuje nežádoucí prostor i pro značně bezohledné a vulgární chování, které následně snižuje i tolik důležitý komfort samotného bydlení. Od absence úklidu společných prostor přes omezování hlukem až po cílené znepríjemňování soužití skrze, pro citlivou povahu, dále nspecifikované činnosti. Respondentka se značnou skepsí toto chování nehodnotí jako překvapivé. Co však ženu velice zaráží, to je přístup k řešení celé situace ze strany bytového družstva. Ten respondentka hodnotí jako více než laxní až dokonce pobořující. Za vinu dává vzniku bytových jednotek v osobním vlastnictví, které v předkládaném případě slouží výhradně

účelům generování zisku. Umožnění vzniku těchto podmínek pak žena chápe jako velké selhání právě ze strany bytových družstev. A ať už je na vině přístup zmiňovaných stran, nebo jsou to kupříkladu i omezení, jak zasáhnout, plynoucí z platné legislativy, v důsledku je to pro původní obyvatele domu přirozeně bezpředmětné. Značná bezohlednost ze strany pozdějších majitelů bytových jednotek se také projevuje nezájmem o celek na fyzické úrovni, tj. v rámci otázek týkajících se správy domu. Absence těchto osob na domovních schůzích výrazně znesnadňuje uspokojivým způsobem spravovat dům, mnohá hlasování se pro neúčast stávají neplatnými a bezpředmětnými. Dlouhodobá a systematická péče o dům i případně jeho okolí se tak stávají téměř neproveditelnými. Opakovaná pokoření ve výše popisované podobě se tak nikoliv překvapivě podepisují i na duševním rozpoložení původní sousedské komunity. Míra skepse narůstá, důvěra vůči správě domu naopak klesá. Kolektivní duch a s ním spojený, tolik i potřebný zájem o věci společné se nenávratně vytrácejí. Setrvání v aktuálním místě bydliště se tak stává výlučně vynuceným jednáním, které je dáno finančními prostředky (zde omezeními) jednotlivých rodin. Z výpovědi respondentky je více než zřejmé, že pokud by existovala možnost změny lokality bydliště, s pravděpodobností hraničící s jistotou by této šance dozajista všichni starousedlíci bez dalších váhání ihned využili.

Jak již bylo nastíněno v samotném úvodu této interpretace, velmi neutěšený stav napříč studovanou sousedskou komunitou si vybírá i další pomyslnou daň. Kromě velmi kriticky reflektovaného poklesu samotného komfortu bydlení se vytrácející komunitní duch a rozpadající sousedské vazby podepisují na změně vztahu k samotné lokalitě bydliště. Respondentka přiznává zprvu velmi vřelý vztah ke svému místu bydliště. S jeho podobou, včetně přilehlého okolí i situovanosti vzhledem ke zbylému území města, se zcela identifikovala. Především pak ale postupující fragmentace vztahů napříč skladbou původního obyvatelstva domu a třídy, daná stále se zvyšující fluktuací dočasně příchozích, způsobuje značné odcizení. Nízká rezidenční stabilita, rostoucí heterogenita nově příchozího obyvatelstva a především jeho bezohledné chování systematicky ničí vřelý vztah k místu i jeho původní komunitě a pomalu, ale jistě přispívá k zániku subjektivní, tolik důležité konstrukce domova. Především z hlediska pocitu bezpečí pak respondentka reflektuje jeho výrazný pokles v čase s postupujícím úpadkem domovního společenství. Současně přiznává i nezanedbatelnou roli postupujícího chátrání celé třídy. To v očích respondentky nevyřeší ani současná revitalizace, neboť nově příchozí obyvatelé, bez jakéhokoliv vztahu k místu i úctě k věcem společným, svým počínáním a nezájmem

způsobí opětovný, další úpadek třídy. V samotném závěru je vhodné dodat následující. Ze získaných dat je zřejmé, že problémy plynoucí z roviny sociální, dané špatným stavem sousedské soudržnosti, mají hlavní podíl na popisovaném procesu ztráty pocitu domova. Ačkoliv i periferizace sídliště, zde reflektovaná současně i jako odraz chování nově příchozích obyvatel, má na tomto jevu značný díl, v porovnání s rovinou sociální se podílí méně. Je však zřejmé, že popisované jevy mají vzájemně synergický efekt nejen na percepci lokality bydliště. Bezohledné chování nově příchozích, dočasných obyvatel na jedné straně rozbíjí původní domovní společenství, na straně druhé přispívá k úpadku lokality jako celku. Tento úpadek se pak následně promítá do vnímání místa ze strany starousedlíků, kteří jsou tímto jevem ještě o to více demotivováni. Skepse, pocity bezradnosti a absence zájmu se posléze projevují dalším poklesem zájmu o správu domu a okolí a vzniká pomyslný bludný kruh, z něhož není v očích respondentky prozatím úniku.

Obr. č. 14: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 8.

– INFORMAČNÍ BOX –

ÚSTŘEDNÍ MOTIVY INTERPRETACE #08

(NALEZENÁ SPECIFIKA V BODECH):

- **Reflexe poklesu komfortu bydlení v důsledku nevhodného chování později příchozích obyvatel (především pak ze strany dočasně přebývajících)**
- **Ledabylý, zdlouhavý a laxní přístup ze strany bytového družstva v případě nutnosti řešit problémové chování obyvatel domu**
- **Explicitní přirovnání v podobě „bludného kruhu“, vyjádření neutěšeného stavu - reciprokého vztahu mezi úpadkem lokality i sousedských vazeb**

Zdroj: Vlastní.

Respondent č. 9

Identifikační údaje

katalogizační jméno : Respondent #09
pohlaví : muž
věk : 62 let
nejvyšší dosažené vzdělání : střední s maturitou (soš obchodní akademie)
zaměstnání : v důchodu
rodinný stav : ženatý
děti : ano (dvě)
bydlí sám (sama) / s : s ženou

Údaje o bydlišti

doba trvání pobytu : více než 30 let
hodnocení rezidenční stability : velmi nízká (1/5)

Základní informace o průběhu rozhovoru

Datum pořízení : 28. 12. 2016
Místo pořízení : bydliště respondenta
Předpokládaná délka rozhovoru : 45–60 minut
Celková délka výsledného záznamu : cca 70 minut
Celková délka interakce (setkání) : cca 100 minut
Způsob záznamu rozhovoru : zvukový záznam, nahrávací zařízení *Sony IC Recorder*, modelový typ *ICD-PX 312*
Dodatečné poznámkování (do bloku): ano

Výsledky analýzy získané reflexe

1. Segment sociální a emocionální

1.1 Dimenze sousedské sítě

1.1.1 kolik sousedů respondent zná a do jaké míry:

Míra obeznámenosti se skladbou obyvatelstva domu je na vysoké úrovni, výlučně však v rámci komunity původních obyvatel. Zbylou část nově příchozích obyvatel, kterých je v domě většina, respondent sice registruje, avšak jen velmi zběžně. Nově příchozí i pouze dočasně přebývající obyvatelé zůstávají v anonymitě, vydělení a nijak se do původní komunity neintegrují.

1.1.2 přítomnost členů sousedství v nejbližším okruhu sociální sítě:

Především díky dříve vykonávané profesi a dlouhodobému členství v komunitě místních živnostníků, kteří jsou taktéž obyvateli sledované lokality, figuruje v okruhu blízkých přátel hned několik osob z řad sousedské sítě. Jedná se o dlouhodobě reciproké a významné vztahy, které se zejména díky společným zájmům i sdílené zkušenosti podílejí na utváření specifického vztahu k místu bydliště.

1.1.3 míra důvěry vůči sousedům:

Vysoká míra důvěry je patrná v rámci výše uváděné komunity, její základ spočívá v dlouhodobě sdílených cílech i obdobných problémech každodenního života. Důvěra se zde projevuje zejména příležitostným, společným trávením volného času, občasnou výpomocí a sdílením informací týkajících se rodinného života jednotlivých členů sousedské sítě. Okrajově se jistá míra důvěry ze strany respondenta projevuje i vůči některým členům ze skupiny původních obyvatel domu. Ti se podílejí na elementárním pocitu bezpečí a jistot v místě bydliště, konkrétní vyjádření důvěry však nebyly zjištěny. Oproti komunitě živnostníků je role této sociální sítě spíše upozaděna.

1.1.4 možnost potencionální pomoci ze strany sousedů včetně jejího rozsahu:

Případná pomoc je reflektována, její míru nelze na základě zjištěných dat konkrétněji specifikovat. Je však vysoce pravděpodobné, že sousedská síť zde může být zdrojem pomoci i v relativně neobvyklých nebo svou povahou závažných situacích. Potencionální

možnost pomoci se opět vztahuje výlučně na sousedskou komunitu tvořenou bývalými živnostníky.

1.1.5 další funkce plynoucí z přítomnosti sousedských vazeb:

Vyjma podílení se na elementárním pocitu bezpečí v místě bydliště ze strany skupiny starousedlíků se veškeré další funkce vztahují ke komunitě bývalých živnostníků. Tato jádrová a nejvýznamnější část sousedské sítě vykazuje především funkci udržování relativně kladného vztahu k místu bydliště. Ačkoliv je zkoumaná lokalita ze strany respondenta reflektována výrazně ambivalentně, dlouhodobý pobyt a existence zmiňované komunity konstruuji v očích respondenta obraz místa, který je spojen s významnou a kladně prožívanou etapou života. Vzhledem však k vývoji, ve výše popisované rovině, výrazně negativním směrem je výsledné hodnocení spíše sentimentálním a nostalgickým voláním po minulosti.

1.1.6 Souborné hodnocení celkové atraktivnosti sousedství:

Respondent svou vlastní síť sousedských vazeb hodnotí velice kladně ve všech sledovaných rovinách. Současně však explicitně přiznává, ač jen velmi nerad, že v současné době je celkově již mnoho let zkoumaná lokalita místem, které vykazuje absenci jakýchkoliv vřelých vztahů. O sousedských vazbách nelze hovořit vůbec, jedná se pouze o nucenou a výrazně anonymní kohabitaci, v níž malé fragmenty vazeb napříč starousedlíky téměř zanikají.

1.2 Míra sdružování se

1.2.1 interakce převážně formální a instrumentální povahy: Interakce formální povahy se v daném případě omezují výlučně na účast na domovních schůzích. Vzájemné se zdravení při náhodném setkání je sice přítomno, nicméně pouze v rámci komunity původních obyvatel domu.

1.2.2 interakce převážně neformální a neinstrumentální povahy: Interakce neformálního charakteru vykazuje pouze již popisovaná, klíčová část sousedské sítě sestávající z komunity živnostníků. Reflektováno je příležitostné trávení volného času v průběhu celého roku, výrazný nárůst frekvence setkávání je zaznamenán od doby odchodu do penze.

1.3 Participace

1.3.1 participace nejrůznější podoby na úrovni domu: Patrné je přetrvávání vysoké míry zájmu o dům v podobě pravidelné účasti na domovních schůzích a také ve formě občasných komunikací s bytovým družstvem.

1.3.2 participace nejrůznější podoby na úrovni lokality bydliště a jeho okolí: Dlouhodobý zájem o místo bydliště i jeho široké okolí (studovanou lokalitu) se projevuje pravidelným sledovaným místních sdělovacích prostředků (např. web města, městský zpravodaj „Radnice“ aj.). V minulosti se také respondent účastnil všech veřejných schůzí, které město pro občany organizovalo při přípravě první etapy plánované revitalizace třídy Edvarda Beneše. Současně respondent udržuje vazby s některými stále aktivními živnostníky, kteří na třídě podnikají.

1.4 Solidarita: V rámci výše popisované komunity živnostníků, kteří jsou jádrovou oblastí sousedské sítě respondenta, je patrná vysoká míra recipacity. Míra závaznosti plynoucí z členství vyvstává přirozeně, je vnímána jako samozřejmá, nikoliv zavazující v negativním slova smyslu. Existence této sítě se ukazuje jako zcela zásadní nejen v rámci sociálních sítí respondenta, včetně sítě sousedské, ale i jako důležitý faktor při konstituci vztahu k místu bydliště a jeho vnímání.

1.5 Pocit sounáležitosti: Jak již bylo výše popsáno, v rámci sousedské sítě lze identifikovat onu komunitu, jejíž členové jsou vzájemně spřízněni sdílenou zkušeností. Jako klíčové se kromě profesní spřízněnosti jeví i obdobné socio-demografické charakteristiky jednotlivých členů skupiny. Popisovaná komunita má zcela zásadní vliv na vnímání místa bydliště i v rovině subjektivní konstrukce domova. Jedná se o hlavní a současně jediný faktor, který zamezuje odcizení se místu bydliště. To je z výpovědi velmi patrné v důsledku řady faktorů, které budou popsány níže. Fragmenty původních obyvatel domu přispívají k elementárnímu pocitu bezpečí a jistoty v místě bydliště, současně je však jejich celkový význam diskutabilní a pravděpodobně spíše zanedbatelný.

1.6 Reflexe významu sousedství v neúčelové rovině: Zcela zásadní význam jádrové oblasti v rámci sousedské skupiny, tj. komunity bývalých živnostníků, kteří ve studované lokalitě stále žijí, je zřejmý a implicitně obsažený v téměř ve všech sledovaných rovinách. Respondent implicitně poodhaluje její úlohu, která spočívá v udržování kladného vztahu k místu bydliště. Současně respondent explicitně přiznává, v obecné rovině, významnou úlohu sousedství. To vnímá jako neodmyslitelnou součást místa bydliště, která je především základním předpokladem udržitelného a komfortního bydlení. Zároveň respondent přiznává, že pokud by bydlel v místě bez jakýchkoliv místních vazeb, cítil by se zcela jistě ochuzen o důležitou část života v místě domova.

2. Segment fyzického (prostoru/lokality)

Celý tento segment byl ze strany respondenta reflektován velmi stručně, věcně, nicméně nikoliv na úkor bohatosti informací.

2.1. Dimenze reflexe instrumentální povahy

2.1.1 Hodnocení lokality bydliště z hlediska její funkčnosti na úrovni domu: Komfort bydlení hodnotí respondent jako zcela dostatečný až dokonce ojediněle dobrý. Případné nedostatky neplynou z fyzických dispozic, ale z nevhodného chování některých obyvatel (tj. nově a dočasně příchozích).

2.1.2 Hodnocení lokality bydliště z hlediska její funkčnosti na úrovni širšího okolí: Respondent velmi kladně hodnotí studovanou lokalitu v její původní podobě. Současný stav reflektuje jako více než žalostný a negativní hodnocení směřuje i k průběhu a provedení probíhající revitalizace. Úroveň občanské vybavenosti se v očích respondenta vztahuje především ke skladbě obchodů a služeb na třídě, které informant hodnotí jako více než podprůměrné a velice podřadné (při porovnání s minulostí).

2.1.3 Hodnocení procesů správy domu a širšího okolí včetně možnosti participace: Správu domu respondent hodnotí jako velice špatnou a nedostačující. Hlavním důvodem jsou jednak velká množství existujících podnájmů, které jsou hlavní příčinou problémů v soužití, na straně druhé jsou to nevhodné podmínky k pronájmu nebytových prostor, které následně zamezují případné podnikatelské činnosti.

2.1.4 Hodnocení pocitu bezpečí v místě bydliště a jeho okolí: Je na velice nízké úrovni. Hlavními faktory se jeví značný výskyt problematických podniků nabízejících hazardní služby a také špatný stav sledované lokality (nedostatečné osvětlení, řada izolovaných zákoutí aj.).

2.1.5 Souborné hodnocení celkové atraktivnosti sousedství: Respondent jen velice nerad přiznává, že případné nastěhování se do zkoumané lokality pozbývá na významu. Relativně vysoký komfort bydlení a výhodná poloha jsou totiž zcela jasně převáženy všemi výše popsanými nedostatky. Negativa souhrnně zde vyplývají jak z roviny sociální, tak fyzické.

2.2. Dimenze reflexe emocionální povahy / Sentimentální charakteristiky: Respondent vykazuje hluboký vztah k místu bydliště z důvodů prožití zde klíčové etapy života (narození a výchova dětí a vykonávání vytoužené profese). Díky stále přítomnosti mnoha osob spojených s tímto obdobím se stává pobyt v místě udržitelným. Současně je však patrná vysoká ambivalence daná vývojem směrem k negativnímu. Skepse a zklamání jsou přítomny v celém rozsahu výpovědi ve všech sledovaných rovinách.

2.2.1. Osobní ztotožnění se (identifikace) respondenta s lokalitou: Identifikace s lokalitou absentuje díky jejímu současnému stavu. Explicitní porovnání s minulostí jasně dokumentuje vývoj směrem k negativnímu.

2.2.2. Hodnocení lokality bydliště z hlediska estetického: Omezuje se výlučně na hodnocení dezolátního stavu současné podoby třídy. Ta je v natolik alarmující kondici, že jakékoliv další reflexe jsou ve sledované rovině zcela potlačeny.

2.2.3. Zvláštní, emocionální význam lokality: Pocit domova je parciálně přítomen díky setrvání klíčových osob, současně dochází pravděpodobně k jeho vytrácení v důsledku postupujícího úpadku v rovině sociální i fyzické.

3. Segment vývoje v čase

Ve sledované rovině je zcela patrný vývoj směrem k negativnímu, a to jak v dimenzi sociální, tak fyzické. Ty ukazují reciproký vztah. Nárůst počtu podnájmů i fluktuace nově

příchozího obyvatelstva přispívá k fragmentaci skupiny původních obyvatel. Rezidenční stabilita v čase klesá, heterogenita obyvatel narůstá. Vztah ke společnému a místu bydliště v případě nově příchozích absentuje, anonymita zdejší soužití postupně prostupuje. Negativní vývoj v rovině fyzické je pak patrný na úpadku sledované lokality. Oba negativní trendy se vzájemně ovlivňují a umocňují. Následně dochází k vytrácení se pocitu domova.

Obr. č. 15: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 9.

– INFORMAČNÍ BOX –

ÚSTŘEDNÍ MOTIVY INTERPRETACE #09

(NALEZENÁ SPECIFIKA V BODECH):

- **Kladný vztah k místu bydliště udržován skrze vzpomínání nad prožitím klíčových životních etap ve studované lokalitě (narození a výchova dětí a vykonávání vytoužené profese)**
- **Skutečná sousedská síť založena na shodné profesní příslušnosti**
- **Tato komunita je vnímána jako neodmyslitelná součást místa bydliště**

Zdroj: Vlastní.

Respondent č. 10

Identifikační údaje

katalogizační jméno : Respondent #10

pohlaví : muž

věk : 50–60 let

nejvyšší dosažené vzdělání : neuvedeno

zaměstnání : zaměstnaný

rodinný stav : ženatý

děti : ano

bydlí sám (sama) / s : s ženou

Údaje o bydlišti

doba trvání pobytu : více než 25 let

hodnocení rezidenční stability : nízká (2/5)

Základní informace o průběhu rozhovoru

Datum pořízení : 10. 1. 2016

Místo pořízení : bydliště respondenta

Předpokládaná délka rozhovoru : 45–60 minut

Celková délka výsledného záznamu : cca 40 minut

Celková délka interakce (setkání) : cca 55 minut

Způsob záznamu rozhovoru : zvukový záznam, nahrávací zařízení *Sony IC Recorder*, modelový typ *ICD-PX 312*

Dodatečné poznámkování (do bloku): ne

Výsledky analýzy získané reflexe

1. Segment sociální a emocionální

1.1 Dimenze sousedské sítě

1.1.1 kolik sousedů respondent zná a do jaké míry: Respondent díky své úloze v podobě člena domovního výboru vykazuje abnormální míru obeznámenosti se skladbou obyvatelstva. Současně přiznává, že znalost drtivé většiny obyvatel je pouze velmi zběžná.

1.1.2 přítomnost členů sousedství v nejbližším okruhu sociální sítě: Ano, avšak jedná se pouze o osoby ze skupiny původních obyvatel domu, kteří se přistěhovali do studované lokality v samotném počátku obydlování domu.

1.1.3 míra důvěry vůči sousedům: Ano, nicméně opět výlučně v rámci skupiny starousedlíků. Respondent je při zvažování této roviny velmi obezřetný.

1.1.4 možnost potencionální pomoci ze strany sousedů včetně jejího rozsahu: Možnost přítomna je, nicméně není aktivně využívána. Pokud by vyvstala nutnost žádosti o pomoc, opět pouze směrem ke komunitě původních obyvatel domu. Z hlediska míry pomoci nelze ze získaných dat jednoznačně usuzovat, pravděpodobně by však šlo o pomoc s běžnějšími problémy nikoliv závažnějšího charakteru.

1.1.5 další funkce plynoucí z přítomnosti sousedských vazeb: Zcela absentují. Respondent explicitně a s velkou mírou anticipace jmenuje řadu funkcí, které jsou sousedství obecně přisuzovány a které by v jeho očích měly být přítomny. Bohužel ve studovaném případě chybí.

1.1.6 Souborné hodnocení celkové atraktivnosti sousedství: Velmi nízké. Respondent o sousedství vůbec nehovoří, explicitně a opakovaně zdůrazňuje, že základní atributy, které by byly vůbec předpokladem pro označení místního soužití jako sousedství, již v současnosti neexistují.

1.2 Míra sdružování se

1.2.1 interakce převážně formální a instrumentální povahy: Respondent nikoliv překvapivě díky své úloze ve správě domu poukazuje především na žalostnou míru

absence na domovních schůzích. Charakteristikami všech jednání s obyvateli domu je nezájem, lhostejnost, znuděnost, neschopnost jakékoli konstruktivní debaty, dosažení konsensu nebo kompromisu. Přítomny jsou naopak neustálé konflikty, které ale plynou právě z onoho nezájmu. Ačkoliv problematické chování je charakteristické především pro nově příchozí obyvatele, vyskytuje se částečně i u skupiny původních obyvatel domu.

1.2.2 interakce převážně neformální a neinstrumentální povahy: Respondent žádné neuvádí. Pouze uvádí v minulosti příležitostné setkávání některých členů skupiny původních obyvatel, které se však postupně v čase vytratilo.

1.3 Participace

1.3.1 participace nejrůznější podoby na úrovni domu: Respondent je členem domovního výboru po řadu let. Svou úlohu explicitně hodnotí jako velice nevděčnou a demotivující. Pozici vnímá jako dlouhodobě neudržitelnou, její vykonávání je výlučně nutností. Respondent tak činí jen a pouze za účelem ochrany vlastních zájmů a zájmů v rámci domovního společenství, které se dotýkají i jeho osoby.

1.3.2 participace nejrůznější podoby na úrovni lokality bydliště a jeho okolí: Respondent vzhledem ke své úloze aktivně komunikuje s bytovým družstvem i orgány města a dlouhodobě a systematicky se sám zajímá i o proces revitalizace. V minulosti právě v rámci první fáze revitalizace zprostředkoval přemostění informací mezi jednotlivými bytovými družstvy, městem a obyvateli zkoumané lokality.

1.4 Solidarita: Respondent poukazuje na základní úroveň reciprocity napříč malou komunitou původních obyvatel domu. Vzhledem však k převaze nově příchozích obyvatel, které charakterizují nezájem, bezohlednost a anonymita, je tato skutečnost velmi upozaděna. O naplnění jakýchkoliv potřeb není možné vůbec hovořit v důsledku absence sousedství v jeho pravém slova smyslu.

1.5 Pocit sounáležitosti: Zcela absentuje v důsledku výše popsaných problémů.

1.6 Reflexe významu sousedství v neúčelové rovině: Respondent v obecné rovině sousedství příkládá, v rámci výzkumného vzorku, pravděpodobně největší význam. Dobré a fungující sousedství vnímá jako zcela klíčové pro řadu důvodů. Ve sledovaném případě však nelze v očích respondenta o sousedství vůbec hovořit. I proto hodnocení v tomto ohledu pozbývá na významu.

2. Segment fyzického (prostoru/lokality)

2.1. Dimenze reflexe instrumentální povahy

2.1.1 Hodnocení lokality bydliště z hlediska její funkčnosti na úrovni domu: Komfort bydlení je hodnocen na úrovni bytové jednotky i domu převážně jako dostatečný. Případné nedostatky jsou důsledkem nevhodného chování a porušování domovního řádu, které jsou každodenně přítomny.

2.1.2 Hodnocení lokality bydliště z hlediska její funkčnosti na úrovni širšího okolí (zejména úroveň občanské vybavenosti) včetně environmentálních charakteristik

Přes řadu nedostatků, které jsou však v očích respondenta dány dobou vzniku sídliště, je studovaná lokalita hodnocena velmi kladně v její původní podobě. Současný stav vnímá respondent jako alarmující, ostudný a nedůstojný. Současně vyjadřuje zklamání nad výslednou podobou revitalizace, kterou chápe jako velmi nedostačující a vznikající z přespříliš velkého sledu ústupků na úkor reálných potřeb.

2.1.3 Hodnocení procesů správy domu a širšího okolí včetně možnosti participace

Respondent zde předkládá dvojí hodnocení. Činnost bytových družstev obecně pokládá za dostatečnou, ta je však dlouhodobě sužována dvěma hlavními překážkami. Tou první je poněkud omezující legislativa (v případě řešení např. různých sousedských konfliktů), na straně druhé stojí neschopnost vykonávat správu efektivně v důsledku nezájmu a neochoty ze strany obyvatel (např. absence na schůzích a následná neschopnost hlasování aj.).

2.1.4 Hodnocení pocitu bezpečí v místě bydliště a jeho okolí

Respondent v tomto ohledu vyjadřuje vysokou míru nespokojenosti. Ta plyne ze dvou příčin. Prvním důvodem je především velký výskyt hazardních služeb na třídě, se kterými

respondent spojuje explicitně i sekundární kriminalitu a celkový úpadek lokality. Druhým důvodem je pak absence průběžné přítomnosti policie v ulicích.

2.1.5 Souborné hodnocení celkové atraktivnosti sousedství (zde sousedství ve smyslu lokality, územní jednotky) Respondent je v případě jednoznačného zodpovězení této otázky velice bezradný. Je zřejmé, že bere v potaz objektivně a prozíravě všechny faktory, přesto je v tomto ohledu spíše na rozpacích. Ze získaných dat tak lze s nejvyšší pravděpodobností usuzovat, že studovaná lokalita je vnímána ve své původní koncepci i podobě pozitivně. Na druhé straně však stojí všechna negativa, která plynou především z neúprosného toku času.

2.2. Dimenze reflexe emocionální povahy / Sentimentální charakteristiky

Ze získaných dat nelze v této rovině jakkoliv usuzovat a předložit jednoznačné závěry.

2.2.1. Osobní ztotožnění se (identifikace) respondenta s lokalitou

S nejvyšší pravděpodobností zcela absentuje.

2.2.2. Hodnocení lokality bydliště z hlediska estetického

Ve sledovaném případě se omezuje na výčet nedostatků, kterými trpí zejména nerezidenční zástavba, komunikace a zelené plochy. Jejich dopad na vnímání lokality je více než zásadní (směrem k negativnímu hodnocení).

2.2.3. Zvláštní, emocionální význam lokality (především pocit domova)

Ze získaných dat nelze v této rovině jakkoliv usuzovat a předložit jednoznačné závěry.

3. Segment vývoje v čase

Respondent explicitně poukazuje na neudržitelný vývoj lokality, podle jeho názoru pak ani následné fáze revitalizace nezvrátí úpadek sídliště. Na vině není jen řada makrosociálních procesů spojená s novým státním režimem a prostý tok času, ale celkový morální úpadek společnosti. V očích respondenta, který je v tomto ohledu značně zklamán, je pak úpadek studovaného sídliště pouze jedním z mnoha projevů této krize. Jako dalším průvodním

jevem je explicitně jmenován úpadek sousedství a s tím i spojený pokles pocitu zodpovědnosti a úcty vůči veřejnému a také společnému, sdílenému. Fyzický rozpad lokality je pak opět odrazem i rozpadu sociálních vazeb, zde sousedské soudržnosti.

Obr. č. 16: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 10.

– INFORMAČNÍ BOX –

ÚSTŘEDNÍ MOTIVY INTERPRETACE #10

(NALEZENÁ SPECIFIKA V BODECH):

- **Dvojí, zcela diametrálně odlišné hodnocení správy domů (činnosti bytových družstev)**
- **Explicitní důraz na neexistenci sousedství v tradičním slova smyslu**
- **Reflexe neudržitelného vývoje lokality, jejíž osud nezvrátí ani v budoucnu pokračující proces revitalizace**

Zdroj: Vlastní.

Respondent č. 11

Identifikační údaje

katalogizační jméno : Respondent #11
pohlaví : muž
věk : 45–50 let
nejvyšší dosažené vzdělání : vysokoškolské (titul ani obor dále nespecifikovány)
zaměstnání : zaměstnaný, policista - kriminalista
rodinný stav : ženatý
děti : ano
bydlí sám (sama) / s : s ženou

Údaje o bydlišti

doba trvání pobytu : více než 25 let
hodnocení rezidenční stability : velmi nízká až nízká (1–2/5)

Základní informace o průběhu rozhovoru

Datum pořízení : 16. 1. 2016
Místo pořízení : bydliště respondenta
Předpokládaná délka rozhovoru : 45–60 minut
Celková délka výsledného záznamu : cca 50 minut
Celková délka interakce (setkání) : cca 85 minut
Způsob záznamu rozhovoru : zvukový záznam, nahrávací zařízení *Sony IC Recorder*, modelový typ *ICD-PX 312*
Dodatečné poznámkování (do bloku): ano

Výsledky analýzy získané reflexe

1. Segment sociální a emocionální

1.1 Dimenze sousedské sítě

1.1.1 kolik sousedů respondent zná a do jaké míry:

Respondent svou znalost sousedské sítě omezuje výlučně na skupinu původních obyvatel domu, kteří se do domu nastěhovali bezprostředně po jeho výstavbě. Obeznamenost s valnou většinou těchto obyvatel respondent reflektuje jako spíše zběžnou, současně však poukazuje na několik rodin, se kterými chová poměrně přátelské, nikoliv však hlubší vztahy.

1.1.2 přítomnost členů sousedství v nejbližším okruhu sociální sítě:

Sousedství ve skupině blízkých ve zkoumaném případě figuruje. Respondent uvádí jednu rodinu z řad původních obyvatel domu, kterou řadí do skupiny blízkých přátel. Ostatní členy sousedství však chápe výlučně jako pouze součást bydliště, která nezastává ani komplementární úlohu v rámci sociálních sítí.

1.1.3 míra důvěry vůči sousedům:

Je na velmi nízké úrovni. Tato skutečnost je dána absencí zájmu a odpovědnosti vůči sdílenému ve smyslu správy domu. Až na výjimku v podobě jedné, již výše uváděné domácnosti by respondent nespolehal na nikoho z obyvatel domu.

1.1.4 možnost potencionální pomoci ze strany sousedů včetně jejího rozsahu:

Vzhledem k uvedenému v bodě 1.1.3 se potencionální pomoc omezuje pouze na jednu zmiňovanou domácnost.

1.1.5 další funkce plynoucí z přítomnosti sousedských vazeb:

Zcela absentují. V očích respondenta je sousedství výrazně dysfunkčním útvarům.

1.1.6 Souborné hodnocení celkové atraktivnosti sousedství:

Respondent explicitně zdůrazňuje, že zdejší soužití nelze vůbec označit za sousedství v jeho tradičním slova smyslu. Sousedství respondent chápe nejen jako soužití dané prostorovou blízkostí, ale také blízkostí ve smyslu vzájemné úcty, pokory, důvěry a

případné pomoci. Ty však ve sledovaném případě chybí. I proto respondent zdejší sousedské vazby hodnotí výrazně negativně. Sousedství je zde výrazně dysfunkční a bez jakýchkoliv funkcí.

1.2 Míra sdružování se

1.2.1 interakce převážně formální a instrumentální povahy:

Omezuje se výlučně na setkávání na domovních schůzích. Ty však současně vykazují vysokou míru absence ze strany obyvatel domu, což v očích respondenta alarmujícím způsobem poukazuje na obecně všudypřítomný nezájem o dům, přilehlé okolí a jejich důslednou správu.

1.2.2 interakce převážně neformální a neinstrumentální povahy: Respondent poukazuje na udržování přátelských vazeb s jednou domácností z řad původních obyvatel domu. Interakce pak nabývají podoby občasných setkání ve volném čase, převážně v místě bydliště obou domácností.

1.3 Participace

1.3.1 participace nejrůznější podoby na úrovni domu: Nabývá podoby pravidelné účasti na domovních schůzích a v minulosti i např. účasti na veřejných projednáváních týkajících se revitalizace studované lokality. Vzhledem k neuspokojivému průběhu obou uváděných aktivit se však respondent nadále účastní spíše z nutnosti a apriori s výraznou mírou skepse ve smyslu dosažení určitých výsledků (kompromisů apod.).

1.3.2 participace nejrůznější podoby na úrovni lokality bydliště a jeho okolí: Viz bod 1.3.1. Respondent dále uvádí, z povahy své profese, dlouhodobý a systematický zájem o lokalitu bydliště z hlediska bezpečnosti a kriminality.

1.4 Solidarita:

V očích respondenta absentuje. Sousedství respondent chápe jako prosté elementární mezilidské slušnosti i jakýchkoliv vazeb, které by byly založeny na reciprocitě, vzájemné

úctě a důvěře. I proto nelze hovořit o naplnění jakýchkoliv potřeb v kterékoliv myslitelné rovině.

1.5 Pocit sounáležitosti: Zcela absentuje. Jakýkoliv pocit spřízněnosti či spojení se zde omezuje pouze na jedinou, již výše uváděnou domácnost z řad původních obyvatel domu. S tou domácností respondenta sdílí nejen základní socio-demografické charakteristiky, ale také sdílenou zkušenost danou především současným nastěhováním do domu, kde obě rodiny ve stejné životní etapě vychovávaly své děti a řešily obdobné každodenní problémy.

1.6 Reflexe významu sousedství v neúčelové rovině: Respondent chápe v obecné rovině fungující a konfliktů prosté sousedství jako zcela základní předpoklad udržitelného soužití občanů vůbec. Současně je respondent přesvědčen, že sousedské vztahy by neměly být ryze instrumentální povahy, ale spontánním a přirozeným způsobem se podílet na udržování a zvyšování nejen kvality bydlení, ale i každodenního života. V očích respondenta je pak jedním z úkolů současné legislativy stanovit taková závazná pravidla, která by jasným způsobem úkolovala i další nestátní útvary (např. soukromá bytová družstva, nikoliv jen státní byty apod.) takovým způsobem, aby zabezpečily v souladu s platnými zákony v maximální možné míře bezproblémové soužití obyvatel.

2. Segment fyzického (prostoru/lokality)

2.1. Dimenze reflexe instrumentální povahy

2.1.1 Hodnocení lokality bydliště z hlediska její funkčnosti na úrovni domu:

Respondent hodnotí zejména komfort bydlení jako po všech stránkách dostačující. Ačkoliv jmenuje řadu nedostatků (např. snížená míra soukromí daná podprůměrným odhlučněním), na straně druhé zohlednění poměru nákladů a získaných kvalit negativa kompenzuje.

2.1.2 Hodnocení lokality bydliště z hlediska její funkčnosti na úrovni širšího okolí (zejména úroveň občanské vybavenosti) včetně environmentálních charakteristik:

Ve sledovaném případě je ze strany respondenta věnována velká pozornost právě širší lokalitě bydliště. Zde respondent vyjadřuje velké zklamání a poukazuje na výrazný úpadek sídliště, který chápe jako jedno veliké selhání ze strany správy města. Postupná degradace

veřejného prostoru a rezidenční i nerezidenční zástavby způsobila periferizaci místa, jinak po všech stránkách přívětivého pro život. Následný stav v podobě nedostatečné občanské vybavenosti (zejména úroveň obchodů, dopravní situace a stav zelených ploch) a výrazně nízkého pocitu bezpečí, daného vysokou kriminalitou, vidí respondent jako nevyhnutelné důsledky dlouhodobého zanedbání náležité péče o lokalitu.

2.1.3 Hodnocení procesů správy domu a širšího okolí včetně možnosti participace:

Respondent hodnotí správu ze strany bytových družstev i města jako tristní a zcela neefektivní. Současně vyjadřuje velkou míru rozhořčení nad úpadkem zájmu o studovanou lokalitu od porevolučního období, které hodnotí respondent jako klíčové.

2.1.4 Hodnocení pocitu bezpečí v místě bydliště a jeho okolí:

Ve sledované reflexi je nízký pocit bezpečí explicitně označován jako jeden z velice závažných problémů, které dlouhodobě sužují studovanou lokalitu. Dle respondenta je veřejností třída Edvarda Beneše dlouhodobě vnímána jako velice problémové místo zcela oprávněně a špatná pověst je zde skutečně na místě. Může za to především hojný výskyt míst poskytujících hazardní služby a také mnoho podřadných restauračních zařízení. S jejich přítomností je totiž spojena i tzv. sekundární kriminalita, kterou respondent vnímá jako závažný problém i v obecné rovině. Současně respondent chápe úpadek veřejného prostoru i jako částečnou příčinu výskytu dalších nežádoucích, sociálně-patologických jevů jako je např. juvenilní delikvence, narkomanie nebo vandalismus nejrůznější podoby. Respondent taktéž dodává, na základě svých zkušeností plynoucích z vykonávané profese, že pouhé policejní nebo i např. viktimizační statistiky v podobě číselných údajů nejsou tím jediným, čemu je třeba věnovat zvýšenou pozornost. Subjektivní pocit bezpečí je v očích respondenta konstruován řadou proměnných, které vycházejí i např. z fyzické povahy lokality, a ovlivňují naše vnímání místa bydliště každý den. Oficiální statistiky tak zdaleka neodrážejí skutečný stav, který je ve sledovaném případě ve skutečnosti mnohem závažnější.

2.1.5 Souborné hodnocení celkové atraktivnosti sousedství:

Je odvislé od současného stavu, ve kterém se sídliště nachází. Dle reflexe respondenta je třída Edvarda Beneše místem s bohužel špatnou adresou především pro vysokou kriminalitu a dezolátní stav zástavby i veřejného prostoru.

2.2. Dimenze reflexe emocionální povahy / Sentimentální charakteristiky:

Ze získaných dat nelze jasně vyvozovat. Jistá míra nostalgického volání po minulosti je přítomna, pro velkou míru skepse a zklamání z uběhlého vývoje je však velmi upozaděna.

2.2.1. Osobní ztotožnění se (identifikace) respondenta s lokalitou:

Je přítomno, avšak výlučně s původním stavem lokality do zhruba poloviny devadesátých let. Následně je reflektován úpadek ve všech myslitelných rovinách doprovázený implicitně obsaženou ztrátou vztahu k místu bydliště včetně odcizení se.

2.2.2. Hodnocení lokality bydliště z hlediska estetického:

Je obsaženo již v hodnocení vývoje sledované lokality. Současný stav je vnímán jako zcela tristní, nedůstojný a alarmující. Sídliště ve své původní podobě je hodnoceno ve sledované rovině jako postačující až dobré, aktuální stav je diametrálně odlišný směrem k negativnímu.

2.2.3. Zvláštní, emocionální význam lokality (především pocit domova):

Absentuje v důsledku úpadku sousedství v čase v rovině fyzické i sociální.

3. Segment vývoje v čase

Respondent se v celém rozsahu své výpovědi explicitně i implicitně obrací do minulosti a opakovaně komparuje. Veškerá hodnocení pak mají shodný výsledek. Reflektován je jak úpadek sousedství ve smyslu mezilidských vazeb, tak i postupná degradace fyzického stavu studované lokality. Opět je zřejmý reciprokový vztah mezi oběma dimenzemi. Na rozdíl od většiny zbylých výpovědí v rámci výzkumného vzorku je postupný úpadek chápán a explicitně označován jako alarmující selhání správy ze strany jak města, tak i bytových družstev. Městu je zde vyčítáno především zanedbání péče o sledovanou lokalitu, bytovým družstvům pak nedůsledné vymezení řady podmínek zajišťujících bezproblémové soužití. Reflektovaný nárůst počtu podnájmů a přechodných bydlení chápe respondent jako nevyhnutelný důsledek úpadku sídliště, za kterým stojí i nárůst kriminality od porevolučního období. Snižující se rezidenční stabilita a fragmentace původního obyvatelstva pak mají za následek úpadek sousedské soudržnosti a narůstající anonymitu prostupující celé sídliště. Respondent zcela jasně neviní za současný stav

mnohé makrosociální procesy, ale výlučně neschopnost lokálních orgánů, tj. města a bytových družstev.

Obr. č. 17: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 11.

– INFORMAČNÍ BOX –

ÚSTŘEDNÍ MOTIVY INTERPRETACE #11

(NALEZENÁ SPECIFIKA V BODECH):

- **Profesní příslušností daný dlouhodobý a systematický zájem o lokalitu bydliště z hlediska bezpečnosti a kriminality**
- **Explicitní obvinění lokálních orgánů (města a družstev) z úmyslného zanedbání péče o jinak kdysi velice přívětivou lokalitu**
- **Reflexe sociálně-patologických jevů vyskytujících se ve studované lokalitě: juvenilní delikvence, vandalismus, narkomanie, gamblerství aj.**

Zdroj: Vlastní.

Respondentka č. 12

Identifikační údaje

katalogizační jméno : Respondent #12
pohlaví : žena
věk : 49 let
nejvyšší dosažené vzdělání : střední s maturitou
zaměstnání : zaměstnaná, realitní makléřka
rodinný stav : vdaná
děti : ano
bydlí sám (sama) / s : s mužem

Údaje o bydlišti

doba trvání pobytu : více než 25 let
hodnocení rezidenční stability : velmi nízká (1/5)

Základní informace o průběhu rozhovoru

Datum pořízení : 21. 1. 2016
Místo pořízení : bydliště respondenta
Předpokládaná délka rozhovoru : 45–60 minut
Celková délka výsledného záznamu : cca 80 minut
Celková délka interakce (setkání) : cca 115 minut
Způsob záznamu rozhovoru : zvukový záznam, nahrávací zařízení *Sony IC Recorder*, modelový typ *ICD-PX 312*
Dodatečné poznámkování (do bloku): ano

Výsledky analýzy získané reflexe

1. Segment sociální a emocionální

1.1 Dimenze sousedské sítě

1.1.1 kolik sousedů respondent zná a do jaké míry:

Respondentka přiznává pouze parciální znalost složení obyvatelstva domu. Dodává, že je obeznámena se skladbou skupiny původních obyvatel domu, kteří jsou však již jen malou částí celého obyvatelstva. Ostatní obyvatele převážně nezná ani jménem a registruje pouze na základě náhodných setkání, popř. v rámci domovních schůzí.

1.1.2 přítomnost členů sousedství v nejbližším okruhu sociální sítě:

Ano, respondentka explicitně uvádí dvě domácnosti na stejném podlaží, se kterými chová velmi přátelské vztahy.

1.1.3 míra důvěry vůči sousedům:

Vyskytuje se výlučně v rámci skupiny výše uvedených dvou domácností. Jejím vyjádřením je především dlouhodobě využívaná, občasná pomoc, v minulosti např. v podobě asistence během rekonstrukce bytové jednotky nebo hlídání dětí.

1.1.4 možnost potencionální pomoci ze strany sousedů včetně jejího rozsahu:

Ano, viz bod 1.1.3.

1.1.5 další funkce plynoucí z přítomnosti sousedských vazeb:

Jedná se především o sociální kontrolu, v minulosti socializace dětí a dohled nad nimi v době nepřítomnosti rodičů. V případě nemožnosti účasti na domovních schůzích svěřeni plné moci a taktéž společně vykonávaná péče o společné prostory domu.

1.1.6 Souborné hodnocení celkové atraktivnosti sousedství:

Sousedství je v očích respondentky hodnoceno, v rámci výzkumného vzorku, velmi kladně. Hlavní dík v tomto ohledu patří zmiňované skupině dvou domácností z řad původních obyvatel domu. Na straně druhé respondentka poukazuje na vysokou míru izolovanosti této komunity vůči zbylé části společenství, která současně sestává z velké části z anonymní skupiny podnájmů a dočasně přebývajících.

1.2 Míra sdružování se

1.2.1 interakce převážně formální a instrumentální povahy:

Omezuje se na setkávání na domovních schůzích a náhodné interakce ve společných prostorách domu a jeho okolí (v podobě pozdravů, popř. velmi okrajově ve formě krátkých promluv spíše zdvořilostního charakteru).

1.2.2 interakce převážně neformální a neinstrumentální povahy:

Jsou přítomny v rámci popisované skupiny původních obyvatel sestávající z tří domácností (včetně domácnosti respondentky) na tomtéž patře. Povaha vazeb překračuje komplementární úlohu sousedství, přátelství je udržováno skrze časté setkávání ve volném čase v průběhu celého roku (dle časových možností jednotlivých členů).

1.3 Participace (členství v organizacích, angažování se a zájem o věci veřejné především ve vztahu k lokalitě bydliště až po širší okolí)

1.3.1 participace nejrůznější podoby na úrovni domu:

Kromě pravidelné účasti na domovních schůzích je přítomna i častá komunikace s bytovým družstvem a členy výboru.

1.3.2 participace nejrůznější podoby na úrovni lokality bydliště a jeho okolí:

Zájem o probíhající revitalizaci skrze v minulosti pravidelnou účast na veřejných projednáváních. Dále sledování místního zpravodaje vydávaného ze strany města („Radnice“), sledování úřední desky i celého webu města. Příjem zpráv skrze weby a skupiny na sociálních sítích, které jsou věnovány Moravskému předměstí i třídě Edvarda Beneše.

1.4 Solidarita:

Je přítomna v rámci již opakovaně uváděné komunity tří domácností. Reciprocita napříč jejími členy je přirozené a spontánní povahy. Vazby napomáhají k pocitu bezpečí, skupinové příslušnosti a celkově pozitivnímu vnímání místa bydliště.

1.5 Pocit sounáležitosti:

Je přítomen v rámci uváděné komunity, hlavními faktory pocitu přináležitosti se jeví podobné socio-demografické charakteristiky i sdílená zkušenost v podobě současného obývání domu od jeho počátků až do současnosti.

1.6 Reflexe významu sousedství v neúčelové rovině:

Sousedství je reflektováno velice pozitivně z důvodů narůstající anonymity napříč skupinou později příchozích obyvatel. Jedná se o důležitý prvek, který napomáhá překlenout řadu nedostatků, kterými trpí domovní společenství jako celek. Především se jedná o velký počet podnájmů, anonymity a nezájem o správu domu a jeho okolí. Respondentka přiznává, že zbylé dvě rodiny v rámci uváděné komunity jsou hlavním důvodem, proč ještě nedošlo k odstěhování se. Tato varianta je však dlouhodobě zvažována a jeví se s postupem času jako stále reálnější. Hlavním důvodem však není narůstající fragmentace původního obyvatelstva a stále se zvyšující rezidenční nestabilita, ale úpadek lokality bydliště (tj. zde celé třídy).

2. Segment fyzického (prostoru/lokality)

2.1. Dimenze reflexe instrumentální povahy

2.1.1 Hodnocení lokality bydliště z hlediska její funkčnosti na úrovni domu:

Komfort bydlení je hodnocen kladně až po realizované rekonstrukci vlastní bytové jednotky a opravě a renovaci domu v rámci revitalizace třídy. Předchozí stav byl dle respondentky dostačující, nicméně explicitně kladné hodnocení by zde dříve nebylo na místě.

2.1.2 Hodnocení lokality bydliště z hlediska její funkčnosti na úrovni širšího okolí (zejména úroveň občanské vybavenosti) včetně environmentálních charakteristik:

Hodnocení lokality bydliště je zde hlavním důvodem, proč rodina respondentky dlouhodobě zvažuje změnu bydliště. Respondentka dodává, že pravděpodobnost přestěhování se hraničí s jistotou a je pouze otázkou finančních prostředků. V horizontu

maximálně pěti let ke změně bydliště s jistotou dojde. Relativně vysoké náklady na bydlení, které jsou dle respondentky v celorepublikovém srovnání typické pro celé město, nejsou jediným důvodem. Hlavní faktorem se zde stává dlouhodobě neudržitelný vývoj lokality třídy Edvarda Beneše, která výrazně chátrá ve všech myslitelných rovinách. Respondentka nevkládá naděje na zlepšení ani do v budoucnu pokračující revitalizace, pokud nedojde i razantním změnám v celkovém přístupu a chování města i bytových družstev. Ty obecně problémy sužující lokalitu podceňují a dlouhodobě reálně neřeší.

2.1.3 Hodnocení procesů správy domu a širšího okolí včetně možnosti participace:

Viz bod 2.1.2.

2.1.4 Hodnocení pocitu bezpečí v místě bydliště a jeho okolí:

Je jedním z hlavních důvodů výrazně negativního hodnocení lokality celé třídy. Respondentka kromě sekundární kriminality plynoucí z přítomnosti hazardu explicitně uvádí záměrně realizovanou absenci ze strany orgánů městské i státní policie. Nepřítomnost jejich složek nechápe jako nedostatek zdrojů, ale jako projev cíleného nezájmu o lokalitu i celého Moravského předměstí.

2.1.5 Souborné hodnocení celkové atraktivnosti sousedství:

Pro výše uváděné důvody je na velice nízké úrovni. Respondentka díky své profesi předkládá i velice detailní srovnání i s jinými částmi města (např. samotným centrem Hradce Králové), které také sužují obdobné problémy. Ve výsledku srovnání si však třída Edvarda Beneše vede velice špatně. Respondentka však negativně hodnotí i celé území města, především z důvodu špatného poměru nákladů na bydlení a možností na trhu práce, které město nabízí.

2.2. Dimenze reflexe emocionální povahy / Sentimentální charakteristiky:

Respondentka přiznává jistý vztah k místu bydliště i širší lokalitě především z důvodu prožití zde klíčových etap svého života. Těmi je myšleno především narození dětí, jejich následná výchova a pobyt až do osamostatnění se. Dalším faktorem konstruuji jistý vztah k místu je i znalost minulého stavu v době zrodu sídliště. Respondentka se obrací ve své reflexi do minulosti, a přestože přiznává řadu nedostatků, kterými sídliště trpí díky

době svého vzniku, uznává, že by náležitě udržované a postupně modernizované předměstí mohlo při odpovídajících cenách nemovitostí takřkajíc ještě dobře posloužit. Bohužel se tak neděje a pravděpodobně ani nikdy už dít nebude.

2.2.1. Osobní ztotožnění se (identifikace) respondenta s lokalitou:

Převážně absentuje.

2.2.2. Hodnocení lokality bydliště z hlediska estetického:

Explicitně je ve výpovědi poukazováno na dezolátní stav, který výrazně snižuje potencionálně dobrý dojem z percepce prostředí.

2.2.3. Zvláštní, emocionální význam lokality (především pocit domova):

Převážně absentuje.

3. Segment vývoje v čase

Respondentka poukazuje na rostoucí anonymitu a fragmentaci původního obyvatelstva domu, současně popisuje vysokou fluktuaci později příchozích a výrazný nárůst počtu podnájmů. S těmi přichází i absence zájmu o správu domu, jeho okolí i osud lokality jako celku. Sousedství vykazuje negativní trend jak v rovině sociální, tak i fyzické. Opět je explicitně i implicitně popisován vzájemný vztah obou rovin. Nezájem obyvatel o dům i celou třídu je pak umocněn stejně závažným nezájmem i ze strany města a bytových družstev. Současný vývoj respondentka hodnotí jako zcela neudržitelný a lokalitě jako celku předpovídá dokonce nevyhnutelný zánik. Svoje předpoklady staví na nejen profesní znalosti plynoucí především ze srovnání s dalšími oblastmi, ale i obdobnými lokalitami v jiných městech. A ačkoliv respondentka přiznává, že bydlení v panelových domech a v minulém režimu postavená sídliště zažívají ve značné míře již několik let jisté obrození, tento předpoklad nelze aplikovat na studovanou lokalitu. Podle respondentky totiž město Hradec Králové vykazuje dlouhodobě spolu s hlavním městem, Prahou, nevyšší ceny pozemků i nemovitostí včetně nejvyšších nákladů na jejich provoz. Na rozdíl od hlavního města však v případě Hradce Králové nejde ruku v ruce s vysokými cenami i výše příjmů na místním trhu práce. I proto nelze zdejšími panelovými předměstími předvídat ono obrození jako např. v případě hlavního města, kde se tak na řadě míst v současnosti děje.

Obr. č. 18: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 12.

– INFORMAČNÍ BOX –

ÚSTŘEDNÍ MOTIVY INTERPRETACE #12

(NALEZENÁ SPECIFIKA V BODECH):

- **Přetrvávající mikrosvět v podobě malé sousedské komunity důvodem pro setrvání v místě bydliště a neodstěhování se**
- **Souhrnné hodnocení studované lokality hlavním důvodem pro dlouhodobé zvažování změny bydliště**
- **Neudržitelnost vývoje studované lokality v důsledku neadekvátní správy ze strany lokálních aktérů a nepoměru nákladů/komfortu a služeb**
- **Komparace potenciálu studované lokality s obdobnými lokalitami v jiných městech**

Zdroj: Vlastní.

PŘÍLOHA P5: Dokumentace vybraných záznamových zařízení použitých v procesu sběru dat

Záznamová zařízení použítá v procesu pozorování

Ilustrace č. 1: Fotoaparát č. 1 – Digitální automatický kompaktní fotoaparát typu ultrazoom – Nikon Coolpix L840 .

Zdroj: Oficiální web českého zastoupení společnosti Nikon, publikováno se svolením Nikon CEE GmbH.

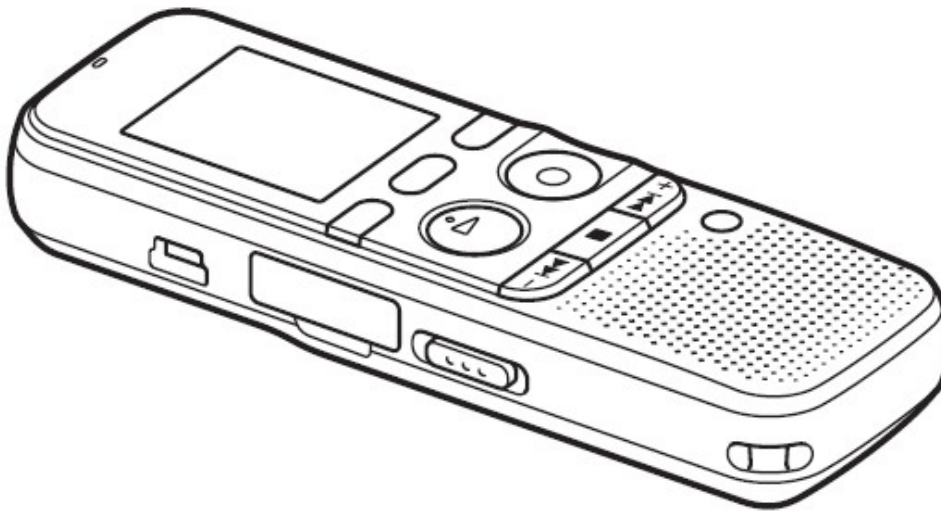
Ilustrace č. 2: Fotoaparát č. 2: Digitální zrcadlový fotoaparát (DSLR) – Nikon D90.

Zdroj: Oficiální web českého zastoupení společnosti Nikon, publikováno se svolením Nikon CEE GmbH.

Záznamová zařízení použitá v procesu vedení rozhovorů

Ilustrace č. 3: Digitální diktafon Sony ICD-PX312.

Zdroj: Návod k obsluze produktu Sony ICD-PX312, publikováno se svolením Sony Europe Limited, org. složka Česká republika.

Podpůrná zařízení použitá v procesu transkripce záznamů pořízených rozhovorů

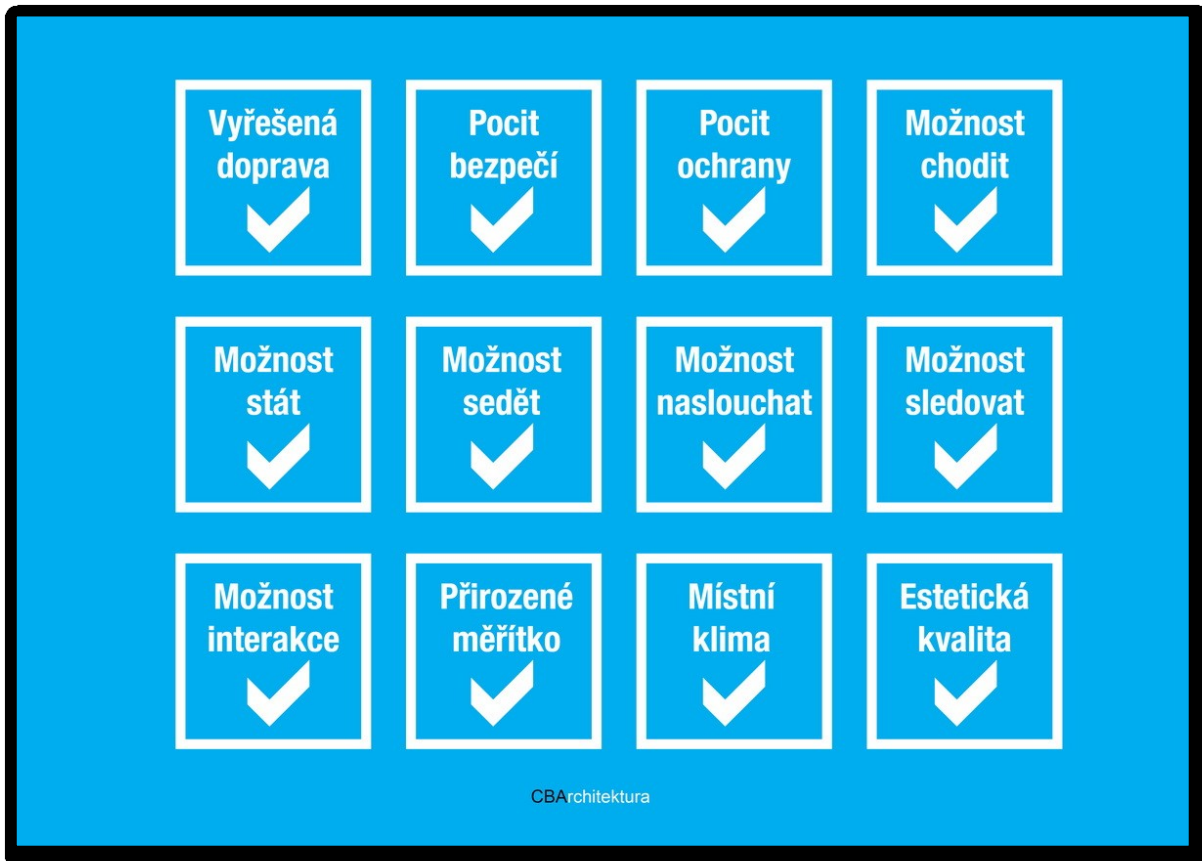
Ilustrace č. 4: Sluchátka Sennheiser HD215

Zdroj: Oficiální web českého zastoupení společnosti Sennheiser, publikováno se svolením českého zastoupení značky Sennheiser – Panter spol. s.r.o.

PŘÍLOHA P6: Ukázky poznámkových archů použitých během sběru dat

Poznámkový arch č. 1: Ukázka zjednodušené rámcové osnovy pro úvodní strukturaci předmětů pozorování a strukturaci terénních poznámek.

Zdroj: VODÁK, Miroslav. 2012. Analýza veřejného prostoru. *CBA Architektura*.

Dostupné z: <http://www.cbarchitektura.cz/2012/04/analyza-verejneho-prostoru.html#more>

Ukázka osnovy pro podrobnou strukturaci předmětů pozorování a terénního poznámkového archu

Pro zachování potřebné vizuální kvality podkladu je vyobrazení osnovy obsaženo na následujících dvou stranách práce. Osnova byla bez úprav převzata z publikace: GEHL, Jan. 2012. Veřejné prostory pro proměňující se veřejný život. In: SENNETT, Richard; KRATOCHVÍL, Petr, ed. 2012. *Architektura a veřejný prostor: texty o moderní a současné architektuře IV*. Praha: Zlatý řez. ISBN 978-80-903826-4-0. Pp. 138–145.

Poznámkový arch č. 2: Osnova strukturace pozorování a terénních poznámek.

Ochrana		
Ochrana proti dopravě	Ochrana proti kriminalitě a násilí	Ochrana proti nepříjemným smyslovým vjemům
<ul style="list-style-type: none"> - ochrana před dopravními nehodami - ochrana před znečištěním ovzduší, výfukovými plyny, hlukem - dobrý rozhled 	<ul style="list-style-type: none"> - dobré osvětlení - neformální kontrola - překrývání funkcí v prostoru a čase 	<ul style="list-style-type: none"> - vítr / průvan - déšť / sníh - zima / vedro - znečištěný vzduch - prach, hluk, oslnění
Vybídnutí		
Vybídnutí k chůzi	Vybídnutí k zastavení a pobývání	Vybídnutí k usednutí
<ul style="list-style-type: none"> - volný prostor k chůzi - přístupnost důležitých míst - zajímavá průčelí - absence překážek - kvalitní povrchy 	<ul style="list-style-type: none"> - atraktivní a funkční hranice oblastí - zřetelná místa určená k pobývání - objekty, o něž se lze opřít nebo u nichž lze stát 	<ul style="list-style-type: none"> - zřetelná místa určená k usednutí - příjemná vyhlídka, možnost pozorovat ostatní - dobrá skladba veřejných laviček a kavárenského posezení - příležitosti k odpočinku
Vybídnutí k vizuálním kontaktům	Hry, rekreace a interakce	Denní / večerní / noční aktivity
<ul style="list-style-type: none"> - přehledná orientace - nerušené a zajímavé výhledy - osvětlení (za tmy) 	<ul style="list-style-type: none"> - umožnění fyzických aktivit, her, interakce a zábavy - dočasné aktivity (trhy, festivaly, výstavy, apod.) - volitelné aktivity (odpočinek, schůzky, sociální interakce) - příležitosti, aby se lidé ve veřejném prostoru dostávali do vzájemných kontaktů 	<ul style="list-style-type: none"> - město v provozu 24 hodin - rozmanitost a střídání funkcí v průběhu dne - světla v oknech (byty) - smíšené funkce - osvětlení v lidském měřítku
Zvukové podněty a verbální kontakty		Proměny sezónních aktivit
<ul style="list-style-type: none"> - nízká úroveň hluku - uspořádání příležitostí k posezení, které podněcuje ke komunikaci 		<ul style="list-style-type: none"> - sezónní aktivity (bruslení, trhy) - ochrana před nepříznivými klimatickými podmínkami - osvětlení

Potěšení		
Lidské měřítko	Pozitivní stránky podnebí	Estetika a vnímání
- dimenze budov a prostorů zachovávající základní lidská měřítko ve vztahu ke smyslovému vnímání, pohybům a chování	- slunce / stín - teplo / chlad - vánek / vzdušnost	- kvalitní návrh, pěkné detaily, odolné materiály - rozhled / výhledy - bohaté smyslové podněty

Zdroj: GEHL, Jan. 2012. Veřejné prostory pro proměňující se veřejný život. In: SENNETT, Richard; KRATOCHVÍL, Petr, ed. 2012. *Architektura a veřejný prostor: texty o moderní a současné architektuře IV*. Praha: Zlatý řez. ISBN 978-80-903826-4-0. Pp. 138–145.

Ukázka zjednodušené osnovy poznámkového archu pro reflexi průběhu rozhovorů

Strukturovaný prostor pro prvotní poznámkování během rozhovorů nabýval zpravidla rozsahu o jednom oboustranném listu A4, který vždy předem obsahoval tyto oddíly:

- **Porozumění otázek** (zdárnost dotazování, hodnocení vhodnosti formulací, struktury scénáře rozhovoru, pořadí otázek aj.):
- **Průběh a podoba odpovědí** (povaha odpovědí z hlediska formy, struktury, rozsahu, věcnosti, informační bohatosti, validity aj.):
- **Jazyk a mluva** (povaha mluveného projevu a užitého jazyka, fonetické podání, celkový projev, stylizace, volba specifických slov, výrazů, přirovnání a jejich frekvence aj.):
- **Chování respondenta** (míra pozornosti, zaujetí, motivace, nástup únavy, role přítomnosti záznamového zařízení, scénáře rozhovoru a poznámkového archu, role prostředí, denní doby a dalších faktorů aj.):
- **Vzájemná interakce** (celková povaha setkání / interakce, hodnocení průběhu, navození důvěry, motivace, žádoucí atmosféry a dalších podmínek, zhodnocení role předložení informovaného souhlasu aj.):

PŘÍLOHA P7: Dodatek k metodologické části práce

Organizace a archivace podkladů a získaných dat – metodické poznámky

V samotném úvodu této kapitoly je nutné se odkázat na příslušný oddíl práce zabývající se etickými aspekty provedeného šetření. Veškeré níže popsané materiály byly po celou dobu výzkumného procesu skladovány v souladu s doporučeními, která předkládá citovaná metodologická literatura pojednávající o etice výzkumu. Všechny podklady pro vypracování diplomové práce, včetně dat získaných v průběhu šetření, tak byly náležitým způsobem archivovány v zařízeních, která byla na straně jedné umístěna v zabezpečených, uzamčených prostorách, na straně druhé byla média (harddisk v laptopu a externí harddisk) vícenásobně zabezpečena hesly a současně zašifrována.

Veškeré podklady pojící se k diplomové práci byly na základě své povahy rozříděny do hlavních skupin a následně umístěny do příslušných podsložek:

- *podklady* (literatura pojící se k výzkumnému tématu, literatura podpurná, články z vědeckých časopisů, výsledky relevantních studií, zdroje pojící se k výzkumné lokalitě, literatura metodologická, oborové slovníky aj.)
- *vlastní texty teoretické* (veškeré vlastní texty pojící se k teoretické části práce a oddílu věnujícímu se vlastní konceptualizaci studovaného fenoménu, záznamy konzultací s vedoucím diplomové práce, formální dokumenty vyžadované katedrou aj.)
- *vlastní texty metodologické* (veškeré texty pojící se k výzkumné části práce, data získaná v procesu výzkumu, podklady vzniklé v procesu analýzy dat a další pojící se materiály různé povahy)
- *fotodokumentace* (zvláště utříděné podklady pro následné vypracování samostatné obrazové přílohy práce v elektronické formě)

Z povahy diplomové práce bude následující pododdíl věnován již výlučně popisu organizace vybraných dat v rámci třetí a čtvrté skupiny (tj. *vlastní texty metodologické* a *fotodokumentace*).

Podklady vzniklé v procesu sběru dat

Veškerá data získaná v procesu šetření byla od samotného počátku výzkumu organizována a archivována podle předem stanovené koncepce. Přirozeně pak docházelo v průběhu výzkumu k různě velkým ad hoc modifikacím dle aktuálních potřeb, nicméně původní, základní struktura archivu a způsob organizace byly zachovány.

V rámci procesu dotazování jednotlivých respondentů byly vždy jednotlivé podklady archivovány do příslušných, samostatných složek katalogizovaných dle pořadí získané reflexe. Všechny materiály od záznamu prvotního oslovení respondenta, přes elektronické kopie informovaného souhlasu, poznámkový arch, nahrávku rozhovoru, následnou transkripci i výsledky kódování až po výslednou, dílčí interpretaci, byly uskladněny v příslušných pododdílech dané složky věnované konkrétnímu respondentovi.

Kopie informovaných souhlasů byly bezprostředně po jejich získání oskenovány pro získání elektronické zálohy. Taktéž veškerá emailová korespondence byla exportována do souborů ve formátu JPEG a pdf a zakládána. Poznámkové archy z procesu dotazování byly taktéž oskenovány. Nahrávky rozhovorů byly ze záznamového zařízení vždy po pořízení vyjmuty a paměťové úložiště zařízení nevratně formátováno. Jednotlivé audio soubory pořízených interview byly nejen podle předem dané šablony pojmenovávány, ale taktéž byly s pomocí dedikovaného softwaru opatřeny tzv. ID tagy ve formátech ID3v1 a ID3v2 pro přehlednější katalogizaci. Audio soubory ve formátu MPEG Layer 3 s konstantním datovým tokem (stálou přenosovou rychlostí) 192kbps při 44 100Hz tak obsahovaly i integrované záznamy zahrnující jednotlivé atributy (pole) jako např. název stopy, její pořadí, datum pořízení, název alba či dodatečné poznámky. K editaci vnořených informací bylo využito programu AIMP Advanced Tag Editor v datové sestavě v4.11 (build 1841), pro úpravu samotných audio stop pak bylo v případě potřeby využito softwaru Audacity ve verzi 2.0.3.

Transkripce rozhovorů byly prováděny za již prvotního, souběžného kódování. V procesu otevřeného i axiálního kódování bylo pro značné množství pořízených dat upuštěno od prvotně zamýšleného kódování vytištěných materiálů. Nakonec bylo veškeré kódování rozhovorů prováděno výlučně elektronicky v aplikaci Adobe Reader ve vždy aktuální datové sestavě. Program Adobe Reader byl pro proces otevřeného kódování zvolen především pro široké možnosti odlišných a rozmanitých způsobů poznámkování včetně dalších funkcí, např. základního i rozšířeného hledání pomocí klíčových slov aj.

V případě potřeby byly vybrané části již kódovaných transkripcí vytištěny, této možnosti bylo využito zejména v procesu axiálního kódování. Pokud nastala nutnost souběžné komparace více obrazových materiálů, k pohodlnému zobrazení bylo využito výstupu na obrazovku televizoru, popř. se současně uplatnil integrovaný prohlížeč multimediálních souborů v zařízení Sony Playstation 3. Výstupy všech stupňů kódování byly archivovány v jednotlivých sešitech souborů aplikace Microsoft Office Excel v datové sestavě 2007 SP3 MSO. Poznámkové archy pojící k jednotlivým rozhovorům byly v případě potřeby kódovány výlučně v tištěné podobě, ty dokumenty, které byly editovány, se následně opět pro zálohu oskenovaly.

Podklady pojící se k výzkumné lokalitě (převážně články z místního tisku) byly archivovány ve formě souborů ve formátu pdf, popř. JPEG. Jelikož i tyto podklady byly po vzoru metody zakotvené teorie kódovány, jejich stejným způsobem editované kopie byly následně opět zakládány. Materiály relevantní k výzkumné lokalitě byly tříděny podle různých atributů. Prvotní kritérium v podobě data vzniku bylo později nahrazeno tematickým zařazením. Časový atribut byl posléze uplatněn pro katalogizaci více tematicky shodných položek. Stejně jako další druhy získaných dat (např. fotografie či poznámky různé podoby), i tyto materiály byly v případě potřeby následně v kopiích přiloženy či přímo vnořeny např. do transkripcí rozhovorů (software Adobe Reader tuto funkci umožňuje).

Terénní poznámky pořízené v rámci procesu pozorování lokality byly v případě poznámek ručně psaných a zaznamenaných do předdefinovaných archů skenovány a následně exportovány do textových dokumentů (s pomocí programu ABBYY FineReader Plus). Ty byly posléze převedeny do unifikovaného formátu pdf pro průběžné kódování. Stejným způsobem byly často zpracovány i poznámkové archy vyplněné v rámci provedených interview. Nákrasy a nejrůznější črty byly skenovány do souborů formátu JPEG, zanedbatelné množství poznámek v podobě nahrávek na diktafon (stejný formát jako v případě interview) bylo selektivně přepsáno a taktéž kódováno.

Všechny terénní poznámky, bez ohledu na formát, byly katalogizovány podle časového (datum průchodu terénem) a místního (zkoumaná část třídy – viz segmentace území) atributu. Poznámky byly nejen během kódování průběžně tříděny taktéž tematicky a opět připojovány k dalším relevantním poznatkům v procesu triangulace. Kupříkladu reprezentativní složka „xx__problematicka_nebezpecna_mista“ tematicky zaměřená na

lokace se sníženým pocitem bezpečí sestávala nejen z terénních poznámek, které byly vnořeny do vyjmutých, vybraných pasáží některých transkripcí, ale taktéž z vybraných fotografií, které byly zaneseny jak do reflexí, tak i do mapových podkladů vzniklých z řady nákresů. Mnohé poznámky i pasáže transkripcí pak doplnily i odkazy na kupříkladu vybrané novinové články aj. Tímto způsobem tak byly tvořeny téměř všechny tematicky zaměřené složky, kdy každá současně odkazovala na řadu dalších. Ukázkou struktury a obsahu jedné z tematicky zaměřených složek ilustruje v grafické podobě nákres obsažený v příloze práce (viz). Tematické členění výsledků pozorování do jednotlivých kapitol a především tematicky zaměřené, jednotlivě předkládané mapové výstupy pak odpovídají nalezeným kategoriím v procesu otevřeného kódování dat. O jednotlivých vztazích nejen mezi těmito kategoriemi pak pojednává oddíl celkových výsledků, který integruje veškeré poznatky nabyté během realizovaného šetření.

Pro svou významnou a specifickou úlohu je nutné v závěru této části práce věnovat i patřičný prostor organizaci a archivaci fotodokumentace. Fotografie jako typ dat byly vůbec nejnáročnějším materiálem z hlediska archivace i organizace, a to pro především pro své množství. Během pozorování byly pořízeny fotografie v řádu jednotek tisíců. Všechny fotografie byly po vyjmutí z fotoaparátu archivovány nejprve ve své původní podobě, tj. v maximálním možném rozlišení (v závislosti na konkrétním fotoaparátu), zpravidla při širokouhlém poměru stran 16:9 a v komprimovaném formátu souboru JPEG (formát souboru JPEG je ze své podstaty, na rozdíl od tzv. formátu fotografie RAW, vždy komprimovaným).

Fotografie byly následně tříděny do jednotlivých složek podle data pořízení a příslušného segmentu studovaného území. Výsledný katalog fotografií tak sestával z celkem čtyř složek (dle čtyř částí, do kterých bylo území rozčleněno), jejichž obsah byl následně utříděn do jednotlivých podsložek (dle realizovaných průchodů terénem). Ty byly seřazeny podle časového atributu. Díky pečlivé archivaci od samotného počátku fotografování tak nebylo zapotřebí spoléhat na integrované informace vnořené v souborech fotografií, které fotoaparáty generují zpravidla automaticky (záleží na uživatelském nastavení). Ačkoliv kupříkladu záznamů o pořízené fotografii ve formátu EXIF bylo mnohdy využíváno, nebylo učiněno případných chyb v katalogizaci díky výše popsanému postupu (pokud by např. fotoaparát neměl správně nastavený čas a datum). Další způsoby třídění, např. tematicky, vyvstaly přirozeně v procesu pozorování i průběžné analýzy dat.

Tímto způsobem zakládáné fotografie byly vícestupňově tříděny. V první etapě selekce byly odstraněny zcela nepovedené snímky. V druhé etapě byly v případě duplicitních nálezů vytríděny nejvhodnější fotografie. Kritéria, podle kterých byly konkrétní, duplicitní snímky vytríděny, sestávaly jednak z kvality samotných fotografií, na straně druhé byla určujícím hlediskem i míra autenticity a tematické ilustrace. V procesu třídění tak byly postupně vybrány a následně zachovány jen ty fotografie, které byly shledány jakožto kvalitní, přirozené a autentické a současně dostatečně ilustrující pro potřeby práce. V důsledku velmi omezených schopností autora práce, limitovaných prostředků v rámci záznamové techniky a především mnohdy velmi ztížených podmínek (např. šero či naopak přespříliš jas, neprůchodný terén či nemožnost nalezení vhodných úhlů aj.) bylo z původního počtu fotografií zachováno jen velmi malé množství snímků. V neposlední řadě však byla určujícím kritériem též snaha o zachování rozsahově přijatelného, ale současně také dostatečně ilustrujícího souboru fotografií.

I velká část fotografií z finální selekce musela být přes výše zmíněné třídění dodatečně upravována, aby bylo dosaženo pokud možno maximální kvality obrazu (samozřejmě v rámci daných limitů konkrétně použitého fotoaparátu). Snahou autora práce bylo v první řadě zachovat autenticitu pořízených snímků. Ačkoliv byla zejména dle histogramu editována řada dílčích parametrů (např. jas, kontrast, expozice, černý bod aj.), veškeré dodatečné úpravy byly prováděny tak, aby byly jednotlivé fotografie svou povahou realistické a přirozené. Autor práce tak po celou dobu editace fotografií usiloval o vyvarování se jakékoliv záměrné, např. výtvarné stylizace za účelem vytvoření určitého dojmu apod. Kupříkladu barevné podání fotografií bylo pokud možno zachováno tak, aby v maximální míře autenticity odráželo reálné podmínky, za kterých byly snímky pořízeny (denní doba, aktuální počasí, roční období aj.).

V samotném závěru této části je nutné podotknout, že jak v případě analýzy dat s pomocí zakotvené teorie, tak i při práci s fotografiemi se ukázal jako klíčový výběr vhodného softwaru. Pro veškerou práci s fotografiemi v jednotlivých etapách třídění bylo využito programu XnView v datové sestavě v2.39. Tento program byl parciálně využit i při základní editaci již jednotlivých fotografií. Drtivá většina editace vybraných snímků pak byla realizována v programech Corel Photo-Paint ve verzi 9.397 a Zoner Photo Studio ve verzi 15.0.1.3.

PŘÍLOHA P8: Dodatek k teoretické části práce

Stručné pojednání nejen o sociologickém pojetí domova

Jak již bylo uvedeno v přehledu teoretických vymezení pojmu sousedství, domov může v případě sousedství často představovat ono pomyslné jádro, kolem kterého je lokální společenství soustředěno [Schmeidler, 2001]. Podle Duffkové [2008] je domov v naší kultuře neodmyslitelně spojen s materiálním (fyzickým), prostorovým ukotvením. Jeho vnímání v tradiční podobě v sobě obsahuje právě i komunitu. Domov je taktéž nedílnou součástí naší identity.

Domov je v rámci tématu sousedství a komunity pojmem užívaným s vysokou frekvencí. V jeho výkladu a úloze vzhledem k lokálnímu společenství se prolíná jak dimenze subjektivního konstruktů, tak s tím související, méně abstraktní fyzická dimenze v podobě již prostorově identifikovatelné lokality. Vzhledem k tématu diplomové práce i uchopení sledovaného fenoménu nelze téma domova opomenout, a je tak nutné alespoň v nejobecnějších obrysech nastínit možné konceptualizace domova, které budou teoretickými východisky a pomyslnými vzory i pro vlastní konceptualizace a vedený výzkum.

Dle Duffkové [2008] je nepřehledné množství adjektiv a přívlastků, s pomocí nichž lidé charakterizují své subjektivní vnímání domova, pro sociologa jasnou indikací toho, že domov je pro nás stále něčím velice významným. Podle Heřmanové a Patočky [2007] pak není domov jako běžně užívaný pojem jednoznačně definován. Různými skupinami je chápán odlišně. Pro některé je spojen s příbuzenskými vazbami, pro jiné zase sestává z pocitů klidu, jistoty a bezpečí. Míra fyzického vymezení v reálném prostoru se také liší. V empirických sociologických výzkumech bývá domov nejčastěji spojován s:

- místem bydliště (pragmatický, geografický či fyzický smysl)
- rodinou, resp. domácností (sociální smysl)
- místem narození (zejména emocionální smysl). V tomto případě není výlučně myšleno místo rodiště, ale spíše lokalita, ve které člověk strávil klíčové etapy socializace (např. dětství) a kde si vybudoval emočně silné vazby.

Jak upozorňují Heřmanová a Patočka [2007: 64], domov je pak nejčastěji definován jako „*prostor, v němž člověk realizuje své základní fyzické a psychické životní potřeby,*

prostor, který spoluvytváří a vnáší do něj své významy a symboly.“ Domov nepředstavuje výlučně fyzické přístřeší, ale je silně spojen i s pocity zakotvenosti, bezpečí, odpovědnosti i seberealizace. Obdobně hovoří o domovu i Patočka [1992], když domov spojuje s atributy pocitu zázemí, patřičnosti a zakořeněnosti. Současně však může i v prostoru domova docházet k odcizení, pokud je domov spojen s negativními emocemi a přestává být pro člověka srozumitelným a čitelným [Heřmanová; Patočka, 2007]. V kontextu tématu sousedství i lokálních komunit je také nutné poukázat na vzájemné vazby mezi konstrukcí domova a pocitem komunity (komunitním duchem). Vědomí přináležitosti v podobě onoho „my“ je podle Patočky [1991] pomyslným jádrem domova. Jen velmi těžko postižitelný konstrukt „we-ness“ se tak může stát základním předpokladem a ústřední komponentou celého společenství - sousedství. Dle Patočky [1991: 60] je „my“ výsledkem dlouhodobého procesu, který lze charakterizovat jako „...osobní úsilí o zakotvení ve světě, o pevný přátelský vztah k celku jsoucího...“.

Šimek [2004: 10] hovoří o domovu následovně: *„Domov je místo, odkud vycházíme a kam se pravidelně vracíme. Je součástí naší identity...jde o místo, se kterým jsme nejvíce obeznámeni a z jehož perspektivy především vnímáme svět.... Člověk je při svém narození přijímán těmi, komu se narodil, a později je toto přijetí znovu a znovu opakováno lidmi, mezi kterými se pohybuje. Opakovaně se v našem životě přesvědčujeme, že bez tohoto pohybu si neumíme představit skutečné lidství. Jde o pohyb obousměrný, přijetí musí být současně přijato. Každý z nás je tedy nejen přijímán, ale aktivně se na svém přijetí podílí. Z definice domova vyplývá, že skutečný domov (v našem významu vlastně ideální domov) je místo, kde člověk nemůže být nepřijat.“* Librova [1987] hovoří také o domovu při popisu zvláštní dimenze krajiny. Podle Librové (ibid.) krajina nepředstavuje pro člověka pouze instrumentální souhrn podmínek, které umožňují jeho přežití. Jedná se o zvláštní místo, pro člověka důvěrně známé, kam se vrací, kde se cítí bezpečně a k němuž má emocionální, rodinné i jiné vazby.

Domov zažívá, stejně jako komunity i sousedství, výraznou proměnu v důsledku řady makrosociálních procesů. I v případě domova a jeho ztráty či proměny vyvstávají jako relevantní faktory např. rozvoj dostupné dopravy nebo komunikačních technologií [viz Wellman a jeho komunitní otázka nebo Heřmanová; Patočka, 2007]. Duffková [2008] hovoří na jedné straně o v současnosti velmi lákavé představě prostorové nezakotvenosti, která koresponduje s dnes tolik prosazovaným individualismem a potřebnou flexibilitou. Na straně druhé poukazuje na odvrácenou stránku prostorové nezávislosti v podobě možné

ztráty domova v jeho plném významu. Keller [citován in Heřmanová; Patočka, 2007: 66] ve svých úvahách o postmoderní době hovoří o „*posvícení bezdomovců*“. Životním stylem se dnes mnohdy stává novodobé nomádství z důvodů prostorové neukotvenosti, která je vyžadována v rámci zaměstnání. Nomádství jako proces, které může z hlediska hodnocení nabývat různých dimenzí [viz např. Toffler, 1970 nebo Maffesoli, 2002], je zde chápáno výrazně negativně. Toffler [1970], který se ve svém díle *Future Shock* zabývá mimo jiné i právě problematikou úpadku tradiční komunity a reflektuje kupříkladu závěry Chicagské školy, hovoří opakovaně o tzv. mobilním člověku. Stejně jako např. Simmel, který pojednává o tzv. blazeovaném městském člověku, i Toffler užívá termínu ve smyslu, jenž reflektuje probíhající makrosociální změny.

Otázky měřící soudržnost susedství ve třech dimenzích dle Richard A. Smith (přeloženo z anglického originálu) [Smith, 1975: 158–159]:

A. Osobní ztotožnění se

1. *Vedle mých osobních vztahů s přáteli a susedy (v rámci tohoto susedství) jsem s životem v susedství* ___ (čtyři možné odpovědi na škále *od velmi nespokojen(a)* až po *šťastný(á)*).
2. *O stěhování se do jiného domu, o podobné velikosti i nákladech, avšak v témže městě, bych v budoucnu* ___ (čtyři možné odpovědi na škále *od určitě vážně uvažoval(a)* do *zcela určitě vážně neuvažoval(a)*).
3. *Po zvážení třech níže uvedených, dalších susedství jako doplnění k Vašemu, ohodnoňte tyto susedství podle toho, kde byste nejraději chtěl(a) žít.* (čtyři možné odpovědi na škále hodnocení *od současného susedství na prvním místě až na místě posledním*).

B. Sociální interakce

1. *Zde je předložen nákres Vaší ulice zobrazující dalších deset domů, které se nacházejí nejbliže od Vašeho domu. Doplňte, prosím, k těmto domům co nejvíce jmen osob (rodin), které zde žijí.* (čtyři kategorie kódované na základě počtu jmenovaných rodin)

2. *K těmto deseti stejným domům přiřaďte, prosím, křestní jména žen či manželů. (čtyři kategorie kódované na základě počtu uvedených jmen)*
3. *Účastnil(a) jste se s lidmi z Vašeho sousedství, za poslední tři měsíce, jakékoliv významné, místní společenské události (aktivity), která se konala v jejich či Vašem domě (např. večere, oslava, společenské hry, promítání filmu apod.)? Pokud ano, uveďte prosím jména osob, se kterými jste se setkal(a). (čtyři kategorie kódované na základě jmenovaných počtu)*
4. *Myslíte si, že lidé ve Vašem sousedství jsou obecně přátelští? (čtyři možné odpovědi na škále od velmi přátelští po velmi nepřátelští)*
5. *Pokud byste se chystal(a) na dovolenou po dobu několika týdnů, koho by jste požádal(a) o zalévání Vašich květin či postaráni se o Vaše domácí zvířata? Kde tyto osoby žijí?(tři možné odpovědi: rodina a příbuzní, přátelé mimo sousedství a přátelé ze sousedství)*

C. Hodnotový konsenzus

1. *Myslíte si, že by sousedé měli být schopni na sebe navzájem spoléhat, ve věci pomoci, v případech méně závažných situací (např. pohlídání dítěte, nastartování nepojízdního vozu apod.)? (čtyři možné odpovědi na škále od vždy po nikdy)*
2. *Většina domů v této oblasti podléhá nařízení o zákazu oplocení přední části domu a parkování přívěsů na pozemku. Jak tyto omezení hodnotíte? (čtyři možné odpovědi na škále od zcela nesouhlasím po zcela souhlasím)*
3. *Místní školská rada zvažuje navýšení školské daně za účelem financování nových vzdělávacích programů a navýšení platů zaměstnanců školy. Jak se k tomuto navýšení stavíte? (čtyři možné odpovědi na škále od jsem zcela proti po jsem zcela pro)*

PŘÍLOHA P9: Informovaný souhlas

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Katedra Sociální a kulturní ekologie

Informovaný souhlas

Zkontaktování Vaší osoby bylo realizováno za účelem získání dat pro kvalitativní výzkum, který je prováděn pro potřeby diplomové práce. Tu vypracovává Bc. Tomáš Pfaff v rámci magisterského studia, oboru Sociální a kulturní ekologie, na Fakultě humanitních studií Karlovy Univerzity v Praze.

Tématem diplomové práce je „*Reflexe stavu a vývoje sousedství na panelovém sídlišti*“. Diplomová práce bude sociologickou studií zabývající se podobou a vývojem sousedství ve specifickém prostředí panelového sídliště současného města. Předmětem výzkumu je fenomén sousedství a jeho vývoj v čase ve vybrané lokalitě.

Vaše účast na výzkumu, která je dobrovolná, spočívá v poskytnutí rozhovoru v délce cca 45–60 minut, jenž bude nahráván na záznamové zařízení (diktafon) a následně podroben doslovnému, popř. selektivnímu přepisu. Výpověď je v celém svém rozsahu považována za zcela důvěrnou a Vaše identita bude anonymizována. Podoba i rozsah pasportizace (údaje o Vašem věku, vzdělání apod.) budou zcela odvislé od Vašeho rozhodnutí. Bez udání důvodu můžete na kteroukoliv otázku odmítnout odpovědět a

kdykoliv požádat o ukončení rozhovoru. Vaše účast na projektu je dobrovolná, bez nároku na odměnu a pro Vaši osobu nepředstavuje žádné riziko.

Získaná data, zvukové záznamy rozhovorů a jejich následné přepisy, budou:

- použity pouze k potřebám prováděného výzkumu
- přístupné pouze osobě, která výzkum provádí
- bezpečně archivovány ve dvou identických kopiích, tzn. na pevném disku laptopu a externím pevném disku, které budou zašifrovány a vícenásobně zabezpečeny heslem
- uloženy pouze po dobu nezbytně nutnou k jejich zpracování. Po vyhodnocení a dokončení výzkumu budou nahrávky i přepisy bezpečným způsobem neprodleně zničeny.
- interpretovány pro potřeby prováděného výzkumu. Před ukončením celého projektu budou tyto části práce předloženy Vaší osobě ke schválení.

V případě jakýchkoliv dotazů týkajících se realizovaného projektu i Vašich práv jako respondenta se můžete kdykoliv obrátit na:

- jeho řešitele: Bc. Tomáš Pfaff (+420 728 967 131 nebo tomas.pfaff@email.cz)
- vedoucího diplomové práce: PhDr. Daniel Čermák, Ph.D. (210310227 nebo daniel.cermak@soc.cas.cz)

Svým podpisem souhlasíte se svou účastí na tomto výzkumu. Jedna kopie tohoto dokumentu náleží Vaší osobě.

Jméno respondenta/respondentky:

Podpis:

Jméno řešitele projektu:

Podpis:

V Hradci Králové dne:

PŘÍLOHA P10: Projekt diplomové práce

Fakulta humanitních studií UK

katedra magisterského oboru

Sociální a kulturní ekologie

U Kříže 8/661, 158 00 Praha 5-Jinonice

Projekt diplomové práce (DP) oboru sociální a kulturní ekologie

1. Jméno studenta, tituly: Bc. Tomáš Pfaff
2. Osobní číslo (UKČO): 42340840
3. Rok imatrikulace na FHS UK (bak. studium, jinak mag. studium): 2014
4. Datum zápisu na katedru sociální a kulturní ekologie FHS UK (alespoň měsíc, rok): 22.09.2014
5. Názvy všech předchozích bakalářských (magisterských) prací, škola, obor a rok, kde a kdy byly obhájeny: bakalářská práce „Sousedská soudržnost“, Univerzita Hradec králové, Filozofická fakulta, studijní obor Sociologie obecná a empirická, obhájena v Hradci Králové dne 13. června 2013.
6. Předběžný název DP: Reflexe stavu a vývoje sousedství na panelovém sídlišti
7. Obecný kontext (souvislosti tématu, širší rámec [zasazení „do světa“]): Diplomová práce bude sociologickou studií zabývající se podobou a vývojem sousedství ve specifickém prostředí panelového sídliště současného města.
8. Předmět zkoumání (vlastní předmět práce [zasazení „do vědy“]): Předmětem výzkumu je fenomén sousedství a jeho vývoj v čase ve vybrané lokalitě.
9. Hlavní vstupní hypotéza nebo hypotézy (2–4 na výběr); pro práci 1–2, možno však formulovat výzkumné otázky, event. jen výzkumný problém: Výzkumným problémem je otázka, jakou podobu má a jakými proměnami prošlo sousedství ve specifickém prostředí panelového sídliště současného města.
10. Metodologický postup: metody a techniky, které budou v práci použity: Použitá metoda kvalitativní, techniky sběru dat semistrukturované až nestrukturované hloubkové rozhovory a strukturované longitudinální pozorování.
11. Cíl DP (kromě ověření hypotéz a teoretického přínosu např. praktický přínos, vypracování metodologie, základ pro řešení problémů v praxi atd.): Cílem práce je detailně prozkoumat a systematicky popsat stav zkoumaného jevu, sousedství, a procesu (vývoje sousedství) včetně jeho prostředí jakožto souboru iniciačních podkladů pro budoucí, celoplošný a již výlučně kvantitativní výzkum - poskytnutí komplexního zdroje informací o fenoménu v specifické lokalitě např. vedení města, bytovým družstvům, potencionálním developerům a jiným subjektům.
12. Čím budou rozšířeny dosavadní znalosti (vědecká „přidaná hodnota DP“): Explorace specifického fenoménu a prostředí, které doposud nebyly systematicky zkoumány.
13. Jaké bude (bude-li) jejich teoretické zobecnění a přínos: Viz bod 12, generalizovat nelze.

14. Struktura DP (předběžný obsah – názvy oddílů a kapitol): Úvod, Stav poznání, Postup a výzkumné metody, Výsledky (včetně shrnutí), Závěr, Použité prameny, Příloha.
15. Předběžná bibliografie k tématu:
- Calhoun, Craig, Light, Donald, Keller, Suzanne. 1994. *Sociology*. New York: McGraw-Hill Ryerson.
- Heřmanová, Eva, Patočka, Jiří. 2007. *Regionální sociologie, sociologie prostoru a prostředí II*. Praha: Oeconomica.
- Keller, Jan. 1995. *Dvanáct omylů sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Keller, Jan. 1997. *Sociologie a ekologie*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Keller, Jan. 2009. *Nejistota a důvěra*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Musil, Jiří. 1971. *Sociologie bydlení*. Praha: Svoboda
- Musil, Jiří et al. 1985. *Lidé a sídliště*. Praha: Svoboda.
- Novotná, Eliška. 2010. *Sociologie sociálních skupin*. Praha: Grada.
- Ouředníček, Martin, Temelová, Jana (eds.). 2012. *Sociální proměny pražských čtvrtí*. Praha: Academia.
- Schmeidler, Karel. 2001. *Sociologie v architektonické a urbanistické tvorbě*. Brno: Zdeněk Novotný.
- Špaček, Ondřej. 2012. „Česká panelová sídliště: faktory stability a budoucího vývoje.“ *Sociologický časopis* 48 (5): 965–988.
- Tuček, Milan (ed.). 2008. *Soudržnost v diferencující se společnosti*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Wirth, Louis. 1938. „Urbanism as a Way of Life.“ *The American Journal of Sociology* 44 (1): 1–24.
16. Předpokládaný vedoucí DP: PhDr. Daniel Čermák, Ph.D.
17. Důvod volby tématu (dosavadní znalosti, zázemí, praxe a zájem studenta):¹

Jinonice 30. května 2016

diplomant

vedoucí DP

vedoucí katedry SKE

---

¹ nepovinné

PŘÍLOHA P11: Seznam vyobrazení v rámci příloh práce

Graf č. 1: Na seznamu nejvíce postrádaných obchodů a služeb na třídě Edvarda Beneše zaujímá největší procentuální podíl poptávka po prodejnách potravin.	187
Ilustrace č. 1: Fotoaparát č. 1 – Digitální automatický kompaktní fotoaparát typu ultrazoom – Nikon Coolpix L840	308
Ilustrace č. 2: Fotoaparát č. 2: Digitální zrcadlový fotoaparát (DSLR) – Nikon D90.	308
Ilustrace č. 3: Digitální diktafon Sony ICD-PX312.	309
Ilustrace č. 4: Sluchátka Sennheiser HD215	309
Obr. č. 1: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.....	185
Obr. č. 2: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.....	192
Obr. č. 3: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.....	199
Obr. č. 4: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.....	206
Obr. č. 5: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.....	220
Obr. č. 6: Informační box odkazující na vybraný obsah elektronické přílohy práce.....	224
Obr. č. 7: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 1.....	239
Obr. č. 8: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 2.....	247
Obr. č. 9: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 3.....	252
Obr. č. 10: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 4.....	257
Obr. č. 11: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 5.....	263
Obr. č. 12: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 6.....	268
Obr. č. 13: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 7.....	275
Obr. č. 14: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 8.....	280
Obr. č. 15: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 9.....	287
Obr. č. 16: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 10.....	293
Obr. č. 17: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 11.....	300
Obr. č. 18: Přehled shrnující nalezená specifika výsledků analýzy reflexe č. 12.....	307

Poznámkový arch č. 1: Ukázka zjednodušené rámcové osnovy pro úvodní strukturaci předmětů pozorování a strukturaci terénních poznámek.	310
Poznámkový arch č. 2: Osnova strukturace pozorování a terénních poznámek.	311
Tabulka č. 1: Krádeže kol figurují na prvním místě v seznamu občany udávaných typů ohrožení v rámci Moravského předměstí, jehož součástí je i studovaná lokalita, třída Edvarda Beneše.....	195
Tabulka č. 2: Třída Edvarda Beneše figuruje na první pozici v seznamu míst, kde se obyvatelé Moravského předměstí cítí být výrazněji ohroženi kriminalitou.	208